

ISSN 1987-6890

ՁՅԳԵԳՁՈՆԵՐՈ

ECONOMISTI

Երևանում տպագրվող Եվրոպա-Ասիական գիտնականական

International Scientific - Analytical Journal

2

2 0 0 9

პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი

ეკონომისტი

საერთაშორისო სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი
გამოდის 2009 წლის იანვრიდან

მარტი
აპრილი

2

2009

მთავარი რედაქტორი რამაზ აბესაძე

სამეცნიერო-სარედაქციო კოლეგია

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტები:
ვლადიმერ პაპავა, ავთანდილ სილაგაძე, ლეო ჩიქავა

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორები:

იური ანანიშვილი, როზელა ასათიანი, კლიმენტი აჩელაშვილი, თემურ ბერიძე, ბიორბი ბერუღვა, ვახტანგ ბურღული, ვახტანგ ბურკაძე, მიხეილ თოქმაზიშვილი, მურმან კვარაცხელია, ალფრედ კურატაშვილი, იაკობ მენსია, ელგუჯა მემვაბიშვილი, ბიორბი პაპავა, უშანგი სამაღაშვილი, როლანდ სარჩიშვილი, ავთანდილ სულაბერიძე, თემურ შენგელია, თინა ჩხეიძე, ნოდარ ჭითანავა, მიხეილ ჯიბუტი.

აკადემიური დოქტორები:

ნანული არევაძე, ნანა ბიბილაშვილი, მერაბ ბველსიანი, ლინა დათუნაშვილი, ლია თოთლაძე (კასუსისმგებელი მღვივანი), ეთერ კაკულია, ნაზირა კაკულია, თეა ლახარაშვილი (მთავარი რედაქტორის მოადგილე), იზა ნათელაური, ნოდარ ხაღური, მამუკა ხუციშვილი (მთავარი რედაქტორის მოადგილე), რევაზ ჯავახიშვილი.

უცხოელი წევრები:

ელდარ ისმაილოვი (აზერბაიჯანი), დავით კურტანიძე (აშშ), ანტანას მაქსტიტუსი (ლიტვა), ვლადიმერ მენშიკოვი (ლატვია), მიხეილ როკეტლიშვილი (აშშ), სლავომირ პატრიცკი (პოლონეთი), დიმიტრი სოროკინი (რუსეთი), ანდრეი ჰერმან (პოლონეთი).

ჟურნალი ხელმძღვანელობს თავისუფალი პრესის პრინციპით. რედაქციის შეხედულება შესაძლოა არ ემთხვეოდეს ავტორის აზრს და იგი პასუხს არ აგებს ინფორმაციის სიზუსტეზე.

Paata Gugushvili Institute of Economics

ECONOMISTI

International Scientific-Analytical Journal
Published from January 2009

March
April

2

2009

Editor-in-chief Ramaz Abesadze

SCIENTIFIC-EDITORIAL BOARD

CORRESPONDING MEMBERS OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF GEORGIA:

Leo Chikava, Vladimer Papava, Avtandil Silagadze

DOCTORS OF ECONOMIC SCIENCES:

Klimenti Achelashvili, Iuri Ananiashvili, Roseta Asatiani, Temur Beridze, Giorgi Berulava, Vakhtang Burduli, Vakhtang Burkadze, Nodar Chitanava, Tina Chkheidze, Mikhail Jibuti, Murman Kvaratskhelia, Alfred Kuratashvili, Jakob Meskhia, Elguja Mekvabishvili, Giorgi Papava, Ushangi Samadashvili, Roland Sarchimelia, Temur Shengelia, Avtandil Sulaberidze, Mikhail Tokmazishvili.

ACADEMIC DOCTORS:

Nanuli Arevadze, Nana Bibilashvili, Lina Datunashvili, Merab Gvelesiani, Revaz Javakhishvili, Nazira Kakulia, Eteri Kakulia, Tea Lazarashvili (deputy editor-in-chief), Iza Natelauri, Nodar Khaduri, Mamuka Khuskivadze (deputy editor-in-chief), Lia Totladze (executive secretary).

FOREIGN MEMBERS:

Eldar Ismailov (Azerbaijan), David Kurtanidze (USA), Antanas Mackstius (Lithuania), Vladimir Menshikov (Latvia), Slavomir Patritski (Poland), Mikhail Roketlishvili (USA), Dmitri Sorokin (Russia), Andrei Herman (Poland)

The journal follows the principles of free press. The views of editorial board do not necessarily reflect author's option and it accepts no responsibility for the accuracy of information.

ს ა რ ჩ ე შ ი

ინტერვიუ	5
საქართველოს ეკონომიკა	
იაკობ მესხია – გლობალური ეკონომიკური კრიზისი და საქართველოს მაკროეკონომიკური სტაბილურობის პრობლემები	8
თეიმურაზ მურღულია – ეკონომიკური უსაფრთხოების ინდიკატორების როლი ბაზრის სახელმწიფო რეგულირების დროს	20
ეკონომიკური თეორია	
როზეტა ასათიანი – გარე ფეკტები და „გადასხმის ხარჯები“	29
ნაზირა კაკულია – ინსტიტუციური გარემოს სახელმწიფო რეგულირების აუცილებლობა პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაციის პირობებში	34
Анзор Кураташвили – Рыночная экономика, социально ориентированная рыночная экономика и институционализм	40
პოსტკომუნისტური ძვეყნების ეკონომიკა	
Руслан Гринберг – Глобальный экономический кризис и Россия	43
ეკონომიკის გლობალიზაცია და ინტეგრაცია	
ემირ ეთერია – გლობალიზაცია და რეგიონული ინტეგრაცია: ერთიანობა და წინააღმდეგობრივი ხასიათი	47
ზაირა ღუდუშაური, ნანა კაციტაძე, ელზა ბალიაშვილი – სამუშაო ძალის მიგრაცია გლობალიზაციის პირობებში	53
მანანა ხარხელი – გლობალიზაცია და მმართველობითი პრობლემები	58
ნინო მიქიაშვილი – გლობალიზაციის პროცესი, გლობალიზაციის ინდექსი და საქართველო	63
ლალი ჩაგელიშვილი, ლამარა ბერიძე – მენტალური ინტეგრაციის შესაძლებლობები ცენტრალურ კავკასიაში	68
ეკონომეტრიკა	
ლია თოთლაძე – ინფლაციის ეკონომეტრიკული მოდელირების მეთოდოლოგიური საკითხები	81
რეგიონული ეკონომიკა	
მურმან კვარაცხელია – მთის რეგიონის აღორძინების პრობლემები საქართველოში გლობალიზაციის პირობებში	86
ინვესტიციები	
გიული ქეშელაშვილი – საინვესტიციო პროექტები და სახელმწიფო ინტერესები	90
ხათუნა ბარბაქაძე, ირინე მამალაძე – საინვესტიციო მიმზიდველობა და მისი ამაღლების გზები	94
დაზღვევა	
ნათია ლეჟავა – ქონების დაზღვევის განვითარების ძირითადი მიმართულებები და პერსპექტივები	99
მარკეტინგი	
ნანა კაციტაძე, ალექსანდრე თუშიშვილი – რეკლამის რეგულირების ზოგიერთი ასპექტი საქართველოში	110
ინფორმაცია	116

CONTENTS

INTERVIEW	5
ECONOMY OF GEORGIA	
Jakob Meskhia – Global Economic Crisis and the Problems of Makroeconomic Stabilization of Georgia	8
Teimuraz Murgulia – Role of Economic Security Indicators in State Regulation of Market	20
ECONOMIC THEORY	
Rozeta Asatiani – Externalities and Abatement Costs	29
Nazira Kakulia – The Necessity of State Regulation of Institutional Environment in the Conditions of Postcommunist Transformation	34
Anzor Kuratashvili – Market Economy, Socially Oriented Market Economy and Institutionalism	40
ECONOMY OF POSTCOMMUNIST COUNTRIES	
Ruslan Grinberg – Global Economical Crizis and Russia	43
GLOBALIZATION AND INTEGRATION OF ECONOMY	
Emir Eteria – Globalization and Regional Integration: Unity and Controversial Character	47
Zaira Gudushauri, Nana Katsitadze, Elza Baliashvili – Labor-force Migration Under the Context of Globalization	53
Manana Kharkheli – Globalization and Management Problems	58
Nino Mikiashvili – Globalization Process, Globalization Index and Georgia	63
Lali Chagelishvili, Lamara Beridze – Mental Integration Possibilities in Central Caucasus	68
ECONOMETRICS	
Lia Totladze – Methodological Issues of Econometrical Modelling of Inflation	81
REGIONAL ECONOMY	
Murman Kvaratskhelia – The Problems of the Restoration of Mountainous Regions in Georgia in the Conditions of Globalization	86
INVESTMENTS	
Giuli Keshelashvili – Investment Projects and State Interests	90
Khatuna Barbakadze, Irine Mamaladze – Investment Attraction and the Ways to Make it higher	94
INSURANCE	
Natia Lezhava – The Main Directions and Perspectives of the Property Insurance Developing	99
MARKETING	
Nana Katsitadze, Aleksandr Tushishvili – Some Aspects of Advertisement Regulation in Georgia	110
INFORMATION	116

ინტერვიუ

დღეისათვის საზოგადოებაში არაერთმნიშვნელოვანია შეხედულება იმის შესახებ, საპროტესტო გამოსვლები ახდენს თუ არა უარყოფით გავლენას ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებაზე. მეცნიერთა მოსაზრებები ძირითადად ერთმანეთს ემთხვევა, მაგრამ მათ შორის არის გარკვეული განსხვავებები. ვთავაზობთ ინტერვიუს ზოგიერთ მათგანთან.

უშანი სამადაშვილი

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი
თსუ ასოცირებული პროფესორი

ჩემი აზრით, დასაწყისში საპროტესტო აქციებმა გარკვეული დადებითი როლი ითამაშა, ხელისუფლებას დაანახა დაშვებული შეცდომები და მათი გამოსწორების ალტერნატიული გზები. შემდეგ კი აღნიშნული აქციების მიზანშეუწონელობა გახანგრძლივებამ ქვეყანაში შექმნა სტაბილური არასტაბილურობის განცდა. არადა, საქართველოს განვითარებისათვის აუცილებელია არათუ მდგრადი, არამედ პროგნოზირებადი სტაბილურობა, რადგანაც მის გარეშე გრძელვადიან სამაშულო თუ უცხოურ ინვესტიციებზე და თანამდევ დადებით ეფექტებზე (ახალი საქონელი და ბაზარი, ახალი და მაღალანაზღაურებადი სამუშაო ადგილები, კონკურენციის ახალი სტანდარტები, შრომის ახალი კულტურა, მოწინავე ტექნიკა-ტექნოლოგია, მენეჯმენტი, მარკეტინგი, აღრიცხვის ახალი სტანდარტები და სხვა) ლაპარაკი კი ზედმეტია.

საქმე ისაა, რომ ეკონომიკური ზრდა, ანუ საქონლისა და მომსახურების მოცულობის გადიდება, ბიზნესის განვითარებას მოითხოვს. ბიზნესის განვითარება – დამატებით გრძელვადიან ინვესტიციებს, გრძელვადიანი ინვესტიციების მოზიდვა კი – პროგნოზირებად პოლიტიკურ და ეკონომიკურ სტაბილურობას. შევნიშნავთ, რომ სტაბილურობის ნებისმიერი დარღვევა აფერხებს ინვესტიციებს, ინვესტიციების სიმწირე – ბიზნესის განვითარებას. ბიზნესის განუვითარებლობა იწვევს სამუშაო ადგილების, საქონლის წარმოებისა და შემოსავლების შემცირებას, ყოველივე ეს კი – სიღარიბესა და ცხოვრების დონის გაუარესებას. ამგვარად, მომავალში ეკონომიკურად მიზანშეუწონელია ყოველგვარი მადესტაბილიზებელი აქცია.

ნოდარ ხადური

ეკონომიკის დოქტორი
თსუ სრული პროფესორი

ცხადია, იმის ილუზია, რომ საპროტესტო გამოსვლები ეკონომიკურ გარემოზე დადებითად აისახება და, შესაბამისად, ეკონომიკის სტიმულირებას გამოიწვევს, არავის არ აქვს, თუმცა, მეორე მხრივ, არც ის იქნება მართებული ვივარაუდოთ, რომ მხოლოდ საპროტესტო გამოსვლებია საქართველოს ეკონომიკის ერთადერთი პრობლემა. აგვისტოს ომი, დაუსრულებელი საომარი რიტორიკა, გლობალური ეკონომიკური კრიზისი, ხშირ შემთხვევაში არასწორი ეკონომიკური პოლიტიკა, დაუცველი კერძო საკუთრება, სამომხმარებლო ბაზარზე საბაზრო ძალაუფლების მქონე სუბიექტთა სიმრავლე, მიიმე საგადასახადო ტვირთი და არაადეკვატურად მკაცრი საგადასახადო ადმინისტრირება, დაკარგული

ბაზრები ადგილობრივი საქონლისათვის, არასწორი სატარიფო პოლიტიკის გამო შემცირებული ტვირთაკადები, ეს არც თუ ისე სრული ჩამონათვალია, რომელიც საქართველოს ეკონომიკის მძიმე მდგომარეობას განაპირობებს. კატასტროფულად იზრდება უმუშევრობა, რაც კიდევ უფრო ძაბავს სიტუაციას.

ლეო ჩიქავა

*ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი
საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული
აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი*

საქართველოში მიმდინარე საპროტესტო გამოსვლები, ცხადია, უარყოფით გავლენას ახდენს (და მომავალშიც მოახდენს) ეკონომიკურ ზრდაზე, რამდენადაც იგი აფრთხობს ინვესტორებს, აბრკოლებს ინვესტიციების მოზიდვას, ზრდის უმუშევრობას, ხელს უშლის მაღალი ტექნოლოგიების დანერგვას და, საყოველთაო ეკონომიკური კრიზისის გაღრმავების კვალობაზე, საერთოდ ნეგატიურად მოქმედებს წარმოების ეფექტიანობის ამაღლების განმსაზღვრელ ყველა ფაქტორზე. თუმცა, ეს როდი ნიშნავს იმას, რომ საპროტესტო გამოსვლები, თავის მხრივ, უსაფუძვლო და გაუმართლებელია. პირიქით, მას ღრმა ფესვები აქვს, რომელთა გამოვლენა, სიდრმისეული გაანალიზება და უმოკლეს დროში მათი თავიდან აცილებისთვის ქმედით ღონისძიებათა განხორციელება ქვეყნის წინაშე მდგარი უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა.

ვლადიმერ პაპავა

*ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი
საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული
აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი*

საპროტესტო გამოსვლები, როგორც პოლიტიკური არასტაბილურობის შემცველი, უარყოფითად აისახება ეკონომიკაზე, თუმც მას საქართველოში რაიმე დამანგრეველი ძალა საბედნიეროდ არ ექნება, რადგან საპროტესტო აქციების მასშტაბები შედარებით მცირეა. უარყოფითი ზეგავლენა, უწინარეს ყოვლისა, აისახება საინვესტიციო გარემოზე. სწორედ ამიტომ, ქვეყნის ეკონომიკა (და არა მარტო) დიდად რომ არ დაზარალდეს, აუცილებელია ქვეყნის გადაყვანა უფრო სტაბილურ, დემოკრატიულ რეჟიმზე, რაც, უწინარეს ყოვლისა, ხელისუფლების პერეოგატივია.

აეთანდილ სილაგაძე

*ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი
საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული
აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი*

საპროტესტო გამოსვლები თუ გაგრძელდება, შემდგომშიც გარკვეულ გავლენას, რა თქმა უნდა, მოახდენს ეკონომიკურ ზრდაზე. აქ იგულისხმება როგორც შიდა ინვესტიციების, ისე უცხოური ინვესტიციების შემცირება.

ელგუჯა მექვაბიშვილი
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

რა თქმა უნდა, უარყოფით ზემოქმედებას მოახდენს, რაც უკვე გამოვლინდა. საქართველოში თითქმის შეწყდა ინვესტიციების შემოდინება, რადგანაც არაფერს არ აქვს სურვილი, გასწიოს გადაჭარბებული რისკი. იმის გათვალისწინებით, რომ უკანასკნელი წლების მანძილზე საქართველოში ინვესტირება უპირატესად საგარეო წყაროებიდან ხდებოდა, ზემოაღნიშნული გარემოება კიდევ უფრო მეტად დაამძიმებს ქვეყნის ეკონომიკის ისედაც რთულ მდგომარეობას. არის იმის რეალური საშიშროება, რომ ეკონომიკურმა კრიზისმა პიკს შეიძლება მიაღწიოს მიმდინარე წლის ბოლოს. არ არის გამორიცხული ბიუჯეტში სერიოზული პრობლემების გაჩენა, რამაც შეიძლება განაპირობოს ხელფასების, პენსიების, სოციალური დახმარებების გაცემაში შეფერხებები და კიდევ უფრო დაძაბოს ქვეყანაში არსებული მძიმე სოციალური ფონი.

აღნიშნულთან ერთად, ჩვენი აზრით, ხაზი უნდა გაესვას, შემდეგ მნიშვნელოვან გარემოებას. საპროტესტო გამოსვლები არ არის ერთადერთი ფაქტორი, რომელიც უარყოფით ზეგავლენას ახდენს ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდაზე. არანაკლებ მნიშვნელოვანია მთავრობის სუსტი და ზოგიერთი მიმართულებით არასწორი ეკონომიკური პოლიტიკა. ასევე მნიშვნელოვანია გლობალური ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისის ზემოქმედებაც.

მიხეილ თოქმაზიშვილი
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

საპროტესტო გამოსვლებით დაზარალდა:

- ამ ტერიტორიაზე არსებული ბიზნესობიექტები. რამდენიმე თვეა ისინი ვერ მუშაობენ;
- ის მიმწოდებლები, ვინც ამ ობიექტებს ამარაგებდა და დაკავშირებულნი იყვნენ მათთან ღირებულების ზრდის მთელი პროცესით.

პოლიტიკური გაურკვევლობის შედეგად ინვესტორები თავს იკავებენ ინვესტიციებისაგან და შესაბამისად დაზარალდნენ ის მცირე და საშუალო მეწარმეებიც, რომლებიც ამ ინვესტიციებთან იყვნენ დაკავშირებულნი.

საქართველოს ეკონომიკა

იაშა მესხია

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

გლობალური ეკონომიკური კრიზისი და საქართველოს მაკროეკონომიკური სტაბილურობის პრობლემები

დღეს კაცობრიობა ფაქტის წინაშე დადგა. მეცნიერთა პროგნოზები ახდა. 2007 წლიდან ნელ-ნელა დაიწყო მსოფლიოს ცალკეული ქვეყნების ეკონომიკური განვითარების ტემპების დაცემა და იყო იმის მოლოდინი, რომ კრიზისი რომელიმე განვითარებულ ქვეყანაში უეცრად იჩენდა თავს. ძირითადი ყურადღება აშშ-სკენ იყო მიმართული, რადგან თითქმის ყველა ეკონომიკური კრიზისის სამშობლო ეს ქვეყანა იყო. აშშ-ზე ხომ მთელი მსოფლიო მშპ-ს 20 პროცენტზე მეტი მიდის. ისტორია კვლავ გამეორდა. 2008 წლის დასაწყისში ამერიკაში თავი იჩინა იპოთეკურმა კრიზისმა, რის შედეგადაც კრაიხი განიცადეს სუპერბანკებმა, მსგავს პრეცედენტს ადგილი არ ჰქონია დიდი დეპრესიის შემდეგ 80 წლის განმავლობაში. აშშ-ში აღმოცენებულმა იპოთეკურმა და შემდგომ საბანკო სექტორში გადაზრდილმა კრიზისმა ევროპის განვითარებულ ქვეყნებშიც გადმონაცვლა. მოკლე დროში დაიხურა ათობით უმსხვილესი ბანკი, უმუშევარი დარჩა 200 ათასზე მეტი „თეთრსაყელიანი“ საბანკო მოხელე, ბანკებმა დაკარგეს ლიკვიდობა.

მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციის გაღრმავებამ თავისი ნეგატიური მხარეები მკაფიოდ გამოავლინა. კრიზისმა გადაინაცვლა თითქმის ყველა კონტინენტზე. შეირყა საბანკო სექტორები აზიის უდიდეს ქვეყნებში – ჩინეთში, ინდოეთში, იაპონიაში, აგრეთვე მსხვილ ქვეყნებში – ბრაზილიაში, რუსეთში, კანადაში და ა.შ. კრიზისის მასშტაბურობამ და გავრცელების სისწრაფემ მთავრობების დაბნეულობა გამოიწვია. თავიდანვე თითოეული სახელმწიფო ცდილობდა, დამოუკიდებლად შებრძოლებოდა კრიზისულ პროცესებს, მაგრამ, შემდგომ თითქმის ყველასათვის ნათელი გახდა, რომ ავტონომიურ რეჟიმში კრიზისის დაძლევა შეუძლებელი იყო. ყველაზე მეტად აშშ-ს ხელისუფლება დაიბნა, რაც გამოიხატებოდა იმაში, რომ ერთგვაროვანი ბრძოლების გადაწყვეტის მეთოდებს და ფორმებს იგი წამდაუწუმ ცვლიდა, რის გამოც ბიზნესმა დაკარგა მთავრობისადმი რწმენა. აშშ-ს ფინანსთა მინისტრის (პოლსონის) გეგმამ, 700 მილიარდი დოლარის ბიუჯეტიდან გამოყოფის შესახებ, დააგვიანა და სასურველი შედეგი არ გამოიღო. საბანკო სექტორისადმი ფინანსური მხარდაჭერის პროგრამები სხვა ქვეყნებმაც შეიმუშავეს, მაგრამ კრიზისის შერბილება მაინც ვერ მოხერხდა.

მდგომარეობა გართულდა ტოკიოს, ლონდონის, მოსკოვის, ნიუ-იორკის სფონდო ბირჟებზე – იაფდება ცნობილი კორპორაციების აქციები, იმის გამო, რომ ძალას იკრებს რეცესია. აშშ-ში იკლო ვაჭრობამ, შემცირდა საცხოვრებელი სახლების მშენებლობის მოცულობა. მსხვილმა ბანკებმა გასული წელი ზარალით დაასრულეს, გაკოტრდა ასობით ბანკი და სადაზღვევო კომპანია, გაიზარდა ქვეყნის ბიუჯეტის დეფიციტი. ამერიკის ხელისუფლება ეძებს კრიზისის დაძლევის ახალ გზებს, თუმცა ჯერჯერობით შედეგები არადაამაკმაყოფილებელია. მსოფლიო ვიგანტმა „ჯენერალ მოტორსმა“ მთელი რიგი მარკის მანქანების წარმოება შეამცირა ან შეწყვიტა. „კოკა-კოლა“-ს წარმოების მოცულობა 30%-ით შემცირდა და ა.შ. უმუშევრობის დონემ აშშ-ში 6,7%, შეადგინა, ყოველთვიურად 200 ათასი სამუშაო ადგილი უქმდება. აშშ-ს ახლად არჩეული პრეზიდენტი ბარაკ ობამა აპირებს საგადასახადო ტვირთის შემცირებას და 2,5 მლნ სამუშაო ადგილის შექმნას. მისი ინიციატივით კრიზისის დასაძლევად და-

მატებით გამოიყო 786 მლრდ დოლარი, თუმცა არსებითი ხასიათის პოზიტივი ჯერჯერობით არ ჩანს.

კრიზისის წარმოშობის ადგილი რომ აშშ-ია, ამაზე პირველმა რუსეთმა განაცხადა და ამ საკითხზე დისკუსია არც დაწყებულა, რამდენადაც ყველა ქვეყანა მას ეთანხმებოდა. მაგრამ, ჯერჯერობით სადისკუსიოა კრიზისის გამომწვევი ფაქტორები და პირობები. ამერიკელები თვლიან, რომ მთავარი მსოფლიო კრიზისის წარმოშობის მიზეზი აშშ-ს მიერ გატარებული მეტისმეტად ექსპანსიური ფულადი პოლიტიკაა, აგრეთვე მსოფლიო ეკონომიკაში ჩამოყალიბებული დისბალანსი, კერძოდ კი ჩინეთის საგარეო ვაჭრობაში მეტისმეტად მაღალი პროფიციტი და აშშ-ს მეტისმეტად მაღალი სავაჭრო დეფიციტი. ასევე ამერიკელებს მიაჩნდათ, რომ მსოფლიო კრიზისის ერთ-ერთი მიზეზია აგრეთვე აშშ-ს იზოთექური დაკრედიტების გაუმჭვირვალობა და სუსტი ზედამხედველობა. მიზეზებს შორის სახელდება კომპანიების Freddy mac და Fanny May-ს (სადაც შეიქმნა კრიზისი) მეტისმეტად მცირე კაპიტალი. ამავე დროს, არსებობს სხვა ვერსიებიც, რომელთა შორის საყურადღებოა შემდეგი:

1. **ფინანსური აფიორები.** მსოფლიო საბანკო სისტემის ტურბულენტობის გამომწვევი მიზეზია მაქინაციები, აფიორა და სხვა კანონდარღვევები.

ამერიკის ახალი პრეზიდენტის მიერ დანიშნულმა აშშ-ის ისტორიაში პირველმა შავკანიანმა გენერალურმა პროკურორმა, იმავე იუსტიციის მინისტრმა ერიკ ჰოლდერმა დაიწყო გამოძიება იმ პირთა მიმართ, რომლებმაც თავიანთი ფინანსური აფიორებით მსოფლიოში კატასტროფული ვითარება შექმნეს. მისი აზრით, პასუხი უნდა აგონ უოლ-სტრიტის იმ ფინანსისტებმა, რომელთა სპეკულაციამ და აფიორულმა ქმედებამ ეკონომიკურ ქაოსში გაახვია მთელი სამყარო. ამერიკის მთელი საზოგადოება აღშოთებულა იმასთან დაკავშირებით, რომ სახელმწიფო ხაზინიდან ხელისუფლების მიერ ბანკების გადასარჩენად გაცემული ფულიდან ტოპ-მენეჯერები მილიონობით ხელფასებს და ბონუსებს იღებენ (18 მილიარდი დოლარი). ამასთან დაკავშირებით ბარაკ ობამამ აღნიშნა: „ეს დიდი უპასუხისმგებლობა და სირცხვილია“. 400-მდე კაცი დაპატიმრებულია.

2. **ვატიკანის ვერსია** – კარდინალ ტარჩინიო ბერტონის აზრით, რომელიც ვატიკანის სახელმწიფო მდივანი და №2 კაცია, კრიზისის გამომწვევი მიზეზია სწრაფვა სწრაფი გამდიდრებისა და მოკლევადიანი მოგების მიღებისაკენ, რაც ქრისტიანულ მორალს ეწინააღმდეგება.

3. **ომი ერაყში.** ერაყი ნავთობის მარაგით მეორე ქვეყანა მსოფლიოში (120 მლრდ ბარელი). მისი ნავთობი იაფია – 1 ბარელი 1 ამერიკული დოლარი (რუსეთში 10 ამერიკული დოლარი – საუბარია თვითღირებულებაზე). ომამდე ამერიკა ერაყიდან შუამავლების მეშვეობით იღებდა ნახევარ მილიონ ტონა ნავთობს დღეში. ახლა პირდაპირი გზით მიაქვს 1 მილიონი იაფი ნავთობი დღეში. შუამავლების მეშვეობით კიდევ ამდენი, ანუ დღეში მოპოვებული 2,7 მილიონი ბარელი ნავთობიდან ამერიკას მიეწოდება თითქმის 90 %. სანამ ამერიკა თავის ნავთობსაცავებს ავსებდა, ფასი ყოველდღე მატულობდა, ხოლო როგორც კი შეავსო – ფასები დაეცა.

ერაყი „ოპეკს“ არ ემორჩილება, ზრდის მოპოვებას, ითვისებს ახალ-ახალ საბადოებს და აპირებს ყოველდღიურ მოპოვებას 4,5 მილიონ ბარელამდე, რაც ნავთობს კიდევ უფრო გააიაფებს. ამით რუსეთი და ვენესუელა იძირება. ეს, რა თქმა უნდა, პროგნოზული მოსაზრებაა.

4. **აშშ დოლარის ჭარბწარმოება.** ცნობილია, რომ 1971 წელს დოლარის ოქროსთან მიბმა მოიხსნა. აქედან დაწყებული, ადგილი აქვს დოლარის განუსაზღვრელი რაოდენობით მოჭრას. ყველამ როდი იცის, რომ აშშ-ს ფედერალური სარეზერვო სისტემა, იგივე ამერიკის ეროვნული ბანკი (1907) კერძო კომერციული ორგანიზაციაა, რომელიც ეკუთვნის 20 კერძო ბანკს. ფულის მოჭრა მათი მთავარი ბიზნესია. 1971 წლიდან 2008 წლამდე დოლარის მასა მსოფლიოში

გაიზარდა 10-ჯერ და მეტად, ანუ გაცილებით მეტად, ვიდრე მთლიანი შიდა პროდუქტი.

აშშ 1971 წლიდან ცხოვრობს უფრო მეტად არა საკუთარი, არამედ დანარჩენი მსოფლიოს ხარჯზე. აშშ აწარმოებს მსოფლიო მშპ-ის 20 % (სადავოა), მაგრამ მოიხმარს მსოფლიო მშპ-ის 40 %-ს. ვინ იხდის ამ 20-25 %-იან სხვაობას? ის ქვეყნები, რომლებიც „ჩაშენდნენ“ დოლარში, მაგრამ მათ არანაირი ბერკეტები არ გააჩნიათ დოლარის ემისიის გასაკონტროლებლად. მოკლედ რომ ვთქვათ, ჭარბად წარმოებული ფულით ამერიკა ყიდულობს სხვა ქვეყნების ეკონომიკას. ამერიკაში ყველა კარგად ცხოვრობს (კარგი მანქანა, კარგი ბინა და ა.შ.), მაგრამ ყველა ცხოვრობს გრძელვადიანი კრედიტებით. აქ კი ჩნდება ემისიის აუცილებლობა, ემისიისა, რომელიც ეკონომიკურად არაა უზრუნველყოფილი. ეს კი კრიზისის წარმომქმნელი ფაქტორია.

5. **დავოსის, ანუ იგივე პუტინის ვერსია.** ფინანსური რეგულირების დაბალი ხარისხი, დისბალანსი მოთხოვნასა და საკრედიტო რესურსებს შორის, კეთილდღეობის არათანაბრად განაწილება როგორც ქვეყნებს შიგნით, ასევე მსოფლიო რეგიონებს შორის.

6. **სუროგატული ფულის შეჭრა საფინანსო სისტემაში.** ყველაზე ნევატიური როლი შეასრულა დერივატებმა, რომლებიც თავისი შინაარსით არის ვირტუალური, წარმოებული ფული. ექსპერტები დერივატის მსოფლიო ბაზარს აფასებენ 600 ტრილიონ დოლარად, რაც 10-ჯერ მეტია მსოფლიოს მშპ-ს ჯამურ წლიურ მოცულობასთან. დერივატებმა (ოფციონი, სვოპი, ფორვარდი, გარანტი და ა.შ.), რომელიც მჭიდროდ იყო დაკავშირებული ამერიკულ იპოთეკურ ობლიგაციებთან, გამოიწვია ფინანსური კრიზისი. აშშ-ს ბანკებმა მოქალაქეებზე გასცეს იპოთეკური კრედიტები და მათ შესაბამისად „გამოუშვეს“ წარმოებული, ვირტუალური ქალაქი, რომელიც იყიდებოდა, გადაიყიდებოდა, მაგრამ მსესხებლებმა მათი რეალური ღირებულება დროზე ვერ დაფარეს, რის შედეგადაც დაიწყო ჯაჭური რეაქცია. დერივატივის ღირებულება იცვლება საპროცენტო განაკვეთის, საქონელზე ან ფასიან ქალაქზე ფასის, გაცვლითი კურსის, საკრედიტო რეიტინგის და ა.შ. ცვლილების შესაბამისად. მისი მიზანია ფასთაშორისი სხვაობიდან მოგების მიღება, მაგრამ ეს ოპერაცია არ შედგა, პირიქით, მან კრიზისს ჩაუყარა საფუძველი.

დღეისათვის, მსოფლიოში მიმდინარე კრიზისის ანალიზიდან გამომდინარე, შეიძლება გავაკეთოთ შემდეგი ზოგადი დასკვნები და განზოგადებები:

- მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნების მთავრობებმა აღიარეს, რომ კრიზისის დაძლევა ავტონომიურ რეჟიმში შეუძლებელია, ამიტომ მიიღეს გადაწყვეტილება მის წინააღმდეგ ერთობლივი, გაერთიანებული ძალებით ბრძოლის შესახებ. ამასთანავე, აღიარეს, რომ სახელმწიფოს ჩარევის გარეშე კრიზისის დაძლევა შეუძლებელია. ამ კუთხით დიდი როლი შეასრულა ვაშინგტონსა და ლონდონში G20 ქვეყნების ლიდერების შეხვედრამ. დღეისათვის ანტიკრიზისული ღონისძიებებისათვის მსოფლიოში დახარჯულია 10 ტრილიონამდე დოლარი. ამ მხრივ ლიდერობენ დიდი ბრიტანეთი, აშშ, გერმანია, რუსეთი, ჩინეთი. ლონდონის სამიტის გადაწყვეტილებით, დამატებით დაიხარჯება 5 ტრილიონი დოლარი.
- მსოფლიოს ზოგიერთმა ქვეყანამ ვერ გაუძლო კრიზისის ზეწოლას და დეფოლტის წინაშე დადგა. ამ მხრივ ყველაზე მწვავე მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ ისლანდია, პაკისტანი, არგენტინა, უნგრეთი, ბალტიის ქვეყნები, უკრაინა, ეკვადორი;
- დღის წესრიგში დადგა მსოფლიოს ახალი ფინანსური არქიტექტურის მშენებლობის ამოცანა, აგრეთვე საკრედიტო-სავალუტო სისტემის რეფორმირება და ბრეტონ-ვუდსის სისტემის ტრანსფორმაციის აუცილებლობა;
- კრიზისმა გამოავლინა, რომ მეცნიერული კვლევის შედეგებს მთავრობები სათანადო დონეზე არ იყენებენ, ხოლო ბიზნესი აქცენტირებულია მხოლოდ

მოგებაზე და მეცნიერულ დასკვნებს და წინადადებებს ნაკლებ ყურადღებას აქცევს. კრიზისმა დაანახა მსოფლიოს, რომ საერთაშორისო სარეიტინგო სააგენტოები (Fitch, Standard & Poor's, Moody's) ვერ უზრუნველყოფენ საიმედო და უტყუარი ინფორმაციის გავრცელებას. გამოვლინდა მათი საეჭვო და მიკერძოებული ინტერესები, რაც იქიდან ჩანს, რომ ამერიკულ კომპანიებს და, მათ შორის ისეთებს, რომლებმაც კრიზისს ჩაუყარეს საფუძველი (მაგალითად, Lehman brot hers), გაკოტრდნენ, ხოლო სააგენტოები მათ მაღალ რეიტინგს ანიჭებდნენ.

- კრიზისმა დღის წესრიგში დააყენა აშშ ვალუტის – დოლარის მსოფლიო ვალუტად გამოყენების პრობლემა. ჩამოყალიბებული ისტორიული რეალობიდან გამომდინარე, მსოფლიო გახდა აშშ-ს ვალუტის ტყვე. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, მსოფლიო ვალუტის ფუნქციას ასრულებდა აშშ დოლარი, რომელიც მიბმული იყო ოქროს სტანდარტთან, ხოლო მისი 1970 წლებში გაუქმების შემდეგ აშშ-ს ხელისუფლებამ საკუთარი შეხედულებით დაიწყო დოლარის ემისია და მიმოქცევაში გაშვება. უკანასკნელ წლებში აშშ-ს მიერ წარმოებულმა ომმა ერაყში ტრილიონობით გაზარდა ქვეყნის ხარჯები, რის გამოც ქვეყნის ბიუჯეტში წარმოიშვა უზარმაზარი დეფიციტი. ამასთან, ამერიკის ხელისუფლებამ ყურადღების მიღმა დატოვა სხვადასხვა სახის სუროგატული „საპნის ბუშტების“ ტირაჟირებაზე ზედამხედველობა, რამაც ლიკვიდურობის გლობალური კრიზისი გამოიწვია. ამან კი როგორც ამერიკის ხელისუფლებისადმი, ასევე ვალუტისადმი ნდობის კრიზისი წარმოშვა. მსოფლიოს ცალკეული ქვეყნები და რეგიონული გაერთიანებები დღის წესრიგში აყენებენ დოლარის სხვა ვალუტებით ჩანაცვლების საკითხს.
- მსოფლიოს ბევრი ქვეყანა შიშობს, რომ შესაძლებელია ფინანსური კრიზისი და რეცესია გადაიზარდოს პოლიტიკურ კრიზისში. ამის დიდი ალბათობა არსებობს იმ ქვეყნებში, სადაც მოსახლეობის ცხოვრების დონე დაბალია, განსაკუთრებით კი გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში, მათ შორის რუსეთში, რომლის ეკონომიკა ძირითადად სანედლეულო რესურსების ექსპორტზეა ორიენტირებული, ხოლო ამ უკანასკნელთა ფასი მსოფლიო ბაზარზე დაცემის ტენდენციით ხასიათდება.

მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების პროგნოზი პესიმისტურია. საერთაშორისო სავალუტო ფონდის განცხადებით, 2009 წელს განვითარებულ ეკონომიკებში ზრდა ნულთან მოახლოებული იქნება. გლობალური რეცესია გარდაუვალია. 2009 წლის მეორე ნახევრიდან დაიწყება ფინანსური კრიზისის შერბილება და ეკონომიკა ძალიან მცირედ, მაგრამ მაინც დაიწყებს უმნიშვნელო ზრდას.

ბუნებრივია, ისმება ლოგიკური კითხვა: როგორ აისახება საქართველოს ეკონომიკაზე მსოფლიოში მიმდინარე ფინანსური კრიზისი და რეცესიული პროცესები?

უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს, რომ მაშინ, როდესაც მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყნის მთავრობები შეშფოთებულია მოსალოდნელი კატაკლიზმების გამო და გამუდმებით ეძებენ გამოსვლის გზებს და ღონისძიებებს, საქართველოს მთავრობა ოლიმპიურ სიმშვიდეს ინარჩუნებდა. არადა, ფაქტობრივად, საქართველოში ადგილი აქვს როგორც ფინანსურ კრიზისს, ასევე ეკონომიკურ რეცესიას. აღნიშნული ნეგატიური ეკონომიკური პროცესები ძირითადად შემდეგი სამი მიზეზითაა განპირობებული: მსოფლიო კრიზისის ექო, აგვისტოს ცნობილი მოვლენები და სუსტი სახელმწიფო ეკონომიკური მენეჯმენტი.

საქართველოს ეკონომიკის განვითარების მოკლევადიანი პროგნოზები პესიმისტურია. როგორც გაეროს, ევროკავშირის და მსოფლიო ბანკის კვლევები გვიჩვენებს, 2009 წელს საქართველოში გაიზრდება სიღარიბის დონე და 100 ათასი ერთეულით შემცირდება სამუშაო ადგილი. იმისათვის, რომ კრიზისის გავლენა დამანგრეველი არ აღმოჩნდეს ქვეყნისათვის, უცხოელი ექსპერტები მო-

უწოდებენ საქართველოს ხელისუფლებას, გაააქტიურონ ძალისხმევა შემდეგი მიმართულებებით: პოლიტიკური სტაბილურობის მიღწევა უცხოური ინვესტიციების მოსაზიდად; სოციალური დახმარების სისტემის სრულყოფა; სასამართლოს დამოუკიდებლობის მიღწევა; სამაუწყებლო მედიისათვის თავისუფლების ხარისხის გაზრდა; კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის გაძლიერება; სარჩევნო სისტემის დახვეწა-სრულყოფა.

საქართველოში ფინანსური საფრთხეები მსოფლიო კრიზისამდე დაფიქსირდა, თუმცა იგი მნიშვნელოვნად გაღრმავდა აგვისტოს მოვლენების შემდეგ. ქვეყნის ხელისუფლებამ დაგვიანებით, მაგრამ მაინც აღიარა, რომ „ერთი წლის წინ ბევრად უფრო ადვილი ცხოვრება გვქონდა“, თუმცა შექმნილი ვითარების შეფასება მაინც არ ხდება ობიექტურად. ფაქტობრივი მდგომარეობა შემაშფოთებელია: საკრედიტო ბაზარი თითქმის პარალიზებულია, კომერციული ბანკების უმეტესობას ლიკვიდურობის პრობლემა გააჩნია, იზრდება ურჩ კრედიტორთა რიცხვი, გარედან თანხების მოზიდვა გაართულებულია, ბანკებიდან დათხოვნილია 6 ათასამდე თანამშრომელი და ეს პროცესი კვლავაც გაგრძელდება, თუ არ გატარდება რადიკალურად ანტიკრიზისული ღონისძიებები.

საბანკო სექტორში მიმდინარე ნეგატიურმა პროცესებმა პრობლემები შეუქმნა ქვეყნის ეკონომიკის თითქმის ყველა სფეროს, განსაკუთრებით კი მშენებლობის სექტორს. ახალი მშენებლობები თითქმის გაჩერდა, აშენებული ბინების რეალიზაციის მაჩვენებელი მკვეთრად დაეცა, დეველოპერულ კომპანიებს სერიოზული ფინანსური პრობლემები შეექმნათ, იწყება უძრავ ქონებაზე ფასების დაცემის პროცესი, ამ სფეროში კრიზისმა აშკარად გამოკვეთილი სახე მიიღო.

რთული მდგომარეობაა ტურიზმის სფეროში. გლობალურმა კრიზისმა აღნიშნული სფერო მთელ მსოფლიოში დააზარალა, მათ შორის, საქართველოშიც. პრობლემები შექმნა მატერიალური წარმოებისა და არასაწარმოო სფეროს თითქმის ყველა დარგს, რაზეც მეტყველებს შემდეგი ფაქტები: გაჩერებულია ან შემცირებულია წარმოების მასშტაბები რუსთავის მეტალურგიულ კომბინატში, ახორცის ქარხანაში, ზესტაფონის ფეროშენადნობში, ჭიათურის მარგანეცში, ქსნის მინის ქარხანა გაჩერდა და ა.შ. ფასები გაიზარდა წიგნებზე, ტანსაცმელზე, წამლებზე, კვების პროდუქტებზე, ავეჯზე და ა.შ. ლარის გაუფასურებამ მოსახლეობის დიდი ნაწილი აზარალა. უცხოეთიდან გადმორიცხული თანხის მოცულობა (დახმარება) მნიშვნელოვნად შემცირდა, უმუშევართა რიცხონობა იზრდება, შემცირდა გაყიდვების მოცულობა თითქმის ყველა სფეროში, სავაჭრო ობიექტების საკმაოდ დიდი ნაწილი დაიხურა ან დახურვის პირასაა. ყველაფერი ეს სამწუხარო რეალობაა, რომლის მაკროეკონომიკური ციფრებით და მახასიათებლებით შელამაზება მხოლოდ ზიანის მომტანია. რეალობას თვალში უნდა შევხედოთ და სწორი დასკვნები გავაკეთოთ. ამ მხრივ, ხელისუფლებამ პირველი ნაბიჯები უკვე გადადგა, ვარდისფერ ეკონომიკურ წარმატებებს ფერი ოდნავ გაუშუქდა. ამის ნიშანია, რომ დაიწყო ფიქრი და მოქმედება ანტიკრიზისული პროგრამის შემუშავების მიმართულებით. პარლამენტში შეიქმნა ანტიკრიზისული საბჭო, მთავრობამაც გააკეთა განცხადება ანტიკრიზისული პროგრამის შემუშავების შესახებ. სახელისუფლებო განცხადებებში ხშირად მოიხსენიება ანტიკრიზისული ღონისძიებების ფრაგმენტები, მაგრამ დღემდე ოფიციალური ფორმით შედგენილი არანაირი სახის სახელისუფლო ანტიკრიზისული პროგრამა ბუნებაში არ არსებობს. როგორც ჩანს, დღის წესრიგში დადგება ქვეყნის კომპლექსური ანტიკრიზისული პროგრამის სასწრაფოდ შემუშავების საკითხი. სწორედ ამ მიზნით ვთავაზობთ დაინტერესებულ ხელისუფლებას და საზოგადოებას ჩვენს მოკრძალებულ მოსაზრებებს ანტიკრიზისული პროგრამის შემუშავებასთან დაკავშირებით.

ანტიკრიზისული პროგრამის შედგენას წინ უნდა უძღოდეს მისი რეალიზაციის უზრუნველყოფელი თეორიულ-მეთოდოლოგიური პაკეტის გააზრება. იგი უნდა იყოს გაბედული, აგრესიული და უკომპრომისო, რაც ნიშნავს დადგენილი საბაზრო ნორმებიდან გადახვევას და, საჭიროების შემთხვევაში, ნებისმიერი

ეკონომიკური ურთიერთობების დონეზე სახელმწიფოს ჩარევას.

ანტიკრიზისულ პროგრამაში სახელმწიფო ადმინისტრირების წინა პლანზე წამოწევა უნდა იყოს მოკლევადიანი და მისი მოქმედების ვადა უნდა ვრცელდებოდეს მხოლოდ კრიზისის დაძლევაზე, ხოლო მის შემდეგ ეკონომიკა უნდა დაუბრუნდეს ლიბერალურ საბაზრო ურთიერთობებს.

ანტიკრიზისული პროგრამის შედეგანს წინ უნდა უძღოდეს ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების თანამედროვე მდგომარეობის სიღრმისეული ანალიზი, უნდა გამოვლინდეს მწვავე, გადაუჭრელი პრობლემები, რომლებიც ხელს უწყობს კრიზისის გაღრმავებას, აგრეთვე, ამ ანალიზის საფუძველზე დაპროგნოზდეს მოსალოდნელი შედეგები უახლოესი და შორეული პერსპექტივისათვის. უპირველეს ყოვლისა, უნდა დადგინდეს კრიზისის რომელ ფორმასა და სტადიასთან გვაქვს საქმე. ყურადღება უნდა მიექცეს იმ გარემოებას, რომ ფინანსური კრიზისი, როგორც წესი, ეკონომიკურ კრიზისში გადაიზრდება ხოლმე. რაც შეეხება რეცესიას, ის თავისი ბუნებით და ეკონომიკის ციკლური განვითარების პრინციპებიდან გამომდინარე, კანონზომიერი პროცესია, მაგრამ იგი ხშირად გამოდის კონტროლიდან და შეუმჩნეველად გადაიზრდება კრიზისში.

ამგვარი ანალიზის შემდგომ ეტაპზე უნდა დადგინდეს ფინანსური, ეკონომიკური კრიზისების და რეცესიის გამომწვევი ობიექტური და სუბიექტური ფაქტორები (მიზეზები).

მიმდინარე ეტაპზე საქართველოში შექმნილი და უახლოეს პერიოდში მოსალოდნელი სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის ანალიზისა და შეფასების საფუძველზე შეიძლება გამოიკვეთოს ის ძირითადი ფაქტორები, პირობები და პრობლემური სფეროები, რომლებიც მაღალი ალბათობით შეიძლება აისახონ ანტიკრიზისულ პროგრამაში. კერძოდ, მსოფლიო ფინანსური კრიზისის საქართველოს ეკონომიკაზე გავლენის, აგრეთვე, აგვისტოს მოვლენებისა და ეკონომიკის სახელმწიფო მენეჯმენტის უარყოფითი შედეგების ნიველირების მიზნით, ანტიკრიზისულ პროგრამაში უნდა აისახოს როგორც მაკროეკონომიკური, ისე მიკროეკონომიკური, ორგანიზაციულ-მმართველობითი და, ზოგადად, ქვეყნის ეკონომიკური მოწყობის ტრანსფორმაციული ღონისძიებები, რომელთა შორის, ჩემი აზრით, ყურადღება უნდა გამახვილდეს შემდეგ ძირითად საკითხებზე:

* ანტიკრიზისულ პროგრამაში, მსოფლიო გლობალური კრიზისის გავლენის თავიდან აცილების ან შერბილების მიზნით, პრიორიტეტული ადგილი უნდა მიენიჭოს ქვეყნის **ეკონომიკური დამოუკიდებლობის** ხარისხის ამაღლებას. გლობალური კრიზისის პირობებში, ბუნებრივია, თითოეული ქვეყანა თავის ეკონომიკურ ურთიერთობებში უპირატესობას ანიჭებს საერთო ეროვნულ ინტერესებს და, საჭიროების შემთხვევაში, ზღუდავს სხვა ქვეყნებთან ტრადიციულ საფინანსო-ეკონომიკურ ურთიერთობებს. გამომდინარე აქედან, შედარებით მწვავე ეკონომიკური საფრთხეები ექმნებათ იმპორტიორ ქვეყნებს, რისი თავიდან აცილების ყველაზე საუკეთესო და შედეგიანი საშუალებაა იმპორტ შემცველი საქონლის და მომსახურების ადგილზე წარმოება. უნდა ითქვას, რომ ასეთი მიდგომა გამართლებულია ყველა შემთხვევაში (არა მხოლოდ კრიზისის დროს), რადგან იგი მნიშვნელოვნად ზრდის ქვეყნის ეკონომიკურ დამოუკიდებლობას და შესაბამისად უსაფრთხოებასაც.

როგორც ცნობილია, საქართველოში დღევანდელ ეტაპზე მოხმარებული პროდუქციის დაახლოებით 70-75 პროცენტი იმპორტულია, ანუ საქართველო ცალმხრივად მჭიდროდაა ინტეგრირებული მსოფლიო ეკონომიკასთან. ცალმხრივად იმიტომ, რომ ექსპორტი იმპორტს 4-5-ჯერ ჩამორჩება. უფრო მეტიც, საქართველო გარე სამყაროსთან მეტწილად დაკავშირებულია სტრატეგიული პროდუქციის (ხორბალი, ნავთობპროდუქტები, გაზი და ა.შ.) იმპორტირების კუთხით, ხოლო ექსპორტის პოზიციებიდან ჩვენი ქვეყნის პროდუქცია არაა პირველადი, აუცილებელი მოხმარების, განსაკუთრებით კრიზისულ სიტუაციაში (ღვინო, ხილი, ციტრუსი და ა.შ.).

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ანტიკრიზისულ პროგრამაში პრიორიტე-

ტული ადგილი უნდა განეკუთვნოს ადგილობრივი წარმოების შენარჩუნება-განვითარებას. უფრო მეტიც, სახელმწიფომ უნდა შექმნას ხელსაყრელი მაკროეკონომიკური და ბიზნესგარემო იმ პროდუქციის საწარმოებლად, რომელიც დღეისათვის უცხოეთიდან შემოდის და მისი ადგილზე წარმოებისთვის საჭირო ბუნებრივი პირობები და სათანადო ადგილობრივი რესურსები არსებობს. საქართველოს პირობებში ასეთი სფეროა აგროსაწარმოო კომპლექსი – სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოება, დამზადება და საწარმოო გადამამუშავება. მიუხედავად ამისა, სხვა ქვეყნებიდან შემოტანილი აგროპროდუქციის პროდუქცია საქართველოში თითქმის 2-ჯერ აღემატება ადგილზე წარმოებულს. ამით საქართველო ხელს უწყობს უცხოეთის ქვეყნებში სამუშაო ძალის დასაქმების და, შესაბამისად, ადგილზე უმუშევრობის ზრდას. ამ მხრივ ანტიკრიზისულმა პროგრამამ რადიკალურად უნდა შეცვალოს სიტუაცია, საქართველოს ეროვნული ინტერესებიდან გამომდინარე.

გარდა ამისა, ანტიკრიზისულ პროგრამაში პრიორიტეტული ადგილი უნდა მიეკუთვნოს ასევე ადგილობრივი რეალური სექტორის აღორძინება-გადარჩენა-განვითარებას, კერძოდ სამრეწველო წარმოებას, მშენებლობას, მომპოვებელ დარგებს, გადამამუშავებელ მრეწველობას და ა.შ.

* ანტიკრიზისულ პროგრამაში პრიორიტეტული ადგილი უნდა დაეთმოს აგრეთვე **ინვესტიციური პოლიტიკის** ეფექტიან გამოყენებას. კრიზისის დროს ყველაზე სწრაფად ფრთხებიან ინვესტორები. ამ დროს ფულის მოძრაობა ნელდება და შესაბამისად სუსტდება ეკონომიკური აქტივობა. კრიზისისადმი განსაკუთრებით მგრძობიარენი ხდებიან უცხოელი ინვესტორები რისკვაქტორების ზრდის გამო და ეს ბუნებრივი პროცესია. საქართველო არ იყო განებივრებული უცხოური ინვესტიციებით (2007 წელს მან 1,7 მლრდ ლარი შეადგინა), მაგრამ აგვისტოს მოვლენებისა და გლობალური ფინანსური კრიზისის შედეგად იგი მნიშვნელოვნად შემცირდა და პროგნოზებიც პესიმისტურია. დღეისათვის საინვესტიციო შიმშილმა დაისადგურა. არის გარკვეული გამოწვევებიც. მაგალითად, გასული წლის მიწურულს საქართველოს მთავრობამ არაბულ კომპანია „რაკ ინვესტმენტს“ 65 მილიონ აშშ დოლარი ინვესტიციის საფასურად გადასცა ფოთის ნავსადგური (სახელმწიფოს მფლობელობაში დარჩენილი 49 პროცენტი), რითაც მთლიანად დაკარგა კონტროლის მექანიზმი. ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების პოზიციებიდან გაუახრებლად და სპონტანურადაა მთელი რიგი სტრატეგიული ობიექტები პრივატიზებული იმ მიზნით, რომ მოზიდულიყო უცხოური ინვესტიციები. არადა, ცნობილია, რომ დღეს მსოფლიოში მომრავლებულია არაკეთილსინდისიერი ინვესტორები, რომლებიც ოფშორულ ზონებში სახელდახელოდ გახსნილ კომპანიებს ამოფარებულები, შავი ფულის გარეცხვით არიან დაკავებული. ინვესტიცია დღეს ქვეყნის ეკონომიკური დამოუკიდებლობის ხარისხის შემცირებისა და, შეიძლება ითქვას, ქვეყნის ეკონომიკური (და პოლიტიკურიც) დაპყრობის ერთ-ერთ ძლიერ ინსტრუმენტად იქცა. ამიტომაცაა, რომ მთელი რიგი ქვეყნები (გერმანია, საფრანგეთი, იტალია და ა.შ.) უცხოურ ინვესტიციებზე საკმაოდ დაბალ კვოტებს აწესებენ, რათა ხელიდან არ გაუშვან ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოება.

განსაკუთრებით საშიშია კრიზისის დროს უცხოური ინვესტიციის მოძალევა. კეთილსინდისიერი ინვესტორი მაღალი რისკის პირობებში თავს არიდებს საკუთარი სახსრების უცხო ქვეყნებში გადაადგილებას. არაკეთილსინდისიერი ინვესტორი კი კრიზისის დროს სარგებლობს ინვესტიციური შიმშილით და თავის სახსრებს თავისუფლად მიმართავს არაკეთილსინდისიერი მიზნების სარეალიზაციოდ.

გამომდინარე ზემოაღნიშნულიდან, ანტიკრიზისულმა პროგრამამ განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიაქციოს ინვესტიციების წარმომავლობას, მის ლიკვიდურობას და არ უნდა დაუშვას ერთი ქვეყნისგან ან ქვეყანათა ერთი ჯგუფისგან ინვესტიციების უპირატესი მოზიდვა. ინვესტიცია დღეს პოლიტიკურ ელფერს იღებს. მოქმედმა ხელისუფლებამ არ უნდა დაუშვას ნებისმიერი ინვეს-

ტიციის ნებისმიერი ქვეყნებიდან შემოდინება იმ მიზნით, რომ მან გაზარდოს თავისი პოლიტიკური დივიდენდები მიმდინარე ეტაპზე, ხოლო მომავალ ხელისუფლებას და ხელისუფალთ შეუმჩნეველი „ბომბი“ დაახვედროს.

გამომდინარე ზემოაღნიშნულიდან, ჩემი აზრით, ინვესტიციურმა პოლიტიკამ კრიზისის პირობებში გარკვეული, თავდაცვითი სახე უნდა მიიღოს. ამასთან, მთავარი აქცენტი უნდა გაკეთდეს საკუთარ, შიდა კერძო და სახელმწიფო ინვესტიციებზე, განსაკუთრებით იმ სფეროებში, რომლებსაც ქვეყნისათვის სტრატეგიული მნიშვნელობა გააჩნიათ.

* ანტიკრიზისული პროგრამის ერთ-ერთი მთავარი ქვაკუთხედი უნდა გახდეს **სახელმწიფო ბიუჯეტი** და საერთოდ ქვეყნის საბიუჯეტო სისტემა. კრიზისი და ბიუჯეტი ერმანეთთან კაუზალურ ურთიერთქმედებაში იმყოფებიან. ერთი მხრივ, ეკონომიკური კრიზისი ამცირებს საბიუჯეტო, განსაკუთრებით საგადასახადო შემოსავლებს, ხოლო, მეორე მხრივ, საბიუჯეტო ხარჯების გონივრული მანევრირება ეკონომიკური კრიზისის ნეგატიური სოციალურ-ეკონომიკური შედეგების შერბილების საშუალებას იძლევა. მთავარია სწორი ხარჯვითი პოლიტიკის გატარება, რომელიც თავისუფალი იქნება პოლიტიკური იდეოლოგიისგან და ოპტიმალურად იქნება მიმართული როგორც საზოგადოების სოციალური სტანდარტების უზრუნველყოფის, ასევე ეკონომიკის განვითარების სტიმულირებისკენ.

როგორც დღევანდელი მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის პრაქტიკა გვიჩვენებს, ყველა ქვეყნის მთავრობის მთავარი ეკონომიკური ბერკეტი კრიზისის წინააღმდეგ საბრძოლველად საბიუჯეტო სახსრები აღმოჩნდა. საბოლოო ჯამში, კრიზისის დასაძლევად სხვადასხვა ქვეყნების ბიუჯეტიდან დღეისათვის გამოყოფილია თითქმის 8 ტრილიონამდე დოლარი, განსაკუთრებით საბანკო, სადაზღვევო და სამშენებლო სექტორების გადასარჩენად.

საქართველოს 2009 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტი თავისი სტრუქტურით და შინაარსით არსებითად არ განსხვავდება წინა წლის ბიუჯეტისაგან და მას არც შიდა და არც გარე ეკონომიკური კრიზისის კვალი არ აჩნდება. შემოსავლები 2008 წელთან შედარებით უმნიშვნელოდ – 46,5 მლნ ლარით შემცირდა, ხარჯები კი – 285 მლნ ლარით, მაგრამ მნიშვნელოვნად გაიზარდა დეფიციტი და მან 660 ლარი შეადგინა. უმნიშვნელოდ შემცირდა და კრიზისის პირობებისათვის გაუმართლებელი დარჩა ხარჯები საერთო დანიშნულების სახელმწიფო მომსახურებაზე (1,4 მლრდ ლარი). გაუგებარია, რითაა გამოწვეული „იაფი კრედიტის“ პროგრამისათვის თანხის 20 მლნ-მდე შემცირება (2008 წელს იყო 49,5 მლნ) მაშინ, როდესაც პრეზიდენტის ფონდი და მთავრობის ფონდი 10-10 მლნ-ით გაიზარდა და 50:50 მილიონი ლარი შეადგინა. მოკლედ რომ ვთქვათ, ბიუჯეტს ანტიკრიზისული სახე ნამდვილად არ გააჩნია.

რა თქმა უნდა, ბიუჯეტში კრიზისის წინააღმდეგ საბრძოლველად საკმაოდ დიდი რეზერვი არსებობს. ბიუჯეტში მრავლადაა ისეთი პროგრამული ხარჯები, რომელთა გაწევა კრიზისის პირობებში მხოლოდ ფუფუნებაა, ხოლო მათი ერთი ნაწილი საერთოდ უმიზნო და ნაკლებად სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობისაა, მეტიც, შეიძლება ითქვას, კორუფციული ალბათობის მატარებელია. გაურკვეველია 2008 წელს რა მიზნით იქნა აღებული ხელისუფლების მიერ ევრობლიგაციებით ნახევარმილიარდიანი საგარეო ვალი და სად გაქრა ეს თანხა.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ჩემი აზრით, შესაძლებელია განიხილოს 2009 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის ხელახალი „გადაწერის“ საკითხი იმ მიმართულებით, რომ დაახლოებით 2 მილიარდი ლარით შემცირდეს სახელმწიფო მმართველობაზე, თავდაცვაზე, საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვასა და სხვა ღონისძიებებზე გამოყოფილი ასიგნებები და იგი წარმართოს რეალური სექტორის მხარდასაჭერად. ამ მიზნით შეიქმნას „კრიზისის დაძლევის ფონდი“, საიდანაც დაბალი საპროცენტო განაკვეთებით სესხები გაიცემა ეკონომიკის სისტემაწარმოქმნელ სფეროებზე (საბანკო სექტორი, სამშენებლო სექტორი, ტუ-

რიზმი, მოპოვებითი და გადამამუშავებელი მრეწველობა და ა.შ.).

გასული წლის ოქტომბერში ბრიუსელში დონორთა საერთაშორისო კონფერენციაზე, საქართველოსთვის გამოყოფილი 4,5 მლრდ დოლარის (2 მლრდ გრანტი და 2,5 მლრდ სესხი) უმეტესი ნაწილი უნდა წარიმართოს ქვეყნის რეალურ სექტორში, აგრეთვე ინფრასტრუქტურის (მათ შორის საწარმოო ინფრასტრუქტურის) აღდგენა-განვითარებაზე (ენერგეტიკა, გზები, საბიუჯეტო დახმარება). პროგრამაში უნდა გაიწეროს ამ თანხის რეციპიენტების ჩამონათვალი, თანხის მიღების სავარაუდო ვადები და მოსალოდნელი შედეგები. თანხის ხარჯვის კანონიერებაზე, მიზნობრიობასა და ეფექტიანობაზე ევროკავშირთან ერთად კონტროლი უნდა დააწესოს ქვეყნის მაკონტროლებელმა უწყებებმა და სამოქალაქო საზოგადოებამ (მასმედია, არასამთავრობოები და ა.შ.).

უნდა აღინიშნოს, რომ საკმაოდ დიდი მოცულობის საერთაშორისო ფინანსური დახმარება, ეკონომიკასთან ერთად, დიდი დადებითი ფსიქოლოგიური მუხტის შემცველია, თუმცა იგი გარკვეულ რისკსაც შეიცავს, რადგან მომავალი 3 წლის განმავლობაში ამ თანხის ტრანშებად მიღება-არმიღების საკითხი ბევრადაა დამოკიდებული იმაზე, თუ როგორ სახეს მიიღებს გლობალური ფინანსური კრიზისი.

* კრიზისის პირობებში რეალური სექტორის სტიმულირებისთვის მაქსიმალურად უნდა იქნეს გამოყენებული **საგადასახადო სისტემა**. ამასთან, აქცენტი უნდა იყოს აღებული არა მხოლოდ საგადასახადო განაკვეთების შემცირებაზე, არამედ, აგრეთვე, საგადასახადო ტვირთის ოპტიმალურ გადანაწილებაზე მწარმოებლებს, მომხმარებლებს და კაპიტალს შორის, პირდაპირ და ირიბ გადასახადებს შორის.

ეკონომიკური კრიზისის პირობებში, დღევანდელ ეტაპზე, თითქმის ყველა ქვეყანამ მიმართა გადასახადების შედარებით ლიბერალიზაციას. არც საქართველოა გამონაკლისი. საშემოსავლო გადასახადის განაკვეთი 25 პროცენტის შემცირდა 20 პროცენტამდე, რაც, რა თქმა უნდა, ანტიკრიზისული კუთხით წინ გადადგმული ნაბიჯია. მაგრამ აქ ერთ გარემოებას უნდა გაესვას ხაზი. ხელისუფლების განცხადება იმის შესახებ, რომ საშემოსავლო გადასახადების შემცირების შედეგად 250 მილიონი ლარი ეკონომიკას დარჩა და ინვესტიციურ აქტივობას შეუწყობს ხელს, გაუაზრებელი და უსაფუძვლოა. აღნიშნული თანხა დასაქმებულთა ფულად შემოსავალს ემატება და თითოეულ დასაქმებულზე იგი იმდენად მცირეა, რომ მისი ინვესტიციასთან დაკავშირება აზრსმოკლებულია. ამასთან, გაუგებარია, რა შუაშია ამ თანხის ეკონომიკაში დატოვება. უაზრო პიარი კრიზისის დაძლევაში მიუღებელია.

ჩემი აზრით, ანტიკრიზისულ პროგრამაში სრულად უნდა აისახოს საგადასახადო სისტემის შესაძლებლობანი კრიზისის დაძლევის საქმეში. ეკონომიკური კრიზისის დაძლევაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება საგადასახადო მექანიზმის ოპტიმიზაციას, გადასახადების ფისკალურ და მასტიმულირებელ ფუნქციებს შორის რაციონალური თანაფარდობის დამყარებას. კრიზისის პირობებში, საგადასახადო განაკვეთების ოპტიმიზაციის პარალელურად, დიდ მნიშვნელობას იძენს საგადასახადო პრეფერენციების სისტემის შემუშავება და პრაქტიკული რეალიზაცია.

* ანტიკრიზისული რეგულირების ერთ-ერთი სტრატეგიული მექანიზმია **ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა**. მართალია, ეროვნული ბანკის ფუნქციები მნიშვნელოვნად შეიზღუდა და მისი საქმიანობა ძირითადად ფასების სტაბილურობის შენარჩუნებად იქნა დაყვანილი, მაგრამ იგი მაინც ვერ გაექცევა ეკონომიკის სტიმულირების ფუნქციას, რომელიც ლოგიკურადაა მასთან მიბმული. კრიზისის პირობებში მონეტარული პოლიტიკა სახელმწიფო ჩარევისაგან არ იქნება თავისუფალი და ეს ობიექტური აუცილებლობაა, მაგრამ აქ საჭიროა გარკვეული დისტანციის დაცვა და კრიტიკული ზღვრის დადგენა, რომლის იქით ჩარევა დაუშვებელია. მონეტარული პოლიტიკა უნდა გახდეს მაქსიმალურად გამჭვირვალე საზოგადოებისა და ბიზნესისათვის. არ უნდა იქნეს დაშვებული

ეროვნული ვალუტის კურსის არც მყისიერად ხელშეწყობად გამყარება და არც გაუფასურება. ეროვნულმა ბანკმა უნდა განსაზღვროს ის „ოქროს შუალედი“, რომელიც უზრუნველყოფს, ერთი მხრივ, ფასების სტაბილურობას (დაბალ ფასებს), ხოლო, მეორე მხრივ, სტიმულს მისცემს კომერციულ ბანკებს, ხელი შეუწყონ ეკონომიკის, განსაკუთრებით კი რეალური სექტორის აღორძინება-განვითარებას.

ეროვნულმა ბანკმა საბაზო (საადრიცხვო) განაკვეთების რეგულირებით დადებითი როლი ითამაშა კომერციული ბანკების ლიკვიდურობის შენარჩუნებაში. ამ (მისი შემცირების) მიმართულებით მუშაობა კვლავაც უნდა გაგრძელდეს. ამასთან, სახელმწიფო, ეროვნული ბანკის მეშვეობით, კრიზისის პერიოდში პირდაპირ უნდა ჩაერიოს საკრედიტო განაკვეთების ფორმირებაში, გამომდინარე იქიდან, რომ კომერციული ბანკები, გამოდევნებული არიან რა ზემოგების მიღებას, მიუხედავად ქვეყანაში შექმნილი მძიმე მდგომარეობისა, კრედიტებზე ინარჩუნებენ გაუმართლებლად მაღალ განაკვეთებს. კომერციულმა ბანკებმა უნდა გააცნობიერონ, რომ მათი მდგომარეობის და გადაარჩენის ერთადერთი საფუძველია ეკონომიკის განვითარება და, შესაბამისად, დასაქმების ზრდა.

მისაღებია კანონი საბანკო დეპოზიტების დაზღვევის შესახებ. ეს პრაქტიკა ფართოდ გამოიყენება განვითარებულ ქვეყნებში და იგი ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ანტიკრიზისულ მექანიზმად ითვლება. მაგალითად, მიმდინარე გლობალური კრიზისის დროს ჰონკონგის მთავრობამ მთლიანად იკისრა დეპოზიტების სახელმწიფოებრივი გარანტიები, ხოლო ავსტრალიამ, ირლანდიამ, საბერძნეთმა, გერმანიამ, ავსტრიამ და სხვა ქვეყნებმა მნიშვნელოვნად გაზარდეს დაზღვეული დეპოზიტების თანხობრივი მოცულობა, რუსეთის ფედერაციაში იგი 100 ათასი რუბლიდან 700 ათასამდე გაიზარდა.

კომერციულმა ბანკებმა კრიზისის პერიოდში უნდა დათმონ მოგების (რომლის მარჯა საკმაოდ მაღალია) გარკვეული ნაწილი, შეამცირონ საკრედიტო განაკვეთები (ზოგიერთ ქვეყანაში სახელმწიფომ იძულების წესით მოახდინა) და, პირველ რიგში, უზრუნველყონ იპოთეკურ და რეალურ სექტორზე ინვესტირების კუთხით გაცემული კრედიტების რესტრუქტურისაცია, მათი გადახდის ვადების გადაწევა და საჯარიმო სანქციების განულება.

დღევანდელ ეტაპზე კომერციულ ბანკებში კრედიტების დაბრუნების მწვავე პრობლემა დგას. „ურრ“ გადამხდელთა რიცხვი 175 ათასამდე გაიზარდა, რამაც, რა თქმა უნდა, ბანკებს ლიკვიდურობის პრობლემა შეუქმნა. მიუხედავად ამისა, დაუშვებელია კრიზისის პირობებში სესხების დაბრუნების კუთხით ყველა კრედიტორის მიმართ ერთნაირი იძულებითი წესის გამოყენება (საუბარი ავვისტოს მოვლენების შედეგად დაზარალებულებზე და ა.შ.).

დღის წესრიგში რჩება ინფლაციის პრობლემა. ამ მხრივ საჭიროა მეცნიერული არგუმენტირებული მეთოდის შექმნა და ინფლაციის შეულამაზებელი მანქანების გაანგარიშება.

* პროგრამაში საჭიროა ისეთი მექანიზმის შემუშავება, რომელიც მოაწესრიგებს ქვეყანაში შრომის ანაზღაურების სისტემას. ხელფასების ოპტიმიზაციას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება კრიზისის პირობებში. არასამართლიანია, რომ სამეურნეო სუბიექტებიდან ითხოვენ მუშაკებს, ხოლო, იმავედროულად, ხელმძღვანელ მუშაკთა და დარჩენილ თანამშრომელთა ხელფასებს ზრდიან. საყურადღებოა აშშ-ს პრეზიდენტის ბარაკ ობამას წინადადება. მან ამერიკული კომპანიების ხელმძღვანელებს ურჩია, რომ მუშაკთა დათხოვნის შემთხვევაში თვითონ შეიმცირონ ხელფასები და ბონუსები.

საქართველოს საბიუჯეტო სექტორში სახელფასო სისტემა სრულიად უსისტემო და ქაოსურია. არაფერს ვამბობ იმაზე, რომ სხვადასხვა, თითქმის უსაქმურ, მარეგულირებლებს ქვეყნის პრეზიდენტზე რამდენჯერმე მაღალი ანაზღაურება აქვთ. მაგრამ, ყოველად დაუსაბუთებელია ის, რომ კრიზისულ სიტუაციაში, როდესაც მოსახლეობის ცხოვრების დონე ეცემა და ღარიბთა რიცხვი მატულობს, ბიუროკრატიული უწყებების ხელფასის ფონდი იზრდება. ამ მხრივ

2009 წლის ბიუჯეტმა რეკორდიც კი დაამყარა – მან 1 მილიარდ ლარს გადააჭარბა და წინა წელთან შედარებით 119,8 მილიონით გაიზარდა.

საბიუჯეტო ხარჯების ოპტიმიზაცია, როგორც კრიზისის წინააღმდეგ ბრძოლის ერთ-ერთი ეფექტიანი მეთოდი, ფართოდ გამოიყენება მთელ რივ ქვეყნებში. მაგალითად, ლატვიამ, რომელიც, 90-იანი წლებიდან ეკონომიკური ზრდის მიხედვით, ყველაზე წარმატებულ ქვეყნად ითვლებოდა, 2009 წლის ბიუჯეტში შეიტანა ცვლილებები და ხარჯები შეამცირა 10 პროცენტით (დაახლოებით 1,2 მილიარდი დოლარით). ხარჯების შემცირება შეეხო ძირითადად მმართველობით სფეროს და გამოთავისუფლებული სახსრები კრიზისის დასარეგულირებლად იქნა გადასროდილი. საბიუჯეტო სფეროს მუშაკებს ხელფასები შეუმცირდათ ევროპის განვითარებულ ქვეყნებშიც, რაც სამართლიანობისა და დემოკრატიის თვალსაზრისით მიუზღია. საქართველოში კი პირიქით – სახელისუფლებო სტრუქტურებმა ხელფასები გაიზარდეს, რაც, ალბათ, უფრო გამოუცდელია ან კიდევ კრიზისის მასშტაბების გაუცნობიერებლობის გამო მოხდა. უფრო მეტიც, არსებითი ცვლილებები არ განუცვლია წარმომადგენლობით, სამივლინებო და სხვა ხარჯებს, რაც ანტიკრიზისული პროგრამის ფარგლებში სათანადო დარეგულირებას მოითხოვს. კრიზისი ხელისუფლებას იმ დონით თუ არ შეეხო, რაც მოსახლეობას, შეიძლება ამან ნეგატიური სოციალური ფონი შექმნას ქვეყანაში.

- პროგრამაში უნდა აისახოს სახელმწიფო კანონების შესრულებაზე **საკონტროლო-საზედამხედველო სისტემის** ტრანსფორმაციის საკითხები. დღევანდელ სახელმწიფო და საფინანსო კონტროლის სისტემა არაეფექტიანია. გაუმართავია კონტროლის ფორმები და მეთოდები. სუსტია მომთხოვნელობა და პრინციპულობა. ამასთან, რადიკალურ ცვლილებას საჭიროებს საშემსრულებლო დისციპლინა. სახელმწიფო კონტროლი გაივსებულა ფინანსურ კონტროლთან, რის გამოც სახელმწიფო დაწესებულებების მიერ კანონების შესრულებაზე მონიტორინგი ყურადღების მიღმა დარჩენილი. დაუშვებელია, სახელმწიფო ორგანიზაციების მუშაობის ხარისხი მათი ხელმძღვანელების ტელეკრანებზე არცთუ იშიათი გამოჩენით ფასდებოდეს. ჩემი აზრით, საჭიროა საქართველოს პრეზიდენტთან შეიქმნას მცირერიცხოვანი საკონტროლო-საზედამხედველო სამსახური, რომელიც მუდმივ ზედამხედველობას დააწესებს როგორც პრეზიდენტის მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებათა შესრულების მიმდინარეობაზე, ასევე სახელმწიფო ორგანიზაციების კანონშესაბამის საქმიანობაზე.

- რადიკალურადაა შესაცვლელი საქართველოს საფინანსო ზედამხედველობის სააგენტოს საქმიანობა. უპირველეს ყოვლისა, იგი უნდა დაუბრუნდეს ეროვნულ ბანკს. რაც შეეხება საბიუჯეტო სახსრების ხარჯვასა და სახელმწიფო ქონების გამოყენებაზე ფინანსური კონტროლის სისტემას, რომელიც დღეისათვის პარალიზებულია, რადიკალურ ტრანსფორმაციას საჭიროებს.

- * ანტიკრიზისულ პროგრამაში განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს **კორუფციის** წინააღმდეგ ბრძოლის გაძლიერებას. საქართველო, კორუფციის აღქმის ინდექსის მიხედვით, ერთ-ერთ საუკეთესო ადგილას იმყოფებოდა სულ ორიოდ წლის წინ, მაგრამ, 2008 წლის მონაცემებით, იგი 180 ქვეყანას შორის 67-ე ადგილზე აღმოჩნდა, რასაც ადასტურებს Transparency International-ის ბოლო გამოკვლევები. საქართველოში კორუფციამ ტრანსფორმაცია განიცადა, შემცირდა კორუფციის რიცხვი, შეიცვალა კორუფციის სახეები და მან ძირითადად ელიტარული სახე მიიღო.

გარდა ზემოაღნიშნულისა, ანტიკრიზისულ პროგრამაში უნდა აისახოს ისეთი პრობლემური ეკონომიკური საკითხების დარეგულირების მექანიზმები, როგორცაა ექსპორტ-იმპორტის თანაფარდობა, რეგიონული განვითარების გათანაბრება, მცირე და საშუალო ბიზნესის მხარდაჭერა, ანტიმონოპოლიური რეგულირება, სტატისტიკური ინფორმაციის საიმედოობისა და გამჭვირვალობის ხარისხის ამაღლება, ეკონომიკური პროგნოზირებისა და პროგრამების პრაქტიკის დანერგვა და ა.შ.

Jacob Meskhia
Doctor of Economic Sciences, Professor

GLOBAL ECONOMIC CRISIS AND THE PROBLEMS OF MACROECONOMIC STABILIZATION OF GEORGIA

Summary

The article pays specific attention to the analysis of factors and causes of origin of world financial crises. It studied the anatomy of world crisis, which began to develop in 2007 in the USA and spread all over the world in a year. The author holds the opinion of western experts who believe that the main cause of global economic crises is the overproduction of primary world currency – USA dollar. To the author's mind a direct cause of the crisis is a very gentle monetary policy of the USA as a result of which credits and especially mortgage have become easily accessible. Among the reasons of world economic crisis is also considered the war in Iran, low quality of regulation and disbalance between the increased demand on credit resources and the sources of their payment.

Financial crisis in Georgia began before the world financial crisis and Georgian – Russian war in August 2008. The slowing down of the rate of economic growth, the bank sector crisis, the collapse of construction industry, the recession of tourist business and leading branches of real sectors, the decrease of foreign investments and other negative factors will be the cause of deepening of economic crisis in Georgia.

The article gives the recommendations and proposals for the formation of anticrisis program. In particular, the author has proposed concrete measures to strengthen financial security, increase the level of economic independence of the country, increase the flow of foreign investments and their efficient use, make anticrisis state budget, liberalize tax system, transform monetary-credit system, improve the system of remuneration of labor in budgetary organizations, strengthening of state financial control and decrease the level of corruption.

თეიმურაზ მურდულია
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,
ეკონომიკის პრობლემების კვლევის ცენტრი

ეკონომიკური უსაფრთხოების ინდიკატორების როლი ბაზრის სახელმწიფო რეგულირების დროს

ეკონომიკის პრობლემების კვლევის ცენტრმა, ფრიდრიხ ებერტის ფონდის ფინანსური მხარდაჭერით, განახორციელა პროექტი „ეკონომიკის მარეგულირებელი ორგანოების განვითარება საქართველოში“. პროექტის ფარგლებში ეკონომიკის ექსპერტებმა შეისწავლეს დამოუკიდებელი მარეგულირებელი კომისიების საქმიანობა, ბაზრის რეგულირების მექანიზმების ფაქტობრივი გაუქმებით გამოწვეული შედეგები, ეკონომიკური უსაფრთხოების ინდიკატორების როლი ბაზრის რეგულირებაში და შეიმუშავეს შესაბამისი რეკომენდაციები.

2008 წლის მსოფლიო ფინანსური კრიზისის შედეგად, ორთოდოქს მემარჯვენეებსაც კი, ნებისთ თუ უნებლიეთ, მოუწიათ პოზიციების დათმობა და ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლის აღიარება. თავისუფალმა ბაზარმა კიდევ ერთხელ აჩვენა თამაშის წესების სწორად განსაზღვრისა და მათი დაცვის აუცილებლობა. იმის გათვალისწინებით, რომ აღნიშნული წესები მეურნე სუბიექტების რაც შეიძლება ფართო სპექტრისთვის უნდა იყოს სასარგებლო, ცივილიზაციამ ჯერ ვერ შეძლო მოექმნა უზენაესი არბიტრაჟის სხვა სუბიექტი, თუ არა სახელმწიფო, როგორც, იდეაში, საზოგადოებრივი პოზიციის აბსოლუტური ფორმა.

სხვადასხვა სახელმწიფოების კრიზისთან ბრძოლის სამოქმედო გეგმების მიმოხილვა გვინგვჩვენებს, რომ, უმეტეს შემთხვევაში, ადგილობრივმა ხელისუფლებამ ვერ შეძლო თავი დაეღწია „საჭესთან“ დადგომის, ან საკუთარი შეცდომების ოპერატიულად გამოსწორების ცდუნებისათვის, რის შედეგადაც მივიღეთ ნაციონალიზაციის, რეკაპიტალიზაციის და საბიუჯეტო თუ სარეზერვო სახსრების არაეფექტიანი ხარჯვის მრავალი სხვადასხვა პროექტი.

ნათელია, რომ, კრიზისის პირობებში, ხელისუფლებას არჩევანის გაკეთება ცუდსა და უარესს შორის უწევს, მაგრამ ასევე ფაქტია, რომ იაფი რესურსის პირობებში დაწყებული ეკონომიკური ბუმის ფონზე, აშშ-ში, მაგალითად, ყურადღების მიღმა დარჩა ეკონომიკური უსაფრთხოების მნიშვნელოვანი ინდიკატორის – შინამეურნეობებში დაგროვების დონის მაჩვენებლის – მნიშვნელოვანი შემცირება და 2005 წლის ბოლოსათვის უარყოფითი ბალანსის საღირს კი. ამიტომ, ძალიან მნიშვნელოვანია, სახელმწიფო მობილიზებული და ქმედითი იყოს პრევენციის და არა მკურნალობის ეტაპზე.

ეკონომიკური უსაფრთხოება, თავისთავად, არ არის მკაცრი დისციპლინა. ყველა ქვეყანა თავის სპეციფიკიდან გამომდინარე განსაზღვრავს უსაფრთხოების კრიტერიუმებს. ზოგიერთ ქვეყანაში ძირითადი აქცენტი კეთდება ეკონომიკის ჯამურ სიმძლავრეზე, ზოგან – გარე შოკებისადმი მდგრადობაზე, ზოგან – სოციალურ ასპექტებზე და ა.შ. მაგრამ, ამასთან ერთად, თემატური ლიტერატურის კვლევა გვინგვჩვენებს, რომ ყველა, მეტ-ნაკლებად განვითარებული, ქვეყანა განიხილავს ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფას, როგორც რეალური სუვერენიტეტის ფუნდამენტურ ფაქტორს.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ეკონომიკური უსაფრთხოების პოლიტიკა ეფუძნება გარკვეულ კრიტერიუმებს, რომლებიც, თავის მხრივ, განიშლება მიზნობრივი ინდიკატორების ერთობლიობად. ამ უკანასკნელის მთავარ ატრიბუტს წარმოადგენს **ზღვრული მნიშვნელობა**, რომლის დარღვევა საგრძნობი რისკის ფაქტორია სახელმწიფოს სოციალური და ეკონომიკური სტაბილურობისათვის.

სამწუხაროდ, უნდა ვაღიაროთ, რომ დღეისათვის საქართველოს არ გააჩნია ეკონომიკური უსაფრთხოების ჩამოყალიბებული ხედვა, კრიტერიუმებისა და

შესაბამისი ინდიკატორების საკუთარი სისტემა. იმ ინდიკატორების მიხედვითაც კი, რომლებიც საერთაშორისო მეთოდოლოგიით გაითვლება, არ არსებობს ფორმალიზებული პოლიტიკა. არადა, მისი არსებობა, სულ მცირე, რეფორმების ურთიერთთავსებადობის კონტროლისთვის არის საჭირო, რათა ერთ პრობლემაზე რეაგირების შედეგებმა მეორე არ წარმოშვას.

ერთმნიშვნელოვნად შეიძლება ითქვას, რომ ბაზრის რეგულირების პოლიტიკა არსებით გავლენას ახდენს უსაფრთხოების ისეთ კრიტერიუმებზე, როგორცაა:

1. ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობა;
2. საფრთხეებისა და შოკებისადმი მდგრადობა;
3. რესურსების მართვის ეფექტიანობა.

ემპირიულმა გამოცდილებამ აჩვენა, რომ თავისუფალი და კონკურენტული ბაზარი მხოლოდ დიდი და ძლიერი ეკონომიკის პირობებშია შესაძლებელი. ამასთან, დიდი სულაც არ ნიშნავს ტერიტორიულად დიდს. იაპონიის ეკონომიკა ტერიტორიის ერთ კვადრატულ კილომეტრზე თითქმის 12 მილიონი დოლარის მშპ-ს გენერაციას ახდენს (PPP მეთოდით), საქართველო, ჯერჯერობით, მხოლოდ - 300 ათასის.

სხვა შემთხვევაში, ბაზარზე აუცილებლად წარმოიქმნება შემდეგი სახის პრობლემები:

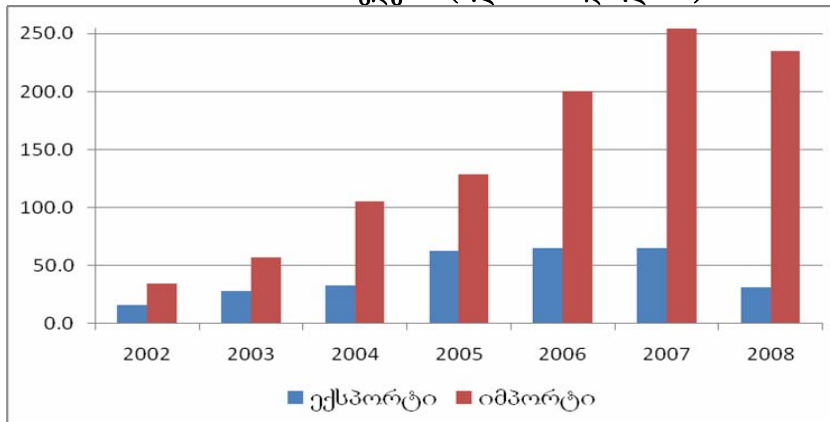
1. მონოპოლიზაციისა და ტრესტული შეთანხმების რისკები;
2. ინფორმაციის სისტემური ასიმეტრიულობა შესაბამისი საშუაშაველო ბიზნესების განუვითარებლობის ფონზე.

ამ მოცემულობის გათვალისწინებით, ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობა ცალსახად არის დამოკიდებული სახელმწიფოს მხრიდან თამაშის ადეკვატური წესების დადგენაზე. ბუნებრივია, ყოველთვის რჩება კონკრეტული საჯარო უწყებების არაკომპეტენტური და არაეფექტიანი ქმედებების რისკი, მაგრამ განვითარებულ ქვეყნებში ამ პრობლემას უწყების საქმიანობის სრულყოფით ებრძვიან. საქართველო ამ მხრივ უნიკალური ქვეყანაა, სადაც პრობლემების უმეტესობა მაკედონელის პრინციპებით, გორდიას კვანძის გადაჭრით წყდება და არა გახსნით. ამ შემთხვევაშიც, ლიკვიდაცია ანტიმონოპოლიური სამსახურის არაეფექტურობის მოგვარების საუკეთესო გზად იქნა მიჩნეული. ფაქტია, რომ ეკონომიკის მთელ რიგ სექტორებში მონოპოლიური მდგომარეობის და განსაკუთრებით ტრესტული შეთანხმებების შედეგებმა (რაც სპეციალური გამოძიების გარეშე ძნელი დასამტკიცებელია) მას შემდეგ იმდენად იჩინა თავი, რომ დღის წესრიგში შესაბამისი მარეგულირებელი სამსახურის აღდგენის საკითხი ისევ დადგა.

მონოპოლიები და ტრესტები, სახელმწიფოს მიერ სათანადო კონტროლის დეფიციტის პირობებში, წარმოშობენ ისეთ საბაზრო ძალებს, რომლებიც ხელს უშლიან ინოვაციური ბიზნესის განვითარებას და მნიშვნელოვნად აზარალებენ ქვეყნის კონკურენტუნარიანობას.

საქართველოში იმთავითვე არ შედგა დემპინგისა და ეკონომიკური ინტერვენციისაგან დაცვის ინსტიტუტები. ანტიმონოპოლიურ სამსახურს, სანამ იგი ჯერ კიდევ არსებობდა, ჰქონდა ფორმალური საშუალება, ამ კუთხით ემოქმედა, მაგრამ ამჟამად, ეს თემა საერთოდ ყურადღების გარეშეა დატოვებული. მიღებული შედეგის საუკეთესო ნიმუშს წარმოადგენს უზარმაზარი აგრარული პოტენციალის მქონე ქვეყანაში სურსათის ექსპორტ-იმპორტის დინამიკა (იხ. დიაგრამა 1).

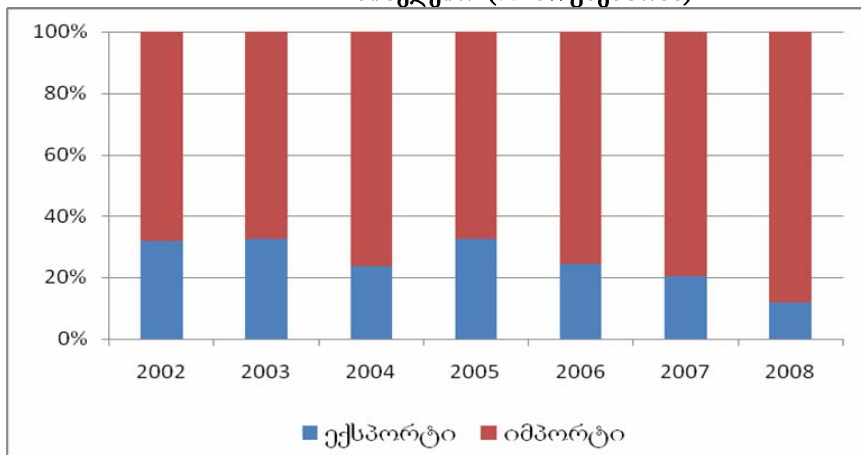
დიაგრამა 1. სურსათის ექსპორტ-იმპორტის მოცულობა მეოთხე კვარტლების მიხედვით (მლნ აშშ დოლარი)

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის დეპარტამენტი

კიდევ უფრო საინტერესოა იგივე მონაცემები წილობრივ ჭრილში (იხ. დიაგრამა 2).

დიაგრამა 2. სურსათის ექსპორტ-იმპორტის მოცულობა მეოთხე კვარტლების მიხედვით (% ბრუნვასთან)

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის დეპარტამენტი

სტატისტიკის დეპარტამენტის მიერ გამოქვეყნებული ინფორმაციის სტრუქტურისა და, რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია, ფორმატის გათვალისწინებით, ძნელია უსაფრთხოების მეტად მნიშვნელოვანი ინდიკატორის – ქვეყანაში მოხმარებულ სასურსათო პროდუქციაში იმპორტის წილის ზუსტად გათვლა, მაგრამ იმპორტ-ექსპორტის დინამიკა ნათლად აჩვენებს დემპინგისა და ეკონომიკური ინტერვენციის ბლოკირების მექანიზმების აუცილებლობას, მით უმეტეს, რომ მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის წესდებით, ასეთი მექანიზმების შექმნის უფლება ყველა ქვეყნისათვის არის გათვალისწინებული.

რესურსების მართვის ეფექტიანობის ინდიკატორთა მთელი სისტემა უკავშირდება ენერგომატარებელზე დამოკიდებულების ხარისხს და მათ წილს საბოლოო პროდუქტის (განსაკუთრებით სურსათის) თვითღირებულებაში. ამ ინდიკატორების მანევრებელი ძალიან საყურადღებოა, რადგან ენერგომატარებლის ფაზის კონტროლით შესაძლებელია ქვეყნის განვითარების ტემპის რეგულირება როგორც პოზიტიური, ასევე ნეგატიური მიზნებით. ამ ფონზე, რა თქმა უნდა, ჩნდება კითხვა, ბუნებრივი გაზის 100%-ით იმპორტიორ ქვეყანაში, პრაქტიკულად

მონოპოლიური დისტრიბუციით, თუ რა მიზნებს ემსახურება გაზის ტარიფის ფაქტობრივი დერეგულაცია (ფაქტობრივი, რადგან ფორმალურად იგი ნაწილობრივ დერეგულირებულად ითვლება. თუმცა, ისიც უცნობი დარჩა, რა პრინციპით მოხდა დიფერენციაცია).

ამ და ბიზნესის სხვა სფეროების შემთხვევაშიც, სახელმწიფომ უნდა გაითვალისწინოს, რომ ძალიან ძნელია ნაციონალური ქსელებისათვის კონკურენციის გაწევა. თუ ბაზარზე შემომსვლელი ახალი მოთამაშე აირჩევს ეტაპობრივი ექსპანსიის გზას, ნაციონალურ ქსელს შეუძლია კონკურენტის სამოქმედო არეალში მოახდინოს დემპინგი დანარჩენი რეგიონების ხარჯზე, ხოლო თუ კონკურენტი შეეცდება ერთიანად შეიყვანოს ქსელი მწყობრში, ექსპლუატაციის დაწყებისათვის მონოპოლისტს უკვე ექნება რესურსების მნიშვნელოვანი უპირატესობა, რათა განახორციელოს მოდერნიზაცია ან დასწიოს ფასები. ამ ჩაკეტილი წრის გარღვევა, როგორც წესი, მხოლოდ ინოვაციური პროდუქტით ან მომსახურებით არის შესაძლებელი, რაც ფიქსირებული ხარჯების ნაწილში საკმაოდ ძვირია და პატარა ბაზარზე ნაკლებად მოსალოდნელი.

ამის ნათელი დასტურია კომუნიკაციების სფეროში შექმნილი ვითარება. ფიქსირებული სატელეფონო სერვისების პროვაიდერების რიცხვის ზრდა დღემდე მხოლოდ ადმინისტრაციული რესურსის ხარჯზე ხდებოდა, რაც, ბუნებრივია, დადებითად არ ასახულა კონკურენტულ გარემოზე. პირველი რეალური კონკურენტები ამ დარგის მონოპოლისტებს მხოლოდ მას შემდეგ გაუჩნდა, რაც მომხმარებელამდე ფართოზოლოვანი ინტერნეტის მიყვანის სატელეფონო კაბელისაგან განსხვავებული ტექნოლოგიები შემოვიდა ქვეყანაში ოპტიკური, საკაბელო და უკაბელო არხების ფორმით, რომელშიც სატელეფონო ზარის გატარება პრობლემას არ წარმოადგენს.

თავის მხრივ, არაერთგვაროვანი სიტუაცია შეიქმნა ინტერნეტის მომწოდებელთა სეგმენტშიც. ჯერ მომხმარებლები უჩიოდნენ კომუნიკაციების ეროვნულ კომისიაში მონოპოლისტ პროვაიდერს, რომ იგი არ იცავდა ხელშეკრულების პირობებს, შემდეგ უკვე იგივე მონოპოლისტი იყო იძულებული, შეეღობა ეთხოვა, როცა მის ქსელს კონკურენტი ფიზიკურად ანადგურებდა. ამ სფეროში არაეფექტიანი პოლიტიკის შედეგად, მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის „გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსის“ ფარგლებში საქართველოს ინტერნეტის მომხმარებელთა ფარდობითი რაოდენობის მიხედვით 102-ე, ხოლო ტექნოლოგიებისადმი წვდომის დონით - 116-ე ადგილი უკავია, რაც, ეკონომიკური უსაფრთხოების შესაბამისი ინდიკატორების მიხედვით, სერიოზული ხარვეზია.

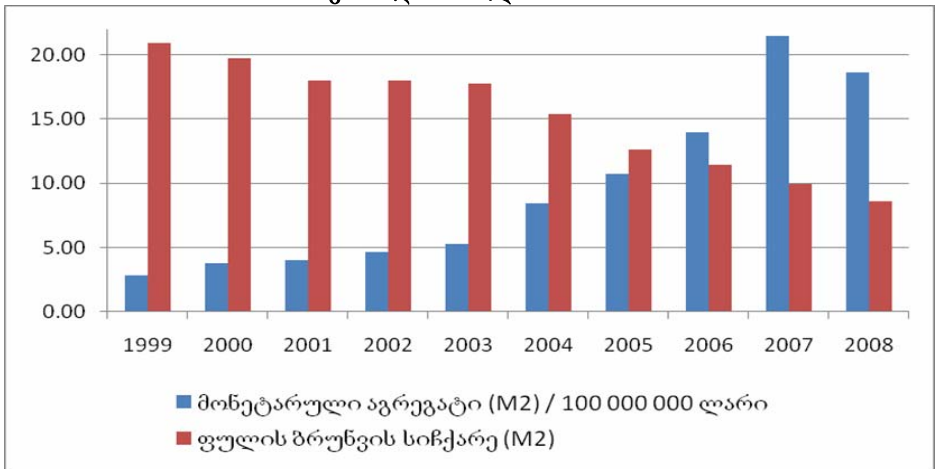
განსაკუთრებით საყურადღებოა მობილურ კავშირგაბმულობაში შექმნილი სიტუაცია. მსოფლიო პრაქტიკა აჩვენებს, რომ საქართველოს ზომის ქვეყნებში, როგორც წესი, ორი ნაციონალური ოპერატორი მოქმედებს. ჩვენთან, მობილური კავშირგაბმულობის ტარიფების სფეროში პროგრესის ხანგრძლივმა შეჩერებამ რაღაც ეტაპზე ბაზარზე ახალი ოპერატორის შემოსვლას მისცა სტიმული, მაგრამ, სიხშირული სპექტრის თავისებურების გამო, მას ამ ეტაპზე არ აქვს ტექნოლოგიური სრულყოფის რესურსი.

თავის მხრივ, არსებული ოპერატორები ტექნოლოგიური პროგრესის ავანგარდში არიან, მაგრამ რენტაბელობის მიმდინარე, საკმაოდ მაღალი დონე, სამწუხაროდ, არ უბიძგებს მათ უფრო მეტი ყურადღება დაუთმონ ინოვაციური სერვისების დანერგვას. ამ მხრივ განსაკუთრებით საგანგაშოა ქვეყანაში სწრაფი და დაუყოვნებელი გადახდების სისტემების განუვითარებლობა, რაც, მობილურ ოპერატორებთან ერთად, კომერციული ბანკების ბრალიცაა, რომლებიც, იაფი საკრედიტო რესურსის პირობებში, ნაკლებად ზრუნავდნენ ახალი ტექნოლოგიების დანერგვაზე. შედეგად, საქართველოში ჯერ კიდევ შეუძლებელია ინტერნეტ მაღაზიის ან სერვისების დაუყოვნებელი გადახდის ბიზნესის იმავე სიადვილით დაწყება, როგორც ეს განვითარებულ ქვეყნებში ხდება.

აღნიშნული საგადახდო სისტემები, რამდენად ტექნიკურიც არ უნდა ჩანდეს მათი ფუნქცია, მნიშვნელოვან გავლენას ახდენენ ფულის ბრუნვის სიჩქარე-

ზე, რომელიც ასევე ეკონომიკური უსაფრთხოების ინდიკატორს წარმოადგენს. წლების მანძილზე, M2-ის ბაზის ზრდასთან ერთად, საქართველოში სტაბილურად მცირდებოდა მისი ბრუნვის სიჩქარე (იხ. დიაგრამა 3). ეკონომიკური ზრდის პირობებში, აღნიშნული პრობლემა, როგორც მრავალი სხვა, არ იქცევა სათანადო ყურადღებას, მაგრამ, კრიზისის პირობებში, როცა ფულის დეფიციტი იწინებს თავს, მისი ბრუნვის დაჩქარების ტექნოლოგიებსა და ინსტრუმენტებზე მოთხოვნა ძალიან იზრდება.

დიაგრამა 3. მონეტარული აგრეგატი (2) და ფულის ბრუნვის სიჩქარე (2) პერიოდის ბოლოს

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი www.nbg.ge

მაკროეკონომიკური ხასიათის ბევრი მაჩვენებელი და მათი ფუნქციის მნიშვნელობები ავტომატურად ატარებს ეკონომიკური უსაფრთხოების ინდიკატორის ფუნქციას. საბაზო მონეტარული აგრეგატებისა და კოეფიციენტების აბსოლუტური უმრავლესობისათვის არსებობს ზღვრული მნიშვნელობები, რომელთა დარღვევის მიმართ მაღალია როგორც ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის, ასევე საფრთხეებისა და შოკებისადმი მდგრადობის კრიტერიუმების მგრძობელობა.

ეკონომიკური უსაფრთხოების სისტემაზე კომპლექსურ გავლენას ახდენს ასევე საბუღალტრო აღრიცხვის და აუდიტის რეგულირების ჩვენს ქვეყანაში მივიწვებული და იგნორირებული სეგმენტი. თუმცა, ეს ის შემთხვევაა, როცა სახელმწიფო რეგულირების მნიშვნელობა დღესავით ნათელია. კერძოდ, ევროკავშირის 2006 წლის 17 მაისის 2006/43/EC დირექტივით „სავალდებულო აუდიტის შესახებ“, ევროკავშირის ქვეყნებს ევალებათ, შექმნან აუდიტურ საქმიანობაზე ზედამხედველობის ინსტიტუტები. „ერონის“ და „არტურ ანდერსენის“ ცნობილი სკანდალის შემდეგ, ანალოგიური ინსტიტუტების შექმნა დაიწყო აშშ-შიც. ფინანსურ ბაზრებზე საჯარო ინტერესების დაცვის ხარისხის კონტროლის ეს ფორმა პირდაპირ კავშირშია დაგროვების დონის იმ ინდიკატორთან, რომელიც უკვე ვახსენეთ, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობასთან (თუმცა მხოლოდ ინსტიტუციური, რადგან სპეკულაციური ინვესტორები ინფორმაციის სხვა წყაროებით სარგებლობენ) და საფრთხეებისადმი მდგრადობის კრიტერიუმის შესაძლო სხვა კომპონენტებთან.

კიდევ უფრო გლობალურია სოციალური რეგულირების სეგმენტი. ფაქტობრივად, სოციალური სტაბილურობისა და კონფლიქტების პრევენციის თემატიკა, კიდევ ერთ – მეოთხე კრიტერიუმად შეგვიძლია ჩამოვაყალიბოთ, რომელსაც ძალიან ბევრი ინდიკატორი ემსახურება, მათ შორის:

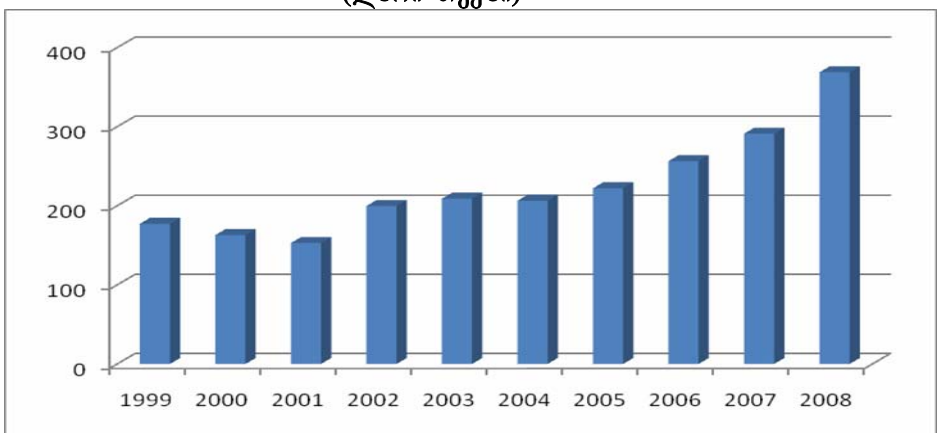
1. შემოსავლების დიფერენციაციისა და კონცენტრაციის კოეფიციენტები;

2. ეკონომიკური კეთილდღეობის მანკვნებლები;
3. უმუშევრობის მანკვნებლები;
4. სიღარიბის მანკვნებლები.

განსაკუთრებით საყურადღებოა დასაქმების პოლიტიკა, სადაც, ერთი მხრივ, ძალიან დიდია სახელმწიფოს მასტიმულირებელი ფუნქცია და, მეორე მხრივ, ვიწროა წყალგამყოფი, რომელიც ამ სფეროში წარმატებებს და წარუმატებლობებს აშორებს.

2003 წლიდან 2008 წლამდე საქართველოში საწარმოებსა და ორგანიზაციებში დაქირავებით დასაქმებულთა საშუალო თვიური ნომინალური ხელფასი მთელი ეკონომიკის მიხედვით გაიზარდა, მაგრამ შემოსავლები კვლავ ძალიან დიფერენცირებულია ეკონომიკის სხვადასხვა სფეროებში. ამასთან, იზრდება მოსახლეობის შემოსავლების სხვაობა დეცილური ჯგუფების მიხედვით (იხ. დიაგრამა 4).

დიაგრამა 4. შემოსავლების სხვაობა ბოლო და პირველ დეცილს შორის (ლარი თვეში)

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის დეპარტამენტი

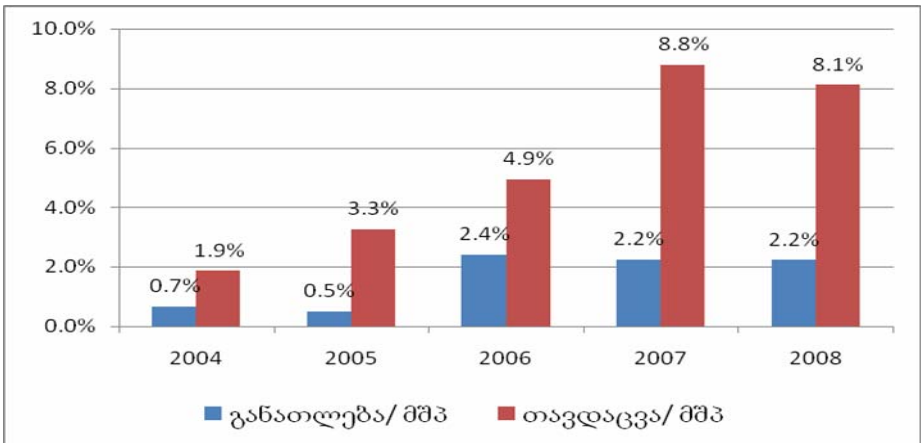
ცალკე განხილვის საგანს წარმოადგენს ბაზრის რეგულირების გარკვეულწილად „არაოფიციალური“ სეგმენტი სტანდარტიზაციისა და რეგლამენტირების პოლიტიკის სახით. მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფოს ამ ფუნქციაზე არასდროს კეთდება სათანადო აქცენტი, რესურსების მართვის ეფექტიანობის ინდიკატორების უმეტესი ნაწილი პირდაპირ ან ირიბად მასთან არის დაკავშირებული. სტანდარტიზაციისა და რეგლამენტირების პოლიტიკა სახელმწიფოს ხელში ქირურგიული იარაღის მსგავსია. მისი საშუალებით ბევრის გაკეთებაც შესაძლებელია და გაფუჭებაც.

განათლების, მეცნიერების, წარმოების დარგში სტანდარტიზაცია და რეგლამენტაცია ეფექტიანობის კრიტერიუმის ფარგლებში კრიტიკულია, რადგან, არასწორი პოლიტიკის პირობებში, შეუძლია, ეკონომიკის რესურსების უყაირათო ხარჯვა გამოიწვიოს. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ეკონომიკურ სუბიექტს ძალიან დიდი ტვირთი დააწევბა, თუ შეეცდება საკუთარი რესურსებით უზრუნველყოს თანამედროვე სტანდარტებთან შესაბამისობა.

განათლებაზე ასიგნებათა შეფარდება მშპ-სთან, ექსპორტში მაღალტექნოლოგიური პროდუქციის წილი და სასურსათო უსაფრთხოება – ამ სეგმენტში ხვდება ერთმანეთისგან განსხვავებული, მაგრამ ქვეყნის მდგრადი განვითარებისთვის აუცილებელი ინდიკატორები.

საინტერესო სურათს მივიღებთ, თუ შევადარებთ საქართველოში განათლებასა და თავდაცვაზე ასიგნებათა შეფარდებებს მშპ-თან.

დიაგრამა 5. განათლებასა და თავდაცვაზე საბიუჯეტო ასიგნებათა წილი მშპ-ში

ბოლო 200 წლის მანძილზე მნიშვნელოვნად დაპატარავებულ მსოფლიოში უკვე საკმარისი არ არის მხოლოდ განვითარება – თუ ჩვენი მსგავსი, გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნის განვითარების ტემპი და სტრუქტურა არ სჯობია ცივილიზებული ქვეყნებისას, იგი ერთმნიშვნელოვნად განწირულია სტაბილური აუტსაიდერობისათვის.

თუმცა, მცირე ეკონომიკის მქონე ქვეყანა გაცილებით უფრო მოქნილია განვითარების სტრატეგიაში და სხვა თანაბარ პირობებში მისი როლი გაცილებით მაღალია.

ამ კუთხით საინტერესოა მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის მიერ შემუშავებული ეკონომიკის განვითარების 5 საფეხურიანი სკალა, რომელშიც 3 საბაზო საფეხურია: 1. გარემოებით მართული; 2. ეფექტიანობაზე ორიენტირებული; 3. ინოვაციურად მართული; ხოლო ორი, მათ შორის გარდამავალი, 1->2 და 2->3.

დღეისათვის საქართველოს მინიჭებული აქვს 1->2 გარდამავალი საფეხური. თუმცა, ქართული ეკონომიკური რეფორმების სპეციფიკა უფრო პირველ საფეხურთანაა ახლოს, ვიდრე მეორესთან. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ეფექტიანობაზე ორიენტირებულ სტადიაზე გადასასვლელად ძალიან მნიშვნელოვანია რეფორმების სწორი თანაწყობა, რასაც, თავის მხრივ, შესაბამისი ინფორმაციული ბაზისი სჭირდება.

ჩვენი მიმოხილვის მიზანია სახელმწიფოში შეიქმნას ეკონომიკური უსაფრთხოების სრულყოფილი და, ამავდროულად, მოქნილი სისტემა, რომელიც დაეყრდნობა რეალურ მონაცემებს და ხელისუფლებისათვის გადაწყვეტილების მიღების პროცესში იქნება ეფექტიანობისა და ეფექტურობის ადეკვატური საზომი.

ასეთი პროექტის რეალიზაციისათვის დღეს მთავარ დაბრკოლებას წარმოადგენს შესაბამისი კრიტერიუმების არარსებობა. ინდიკატორების ის ნაწილი, რომელიც მსოფლიო ანალოგიების გასაშუალებით გაითვლება (მაგ., ჯინის კოეფიციენტი), არ არის საკმარისი ეკონომიკური უსაფრთხოების პოლიტიკის სრულფასოვანი რეალიზაციისათვის.

შესაბამისად, აუცილებელია სახელმწიფოს მხრიდან ამ პრობლემების დანახვა და სამუშაოს შესასრულებლად საჭირო რესურსის მობილიზაცია.

ერთი შეხედვით, ეკონომიკის რეგულირების შემოთავაზებული ფორმები „ამძიმებს“ სახელმწიფოს, მაგრამ ამ შემთხვევაშიც სახეზე გვაქვს შეძენის ფასსა და ფლობის ფასს შორის კლასიკური წინააღმდეგობა. ემპირიული გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ საშუალო და გრძელვადიან პერსპექტივაში, ბიზნესისათვის სახელმწიფოს „ფლობის“ ხარჯები გაცილებით დაბალია, როგორც საკუთარი კაპიტალიზაციის სტაბილურობის კუთხით (მაგალითისათვის, აშშ ფინანსური კრიზისის შედეგად 2009 წლის თებერვალში დოუ ჯონსის ინდექსი

33%-ით, ექვსი წლის წინანდელ დონემდე დაეცა), ასევე საოპერაციო ხარჯების ოპტიმიზაციიდან გამომდინარე (ეს ნაწილი ქართული ბიზნესისათვის უფრო კარგადაა ნაცნობი დამატებითი ხარჯების მთელი სპექტრით – საგადასახადო დაგებიდან დაწყებული, განვითარებულ ბაზრებთან პროდუქციის ინდივიდუალურად ჰარმონიზაციის პრობლემებით დამთავრებული). უკვე დამდგარი ფინანსური კრიზისის პირობებშიც კი, ეკონომიკური უსაფრთხოების პოლიტიკაზე მუშაობა უდროო არ არის. მით უმეტეს, რომ ინდიკატორების უმეტესობის მდგომარეობა ისევე მნიშვნელოვანია კრიზისიდან გამოსვლის ძიების პროცესში, როგორც მისი პრევენციისას.

მსოფლიოში განვითარებული ფინანსური კრიზისის მიზეზების ანალიზი ნათლად გვიჩვენებს, რომ სახელმწიფო კვლავაც რჩება ეკონომიკური პროცესების საკვანძო სუბიექტად.

საქართველოში ლიბერტარიანიზმის ეგიდით განხორციელებული რეფორმების წარუმატებლობის ერთ-ერთი უმთავრესი მიმანიშნებელი ისიც იყო, რომ ხელისუფლებას ხშირად უწევდა და ახლაც უწევს მემარცხენე გადაწყვეტილების მიღება (მაგალითად, საწვავისა და სასუქის დარიგება, მოსახლეობის 1/4-ის სოციალურ დახმარებაზე აყვანა, ნაკლებფუნქციური სამედიცინო დაზღვევა) ამ რეფორმების ნეგატიური სოციალ-ეკონომიკური შედეგების ნიველირებისათვის.

დღეს ქართულ ეკონომიკაში შექმნილი პრობლემების მნიშვნელოვანი ნაწილი პირდაპირ არის დაკავშირებული ეკონომიკის რეგულირების პოლიტიკაში ეკონომიკური უსაფრთხოების ფაქტორების იგნორირებასთან.

ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფა სახელმწიფოს ექსკლუზიური უფლებამოსილებაა და მსოფლიოს აბსოლუტურად ყველა განვითარებული ქვეყანა განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს ამ საკითხს. სხვადასხვა ქვეყნები იყენებენ ინდიკატორების განსხვავებულ სახეებს, მაგრამ ძნელად მოიძებნება საქართველოს მსგავსი ქვეყანა, სადაც ეკონომიკური უსაფრთხოების თემა სახელმწიფო პოლიტიკის დონეზე იგნორირებული.

ეკონომიკური ზრდის პირობებში არასწორი ეკონომიკური პოლიტიკის ნეგატიური შედეგები გარკვეულწილად ვუაღირებული იყო (თუმცა არა ნიველირებული), ხოლო პირველივე შოკის პირობებში ძალიან ნათლად იჩინა თავი.

ჩვენ არგუმენტირებულად წარმოვაჩინეთ, რომ სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკა მნიშვნელოვნად უნდა ემყარებოდეს ეკონომიკური უსაფრთხოების ინდიკატორების კონტროლს. მაგალითად, ენერგომატარებლებისა და პირველადი მოხმარების საგნების ფასების ამოვარდნა საბაზრო კონიუნქტურიდან სერიოზულ დარტყმას აყენებს ეკონომიკური ზრდის ტემპს. ასეთ დროს სახელმწიფომ უნდა მიიღოს ზომები სიტუაციის გამოსწორებისათვის. რა თქმა უნდა, დაუშვებლად მიგვაჩნია ეკონომიკაში ჩარევის ადმინისტრაციული ფორმა, რაც კრიზისის პირობებში განვითარებულ ქვეყნებშიც კი დაფიქსირდა, მაგრამ, გარკვეული პროდუქციისა და მომსახურების ფასების მნიშვნელოვანი სხვაობა მსოფლიო ბაზრის ფასებთან, სახელმწიფოს მიუთითებს მონოპოლიური მდგომარეობის ან ტრესტული შეთანხმებების არსებობაზე, ბიზნესის დამატებით ტვირთზე პროცედურული ან საგადასახადო კუთხით, ასეთ შემთხვევაში სახელმწიფოს მხრიდან რეაგირება აუცილებელია.

ჩვენ განვიხილავთ ეკონომიკური უსაფრთხოების კრიტერიუმების სამ ძირითად ფორმას. ესენია:

1. ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობა;
2. საფრთხეებისა და შოკებისადმი მდგრადობა;
3. რესურსების მართვის ეფექტიანობა.

კიდევ ერთი, სოციალური უსაფრთხოების სფერო უშუალოდ არის დაკავშირებული ეკონომიკური პოლიტიკის სწორად წარმართვასთან.

შესაბამისად, საქართველოში, სხვა ქვეყნების მსგავსად, ადგილობრივი სპეციფიკის გათვალისწინებით უნდა შეიქმნას ეკონომიკური უსაფრთხოების ინდიკატორთა სისტემა, ერთგვარი „ხელსაწყოთა დაფა“, რომელიც საბაზისო

ინფორმაციული წყარო იქნება სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკის რეგულირების პროცესში. ასეთი სისტემის არსებობა იმისთვისაც არის მნიშვნელოვანი, რომ თავიდან იქნეს აცილებული გამოწვევებზე რეაგირების სამწახრო პრაქტიკა, როდესაც კონკრეტული პრობლემის მოგვარება ხდება იმის გაუთვლელად, თუ რა გავლენას მოახდენს ასეთი „გადაწყვეტა“ სხვა სფეროებზე.

Teimuraz Murgulia

*Academic Doctor of Economics,
The Centre for Economic Problems Research*

ROLE OF ECONOMIC SECURITY INDICATORS IN STATE REGULATION OF MARKET

Summary

The Centre for Economics Problems Research has implemented project ‘‘Development of Economic Regulatory Institutes in Georgia’’ with the financial support of Friedrich Ebert Foundation. One of the major research issues was Role of economic security indicators in market regulation.

Several indicators proved that reforms implemented under the aegis of libertarianism in Georgia were unsuccessful. Nowadays, most problems in the Georgian economy are directly related to ignoring the economic security factors in the economic regulation policy. Assurance of economic security is exclusive authority of state and all the developed countries around the world pay special attention to this issue.

In these conditions for economic growth, the negative results of an incorrect economic policy were veiled (but not levelled) to a certain extent but they became obvious even at the first shock.

We consider three main forms of economic security criteria. They are:

- 1. Competitiveness of the economy;**
- 2. Resistance to dangers and shocks;**
- 3. Effectiveness of resource management.**

Besides, the social security field is directly related to the correct management of economic policy.

Respectively, in Georgia, similarly to other countries, there shall be created a system of economic security indicators with consideration of local specific requirements. This system shall be a kind of "board of tools". It shall function as the base source of information for economic regulation processes by the state. Existence of such a system is also significant for avoiding regretful practice of responding to provocation - when after a particular problem is solved without forecasting the influence of this "solution" on the other fields.

ეკონომიკური თეორია

*როზეტა ასათიანი
ემდ, პროფესორი*

ბარე ეფექტები და „გადასხმის ხარჯები“

ადამიანთა საქმიანობას ახლავს თანამდევი გარე ეფექტები (ექსტერნალი-ები), რომლებიც არ აისახება ფასების სისტემაში. ისინი ეკონომიკურ აგენტთა საქმიანობის საბოლოო შედეგების გარკვეული მხარეა, რომელთა ღირებულებითი ფორმით გამოსატვა შეუძლებელია. გარე ეფექტების გაზომვისათვის ფართოდ გამოიყენება ნატურალური მანვენებლები.

გარე ეფექტების მრავალფეროვანი ხასიათი და სპეციფიკა პრაქტიკულად შეუძლებელს ხდის ეკონომიკური საქმიანობის რიგ სფეროებში საბაზრო ეკონომიკის იმ ძირითადი პრინციპების გამოყენებას, რომლებიც დანახარჯებისა და კომერციული ეფექტის შედარებას გულისხმობს. ამიტომ განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება გარე ეფექტების სწორ შეფასებასა და, აქედან გამომდინარე, ოპტიმალური გადაწყვეტილების მიღებას.

გარე ეფექტებს შეიძლება ჰქონდეს როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი გამოხატულება. დადებითი დაკავშირებულია სარგებლობასთან, სარგებლიანობასთან, ხოლო უარყოფითი – ხარჯთან. ეს არის ფასში აუსახველი ხელსაყრელობა ან ხარჯი და „გარე“ ეწოდება იმიტომ, რომ ეხება არა მხოლოდ კონკრეტულ საქმიანობაში მონაწილე ეკონომიკურ აგენტებს (სამეურნეო სუბიექტებს), არამედ ვლინდება მათ გარეთ მიმდინარე პროცესებშიც. გარე ეფექტების გამოვლენის არეალი ზოგჯერ ძალზე მასშტაბურია და მთელ საზოგადოებაზე ვრცელდება. იგი თანამდევია ხარჯია, „გადასხმის“ ხარჯია. მას მიეკუთვნება თანმხლები სოციალურ-ეკონომიკური ეფექტები, რომლებიც გამოვლინდება კონკრეტული ეკონომიკური საქმიანობის გარეთ და აისახება შრომის როგორც დადებით, ისე უარყოფით შედეგებში.

ბაზარს არ შეუძლია მისთვის ნიშანდობლივი ფასწარმოქმნის მექანიზმის მეშვეობით შეაფასოს ადამიანთა საქმიანობის გარე ეფექტები, რომლებიც იმის მიხედვით, დადებითია თუ უარყოფითი, შესაბამისად, გამოიხატება ეკოლოგიური წონასწორობის დაცვასა თუ დარღვევაში, ესთეტიკურ ფასეულობათა, კულტურის ძეგლთა, ბუნებრივი ლანდშაფტების შენარჩუნებასა თუ ნგრევაში, მოსახლეობის სიცოცხლის ხანგრძლივობისა და აქტიური საქმიანობის პერიოდის გადიდებასა თუ შემოკლებაში, დაავადებათა შემცირებასა თუ გაზრდაში, პიროვნების შემოქმედებითი პოტენციალის ზრდასა თუ დაქვეითებაში, მოსახლეობის ფიზიკური განვითარების დონის, მოქალაქეობრივი კულტურის ამაღლებასა თუ დაცემაში და ა.შ. მაგალითად, გარემოს დაცვის, ან კიდევ, ინფექციური დაავადებების თავიდან აცილების მიზნით სასმელი წყლის სანაცის პროგრამის განხორციელებას თან ახლავს უაღრესად დადებითი გარე ეფექტი – ეკოლოგიური და სანიტარული ნორმების დარღვევისა და მისგან გამოწვეული მრავალმხრივი ზარალის თავიდან აცილება, ხოლო გარემოს გაჭუჭყიანება წარმოშობს უაღრესად უარყოფით გარე ეფექტებს, რაც განაპირობებს გარეშე პირების ან, შესაძლოა, მთელი მოსახლეობის ხარჯების ზრდას. კერძოდ, თუ ეკონომიკური საქმიანობით რომელიმე სამეურნეო სუბიექტი აჭუჭყიანებს მდინარეს, მაშინ „გადასხმის“ ხარჯს გაიღებენ ამ მდინარით მოსარგებლე პირები ან, ზოგჯერ, მთელი საზოგადოებაც (თუ მისი წყალი სასმელად გამოიყენება). ამრიგად, ეკონომიკური საქმიანობის საფუძველზე გარემოს გაჭუჭყიანების შედეგად წარმოიშობა ხარჯი, რომელსაც ფარავს არა თვით მწარმოებელი, არამედ მოცემულ წარმოებასთან დაუკავშირებელი სხვა პირი ან მთელი საზოგადოება. ამის გამო, გარემოს გამჭუჭყიანებელ-მწარმოებლის პროდუქციის ფასში გაცილებით ნაკლები ხარჯია ასახული, ვიდრე სინამდვილეში იქნა გაწეული.

გარე ეფექტების საილუსტრაციოდ არაერთი მაგალითის მოყვანა შეიძლება საქართველოს ბოლოდროინდელი მოვლენებიდან.

დავიწყოთ თუნდაც იმით, რომ გლობალური ფინანსური კრიზისის დაწყებამდე საქართველოში შემოდიოდა საკმაოდ მნიშვნელოვანი შემოსავლები ფულადი გზავნილების სახით, რომელსაც დაახლოებით 300 ათასამდე მიგრანტი აგზავნიდა საზღვარგარეთიდან. ეს გზავნილები წელიწადში დაახლოებით 300 მლნ დოლარს აღწევდა, რაც მთლიანი შიდა პროდუქტის 6%-ს შეადგენდა და ნჯერ აღემატებოდა ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენიდან მიღებულ შემოსავლებს [1, გვ. 80]. ამას ემატებოდა საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტების კრედიტები, დონორების დახმარებები და ა.შ. ბუნებრივია, ყველა ეს შემოსავალი ქვეყნისთვის მნიშვნელოვანია და საქართველოსთვის, არსებული სუსტი ეკონომიკის პირობებში, მათ უდიდესი პოზიტიური დატვირთვა აქვს. გარდა ამისა, ქვეყანაში არსებული უმუშევრობის მაღალი დონის პირობებში, ემიგრანტები არაპირდაპირი გზით დადებით გავლენას ახდენენ შრომის ბაზარზე, ვინაიდან მათი ქვეყნიდან გადინებით მცირდება უმუშევრობა, ამასთან, გარკვეულწილად, სიღარიბის დონეც ეცემა. მაგრამ ამ პროცესს პოზიტიურთან შედარებით, ნაკლებით უფრო დიდი ნეგატიური გარე ეფექტები ახლავს თან, რაც გამოიხატება შემდეგში: ამ ტენდენციამ, სხვა მიზეზებთან ერთად, საქართველოს ეკონომიკა წარმოებაზე ორიენტირებულის ნაცვლად შემოსავალზე ორიენტირებულ ეკონომიკად აქცია, ხოლო საზოგადოება – არა მწარმოებელ, არამედ მომხმარებელ საზოგადოებად. ისმის კითხვა: **ხელსაყრელია კი ქვეყნისთვის „განვითარების“ ეს კურსი? ანდა, რა შედეგებს მოუტანს მცირერიცხოვან საქართველოს შრომითი რესურსების ქვეყნიდან გადინება?**

ემიგრანტები ძირითადად ახალგაზრდა ასაკის ადამიანები არიან, ამიტომ ისინი დანაკარგებად ითვლებიან მშობლიური ქვეყნისთვის [1, გვ. 81]. უმაღლესი განათლების მქონე კვალიფიციური კადრების ემიგრაცია უცხო ქვეყნებში ინტელექტის გადინებას ნიშნავს. მშობლიურმა ქვეყანამ მათ აღზრდასა და განათლებაზე გარკვეული სოლიდური ხარჯი გასწია, სხვა ქვეყანამ კი მათი გამოყენებით, ყოველგვარი ხარჯის გაწევის გარეშე, მოგება მიიღო. ამრიგად, ამ თვალსაზრისით, მიგრაცია დანაკარგად ითვლება ემიგრანტის მშობლიური ქვეყნისთვის და უდიდესი უარყოფითი გარე ეფექტის მატარებელია.

კიდევ ერთი: საქართველოს ეკონომიკური პოლიტიკის (განსაკუთრებით ბოლო წლების) ერთ-ერთ მთავარ მიზნად უცხოური ინვესტიციების მოზიდვაა აღიარებული, მაშინ, როდესაც ნაკლებით უფრო მნიშვნელოვანი იქნებოდა მთავრობის მთელი ძალისხმევა მიმართულიყო ქვეყნის შიგნით დანაზოგებისა და კაპიტალის მობილიზების ალტერნატიული საშუალებების წარმოქმნაზე. როგორც „ღია საზოგადოება – საქართველოსა“ და „ეკონომიკური პოლიტიკის კვლევის ცენტრის“ ექსპერტები სახვებით სამართლიანად აღნიშნავენ, „უცხოური პირდაპირი და პორტფელური ინვესტიციები უნდა განიხილებოდეს მხოლოდ როგორც ქვეყნის შიდა დანაზოგების დეფიციტის შევსების წყარო და არა ეკონომიკური განვითარების მამოძრავებელი ძალა“ [2].

ასეთმა პოლიტიკამ, დადებითთან ერთად, გამოავლინა უადრესად უარყოფითი გარე ეფექტი, რაც, პირველ ყოვლისა, გამოიხატა საქართველოს შიდა დანაზოგების დეფიციტში. ამასთან, საბანკო სისტემა, რომელიც დამოკიდებულია კაპიტალის საერთაშორისო ბაზრების დინამიკაზე, ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების შიდა მოთხოვნის უზრუნველსაყოფად საკმარისი რაოდენობის სასესხო კაპიტალს არ ფლობს. ეს, ბუნებრივია, ნეგატიურად აისახება ეკონომიკურ საქმიანობაზე, ქვეყნის რეალურ სექტორზე და, მრავალ სხვა უარყოფით გარე ეფექტთან ერთად, საქართველოს საექსპორტო პოტენციალის (მაგალითად, სოფლის მეურნეობის) საბანკო დაფინანსების გარეშე დატოვებას განაპირობებს. ამის საილუსტრაციოდ საკმარისია შემდეგი სტატისტიკური მონაცემებიც: სოფლის მეურნეობის საბანკო სესხით დაფარვის მაჩვენებელი 2003 წელს იყო

0,96%, 2004 წელს – 0,85, 2005 წელს – 0,76, 2006 წელს – 1,32 და 2007 წელს – 5,14% [3].

გარე ეფექტების არსებობა განაპირობებს კერძო და სოციალური დანახარჯებისა და შედეგების გამოჯენის აუცილებლობას. კერძო დანახარჯები და შედეგები ასახავს საბაზრო ურთიერთობას, ხოლო მათი ცვლილება – საბაზრო წონასწორობას. სოციალური დანახარჯები და შედეგები შეიძლება იყოს კერძოზე მეტი ან ნაკლები. ამას განსაზღვრავს გარე ეფექტის ხასიათი – დადებითია ის თუ უარყოფითი. მათი ტოლობა გამოხატავს ფსევდოსაბაზრო წონასწორობას. მხოლოდ ბაზარს არ შეუძლია ფსევდოსაბაზრო წონასწორობის დამყარება. იგი დგინდება სახელმწიფოსა და მოთხოვნა-მიწოდების მექანიზმის ერთობლივი ძალისხმევით. იქ, სადაც უძღურია ბაზარი, „ბაზრის ჩავარდნებით“ გამოწვეული პრობლემების გადასაჭრელად აუცილებელია სახელმწიფოს ჩარევა [4]. სახელმწიფო თავის თავზე იღებს გარე ეფექტების გაზომვასა და სახელმწიფო ბიუჯეტის მექანიზმის მეშვეობით შემოსავლების გადანაწილების ორგანიზაციას, რაც კონკრეტულ გამოხატულებას სპეციალურ დაბეგვრაში პოევს. უარყოფითი გარე ეფექტების ნეიტრალიზაცია, როგორც ცნობილია, განვითარებული ქვეყნების საგადასახადო პრაქტიკაში „პიგუს გადასახადის“ გამოყენებას უკავშირდება.

კემბრიჯის სკოლის თვალსაჩინო წარმომადგენელი **არტურ პიგუ** (1877–1959) მოითხოვდა უარყოფითი ექსტერნალიების გამომწვევ საქმიანობაზე ექსტერნალური დანახარჯების სიდიდის ტოლი ჯარიმების დაწესებას, ხოლო დადებითი ექსტერნალიების გამომწვევი საქმიანობის წახალისებას – ექსტერნალური სარგებლის ტოლი სიდიდის სუბსიდიებით [4].

განვითარებულ ქვეყნებში დიდი ხნის განმავლობაში მიმდინარეობდა დაეა გარე ეფექტების სახელმწიფო რეგულირების აუცილებლობის აღიარების შესახებ. მუდმივად მზარდ მოთხოვნასა და მოგებაზე ორიენტირებული საბაზრო ძალები, როგორც ცნობილია, სულ უფრო მეტ ბუნებრივ რესურსს აქცევენ ეკონომიკურ ბრუნვაში, რაც ზიანს აყენებს გარე ბუნებას, განაპირობებს რეგიონულ დისპროპორციებსა და დიდი ქალაქების პრობლემების გამწვავებას. განვითარებულ ქვეყნებში, განსაკუთრებით გასული საუკუნის 80-იანი წლებიდან, ეკოლოგიური სიტუაციის სერიოზულმა გაუარესებამ გამოიწვია საბაზრო კონკურენციის ნეგატიური სოციალური „ამონაბოლქვების“ ლიკვიდაციის სპეციალური სახელმწიფო რეგულატორების შექმნა. ეკოლოგიური საფრთხის თავიდან აცილების მიზნით, ფართოდ გავრცელდა საინვესტიციო პროექტების წინასწარი სახელმწიფო ექსპერტიზა და „პიგუს გადასახადის“ ტიპის საბიუჯეტო პროცედურები [5]. უარყოფითი გარე ეფექტების მქონე ეკონომიკური საქმიანობის შესაზღუდად და დადებითი გარე ეფექტების მატარებელი წარმოების გასაფართოებლად აუცილებელი გახდა მათი გარდაქმნა შიდა ეფექტებად, როდესაც უკვე ხორციელდება ზღვრული კერძო ხარჯის დაახლოვება ზღვრულ სოციალურ ხარჯთან. ა. პიგუმ ამ პრობლემის გადასაწყვეტად დაასაბუთა **კორექტირებადი გადასახადისა და კორექტირებადი სუბსიდიის** გამოყენების აუცილებლობა. კორექტირებად გადასახადს იხდის უარყოფითი გარე ეფექტის მქონე წარმოება, რომლის მიზანია ზღვრული კერძო ხარჯის გაზრდა ზღვრული საზოგადოებრივი ხარჯის დონემდე. კორექტირებადი სუბსიდია არის დადებითი გარე ეფექტის მქონე წარმოების სტიმულირებისათვის გამოხნილი სუბსიდია. მისი მიზანია ზღვრული კერძო სარგებლიანობის მიახლოება საზოგადოებრივ ზღვრულ სარგებლიანობასთან.

კორექტირებადი გადასახადები და სუბსიდიები ნაწილობრივ წყვეტენ გარე ეფექტებთან დაკავშირებულ პრობლემებს, რაც აიხსნება იმით, რომ, ჯერ ერთი, პრაქტიკაში ძალზე ძნელია ზღვრული ხარჯისა და სარგებლიანობის ზუსტი გაანგარიშება და, მეორე, კორექტირებადი გადასახადები ყოველთვის ვერ აღწევს მიზანს. ამ გარემოებამ განაპირობა აღნიშნული პრობლემის გადაჭრის ახალი გზების ძიება.

ამასთან დაკავშირებით, ინგლისელმა ეკონომისტმა, ნობელის პრემიის ლაურეატმა (1991) **რონალდ ქოუზმა** წამოაყენა ჰიპოთეზა, რომლის მიხედვით, უარყოფითი გარე ეფექტები არ იწვევს რესურსების არარაციონალურ ალოკაციას, თუკი არ არსებობს ტრანსაქციური ხარჯები – შეთანხმების დადებისა და მისი განხორციელების პროცესში წარმოქმნილი (ინფორმაციის მოპოვების, მოლაპარაკებისა და კონტრაქტების დადების, საკუთრების უფლების და ეკონომიკური საქმიანობის სპეციფიკისა და ა.შ.) ხარჯები, გაწეული მოლაპარაკების მონაწილე მხარეთა მიერ [6].

რ. ქოუზის აზრით, რომელიც მან განავითარა სტატიაში „სოციალური დანახარჯების პრობლემა“ (1960), ექსტერნალებს აქვთ ურთიერთგანმაპირობებელი, ანუ სიმეტრიული ბუნება. თუ A-ს საქმიანობა ზიანს აყენებს B-ს, მაშინ შემდგომი შეზღუდვები A-ს საქმიანობაში B-ს დაცვის მიზნით, აყენებს A-ს ამიტომ სოციალური პრობლემა სიტუაციის ოპტიმალურ გადაწყვეტაში მდგომარეობს.

ამრიგად, ასეთ სიტუაციაში არჩევანი უნდა გადაიხაროს იმ გადაწყვეტილებისკენ, რომელიც საზოგადოებისათვის უმცირეს დანახარჯებს გამოიწვევს. **პარეტოს ოპტიმუმი** კი მიიღწევა სახელმწიფოს ჩაურევლად, საკუთრების უფლების მყარი გარანტიებით მხარეებს შორის შეთანხმების საფუძველზე [7]. ჩვენი აზრით, საქართველოში მოჭარბებული უარყოფითი გარე ეფექტების პირობებში, გასათვალისწინებელია **კეთილდღეობის ახალი ეკონომიკური თეორიის** ძირითადი პოსტულატები.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. **სამსონი ი.** განვითარების გზის ძიება: საქართველოს ამოცანები. „საქართველოს ეკონომიკური ტენდენციები.“ კვარტალური მიმოხილვა. GEPLAC. მარტი, 2006.
2. საქართველოს ეკონომიკური საფრთხეებისა და მთავრობის კრიზისისგან დაცვის სტრატეგიის ანალიზი და რეკომენდაციები. ანგარიშები, ანალიზი, რეკომენდაციები. კოალიცია „გამჭვირვალე ფინანსური დახმარება საქართველოს“. თბ., თებერვალი, 2009, გვ. 12.
3. www.georgia.gov.ge – საქართველოს ეროვნული ბანკის ოფიციალური საიტი.
4. **Pigou A.** A study in public finance. London, 1949.
5. **ასათიანი რ.** მომსახურება და საბაზრო სისტემა. თბ., „თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“, 1993, გვ. 41.
6. **Coase R.** The problem of social cost. "Journal of Law and Economics". Vol. 3, 1960, p. 17.
7. **ასათიანი რ.** თანამედროვე ეკონომიკის განმარტებითი ლექსიკონი. თბ., საგამომცემლო ფირმა „სიახლე“, 2009, გვ. 241, 364.
8. **აბესაძე რ.** საქართველოს ეკონომიკა XX–XXI საუკუნეების მიჯნაზე. „ეკონომისტი“, №1, 2009.
9. **პაპაფილიძე ა.** მდგრადი ეკონომიკური ზრდის რისკები საქართველოში. „საქართველოს ეკონომიკური ტენდენციები“. კვარტალური მიმოხილვა. GEPLAC, თებერვალი, 2008.
10. **ჭითანავა ნ.** საქართველოს ეკონომიკის განვითარების ტენდენციები და ორიენტირები. „შრომები“. IV ტომი. საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემია. თბ., საგამომცემლო ფირმა „სიახლე“, 2004.
11. **Надель С.** Социальные факторы экономического роста. М., "МЭиМО", № 5, 2005.
12. **Папова В.** Проблема зомбирования посткоммунистической некроэкономики. "Вестник Института Кеннана в России". Выпуск 15. М., 2009.

13. **Papava V.** State, public sector and Theoretical Prerequisites to a model of an "Economy without taxes". "International Journal of social Economics". Vol. 27, № 1-2, 2000.

Rozeta Asatiani

Doctor of Economic Sciences, Professor

EXTERNALITIES AND ABATEMENT COSTS

Summary

Externalities have positive as well as negative expressions and are not reflected in the set of prices. Positive expression is connected with interest while negative one – with expenses. Sometimes the area of manifestation of externalities is very wide and is spread on the whole society. Not one example from the recent developments in Georgia can be presented as an illustration. Namely, at present the attraction of foreign investments is considered as one of the main objectives of economical development of Georgia while it would be much more important to direct the whole effort of government to create alternative means of savings and capital mobilization within the country. Foreign investments should be considered only as the source of replenishment of internal savings deficit of the country and not as the motive power of economical development. Such policy, alongside with positive effects, revealed particularly negative externalities which were, in the first place, manifested in the deficit of internal savings of Georgia. At the same time, banking system which depends on the dynamics of international markets of capital has not sufficient amount of loan capital to provide internal demands of country's economical development. This is negatively reflected on economical activity, on country's real sector and, together with many other negative effects, leaves export potential (e.g. agriculture) of Georgia without bank financing. This is the reason that the index of bank loan settlement for agriculture in 2007 was just 5.14%, although earlier, for example, in 2005 it was only 0.75%.

**ინსტიტუციური გარემოს სახელმწიფო რეგულირების აუცილებლობა
კონსტიტუციური ტრანსფორმაციის პირობებში**

კომუნისტურმა რეჟიმმა, სამწუხაროდ, იმდენად ხანგრძლივი სიცოცხლის-უნარიანობა გამოავლინა, რომ მისი ფესვების აღმოფხვრა და ახალი ნიადაგის შექმნა აუცილებლად საზოგადოებრივი ცხოვრების ინსტიტუციური საფუძვლების ახალ საფეხურზე, საზოგადოების ახალ ეკონომიკურ აზროვნებასა და იდეოლოგიაზე გადასვლით უნდა წარიმართოს.

აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ კომუნისტურ სივრცეში არსებულ სახელმწიფოთა შორის საქართველო ყველაზე ნაკლებად იყო იმ ჩარჩოების მატარებელი, რომელსაც საგეგმო-ცენტრალიზებული სისტემა წერგავდა.

უმთავრესი პრობლემა, რომელიც აფერხებდა საქართველოში ეკონომიკის, კერძოდ კი მიკროკლიმატის ჩამოყალიბებას, მდგომარეობს იმაში, რომ, საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის საწყის ეტაპზე, სახელმწიფომ, სამწუხაროდ, ვერ მოახერხა, განეხილავდა ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია და შეემუშავებინა სათანადო სამოქმედო გეგმა [1].

სწორედ ეკონომიკური სტრატეგიისა და კონკურენტული სამოქმედო გეგმის არქონამ, რასაც დაერთო პირადი, ჯგუფური ინტერესები, განაპირობა მახინჯი ფორმით ჩატარებული პრივატიზაციის პროცესი, რომლის შედეგადაც არსებულ საწარმოთა უმეტესობის მფლობელნი გახდნენ მათი ყოფილი ხელმძღვანელები (დირექტორები) და ადმინისტრაციის წარმომადგენლები. მათი დიდი ნაწილი, ტიპური, ძველი ყაიღის ფუნქციონერი იყო და არ გააჩნდა თანამედროვე ბიზნესის წარმოების უნარ-ჩვევები. შესაბამისად, მათ ვერ შეძლეს, საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პირობებში, საკუთარ დაქვემდებარებაში მყოფ საწარმოთა წარმატებული ფუნქციონირება. საწარმოთა მფლობელები, რომლებიც უმეტესწილად, თავადვე იყვნენ კომპანიის მენეჯერები, თავს „ორჩენდნენ“ საკუთარი საწარმოს აქტივების პერმანენტული გაყიდვით.

ეკონომიკური ფუნქციონირების მკაცრი სახელმწიფო კონტროლიდან გათავისუფლების შედეგად, ძველი ყაიღის ფუნქციონერები ჩაებნენ ფორმირებადი საბაზრო სტრუქტურების ჩამოყალიბებაში, მაგრამ, სამწუხაროდ, ვერ შეძლეს ძველი ბიუროკრატიისაგან ნორმალური საბაზრო ტიპის მეწარმის ჩამოყალიბება, რადგანაც ამ ფენამ შემოინახა მჭიდრო სოციალური და ფსიქოლოგიური კავშირები სახელმწიფოსთან და არ აღმოჩნდა მზად ამ კავშირების გასაწყვეტად, იგი მასში ხედავდა მატერიალური და სოციალური სტატუსის მნიშვნელოვან საყრდენს. რაც უფრო სუსტდებოდა ადმინისტრაციულ-მბრძანებლური სისტემა, და, შესაბამისად, საწარმოები სულ უფრო დამოკიდებულნი ხდებოდნენ, მათი ხელმძღვანელობის წინაშე დგებოდა საკუთარი საწარმოს გადარჩენის საკითხი ეკონომიკური კრიზისის გადრმავეების პირობებში.

საწარმოების დამოუკიდებლობის გაზრდისას არ შეიძლებოდა იმ ღონისძიებების დაგვიანება, რომლებიც წარმოების ფინანსურ გამოჯანსაღებასა და ფას-წარმოქმნის რეფორმებს შეუწყობდა ხელს. ყოველივე ამის შედეგად სამომხმარებლო ბაზრის დაშლამ გამოიწვია ჩრდილოეთი ეკონომიკის აყვავება. ზედაპირულმა და მხოლოდ ვიზუალურმა ცვლილებამ რეფორმების ეს გარდამტეხი პერიოდი დაამახინჯა და, ამასთანავე, გაწვლა დროში.

ტრანსფორმაციის პერიოდის ანალიზისას აუცილებელია „ახალი ინსტიტუციური ეკონომიკის“ თეორიაზე დაყრდნობა [1;5]. დუგლას ნორტის განმარტებით – ინსტიტუციური თეორია ინსტიტუტების ქვეშ გულისხმობს მხოლოდ ადამიანური საქმიანობის წესებსა და ნორმებს. ამ თეორიაზე დაყრდნობით, ჩვენ შეგვიძლია ჩავწვდეთ ინსტიტუტების, როგორც ასეთის, არსს, აუცილებელია

შევისწავლოთ ინსტიტუტების სტრუქტურა, რომლებიც გარკვეული პერიოდის განმავლობაში ადამიანთა ქცევის გარკვეულ საზღვრებს აყალიბებს [13].

არაფორმალური შეზღუდვები მოიცავს მოქმედების ნორმებს (რომლებიც მიღებულია საზოგადოებაში), ქცევის დაუწერელ კანონებს. თვით შეთანხმებები უფრო მოიცავს იძულებას. მოქმედების წესები და ნორმები იმ შემთხვევაში ერთგება მოქმედებაში, თუკი მეორე მხარე არ შეასრულებს ნაკისრ ვალდებულებებს. ასეთ სიტუაციაში უნდა არსებობდეს რომელიღაც მესამე პირი, რომელიც გამოიყენებს თავის ძალაუფლებას და მიიღებს სოციალური ტიპის სანქციებს. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, მოქმედების ნორმების ეფექტიანობა დამოკიდებულია იძულების მექანიზმების ეფექტიანობაზე [5].

ამისათვის, სულ ცოტა, აუცილებელია ეფექტური საკანონმდებლო და სამართლებრივი სისტემა ფორმალური ინსტიტუტების დასაცავად, სოციალური სანქციები მოქმედების ნორმების დასაცავად და ძლიერი სტანდარტები თვით მოქმედების კოდექსების ხელშეწყობისათვის.

ცნობილი პერუელი სპეციალისტის ერნანდო დე სოტოს აზრით, პოსტკომუნისტურ და განვითარებად ქვეყნებში ფორმალური ინსტიტუტების შემადგენლობაში არსებული ვაკუუმი საკუთრების სამართლებრივი გაფორმების არარსებობაში გამოიხატება, რაც კაპიტალის შექმნის უმთავრესი შემაფერხებელი ფაქტორია და შედეგად ამ ქვეყნების ეკონომიკურ ჩამორჩენილობაში აისახება [8].

პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაციის პირობებში საბაზრო ინსტიტუტების შექმნა უშუალოდ სახელმწიფოს პრეროგატივაა. თუ სახელმწიფო შეაყოვნებს ინსტიტუტების ჩამოყალიბების პროცესს, არსებული ვაკუუმი მაინც შეივსება შესაბამისი ნაკლებად სასურველი სტრუქტურებით. რეფორმების საწყის ეტაპზე სწორედ სახელმწიფოს შესუსტებული როლით იქნა გამოწვეული დაშვებული შეცდომები რესტრუქტურიზაციის პროცესის არასწორ პოლიტიკაში [4]. ამის მიზეზები არ არის მხოლოდ სახელმწიფოს შენელებული მოქმედებები, იგი უნდა ვეძებოთ საგეგმო პერიოდში ჩამოყალიბებული სტერეოტიპების საფუძვლებში.

გეგმური ეკონომიკის პირობებში, რომელიც მკაცრი ფორმალური ინსტიტუტებით ხასიათდებოდა, მნიშვნელოვნად გაიზარდა არაფორმალური ინსტიტუტების სისტემა (დეფიციტი, დისპროპორციები, შემაფერხებელი წინააღმდეგობები), რომელიც ფარულ, არალეგალურ შეთანხმებებში აისახებოდა. ასეთი შეთანხმებები არ იყო გამყარებული კონტრაქტების უფლებით, მოქმედებდა ფარულად და მთლიანად ეწინააღმდეგებოდა ლეგალურ ნორმებს [6].

არაფორმალური ინსტიტუტები (რომელთა არსებობასაც ხელისუფლება ხელს არ უშლიდა) საგრძნობლად რთულად ექვემდებარებიან ცვლილებებს, ძალიან ნელი ტემპებით ამსხვრევენ ტრადიციებით გამყარებულ წარმოდგენებს.

არაფორმალური ინსტიტუტები ეხება არა მხოლოდ პიროვნებას, არამედ იგი არსებობს ფირმების, ორგანიზაციებისა და ხელისუფლების სტრუქტურაშიც. ინსტიტუციურ თეორიაში ამ ინსტიტუტების არსებობას უწოდებენ „რუტინას [3:4].

ტრანსფორმაციის პირობებში არსებული სიძნელეების აღმოსაფხვრელად, უწინარეს ყოვლისა, უნდა მივალწიოთ ეფექტიან მესაკუთრეთა ჩამოყალიბებასა და მათი მეშვეობით კონკურენციის ხელსაყრელი პირობების უზრუნველყოფას. ეფექტიანი მესაკუთრის შექმნაში იგულისხმება, რა თქმა უნდა, გადასახადების გადახდა, სამუშაო ადგილის შექმნა, საწარმოების რესტრუქტურიზაციის გზით წარმოების ეფექტიანობის ამაღლებისათვის ინვესტიციების მოზიდვა. მაგრამ, ხშირ შემთხვევაში, ჩვენ ვერ მივიღეთ ეფექტიანი მესაკუთრე ძველი მენტალიტეტით აზროვნებისა და ცოდნის უკმარისობის გამო, ამასთან, სახელმწიფოს სათანადო ღონისძიებების არასწორად გატარების შედეგად ვერ ჩამოყალიბდა კონკურენტული, ინვესტიციური გარემო. არსებული პრობლემები ტრანსფორმაციის ყველა ეტაპზე მეტ-ნაკლები სიძლიერით დომინირებს და, ბუნებრივია,

ექვემდებარება ცვალებადობას. არასტაბილური სიტუაციის გამომწვევი მიზეზების შესწავლა, ისევე, როგორც მისი აღმოფხვრა, დროებით მოვლენად არის მიჩნეული და თითოეული ეტაპის სერიოზული მონიტორინგის აუცილებლობაში გამოიხატება.

ასევე ფიქრობენ, რომ კონკურენცია საშუალებას იძლევა, თავიდან ავიცილოთ წამგებიანი საწარმოები. მაგრამ ამ სიტუაციაშიც ყველაფერი თეორიულ დონეზე რჩება და პრაქტიკაში სულ სხვა მასშტაბებს იღებს, კონკურენციის სიმწვავე არ ამცირებს საწარმოების მიდრეკილებას, გამოუშვან წამგებიანი პროდუქცია. ერთადერთი, შეინიშნება გავლენა წამგებიანობის ხარისხზე. რაც უფრო მწვავეა კონკურენცია, მით მეტია წამგებიანი პროდუქციის რაოდენობა. ეს საშუალებას გვაძლევს ვიფიქროთ, რომ, რა თქმა უნდა, სიტუაცია პარადოქსულია, მაგრამ სრულიად აბსურდული არ არის.

მიკროდონეზე ერთ-ერთ მიზეზად შეიძლება სპეციფიკური თვისებების მქონე მეწარმეთა „კლანის“ წარმოშობა დავასახელოთ. რიგი პარამეტრებით, ისინი ახლოს არიან საბაზრო ტიპის მეწარმეებთან, მაგრამ, მათგან განსხვავებით, მოგება არ წარმოადგენს ძირითადს მათ ფუნქციონირებაში.

მიმდინარე რეფორმების რიგი წარუმატებლობა მაინც სახელმწიფოს ეკისრება, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს საბაზრო ინსტიტუტების დაცვის მექანიზმების ჩამოყალიბება, რაც არსებული ინსტიტუტების გარდაქმნასა და ახლის დაუყოვნებლივ შექმნაში გამოიხატება.

საფინანსო ინსტიტუტები, რომლებიც აუცილებელია საბაზრო სისტემაში ნორმალური ფუნქციონირებისათვის, ყალიბდება დროში. ეკონომიკაში, ისევე, როგორც ნებისმიერ ახალ საწარმოს სჭირდება ადაპტაცია, ასევე, ახალი ინსტიტუტების შექმნა საჭიროებს დროს. ინსტიტუტების იმპორტირება დასავლეთის ქვეყნებიდან არანაირ შედეგს არ იძლევა. საზოგადოებამ, მეწარმეებმა თვითონ უნდა გაითავისონ ის აზრი, რომ ინსტიტუტების ადაპტაციის პერიოდი ისეთივე ბუნებრივი და გარდაუვალი პროცესია, როგორც ახალი პროდუქციის ან ახალი ტექნოლოგიების შეგუების პროცესი შესაბამისად წარმოებრივ თუ საბაზრო გარემოსთან [1].

მიუხედავად შეგუებისათვის აუცილებელი დროითი პერიოდისა, სახელმწიფოს აუცილებლად მართებს პროცესის დაჩქარება, რომელიც დროის უმოკლეს პერიოდში მიიყვანს ტრანსფორმაციის პროცესს სასურველ შედეგებამდე.

გარდამავალი პერიოდის საწარმო განსაკუთრებული ტიპის ფირმას წარმოადგენს (ის არც სოციალისტურია და არც კაპიტალისტური), რომლის უმთავრესი მიზანია გაურკვევლობის პირობებში ნებისმიერი გზით გადარჩენა.

სამრეწველო საწარმოების დირექტორები, რომლებიც წლების მანძილზე თავის სასარგებლოდ ძალიან ზედაპირულად იყენებდნენ საკუთრების უფლებას, ყოველნაირად ეწინააღმდეგებიან სამართლებრივი ნორმების გამკაცრებას. ამ მიმართულებით ძალზე მნიშვნელოვანია ოლიგერ უილიამსონის და მისი მიმდევრების ტრანსაქციური ხარჯების თეორიის გამოყენება. ტრანსაქციური ხარჯები გარდამავალ პერიოდში მართლაც, რომ ძალიან დიდია. ინფორმაციის არარსებობისა და მისი ძნელად მოპოვების პირობებში შეუძლებელია უზრუნველყო კონტრაქტის ლეგალური გზით შესრულება (არ არსებობს სასამართლო გადაწყვეტილებათა შესრულების საიმედო მექანიზმი). ყოველივე ზემოაღნიშნული ხელს უწყობს არალეგალური გზის გამოყენებას, რომელიც, ბუნებრივია, დაკავშირებულია დიდ ფინანსურ ხარჯებთან.

ნებისმიერი ჩამოყალიბებული ინსტიტუტი ეფუძნება საზოგადოებაში გავრცელებულ ტრადიციებსა და ქცევის არაფორმალურ ნორმებს.

საკუთრების უფლების ანალიზისადმი თანამედროვე მიდგომა გულისხმობს ისეთი ეკონომიკის არსებობას, რომელშიც არსებობს არა მარტო კარგად ჩამოყალიბებული საკონტრაქტო შეთანხმებათა სტრუქტურა, არამედ ათეული წლებით ჩამოყალიბებული „საკონტრაქტო კულტურა“ [12].

საკონტრაქტო და საკუთრების უფლებათა “ინფორსმენტის” მექანიზმების ეფექტიანი ფუნქციონირება გულისხმობს ამ პროცესის (საუბარია ეკონომიკურ პროცესებზე) მონაწილეთა დარწმუნებას არსებული მექანიზმების საიმედოობაში. დუგლას ნორტის მიხედვით, ასეთი მდგომარეობა შეიძლება შევავასოთ, როგორც ვალდებულება, რომელიც იწვევს ნდობას“ [13]. ფართო გაგებით, იგი სახელმწიფოს მხრიდან ჩარევის შეზღუდვასა (ხშირ შემთხვევაში, სახელმწიფო თვითნებურად უზრუნველყოფს საკუთრების უფლებას გრძელვადიანი ინვესტირებისათვის. ასეთი შემთხვევები უფრო დამახასიათებელია ტრანსფორმაციის პერიოდისათვის) და კაპიტალის ბაზრებზე ტრანსაქციური ხარჯების საკმაოდ დაბალ დონეს უკავშირდება.

დუგლას ნორტის მიერ ფორმულირებული დებულება ვალდებულების შესახებ, რომელიც იწვევს ნდობას, არცთუ ისე ადვილი მისაღწევია საზოგადოებაში. ასეთი ვალდებულებები შეიძლება დაფუძნდეს და საზოგადოებამ ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში გაითავისოს. ამიტომაც, ჩვენთან შეუძლებელია რაღაც ქცევის სტანდარტების ფორმირება. უფრო გამართლებული იქნება იმ ინსტიტუციური ელემენტების დაფუძნება, რომლებიც არსებობენ ფორმალური და არაფორმალური ინსტიტუტების ზღვარზე.

ოფიციალური (სახელმწიფო) და არაფორმალური ნორმები, ბუნებრივია, გარდამავალ პერიოდში ცვლილებას განიცდის. როდესაც ძველი ნორმები უქმდება და იცვლება და მათ ადგილს ახალი იკავებს, ძალიან ძნელია წესრიგის შენარჩუნება და დაცვა, რადგანაც „ახალი“ ჯერ კიდევ არ არის შექმნილი ან რაც შექმნილია, არ სრულდება, ვინაიდან არ არის აღქმული და გააზრებული, როგორც აუცილებლად შესასრულებელი ქმედება. სულ უფრო მეტად შეიმჩნევა ძველი ნორმების ახალ სამართლებრივ ნორმებთან შეერთების ტენდენცია. ამიტომაც, შეიძლება ვთქვათ, რომ მხოლოდ კერძო საკუთრების შემოღება არ არის იმის გარანტი, რომ მბრძანებლური ეკონომიკა საბაზროს დაემსგავსოს, თუკი პარალელურად, ანუ ერთდროულად არ შეიქმნება საბაზრო ქცევის შემსწავლელი სპეციალური ინსტიტუტები.

ბოლო პერიოდში შეინიშნება ინსტიტუციური რეფორმები და მიმდინარე ეკონომიკური პოლიტიკის დაშორება. სახელმწიფო სულ უფრო კონცენტრირებულია მიმდინარე პოლიტიკის რეგულირებაზე (ნაწილობრივ ეს გასაგებიცაა მიმდინარე ეკონომიკური კრიზისის ფონზე) და ნაკლებ ყურადღებას უთმობს საბაზრო მექანიზმების ევოლუციურ განვითარებას, ძირეული ადმინისტრაციულ-მბრძანებლური სისტემის გადმონაშთის თანდათანობით აღმოფხვრას.

აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ სუსტი საბაზრო ინსტიტუტები აძლიერებენ ინვესტიციურ კრიზისს, რომლის დაძლევის გარეშეც, ფაქტობრივად, შეუძლებელია საერთო კრიზისიდან გამოსვლა. ინვესტიციურ სფეროში ბევრად უფრო რთულად არის საქმე, ვიდრე ეს შეინიშნება წარმოებრივ სფეროში. ბოლო პერიოდში მნიშვნელოვნად შემცირდა ინვესტიციათა რაოდენობა (ეს არ უკავშირდება მხოლოდ აგვისტოს მოვლენებს, როგორც დღესდღეობითაა აღიარებული), რაც გამოწვეულია საკუთრების რეფორმების არასრულყოფილებით. სუსტად განვითარებული საბაზრო ინსტიტუტები ვერ უზრუნველყოფენ ინვესტიციური კლიმატის გაუმჯობესებას.

ტრანსფორმაციის მიმდინარე პერიოდი კი არ აჩერებს ინსტიტუციურ ევოლუციას, არამედ უფრო ინტენსიურს ხდის მას: საბაზისო ინსტიტუტებმა უნდა შეიძინონ მრავალი დამატებითი – კომპლიმენტარული ნორმები იმისათვის, რომ საზოგადოებაში შეიქმნას პრაქტიკულად უწყვეტი ინსტიტუციური სივრცე.

ნებისმიერი მრეწველობა ინსტიტუციურ სივრცეში გულისხმობს იმას, რომ სოციალური ურთიერთობები მოკლებულია მყარ, წინასწარ ჩამოყალიბებულ, საზოგადოებაში მიღებული ქცევის წესებს და რეგულირდება ინდივიდუალური გადაწყვეტილებების საშუალებით.

არაფორმალური ნორმების მნიშვნელობა მარტო იმაში კი არ მდგომარეობს, რომ გააძლიეროს კოოპერაცია მიკროდონეზე, არამედ იმაში, რომ რაღაც

ნაწილით მყარად შეერიოს ფორმალურ ინსტიტუტებს, რადგანაც სახელმწიფოს არ გააჩნია შესაბამისი ძალა, დაიცვას კანონები და სხვა, საზოგადოებისთვის დაუწერელი ქცევის ნორმები. ფორმალური ინსტიტუტები უფრო ეფექტიანია მაშინ, როდესაც ხდებიან კულტურის ნაწილი, ერთიანდებიან არაფორმალურ ინსტიტუტებთან და მოითხოვენ მინიმალურ იძულებას სახელმწიფოს მხრიდან. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, როდესაც ადამიანები თავისი ნებით ემხრობიან ფორმალურ ნორმებს, ასეთი მდგომარეობა არ მოითხოვს ხანგრძლივ კულტურულ ევოლუციას, მეტად სწრაფი და პროგრესულია.

არაფორმალური და ფორმალური ნორმების უფრო ეფექტიანი გამოყენებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს „კონსენსუსს“ ახლად ჩამოყალიბების სტადიაში მყოფი ინსტიტუტებისათვის. უნდა აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ ბოლო პერიოდში მიღებული კანონები ხელისუფლების სხვადასხვა დონეზე ხელსაყრელია მხოლოდ ადამიანთა გარკვეული ჯგუფისათვის. ვინაიდან ახალი ბაზრების ფორმირება მოითხოვს ათობით ახალი ნორმის ჩამოყალიბებას, ფაქტობრივად, შეუძლებელი ხდება ყველა ამ ნორმის დაცვა. ამ სიტუაციიდან გამოსავალი მხოლოდ შეთანხმებული „კონსენსუსის“ პრინციპებზე დამყარებული სამართლებრივი ნორმების შექმნაში ძვეს, რომელიც დემოკრატიული განხილვის საფუძველზე ყველა დაინტერესებული მხარის ინტერესებს გააერთიანებს და, შესაბამისად, მისაღებს გახდის საზოგადოების დიდი ნაწილისათვის. ისინი ძალიან სწრაფად ხდებიან კულტურისა და საზოგადოებრივი ფსიქოლოგიის ელემენტები და არ საჭიროებენ იძულებას სხვა ცალმხრივი, ტიპური ნორმებისაგან განსხვავებით.

როგორც ვხედავთ, ინსტიტუციური ევოლუცია ორგანული პროცესია და სახელმწიფოს ჩარევას აუცილებლად მოითხოვს. მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფომ ბოლო პერიოდში გარკვეულწილად შეძლო საბაზრო ეკონომიკისათვის აუცილებელი საკანონმდებლო ბაზის შექმნა, ეს ჯერ კიდევ არ მიუთითებს იმაზე, რომ პრაქტიკულად იგი განხორციელებადია და ყოველთვის იქნება გათვალისწინებული. ეს ეხება როგორც ვერტიკალურ (სახელმწიფო – მეწარმე), ისე ჰორიზონტალურ (მეწარმეებს, კონტრაქტორებს შორის) ურთიერთობებს. კონტრაქტების დაბალი დონე აძლიერებს ტრანსაქციური ხარჯების სიდიდეს, რაც ვლინდება ეკონომიკური აგენტების მიერ ინფორმაციის დამოუკიდებლად მოპოვებასა და თავისი უფლებების არასახელმწიფოებრივი მექანიზმებით დაცვაში. საბოლოო ჯამში, საგრძნობლად იზრდება ტრანსაქციური ხარჯები. ეს პრობლემა საერთოდ მოხსნილია საბაზრო პირობებში, ვინაიდან კონტრაქტების უფლებების დაცვა სახელმწიფოს თითქმის უპირველესი ეკონომიკური ფუნქციაა.

სახელმწიფოს მხრიდან აუცილებელია ისეთი მექანიზმებისა და სტრუქტურის შექმნა, რომელიც აიძულებს ყველა ეკონომიკურ აგენტს (სახელმწიფოს ჩათვლით), უზრუნველყოს მათი აუცილებელი შესრულება და ამით ხელი შეუწყოს ჯანსაღი კონკურენტული გარემოს ჩამოყალიბებას.

სავსებით ერთმნიშვნელოვნად შეიძლება ვთქვათ, რომ ტრანსფორმაციის პერიოდის ხანგრძლივობა დადებითად ვერ იმოქმედებს ეკონომიკურ პოლიტიკაზე. საზოგადოებაში მკვეთრად არსებული სტერეოტიპების – არაფორმალური ინსტიტუტების სიცოცხლის ხანგრძლივობიდან გამომდინარე, შეიძლება ვთქვათ, რომ დასაშვებია გარდამავალ პერიოდში რაღაც მიღებული წესების დატოვება, რომელიც ცვალებად, არასტაბილურ ეგზოგენურ გარემოს მეტ-ნაკლებად დააბალანსებს. ასეთი „მეტ-ნაკლებად დაბალანსებული“ ინსტიტუტების გამოკვეთა და დროებით „დატოვება“ თითოეული ქვეყნის სპეციფიკიდან უნდა გამომდინარეობდეს და ამ ქვეყნის ტრანსფორმაციის პერიოდში სტაბილიზატორის როლი უნდა ითამაშოს. ამ პროცესში, ბუნებრივია, მნიშვნელოვანი როლი სახელმწიფოს ეკისრება. სახელმწიფოს კონკრეტული ქმედებები კი ეროვნული თავისებურებითა და არსებულ პერიოდში ეკონომიკის მდგომარეობით არის განპირობებული.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. პაპავა ვ., ხადური ნ., პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაციის ინსტიტუციური ანალიზი. მეცნიერება და ტექნიკა, №1-3, 1998..
2. პაპავა ვ., პოსტკომუნისტური გარდამავალი პერიოდის მაკროეკონომიკა, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. 2005.
3. Nelson R., Recent Evolutionary Theorizing About Economic Change // Journal of Economic Literature, V (March). 1995.
4. Nelson R.R., Winter S.G., An Evolutionary Theory of Economic Change. Cambridge, The Belknap Press of Harvard University Press. 1982.
5. North Douglas C. `Institutions~ The Journal of Economic Perspectives, Vol. 5, Issue (winter, 1991).
6. Olson M., Power and Prosperity: Outgrowing Communist and Capitalist Dictatorships. New York, Basic Books. 2000.
7. Борулава Г., Методологические подходы к формированию механизма адаптации предприятия к рыночным условиям. Тбилиси, Академия Наук Грузии. 1997.
8. де Сото Э., Иной путь. Невидимая революция в третьем мире. Москва, Catallaxy. 1995.
9. Уильямсон О.И., Вертикальная интеграция производства: соображения по поводу неудач рынка (теория фирмы). 1995.
10. Уильямсон О.И., Экономические институты капитализма: фирмы, рынки, «отношенческая» контрактация. 1996.
11. Эрроу К., Экономическая трансформация: темпы и масштабы, сборник – «Реформы глазами российских и американских ученых», под редакцией акад. О.Т.Богомолова . 1996.
12. Этнов Р., У истоков чистой экономической теории: «Вальрас» // Вопросы экономики. №1. 1990.
13. Норт Д., Институциональные изменения: рамки анализа. Вопросы экономики, №3. 1997.
14. Олейник А., Институциональная экономика. Москва, ИНФРА-М. 2000.

Nazira kakulia

Academic Doctor of Economics

THE NECESSITY OF STATE OF REGULATION OF INSTITUTIONAL ENVIRONMENT IN THE CONDITIONS OF POSTCOMMUNIST TRANSFORMATION

Summary

The following work considers the problems of regulating the advertisement in Georgia and the ways, how these problems could be solved. From the author's point of view, though there exists the statute about the advertising, where western experiences is shared, that's not enough; because in addition to the fact, that the advertisement is connected to the interests of the million people, it manipulates human's conductions and their consciousness, so this relationship, alongside the statutes and laws, must be limited and controlled both, by governmental and nongovernmental organizations and by the entire society. So, in Georgia, as in the Western countries, there must be the three circled advertising regulation mechanism, which, besides the government, implicates far strong mechanism of self-regulation, and among them is society's high activity.

РЫНОЧНАЯ ЭКОНОМИКА, СОЦИАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННАЯ РЫНОЧНАЯ ЭКОНОМИКА И ИНСТИТУЦИОНАЛИЗМ

Задача эффективного исследования социально-экономических проблем, и, в частности, проблем социальной ориентации рыночной экономики и ее институционального обеспечения, обуславливает, прежде всего, необходимость определения сущности и специфических черт социально ориентированной рыночно-экономической системы, а, следовательно, необходимость выявления особенностей социально ориентированной рыночной экономики и ее отличия от рыночной экономики в обычном понимании.

Экономика, как известно, фактически везде представляет собой рыночную экономику в том смысле, что реально экономика не существует без товарного производства, а товарное производство немислимо без рынка.

Аналогичная мысль высказана в экономической энциклопедии, где отмечается: "Экономика рыночная – категория историческая, присущая тем социально-экономическим системам, где имеются товарно-денежные отношения." [1, с. 976].

Вместе с тем, необходимо особо отметить, что в термине "рыночная экономика" подразумевается, с одной стороны, экономика, цель которой получение максимальной прибыли, и, с другой стороны, экономика, для которой характерно существование полной свободы субъектов экономических отношений, плюрализм форм собственности, многообразность видов предпринимательской деятельности и организационно-правовых форм, которые имеют равные возможности развития.

Рыночная экономика – это экономика, управление которой в основном осуществляется под влиянием сил спроса и предложения на рынке, в условиях ограниченности роли государства в экономике. "Рыночная экономика, – говоря словами Р. Нуриева, – характеризуется как система, которая основана на частной собственности, на свободе выбора и конкуренции. Она основывается на частном интересе, ограничивает роль правительства" [2, с. 60]. Здесь, по моему мнению, необходимо уточнить только то, что хотя, как известно, рыночная экономика, т. е. экономика, в регулировании которой решающая роль принадлежит рынку, прежде всего основана на частной собственности, однако реально она основывается на плюрализме форм собственности в условиях правового равноправия этих форм.

Следовательно, в термине "рыночная экономика", по моему глубокому убеждению, должно подразумеваться, с одной стороны, экономика, нацеленная на получение максимальной прибыли, с использованием многообразных форм ее рыночной организации, а, с другой стороны, – экономика, в которой главная роль придается рыночным механизмам.

Таким образом, рыночная экономика – это экономика, нацеленная на максимизацию получения прибыли с решающей регулирующей ролью в ней рыночных механизмов.

При этом, под рыночной экономикой фактически подразумевается всеобщий характер рынка – рыночных отношений, что свойственно капитализму, т. е. в термине "рыночная экономика" в современном понимании фактически подразумевается капиталистическая рыночная экономика, так как иначе невозможно объяснить содержание перехода к рыночной экономике, тогда как рынок – рыночные отношения – и, соответственно, рыночная экономика не являются характерными лишь для капитализма.

В связи с содержанием перехода к рыночной экономике обращает на себя внимание мысль о том, что "эти концепции (концепции перехода к рыночной экономике – А. К.) достаточно узко, не в соответствии с реальными задачами перехода, ориентируют практику реформирования на движение именно (и только) к капитализму (поскольку общество от "социализма" уходит)" [3, с. 37].

По вышеотмеченной проблеме заслуживает внимания, что в известном зарубежном экономическом словаре энциклопедического типа экономика частного предпринимательства, свободная рыночная экономика и капитализм фактически рассматриваются как одни и те же понятия [4, с. 665], что, по моему мнению, указывает на то, что частное предпринимательство и свободная рыночная экономика характерны для капитализма, хотя, во-первых, капитализм не является только лишь частным предпринимательством и рыночной экономикой и, во-вторых, существование частного предпринимательства и рыночной экономики возможно, как уже отмечалось, не только при капитализме.

Следовательно, хотя рыночная экономика существовала и ранее, но в современном понимании под рыночной экономикой подразумевается (должна подразумеваться) экономика регулируемая рынком, т. е. подразумевается экономика, которую регулирует рынок, в отличие от экономики советского типа, когда регулирование экономики происходило централизованным планом и командно-административными методами, т. е. той системой, которую Людвиг Эрхард назвал принудительно направляемым хозяйством [5, с. V].

Исходя из вышеотмеченного, рыночная экономика в том понимании, которое реально подразумевается в данном термине, по моему убеждению, должна называться экономикой, регулируемой преимущественно рынком.

Наряду с этим заслуживает внимания то обстоятельство, что социально ориентированная рыночная экономика отличается как от командно-административной экономики, так и от свободного рынка – от свободной рыночной экономики – еще и тем, что если "в командной экономике все решения о производстве и потреблении принимаются государством [6, с. 10], а "в экономике *свободного рынка* государство не играет никакой роли в распределении ресурсов [6, с. 11], то социально ориентированная рыночная экономика для повышения эффективности рыночной экономики и для ее социальной ориентации подразумевает, с одной стороны, необходимость использования многообразных форм рыночной организации и регулирующей роли рыночных механизмов и, во-вторых, необходимость правового и организационного вмешательства государства при максимальном сохранении возможной свободы предпринимателей.

Таким образом, если рыночная экономика – это "экономика, в которой существует полная свобода субъектов экономических отношений, развиты товарно-денежные отношения, все формы собственности и виды предпринимательства имеют равные возможности для развития, а роль государства в экономике ограничена" [7, с. 530], и, что самое главное, если рыночная экономика – это экономика, цель которой получение максимальной прибыли с использованием отмеченных многообразных форм и средств, что является определяющим критерием сущности рыночной экономики, то социально ориентированная рыночная экономика – это экономика, сущность которой определяется параллельно с ее, как рыночной экономики, стремлением к прибыли, ориентацией на решение социальных проблем, более точно же – социальной ориентацией.

Следовательно, сущность социально ориентированной рыночной экономики заключается в функционировании такой рыночной экономики, для которой характерны одновременно стремление к получению прибыли и социальная ориентация.

В заключение необходимо особо отметить, что выявление особенностей социально ориентированной рыночной экономики, и ее отличия от рыночной экономики в традиционном понимании, имеет принципиальное значение для решения проблемы социальной ориентации рыночно-экономической системы и для ее институционального обеспечения, ибо без эффективного использования правового фактора, само собой подразумевающего научно обоснованное действие соответствующих институтов, призванных служить интересам человека – интересам народа, эффективное функционирование рыночной экономики не представляется возможным.

Использованная литература

1. **Экономическая энциклопедия**/Науч.-ред. совет. изд-ва "Экономика"; Ин-т экон. РАН; Гл. ред. Л. Н. Абалкин-М.: ОАО "Издательство "Экономика", 1999.
2. **Нуреев Р. М. Курс микроэкономики.** Учебник для вузов. – 2-е изд. изм. – М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М), 2001.
3. **Курс переходной экономики:** Учебник для вузов (Под ред. акад. Л. И. Абалкина – М.: ЗАО "Финстатинформ", 1997.
4. **Пасс К., Лоуз Б., Девис Л. Словарь по экономике.** Пер. с англ. под ред. П. А. Ваткина. СПб.: Экономическая школа. 1998.
5. **Эрхард Л. Благополучие для всех.** – М.: Начала - Пресс, 1991.
6. **Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р. Экономика:** Пер. с англ. со 2-го изд. – М.: "Дело ЛТД", 1993.
7. **Экономическая теория**/Под ред. А. И. Добрынина, Л. С. Тарасевича: Учебник для вузов. 3-е издание. – СПб: Изд. СПбГУЭФ, Изд. "Питер Ком", 1999.

Anzor Kuratashvili
Academic doctor of economics

MARKET ECONOMY, SOCIALLY ORIENTED MARKET ECONOMY AND INSTITUTIONALISM

Summary

The scientific work deals with quite a new essence of socially oriented market economy worked out by the author and its difference between command economy and free market.

Socially oriented market economy and its institutional provision is provided as necessary condition of the effective functioning of the society.

The work critically discusses the current theoretical views on socially oriented market economy.

Within the effective functioning of social orientation of the market economy and the society as a whole, the particular attention is devoted to the legal factor by the author, since the establishment and setting into action of the relevant social-economic mechanisms and their practical realization are impossible without the appropriate legal basis and legal mechanisms, i.e. without the legal factor.

The legal factor, in the author's opinion, should play the particular role in protection of social-economic interests and other rights and freedoms of a person – both of a manufacturer and a consumer that represents the precondition of efficient functioning of market economy and its social orientation.

ГЛОБАЛЬНЫЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ КРИЗИС И РОССИЯ

Постсоветская Россия, еще не выйдя из кризиса системной трансформации, столкнулась с глобальным финансовым и экономическим кризисом. Несмотря на недолгую историю российского капитализма, к этому прямо вели не только ошибки политики реформ в период «бури и натиска» 90-гг., но и просчеты и промахи финансовых властей России в условиях ее достаточно благополучного развития в 1998-2008 годах, обеспеченного, прежде всего, высокими мировыми ценами на углеводородное сырье. Тем не менее, за сравнительно короткий по историческим масштабам промежуток времени в Российской Федерации сформировалась рыночная экономика, достаточно глубоко интегрированная в мировую. И неудивительно, что наряду с экономикой многих стран планеты российская экономика в настоящее время тоже переживает рецессию. Но пришёл этот кризис извне.

Длительный период благополучного развития экономики США в 90-е годы привел к ослаблению бдительности и благодушию со стороны контролирующих и регулирующих финансовых органов. Ипотечные кредиты выдавались не только под низкие проценты, но и без должной проверки кредитных историй и финансовых возможностей заемщиков. Это привело к раздуванию мыльного «пузыря» на рынке ипотечного кредитования, который, как и следовало ожидать, должен был вскоре лопнуть.

Обострилось также противоречие между космополитизмом капитала и суверенитетом национального государства как формы организации общества, между процессами глобализации, в основе которой лежит либерализация самых разных форм социального и экономического общения, их гармонизация и унификация, и политической властью, все еще сконцентрированной на уровне государства. Нарушился баланс между традиционными государственными институтами принятия решений и новыми финансово-предпринимательскими центрами, контролируемыми ресурсами, необходимые для их реализации.

Еще одна причина, спровоцировавшая кризис, – это появление новых форм денег и новых финансовых инструментов, которые создает информационно-технологическая революция. Впору говорить о модификации механизма мультипликации денег, о превращении финансовых инструментов в электронные записи и появлении с середины 80-х гг. прошлого столетия производных финансовых инструментов (деривативов). На середину 2008 года объем рынка деривативов достиг 683 трлн. долл. США, а объемы оборота превысили 1,5 квдр. долл. США. Таким образом, виртуальная экономика – мощный источник «пузырей» – превысила реальную на порядок: глобальный ВВП в это время составлял всего 68 трлн. долл. США.

Наконец, одна из важных причин кризиса сводится к тому, что поведение и мотивация менеджеров значительно отличаются от мотивации и поведения собственников. Владельцам крупных корпораций трудно уследить за тем, как в них реализуются интересы собственника. Делом управляют менеджеры, и задача перед ними обычно одномерная и в каком-то смысле техническая – максимально быстро обеспечить прибыльность фирмы. Их благополучие не слишком зависит от репутации и долгосрочных перспектив фирмы. Поэтому банковские менеджеры могут направо и налево раздавать кредиты, которые собственник никогда бы не одобрил, но которые в данный момент обеспечивают хороший баланс. Устранение этого конфликта интересов собственника и менеджера остаётся нерешённой задачей.

Итак, нынешний кризис для России – импортный («продукт»), она стала его жертвой, – как, впрочем, и другие государства. Общее для всех стран заключается в том, что рецессия, по всей видимости, будет носить затяжной и глубокий характер. Степень глубины не везде одинакова, но везде она достаточно очевидна. И решения по выходу из кризиса всюду принимаются тоже примерно одинаковые. Повсеместно наблюдается, например,

накачивание ликвидности. Эти меры известны, они активно проводятся в жизнь, в том числе и в России.

Проблема в том, что, к сожалению, и американские, и европейские, и российские, и китайские рынки пока слабо верят в эти спасательные операции. Людвиг Эрхард как-то заметил, что 50% экономики – это психология. Именно это мы сейчас и наблюдаем. Стадное поветрие последних 10 лет – безудержное мотовство (а по словам французского философа-моралиста Пьера Клода Буаста, «мотовство – это смерть достатка»), когда весь мир жил не по средствам, сменилось на другое стадное чувство – унылую прижимистость. Очень важная деталь: антикризисные меры и программы запаздывают, особенно в отношении «реального сектора» экономик разных стран. Правда, нужно заметить, что правительствам удалось предотвратить коллапс банковских систем (в том числе и в России) мерами «мягкой национализации» – накачкой ликвидности и вхождением государства в капитал коммерческих банков.

С мая 2008 года банковская система РФ стала испытывать недостаток ликвидности, вызванный значительным сокращением привлекаемых из-за рубежа средств и бегством спекулятивного капитала. Все это в свою очередь вызвало значительное сокращение объемов производства в некоторых отраслях, а следом – сокращение занятости.

Для поддержания ликвидности отечественной банковской системы российское правительство и ЦБ РФ выделили огромные средства: в общей сложности не менее 6 триллионов рублей, из них свыше 1 трлн. руб. влили в национальную банковскую систему, в том числе 50 млрд. долл. США, переведенных во Внешэкономбанк для обслуживания корпоративных кредитов. Нужно отметить, что возвращать заемные средства российским банкам и корпорациям приходится не только с процентами, но и по другой стоимости доллара США вследствие 35-процентной «плавной» девальвации рубля в конце 2008 – начале 2009 г.г. В то же время, ЦБ пришлось прибегать к значительным валютным интервенциям, чтобы предотвратить ещё более крупную девальвацию, и в результате золотовалютные резервы РФ сократились за последние полгода более чем на 200 млрд. долл. США с 585 до 380 млрд. долл. США.

Дело в том, что замедление роста мировой экономики привело к резкому уменьшению внешнего спроса на углеводородное сырье и металлы, которые экспортирует Россия, а в результате существенно снизилась ожидаемая валютная выручка. К сожалению, по-прежнему основа экономики России – это экспорт природных ресурсов, а это значит, что мировой экономической кризис еще долго будет влиять на ее экономику.

Самый главный урок последних «тучных» лет для России – власть не использовала благоприятную конъюнктуру, когда «нефтегазовые» средства можно было направить на модернизацию экономики, на реализацию инфраструктурных проектов. Это, кстати, помогло бы решить и проблему высокой инфляции в стране. Сейчас уже невозможно отрицать, что основная причина высокого роста цен вовсе не монетарная, она заложена в несовершенной структуре российской экономики. Нормальная экономика – с мощной инфраструктурой, богатым товарным предложением, развитой конкуренцией, – реагирует на рост покупательной способности увеличением производства. А российская отвечает ростом цен. Проблема в том, что в России слишком мало производителей товаров и услуг и нет эффективной антимонопольной службы. В результате в российской экономике в последние годы, с одной стороны консервируется примитивная структура экономики, с другой – увеличиваются темпы инфляции.

Собственно говоря, это закономерный общий результат экономической политики страны, основной задачей которой с 1992 года была макроэкономическая стабилизация. Как известно, главный ее элемент – это низкая инфляция, а ее как раз и не удалось добиться.

Неизбежность развития системного кризиса в России была, предопределена сложившимися в 2000-х годах механизмами финансирования банков и предприятий. Банк России эмитировал рублевые средства под аккумуляцию иностранной валюты в золотовалютных резервах. Сокращение же экспортной выручки российских экспортеров в результате резкого падения мировых цен на углеводородное сырье привело к относи-

тельному сжатию денежной массы, что только усугубило коллапс межбанковского кредитного рынка.

В январе-феврале 2009 года кризисные явления в реальном секторе экономики продолжали нарастать. Промышленное производство в России в январе 2009 года по сравнению с январем 2008 года упало на 16%. По сравнению с декабрем 2008 года этот показатель, по данным Росстата, снизился на 19,9%. К марту 2009 года стало очевидным, что чисто монетаристские методы выхода из глобального финансового кризиса в России не дают результата. Ситуация усложняется, растет задолженность предприятий по зарплате, растет и безработица. Даже официальные прогнозы Минэкономки становятся все мрачнее. Теперь речь идет о падении ВВП России за 2009 год на 2,2% (еще недавно прогноз был 0,2%), а промышленного производства на 7,4% (ранее предполагалось 5%). Сокращение инвестиций оценивается в 14% вместо 1,7%. Прежде всего кризис затронул металлургическую, химическую отрасли и машиностроение. Он нанес также серьезный удар по сбыту автомобилей, который в годовом выражении уже уменьшился более чем на треть.

Оценивая антикризисные меры российского правительства, отметим, что на первом этапе кризиса в России был сделан упор на меры денежно-кредитного регулирования. Общий финансовый объем первых антикризисных мероприятий составил 4 трлн. рублей, а с учетом различных налоговых стимулов – 6 трлн. рублей или почти 14% ВВП (в США - 25% ВВП). В IV квартале 2008 года эти показатели уточнялись и дополнялись, в итоге составив 9 трлн. руб. (21,7% ВВП). Главные антикризисные меры: предоставление ликвидности банковскому (беззалоговые аукционы, субординированные кредиты, гарантии Банка России на межбанке, расширение ломбардного списка) и частному сектору, средства которому выделялись через специализированные государственные институты: Сбербанк РФ, ВЭБ, ВТБ, Газпромбанк и т.п. Были также предприняты меры по санации проблемных банков, стимулированию концентрации банковского капитала (сделки слияния-поглощения); введение государственной гарантии 100% сохранности по вкладам физических лиц в размере до 700 тыс. рублей; поощрение символических покупок проблемных банков государственными или квазигосударственными структурами. Остается надеяться, что все эти меры заработают не только в результате оживления внешнего спроса на традиционные топливно-сырьевые товары российского экспорта, но и в силу того, что начнет приносить плоды объявленная правительством Путина политика диверсификации структуры экономики страны. Здесь уместно вспомнить, что слово «кризис», написанное по-китайски, состоит из двух иероглифов: один означает «опасность», другой – «благоприятная возможность». Кризис – это очищение от старого, и, действительно, «благоприятная возможность» начать новое. Российские власти просто обязаны скорректировать экономический курс страны, заняться развитием инфраструктуры, диверсификацией отечественной экономики, развитием высоких технологий.

Мировой финансовый кризис со всей очевидностью продемонстрировал крах философии безбрежного экономического либерализма. Это может стать его важнейшим уроком. В сущности, он явился следствием тридцатилетнего господства в мировой (а с начала 90-гг. и в российской) экономической политике идеологии «свободного рынка» – неолиберализма, главная идея которого состояла в том, что деятельность государства должна сворачиваться в пользу сил саморегулирования. Теперь же стало очевидно, что неконтролируемый и нерегулируемый рынок только подрывает устойчивое развитие мировой экономики.

Сегодня вновь приходится констатировать, что без мощной и регулярной государственной активности в нынешней экономике не обойтись. Но нужно избегать и другой крайности – сочетания гипертрофированного обобществления с порочным протекционизмом. Россия все это уже проходила с удручающими результатами. Выход из кризиса требует формирования новой модели экономики и, в частности, новой модели государственного регулирования. В этой модели социальная составляющая, социальная справедливость должна быть не антитезой, а необходимым условием повышения экономической эффективности.

**გლობალიზაცია და რეგიონული ინტეგრაცია: მართიანობა და
წინააღმდეგობრივი ხასიათი**

თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების განმსაზღვრელ პროცესებს – გლობალიზაციასა და რეგიონულ ინტეგრაციას შორის გარკვეული შიდა წინააღმდეგობები შეინიშნება. აქედან გამომდინარე, იქმნება შთაბეჭდილება გლობალიზაციისა და რეგიონული ინტეგრაციის გარკვეული შეუთავსებლობის და, ზოგიერთ შემთხვევაში, მათი სრულიად ურთიერთსაწინააღმდეგო ხასიათის თაობაზე. “საერთაშორისო რეგიონალიზაცია წარმოადგენს გლობალიზაციის დიალექტიკურ უარყოფას, რადგან რეგიონული კავშირები მოიცავს მხოლოდ ცალკეულ სახელმწიფოებს“ [4, გვ. 16].

ნათელია, რომ რეგიონული ინტეგრაციული პროცესების ინტენსიფიკაციისა და გლობალიზაციის განვითარების წინააღმდეგობრივი ურთიერთობების თეორიული ანალიზი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს თანამედროვე ეპოქაში.

რეგიონული ინტეგრაცია ეკონომიკურ-პოლიტიკური ფენომენია, რომელიც ძირეულად ცვლის სახელმწიფოს (როგორც ინსტიტუტის) ფუნქციონირების თავისებურებებს. რეგიონალიზმში თანამედროვე მსოფლიო განვითარების უმთავრესი დამახასიათებელი თავისებურებაა, რაც, თავის მხრივ, თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობებში არსებული მსოფლიო წესრიგის ცვლილებების უმთავრეს წინაპირობას წარმოადგენს.

ამდენად, გლობალიზაციისა და საერთაშორისო ინტეგრაციის სწორედ პოლიტიკური და ეკონომიკური თეორიების ჭრილში განხილვა წარმოადგენს ინტეგრაციული პროცესების მიზეზების, მიზნებისა და თავისებურებების გაცნობიერების უმთავრეს შესაძლებლობას, რაც კიდევ ერთხელ ადასტურებს იმ ჭეშმარიტებას, რომ დისციპლინათაშორისი და ინტერდისციპლინარული მიდგომა ცალკეული პროცესებისა თუ მოვლენების შეცნობის საუკეთესო ინსტრუმენტი. ინტეგრაციისა და გლობალიზაციის კვლევა ეკონომიკურ-პოლიტოლოგიურ მიდგომას მოითხოვს, რაც მოვლენის ცალმხრივ ინტერპრეტაციას გამორიცხავს და პროცესს მასზე მოქმედი ყველა ფაქტორის გათვალისწინებით განიხილავს.

გლობალიზაციის, ისევე, როგორც რეგიონული ინტეგრაციული პროცესების სირთულე და წინააღმდეგობრივი ხასიათი განპირობებულია შემდეგი უმთავრესი მიზეზებით: 1. ცალკეული ქვეყნების ეკონომიკური და პოლიტიკური მიზნების შეუსაბამობა, ანუ, ზოგადად, ეკონომიკას და პოლიტიკას შორის წინააღმდეგობა, რომელიც ხშირად სახელმწიფოსა და ბაზრის წინააღმდეგობად განიხილება და 2. ლიბერალიზმის თეორიას და პროტექციონისტულ ეკონომიკურ პოლიტიკას შორის წინააღმდეგობრივი ურთიერთობა.

თანამედროვე გლობალურ ეკონომიკაში ცალკეული ქვეყანა შესაძლოა ჩაერთოს პირდაპირ, ანუ რეგიონულ ინტეგრაციულ პროცესებში მონაწილეობის გარეშე, რაც დამოკიდებულია ცალკეული ქვეყნის სტრატეგიაზე, მის პოლიტიკურ-ეკონომიკურ კურსზე, თუ რა ფორმით ჩაერთოს ის გლობალიზაციის ობიექტურ პროცესში. თუმცა, აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ XX საუკუნის 80-იანი წლებიდან რეგიონული ინტეგრაციული პროცესები ინტენსიურად ვითარდება, იქმნება ახალი დაჯგუფებები და ცალკეული სახელმწიფოები წარმოდგენილნი არიან არაერთ ინტეგრაციულ გაერთიანებაში. მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების ამავე პერიოდს ემთხვევა გლობალიზაციის პროცესის გაძლიერება.

გლობალურ ეკონომიკურ სივრცეში ეკონომიკური ურთიერთობების რეგულირება ობიექტური აუცილებლობაა. თუმცა გლობალურ დონეზე ეკონომიკური ურთიერთობების მარეგულირებელი წესების შემუშავების შენელება გარკვეულწილად ზრდის რეგიონული ინტეგრაციული ჯგუფების მნიშვნელობას.

მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე გლობალური მართვის ეფექტიანი სისტემის ფორმირების შეუძლებლობა უბიძგებს ეროვნულ სახელმწიფოებს, გაადრმავეთ ეკონომიკური ურთიერთობები რეგიონულ ფარგლებში. ამ თვალსაზრისით, რეგიონული ინტეგრაციული პროცესები წარმოადგენს პასუხს გლობალური მართვის ეფექტიანი სისტემის არარსებობაზე.

ამავე დროს, რეგიონული ინტეგრაციული პროცესები თანამშრომლობის ყველაზე წარმატებული და აპრობირებული ფორმაა. გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ გლობალური, გლობალიზებული ეკონომიკა ფორმირების პროცესშია და ამ ეტაპზე, მსოფლიო ქვეყნების ნაწილი გლობალიზებული ეკონომიკის მიღმა იმყოფება. რეგიონული ინტეგრაცია ასევე წარმოადგენს რეგიონულ დონეზე თანამშრომლობის უფრო ეფექტიანი და სამართლიანი მექანიზმების გამოყენების ინსტრუმენტს, რომლებზეც არ არის მიღწეული შეთანხმება მრავალმხრივ, გლობალურ დონეზე.

რეგიონული ინტეგრაცია არის თანამშრომლობის გადრმავეების უმთავრესი ინსტრუმენტი და ინტეგრაციული პროცესების მსგავსი მიმართულებით განვითარება დასტურია იმისა, რომ ამ ეტაპზე ჩამოყალიბებული საერთაშორისო წესრიგი არ შეესაბამება ცალკეული ქვეყნის ინტერესებს. რეგიონული ინტეგრაციული პროცესები ასევე მიუთითებს იმ გარემოებაზე, რომ საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაციები ვერ უზრუნველყოფენ ქვეყნებს შორის თანამშრომლობის გადრმავებას. რეგიონული ინტეგრაციის გადრმავეების ერთ-ერთი მიზეზი ისიცაა, რომ განვითარებული ქვეყნები გარკვეულწილად ეწინააღმდეგებიან შიდა ბაზრის გახსნას განვითარებადი და გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების პროდუქციისათვის (კერძოდ, შრომატევადი და აგრარული პროდუქცია).

გლობალური ეკონომიკის პირობებში ინტეგრაციულ პროცესებში ჩართვა წარმოადგენს მსოფლიო ეკონომიკის შემადგენელი ყველა ეროვნული ეკონომიკის საერთო მახასიათებელ ნიშანს, მათი განვითარების დონის მიუხედავად. შესაბამისად, რეგიონული ინტეგრაციის პროცესები გლობალურ მასშტაბებს იღებს. აღნიშნული პროცესი უმთავრესად განპირობებულია ცალკეული ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაზე ინტეგრაციული პროცესების პოზიტიური ზეგავლენით. ამ მოსაზრებას ადასტურებს ევროკავშირის განვითარების ისტორია და მისი ფუნქციონირების თავისებურებები. ევროკავშირი ეკონომიკური ინტეგრაციის კლასიკურ და ცალკეული ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების პროცესზე ინტეგრაციის გადრმავეების პოზიტიური ეფექტის გავრცელების შთამბეჭდავ მაგალითს წარმოადგენს. ევროპის სავალუტო-ეკონომიკური კავშირის შექმნა და მსოფლიო ეკონომიკაში ინტეგრაციული პროცესების გაძლიერება არ ეწინააღმდეგება გლობალიზაციის პროცესს.

თანამედროვე ეტაპზე, ეროვნულ სახელმწიფოთა მხრიდან ეკონომიკური განვითარების სტიმულირების მიზნით მიმდინარე რეგიონალიზაციის პროცესები შეიძლება განვიხილოთ, როგორც გლობალიზაციის ყოვლისმომცველი პროცესის ევოლუციური და, გარკვეულწილად, წინააღმდეგობრივი განვითარება. თუმცა, ინტეგრაციული პროცესების ინტენსიფიკაციიდან გამომდინარე და იმის გათვალისწინებით, რომ რეგიონული ინტეგრაციული დაჯგუფებები არ წარმოადგენენ ჩაკეტილ ციხესიმაგრეებს, ნათელია, რომ რეგიონალიზაცია, უფრო სწორად კი ღია რეგიონალიზიმის პრინციპზე დაფუძნებული რეგიონთაშორისი ურთიერთობების განვითარება, გლობალიზაციის წინა ეტაპს წარმოადგენს და ცალკეულ სახელმწიფოთა ეკონომიკური “ინტეგრაცია გლობალიზაციის პროცესით ძლიერდება” [1, გვ.48]. ამდენად, გარკვეულწილად გაუგებარია ზოგიერთი მეცნიერის პოზიცია, რომლებიც გლობალიზაციაში ღამის “მსოფ-

ლიო კატასტროფას“ ხედავენ, ხოლო მის საფუძველს – ინტერნაციონალიზაციას და მისგან გამომდინარე რეგიონულ ინტეგრაციულ პროცესებს – ობიექტურ მოვლენად მიიჩნევენ.

რეგიონული ინტეგრაციული პროცესების ანალიზისას იკვეთება შემდეგი კანონზომიერება: განვითარებადი და გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების მხრიდან რეგიონულ ინტეგრაციულ პროცესებში ჩართვა განვითარების იმავე დონის ქვეყნებთან ნაკლები სარგებლის მომტანია, ვიდრე განვითარების შედარებით მაღალი დონის სახელმწიფოებთან. ამას ძირითადად განაპირობებს შემდეგი ფაქტორები:

➤ ეკონომიკის ერთგვაროვანი სტრუქტურა, რაც აფერხებს დარგთაშორისი ვაჭრობის განვითარებას;

➤ განვითარებადი და გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების ძირითად საექსპორტო პროდუქციას შრომატევადი პროდუქცია და ნედლეული წარმოადგენს, რაც, თავის მხრივ, დიფერენციაციის ნაკლები ხარისხით ხასიათდება. შესაბამისად, შიდადარგობრივი ვაჭრობის განვითარების პოტენციური საკმაოდ დაბალია;

➤ აღნიშნული ქვეყნების ეკონომიკების ურთიერთშეესებადობის პოტენციური საკმაოდ მცირეა, რაც წარმატებული ინტეგრაციული პროცესების განვითარების ერთ-ერთი მთავარი პირობაა;

გლობალური ეკონომიკის ფორმირების პირობებში ეროვნული ეკონომიკებისათვის რეგიონალიზმის უპირატეს მნიშვნელობას ადასტურებს XX საუკუნის 90-იან წლებამდე, შეიძლება ითქვას, „ჩაკეტილი ეროვნული ეკონომიკების“ მონაწილეობა ინტეგრაციულ პროცესებში. ამ უკანასკნელში ჩვენ ვგულისხმობთ ჩინეთის, იაპონიის, სამხრეთ კორეის ეროვნულ ეკონომიკებს. „ჩინეთის წინსვლამ ეკონომიკის რეფორმების გზაზე... მისი ეკონომიკური გავლენის ზრდამ ჩრდილო-აღმოსავლეთ აზიაში და მსოფლიო ეკონომიკაში ერთ-ერთ ლიდერად მისი გადაქცევის პერსპექტივამ შექმნა ახალი პირობები მეზობელი სახელმწიფოების დაახლოებისათვის. სამმა ქვეყანამ (ჩინეთი, იაპონია, სამხრეთ კორეა), გადალახეს რა მწარე ისტორიული მემკვიდრეობა და არსებული პოლიტიკური უთანხმოებანი, დაადგინეს აღმოსავლეთ-აზიური თავისუფალი ბაზრის ფორმირების გზას [5, გვ. 55–57]“.

ინტეგრაციული დაჯგუფებების წარმატებით ფუნქციონირების მაგალითი არც ისე ბევრია. წარმატებული ეკონომიკური ინტეგრაციისათვის აუცილებელია რამდენიმე წინამძღვრის არსებობა. ამ უკანასკნელიდან უმთავრეს როლს თამაშობს პოსტინდუსტრიული ეკონომიკის არსებობა, ან აუცილებლობას წარმოადგენს თუნდაც ერთი პოსტინდუსტრიული სახელმწიფოს არსებობა, რომელიც ინტეგრაციული პროცესების ლოკომოტივის როლს ითამაშებს.

ეროვნული ეკონომიკების ინტეგრაციულ პროცესებში ჩართვის წარმატებულობა დამოკიდებულია ეკონომიკის განვითარების დონეზე. აგრარულ-ინდუსტრიულ სტადიაზე წარმატებული ინტეგრაცია შეუძლებელია. ამას ადასტურებს ინტეგრაციის წარუმატებლობა აფრიკასა და ლათინურ ამერიკაში. ამას უმთავრესად განაპირობებს შემდეგი მიზეზები: 1. აღნიშნული სახის ქვეყნები უფრო მეტად არიან დამოკიდებულნი და უფრო ინტენსიური ეკონომიკური ურთიერთობები აქვთ განვითარებულ ქვეყნებთან, ვიდრე ერთმანეთთან. აქ უმთავრესია აღნიშნული ქვეყნების ტექნოლოგიური დამოკიდებულება განვითარებულ სახელმწიფოებზე. 2. თანამედროვე ეტაპზე, რეგიონულ ინტეგრაციულ პროცესებში ჩართვისას, ესა თუ ის სახელმწიფო უპირატესობას ანიჭებს პოლიტიკურ მოტივებს, ვიდრე ეკონომიკური ეფექტიანობის პრინციპს.

ინდუსტრიულ-აგრარული ქვეყნების ინტეგრაციული დაჯგუფებების განვითარებლობის უმთავრეს მიზეზს წარმოადგენს მათი გრძელვადიანი მიზნები, რომლებიც განვითარებული ქვეყნების ინტეგრაციულ ბლოკებში ჩართვას გულისხმობს. ამას ადასტურებს აღმოსავლეთ ევროპის პოსტსოციალისტური ქვეყ-

ნების სწრაფვა – გაერთიანდნენ ევროკავშირში, რასაც მათ წარმატებით გაართ-
ვეს თავი, ასევე ლათინური ამერიკის ცალკეული ქვეყნების (ეკვადორი, გვატე-
მალა, სალვადორი) ძალისხმევა, შეუერთდნენ ნაფტას. ამრიგად, ინდუსტრიულ-
აგრარული ქვეყნების ინტეგრაციული დაჯგუფებები წარმოადგენს გარდამავალ
ეტაპს, ანუ საფეხურს, რომელიც აუცილებელია განვითარებული ქვეყნების
ინტეგრაციულ დაჯგუფებებში გაწევრიანებისათვის.

განვითარებადი და გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებისთვის დამახასია-
თებელი ზემოაღნიშნული ტენდენციის გათვალისწინებით, როგორც მსოფლიო
ეკონომიკის ბევრი მეკვლევეარი მიუთითებს, მოსალოდნელია სამი უდიდესი ინ-
ტეგრაციული დაჯგუფების წარმოქმნა (ჩრდილოეთ და სამხრეთ ამერიკა, ევრო-
კავშირი, სამხრეთ აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნები იაპონიისა და ჩინეთის წამყვანი
როლით). აღნიშნული რეგიონები (ლათინური ამერიკის ქვეყნები, სამხრეთ
აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნები, ჩინეთის გარდა) პოსტინდუსტრიული ეკონომიკის
ფორმირების შემდეგ შეიძლება წარმოვიდგინოთ ევროპის კავშირის ანალოგიურ
დაჯგუფებად (ერთიანი ვალუტით).

გლობალიზაციის პირობებში, ყოველი ეროვნული ეკონომიკური სისტემის
ფუნქციონირების თავისებურებას წარმოადგენს არა ინტეგრაციულ პროცესებში
ჩართვა თავისთავად (განვითარებადი და გარდამავალი ეკონომიკების ქვეყნე-
ბისათვის იმავე დონის ქვეყნებთან), არამედ მიერთება (გაწევრიანება) იმ ინტეგ-
რაციულ დაჯგუფებებთან, რომლებშიც წარმოდგენილია განვითარებული
ქვეყნები.

თუმცა, რეგიონულ ინტეგრაციულ პროცესებს განვითარებადი და გარდა-
მავალი ეკონომიკის ქვეყნებში საკმაო პერსპექტივა გააჩნია. მათი რეგიონულ ინ-
ტეგრაციულ პროცესებში აქტიური ჩართვით და მათი მონაწილეობით არსებული
დაჯგუფებების ინტეგრაციის უფრო მაღალ საფეხურზე გადასვლის დადებითი
ეფექტი იქნება: 1. აღნიშნული ქვეყნები აქტიურად იქნებიან ჩართული გლობ-
ალური ეკონომიკის ფორმირების პროცესში. 2. ამ ქვეყნების განვითარებულ
ქვეყნებზე დამოკიდებულების ხარისხი შემცირდება. 3. აღნიშნული ურთი-
ერთობები ხელს შეუწყობს ინტეგრაციულ პროცესში მონაწილე ქვეყნების ეკო-
ნომიკურ განვითარებას. 4. ამ ქვეყნებს შორის ეკონომიკური ურთიერთობების
გაღრმავების თანმდევი, დადებითი პოლიტიკური, სოციალური ეფექტი საკმაოდ
მაღალია. 5. აღნიშნული პროცესი ხელს შეუწყობს გლობალური, კომპლექსუ-
რად ურთიერთდამოკიდებული ეკონომიკური სისტემის ჩამოყალიბებას, რაც, თა-
ვის მხრივ, უფრო მშვიდობიანი მსოფლიოს საწინდარია. ამ ქვეყნების ფარგ-
ლებში რეგიონული ინტეგრაციის პროცესების გაღრმავება ხელს შეუწყობს მათ
შორის ეკონომიკური ურთიერთობების ინტენსიფიკაციას, მათ საექსპორტო
დარგებს მჭიდროდ დააკავშირებს ეკონომიკის სხვა დარგებთან, რაც აღნიშნულ
ქვეყნებს ნაკლებად დამოკიდებულს გახდის განვითარებული ქვეყნების
ეკონომიკური პოლიტიკისაგან.

როგორც გაერო-ს ვაჭრობის და განვითარების კონფერენციის მოხსენება-
შია აღნიშნული, მსოფლიო ეკონომიკაში განვითარებადი ქვეყნების ინტეგრირ-
რებიდან მოგების მიღება დამოკიდებულია:

1. შიდა საწარმოო პოტენციალის, სამუშაო ძალის კვალიფიკაციისა და
ტექნოლოგიების განვითარების დონეზე;
2. ბაზრის მხარდაჭერის ინსტიტუტების განვითარებაზე;
3. ინფრასტრუქტურის განვითარების დონეზე [7].

ასევე, განვითარებადი ქვეყნებს შორის ინტეგრაციული პროცესების განვი-
თარება ხელს შეუწყობს ამ ქვეყნებში პუი-ს მოზიდვას და მათ მიერ კოლექტიუ-
რი დიპლომატიის ეფექტიან გამოყენებას გლობალურ ეკონომიკურ სისტემაში
ეფექტიანი ინტეგრირების უზრუნველყოფის მიზნით.

გლობალიზაციისა და რეგიონალიზაციის ურთიერთკავშირის განხილვისას
არსებითია შემდეგი: რეგიონალიზაციის პროცესი არ ეწინააღმდეგება გლობ-
ალიზაციის პროცესს, არამედ წარმოადგენს გლობალიზაციის ევოლუციური

განვითარების ამ ეტაპისთვის დამახასიათებელ თავისებურებას. ამდენად, იკვეთება გლობალიზაციისა და რეგიონული ინტეგრაციის ურთიერთმიმართების შემდეგი კანონზომიერებები:

- გლობალიზაცია და რეგიონული ინტეგრაცია წარმოადგენს დიალექტიკურად განვითარებად პროცესს;
- რეგიონულ ინტეგრაციას სახელმწიფოები განიხილავენ გლობალიზებულ ეკონომიკაში ინტეგრირების ხარისხის ამაღლების ინსტრუმენტად;
- რეგიონალიზაცია წარმოადგენს გლობალიზაციის უარყოფითი ასპექტების შერბილებების ინსტრუმენტს;
- რეგიონული ინტეგრაცია წარმოადგენს ეტაპს გლობალიზებული ეკონომიკის ფორმირების გზაზე;
- რეგიონული ინტეგრაციის პროცესების განვითარების შემდეგ შესაძლებელი ხდება გლობალიზებული ეკონომიკის ფორმირება;

მსოფლიო ეკონომიკაში რეგიონული ინტეგრაციული პროცესების ტენდენციის გაძლიერების მიუხედავად, თანამედროვე ეტაპზე აღნიშნული პროცესი არ ხასიათდება სტაბილური თანმიმდევრულობის პრინციპით, რაც, თავის მხრივ, დასტურდება მსოფლიოში მრავალი რეგიონული ინტეგრაციული დაჯგუფების ინტეგრაციული პროცესების პირველ საფეხურზე – თავისუფალი ვაჭრობის ზონაზე შექმნებით. “სავაჭრო შეთანხმებების რიცხვი 20-დან 1990 წელს, გაიზარდა 159-მდე 2007 წელს. ბოლო 20 წლის განმავლობაში ასეთი სახის შეთანხმებები ძირითადად ორმხრივ დონეზე ფორმდებოდა და მეტწილად განვითარებად და განვითარებულ ქვეყნებს შორის” [7].

რეგიონული ინტეგრაციის პროცესი არის ეკონომიკური ურთიერთობების ინტენსიფიკაციის საფუძველზე განვითარებული რთული ეკონომიკურ-პოლიტიკური ფენომენი, სადაც ინტეგრაციის პოზიტიური ეკონომიკური ფაქტორები (საერთაშორისო ვაჭრობა, კაპიტალის და სამუშაო ძალის მიგრაცია), ეროვნულ სახელმწიფოთა პოლიტიკურ მიზნებთან ერთად, გარკვეულ სიმბიოზს ქმნიან და ინტეგრაციული პროცესების წარმატებისა და გლობალიზაციის ნეგატიური ასპექტების შემცირების უმთავრეს წინაპირობას წარმოადგენენ. ცალკე აღებული ეკონომიკური ეფექტიანობისა და პოლიტიკური მიზანშეწონილობის პრინციპების საფუძველზე წარმოქმნილი ინტეგრაციული გაერთიანებები ვერ უზრუნველყოფენ ინტეგრაციული დაჯგუფების წარმატებულ ფუნქციონირებას, ინტეგრაციის უფრო მაღალ საფეხურებზე გადასვლას და, საბოლოო ჯამში, გლობალიზაციის უარყოფითი ასპექტების მინიმიზაციას.

თანამედროვე ეტაპზე თანამშრომლობის გადრმავება მიმდინარეობს არა მარტო ცალკეულ ეროვნულ ეკონომიკებს (რეგიონულ ინტეგრაციულ პროცესებში ჩართვით), არამედ თვით რეგიონულ ინტეგრაციულ ბლოკებს შორის, რაც გლობალიზაციის როგორც ეროვნულ ეკონომიკებზე, ისე რეგიონულ ინტეგრაციულ დაჯგუფებებზე ზემოქმედების მახასიათებელია. როგორც ცნობილია, 1997 წელს დაიდო თანამშრომლობის შეთანხმება „მერკოსურს“ და ევროკავშირს შორის, ასევე ნაფტას და ევროკავშირის ეკონომიკური პოტენციალის გაერთიანების საფუძველზე გადაწყვეტილია ახალი ტრანსატლანტიკური ეკონომიკის წარმოქმნა. ყოველივე ზემოაღნიშნული მიუთითებს ეროვნული ეკონომიკების სწრაფვისაკენ, შეთანხმონ რეგიონალიზმის და გლობალიზაციის პროცესები, რომლებიც კი არ გამორიცხავენ, არამედ ავსებენ ერთმანეთს.

ამრიგად, ცალკეული ქვეყნის მხრიდან მეგაეკონომიკაში სრულყოფილი მონაწილეობის, გლობალიზაციის პოზიტიური ეფექტების მაქსიმიზაციისა და მისი ნეგატიური ასპექტების შესუსტების ერთ-ერთი უმთავრესი გზაა ინტეგრაციული პროცესების გადრმავება, რომელიც არ უარყოფს სახელმწიფოს წარმართველ როლს ქვეყნის შიდა და საგარეო პოლიტიკურ-ეკონომიკური ურთიერთობების რეგულირებისა და მათი განვითარების ძირითადი პრიორიტეტული მიმართულებების განსაზღვრის თვალსაზრისით.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ბასილია თ., სილაგაძე ა., ჩიკვაძე თ. პოსტსოციალისტური ტრანსფორმაცია, საქართველოს ეკონომიკა XXI საუკუნის მიჯნაზე, თბ., 2001.
2. ტომპსონი პ., პერსტი გ. გლობალიზაცია: კრიტიკული ანალიზი, თბ., 2005.
3. Бхагვატი Дж. В защиту глобализации, М., 2005.
4. Глобализация мирового хозяйства, М., 2006.
5. Федоровский Д. Развитие интеграционных процессов в АТР: роль и приоритеты Южной Кореи. Ж. МЭ и МО, 2001, №6.
6. Шелюбская Н. Глобализация и кооперация в сфере ниопр, Ж. Проблемы теории и практики управления, 1999.
7. UNCTAD, Доклад о торговле и развитии, 2007.

Emir Eteria
Academic Doctor of Economics

GLOBALIZATION AND REGIONAL INTEGRATION: UNITY AND CONTROVERSIAL CHARACTER

Summary

The modern world economy is characterized by the high degree of intensification of globalization and regional integration. Economic integration is controversially developing political-economic process, where controversial relations from separate countries between the principles of political expediency and economic efficiency. Regional integration process is complicated economic-political phenomena developed on economic relations intensification basis, where positive economic factors (international trade, capital flow and labor migration) of integration together with political goals of national states create a symbiosis and represents main circumstance for decreasing negative aspects of globalization. One of the main ways for increasing positive effects of globalization and declining of its negative aspects is deepening of integration processes, which does not refuse key role of the state in regulation of domestic and foreign political-economic relations and definition of priorities for their development.

Regional integration and globalization is primarily economic phenomena and exactly intensification and deepening of economic relations represents the foundation for globalization process development. The history of integration process of the world economy proves the preference is in favor of economic factors (or to say in other works “Markets”) and not in political factors. On modern stage of world economy development the possibility of formation of efficient system of global management pushes the national states to deepen economic relations in regional framework. From this point of view, regional integration process represents the answer for non existence of efficient system of global management.

ზაირა ღუღუშაური
ასოცირებული პროფესორი
ნანა კაციტაძე
ოსუ ასოცირებული პროფესორი
ელზა ბალიაშვილი
ასოცირებული პროფესორი

სამუშაო კალის მიზრაცია გლობალიზაციის პირობებში

მე-20 საუკუნის უკნასკნელ ათწლეულში კაცობრიობა განვითარების ახალ ეტაპზე გადავიდა, რომელმაც გლობალიზაციის სახელწოდება მიიღო. გლობალიზაცია რეგიონალიზმის მეშვეობით ხორციელდება, ანუ მიმდინარეობს კარგად შეხამებული გლობალური და რეგიონული ინტეგრაციის პროცესი.

გლობალიზაციის პროცესი უშუალოდ ზემოქმედებს ცალკეული ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაზე. თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკაში ეროვნული ეკონომიკის განვითარების დონის ამაღლება წარმოუდგენელია გლობალურ ეკონომიკურ სივრცეში ინტეგრაციის გარეშე, რაც მოიცავს როგორც შესაძლებლობებს, ისე გარკვეულ საფრთხეებს.

ასეთი საფრთხეების და შესაძლებლობების მატარებელია გლობალიზაციისათვის დამახასიათებელი ისეთი პროცესი, როგორცაა მოსახლეობის მიგრაცია (აქ და შემდეგაც ვგულისხმობთ ნებაყოფლობით მიგრაციას და არა იძულებით გადაადგილებას).

თანამედროვე მსოფლიოში მიგრაციის 3 ტენდენცია შეინიშნება:

1. მიგრანტების რიცხვის ზრდა;
2. მიგრაციის გლობალიზაცია;
3. მიგრაციის არა მხოლოდ განვითარებული, არამედ განვითარებადი ქვეყნების ფენომენად გამოცხადება.

თუ მიგრანტების რიცხვი 80-იანი წლების ბოლოს 80 მლნ კაცს შეადგენდა, 2000 წელს იგი 100 მლნ კაცს გაუტოლდა. 1980 წლიდან 2000 წლამდე უცხოელ რეზიდენტთა რიცხვი 3-ჯერ გაიზარდა გერმანიაში, 1 მლნ-ით იტალიაში, 700000-ით დიდ ბრიტანეთში. განსაკუთრებით ინტენსიური გახდა მიგრაცია 1995-2000 წლებში. მაგალითად, აშშ-ში ამ პერიოდში უცხოური სამუშაო ძალა 14083 ათასი კაციდან 17384 ათას კაცამდე, შვედეთში 186-დან 205 ათას კაცამდე, დიდ ბრიტანეთში 1011-დან 1220 ათას კაცამდე, იტალიაში 100-დან 246 ათას კაცამდე გაიზარდა.

მიგრაციის გლობალურობა იმაში გამოიხატა, რომ აფრიკელი ემიგრანტები მიემგზავრებიან ევროპაში, აზიელები – ახლო აღმოსავლეთში და ავსტრალიაში, ევროპელები ჩრდილოეთ ამერიკაში და ა.შ.

მიგრაციის მე-3 ტენდენციის არსი იმაშია, რომ ჩამორჩენილი, განვითარებადი, ანუ შრომითი რესურსების ექსპორტიორი ქვეყნებიც იღებენ მიგრანტებს. ეს ჩანს საქართველოს მაგალითიდანაც. საქართველოდან ქართველები გადიან უცხოეთში სამუშაოდ, საქართველოში კი ჩამოდიან ჩინელები, კორეელები, ვიეტნამელები, თურქები და სხვები.

საერთაშორისო დონის ეკონომისტები სამუშაო ძალის მიგრაციას განიხილავენ, როგორც წარმოების ერთ-ერთ ფაქტორს – საერთაშორისო გაცვლას, რომელსაც ორმხრივი სარგებლობა მოაქვს [2, გვ. 577]. ჯონ კენეტ გელბრეითი, რომელიც თავისუფალი ბაზრის მუხნებარე მომხრეა, მიგრაციას აღწერს, როგორც პროცესს, რომელიც ეხმარება “მათ, ვინც მიდიან, იმათ, ვისაც ტოვებენ, და კიდევ იმათ ვისთანაც მიდიან” [3, გვ. 200].

ჯონ კენეტ გელბრეითის მსგავსი მოსაზრებები აქვს ფრანგ მკვლევარ ა. სოვოს [4, გვ. 409]. იგი მიგრაციას განიხილავს მიგრანტების ინტერესებიდან, იმ ქვეყნის ინტერესებიდან, რომელიც იღებს მიგრანტებს და, აგრეთვე, იმ ქვეყნის ინტერესებიდან გამომდინარე, საიდანაც გადიან მიგრანტები, ა. სოვოს მიიჩნია,

რომ მომუშავეთა ემიგრაციას ძირითადად იწვევს დასაქმების პრობლემები, ხელფასის დონესა და შემოსავლებში განსხვავებები (აშშ-ში 6-10-ჯერ მეტია ხელფასის დონე ვიდრე განვითარებად ქვეყნებში). შრომითი რესურსების იმპორტიორი ქვეყნის სარგებელი და ინტერესი იმაშია, რომ იგი ყოველგვარი მატერიალური, შრომითი და სხვა სახის დანახარჯების გაწვევის გარეშე იღებს იაფ სამუშაო ძალას. ისინი ამით კოლოსალურ ეკონომიას აკეთებენ შრომითი რესურსების მომზადებაში. მნიშვნელოვანი სარგებელი აქვთ შრომითი რესურსების ექსპორტიორ ქვეყნებსაც. მისი მოსახლეობის ის ნაწილი, რომელიც ქვეყანაში რჩება, ძირითადად იმ ფულადი გზავნილებით ცხოვრობს, რომელსაც იგი ემიგრანტებიდან იღებს. მარტო 2006 წელს საქართველოში უცხოეთიდან 1492 მლნ ლარის ფულადი გზავნილი შემოვიდა [5, გვ 61]. ასევე ხდება შრომითი რესურსების ექსპორტი სხვა ქვეყანებშიც – თურქეთში, კორეაში, ესპანეთში, იტალიაში, იუგოსლავიაში და სხვაგან. ასეთმა გზავნილებმა დიდი როლი შეასრულა ამ ქვეყნების მოქალაქეების ცხოვრების დონის ამაღლებაში, მათ საერთო ინტელექტუალურ წინსვლაში.

მაგრამ არიან განსხვავებული აზრის მქონენიც, რომელთაც ანტიგლობალიზმები ეწოდებათ. ისინი არიან ცალკეული ქვეყნების პოლიტიკური და აკადემიური წრეების წარმომადგენლები, რომლებიც ხაზს უსვამენ გლობალიზაციის წინააღმდეგობრივ ხასიათს ეროვნულ, რეგიონულ და გლობალურ დონეზე, რაც საკვებით ლოგიკურია გლობალიზაციის მრავალსპექტრიანი ხასიათიდან გამომდინარე.

ანტიგლობალისტური მოძრაობის წარმომადგენლები გლობალიზაციას “ადანაშაულებენ” ქვეყნებს შორის შემოსავლების არათანაბარ განაწილებაში, მდიდარ და ღარიბ ქვეყნებს შორის უფსკრულის ზრდაში, არასამართლიან ვაჭრობაში, კაპიტალის შეუზღუდავი მოძრაობის დამანგრეველ შემოქმედებაში სუსტი ქვეყნების ეკონომიკაზე, განუვითარებელი და განვითარებადი სიღარიბის დონის ზრდაში, სოციალური დაძაბულობის ზრდაში, მსოფლიოს “ამერიკანიზაციაში”, დასავლური ღირებულებების თავს მოხვევაში, ეროვნული ტრადიციებისა და განვითარების თავისებურებების უგულვებლყოფაში და ა.შ. მათი ერთი ნაწილის, კერძოდ ნეომარქსისტების, აზრით “გლობალიზაცია, როგორც ტერმინი, ცვლის ტერმინს – იმპერიალიზმი” [6, გვ 213-214].

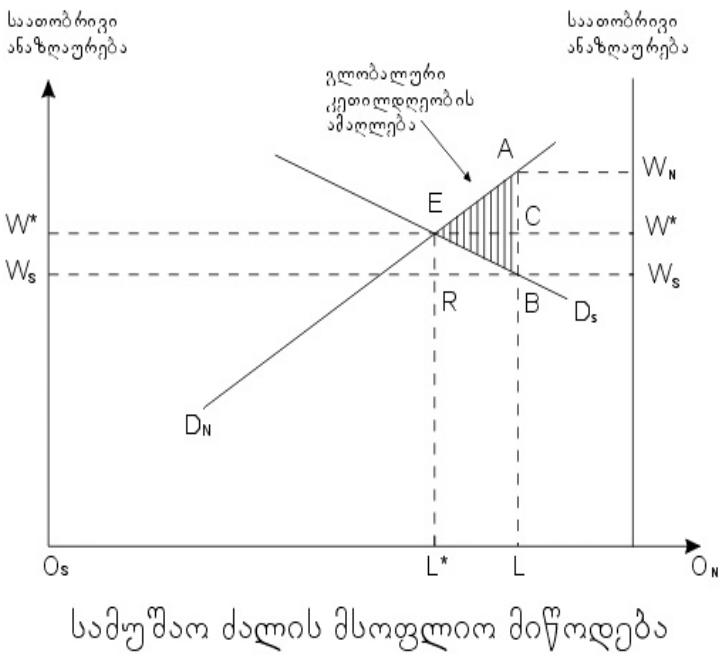
ანტიგლობალისტური მოძრაობა სხვადასხვა ფორმებს იღებს, დაწყებული საპროტესტო გამოსვლებით, დემონსტრაციებით (სიეტლიში, გენუაში, “დიდი 8-იანის შეხვედრისას”, დავოსსა და მელბურნში, მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის მსვლელობისას, ვაშინგტონში, პრაღაში, მსოფლიო ბანკის და სავალუტო ფონდის სხდომებისას და ა.შ.), რომელიც მიმართულია გლობალიზაციის როგორც ცალკეული სახელმწიფოების, ისე მოსახლეობის გარკვეულ ჯგუფებზე გლობალიზაციის უარყოფითი შედეგების შერბილება-ნეიტრალიზებისაკენ, დამთავრებული გლობალიზაციის სრული მიუღებლობით, რომელიც ხშირად განიხილება, როგორც დასავლური კულტურის ექსპანსია, ანუ ე.წ. მსოფლიო ვესტერნიზაცია, რომელიც ვნებს არადასავლური ცივილიზაციის ქვეყნებს.

აღსანიშნავია, რომ ანტაგონისტურ მოძრაობას მხარს უჭერენ შრომატევადი პროდუქციის წარმოებაში დასაქმებული ადამიანები, ანუ “ტრადიციული ეკონომიკის” წარმომადგენლები (განსხვავებით, ცოდნის ეკონომიკის, ანუ “ახალი ეკონომიკის” წარმომადგენლებისაგან, რომლებიც ნაკლებ კრიტიკულად არიან განწყობილნი გლობალიზაციის მიმართ). ასეთ ეკონომიკაში კი მსოფლიო მოსახლეობის 70% ცხოვრობს [7, გვ 159].

ასე რომ, მიუხედავად იმისა, რომ გლობალიზაციის, ანუ საერთაშორისო წესრიგის ფორმირების პროცესი დაწყებულია, იგი მტკივნეულად მიმდინარეობს. მას მოწინააღმდეგეები ჰყავს განვითარებად ქვეყნებშიც და განვითარებულშიც, მათ შორის აშშ-იც, რომლის მოსახლეობის გარკვეული ნაწილი ეწინააღმდეგება აშშ-ს ჰეგემონურ პოზიციას მსოფლიოში. რაოდენ გასაკვირიც არ უნდა იყოს, ინდოელი წარმოშობის ამერიკელი მეცნიერის ჯაბჰავატის გამოკვლევით,

ანტაგონისტური განწყობა ჭარბობს ჩრდილოეთის განვითარებულ ქვეყნებში (მას მხედველობაში ჰყავს აშშ, კანადა, ინგლისი, სკანდინავიის ქვეყნები) მაშინ, როცა სამხრეთის ღარიბი ქვეყნების მოსახლეობის დიდი ნაწილი გლობალიზაციას შედარებით პოზიტიურ მოვლენად განიხილავს [8, გვ 12]. ეტყობა ჯაბჰავატს ინდოეთი და ინდოეთის ვექტორზე (და მის ქვეყნით) მდებარე ქვეყნები ჰყავს მხედველობაში, რაც შეეხება საქართველოს (და ალბათ მთელ კავკასიას) მოსახლეობას (მთავრობაში ახლა მყოფი პოლიტიკოსების გარდა), მათი განწყობა აშკარად ანტიგლობალისტურია. ისინი მიდიან სამუშაოდ საზღვარგარეთ, მაგრამ არა სიხარულით, არამედ უკიდურესი გაჭირვებიდან გამოსასვლელად, რომ იტყვიან, ლუკმაპურის საშოვნელად. მათ რომ ადგილზე ჰქონდეთ სამუშაო, თუნდაც საარსებო მინიმუმის ტოლი ხელფასით, ისინი არ დატოვებდნენ სამშობლოს, რადგან ქართველი ძნელად ეგუება ემიგრაციას. დიას, ემიგრირებული ქართველების აქ დარჩენილი ოჯახებიც იღებენ მნიშვნელოვან ფულად გზავნილებს, მაგრამ ეს ფული ფაქტობრივად უცხოეთში გადახვეწილი თუ შვილიშვილის განწირვის ტოლფასია, რადგან ის შვილი თუ შვილიშვილი ან საერთოდ აღარ დაბრუნდება საქართველოში, ან, თუ დაბრუნდება, დაბრუნდება შეცვლილი, არაქართული ფსიქოლოგიით, შეიძლება ითქვას “გადაბრუნებული ტვინით”. ამით იმის თქმა გვინდა, რომ შრომითი რესურსების მიგრაცია ეკონომიკური თვალსაზრისით შეიძლება სასარგებლოა მასში მონაწილე მხარეებისთვის, მაგრამ პოლიტიკურად, სოციალურად, დემოგრაფიულად და კულტურულად გაუმართლებელია შრომითი რესურსების ექსპორტიორი ქვეყნებისათვის.

მეცნიერთა ჯგუფმა მსოფლიო პირობითად დაყო სამხრეთ და ჩრდილოეთ რეგიონებად და შეიმუშავა მოდელი [2, გვ 581], რომელზეც მოჩანს, თუ რა მასშტაბისაა ეკონომიკური სარგებელი (ხელფასის სახით), რომელიც ეძლევა სამუშაო ძალის იმ პარტნიორ (ძირითადად ჩრდილოეთის) და ექსპორტიორ (ძირითადად სამხრეთის) ქვეყნებს და თვით მიგრანტებს (იხ. ნახ.).

ნახაზიდან ჩანს, რომ მიგრაციის ეფექტი ასე განისაზღვრება:

- სამხრეთის იმ მუშების ხელფასი, რომლებიც სახლში რჩებიან და არ მიგრირებენ, მაღლდება O_5W^* -დონემდე და მათი საერთო შემოსავალი შეადგენს W^*ERW_S .
- ჩრდილოეთის მუშებს უმცირდებათ ხელფასი W_NW^* -ის სიდიდით და შედეგად კარგავენ W^*CAW_N -ს სიდიდის შემოსავალს. მიგრირებული სამხრეთის მუშები, რომლებიც თავიდან იღებდნენ W_NW^* -ით ხელფასს, ახლა გამოიმუშავენ O_5W^* -ხელფასს და იღებენ ECBR- შემოსავალს;
- სამხრეთ რეგიონის დამქირავებლებმა დამატებით თავის მუშა-მოსამსახურეებს უნდა გადაუხადონ W^*ERW_S -ს. პროდუქციის გამოშვების შემცირებით ისინი კარგავენ EBR-ის ტოლ მოგებას.
- ჩრდილოეთის რეგიონის დამქირავებლები ხელფასის დონის შემცირებით მიიღებენ W^*CAW_N -ის სიდიდის მოგებას. დამატებით ისინი იღებენ ACE მოგებას იმ პროდუქტიდან, რომელსაც ემიგრანტები აწარმოებენ.
- გლობალური კეთილდღეობა იზრდება სამკუთხედი ABR-ს ფართის სიდიდით. მასში CEA ეკუთვნის ჩრდილოეთს, CEB კი – სამხრეთს.

ამ მოდელის შემმუშავებლები აღიარებენ, რომ ორივე რეგიონში – სამხრეთშიც და ჩრდილოეთშიც როგორც მოგებულნი, ისე დაზარალებულნი, იქნებიან ადამიანები, მაგრამ დაზარალებულების ზარალის გადაფარვა მოხდება შემოსავლების გადანაწილებით. და, ბოლოს, ამ მეთოდის შემმუშავებლები აკეთებენ დასკვნას, რომ გლობალური თვალსაზრისით ის ეფექტიანია, რადგან იწვევს საერთო კეთილდღეობას [2, გვ 582].

ამ მოსაზრების ავტორებისადმი ჩვენი, როგორც სამხრეთ რეგიონის, ანუ სამუშაო ძალის ექსპორტიორი ქვეყნის, კერძოდ საქართველოს, წარმომადგენლების პასუხი ასეთია:

1. ხელფასი ყველაფერი როდია. არსებობს ხელფაზე მაღალი ღირებულებები, კერძოდ, ეროვნული ცნობიერება, ენა, სარწმუნოება, ეროვნული ტრადიციები, ეროვნული თვითმყოფადობა და ა.შ. რომელთათვისაც გლობალიზაცია დიდ საფრთხეს წარმოადგენს;
2. ხშირად მიგრანტები არიან განათლებული, დიპლომიანი პროფესიონალები, რომელთა მომზადებაზე საქართველომ კოლოსალური რესურსი დახარჯა. ასეთი ადამიანების ქვეყნიდან გასვლით საქართველო 10-ჯერ მეტს კარგავს, ვიდრე იგებს. არადა, სწორედ ასეთ ადამიანებზეა დიდი მოთხოვნა მაღალგანვითარებულ ქვეყნებში. ამან გამოიწვია “ტვინების გადინება” სამუშაო ძალის ექსპორტიორი ქვეყნებიდან და მათ შორის საქართველოდანაც. ასეთ ვითარებაში ქვეყანა მსოფლიო ბაზრებზე კარგავს კონკურენტუნარიანობას, რადგან მას აღარც სიახლეების შემქმნელები ჰყავს და აღარც მისი რეალიზატორები. ჩვენ კი ვიცით, რომ თუ ქვეყანაში სიახლეები არ იქმნება და პროგრესი არ არის, იგი საერთაშორისო ბაზარზე კონკურენტუნარიანი ვერ იქნება.
3. სამუშაო ძალის ექსპორტიორ ქვეყანას და, მათ შორის, საქართველოს დასჭირდება იმ მიგრანტების პენსიების დანიშვნა და სოციალური შემწეობის მიცემა, რომლებიც სამშობლოში სიბერის დროს დაბრუნდებიან. ეს კი მნიშვნელოვანი ხარჯი იქნება ქვეყნისათვის.
4. დასასრულ, გლობალიზაცია გლობალურ კეთილდღეობას ჰქმნის მხოლოდ გრძელვადიან პერიოდში, რომელიც შეიძლება დადგეს 50-100 წლის შემდეგ. თუ საქართველოს მთავრობამ ამ პერიოდში არ შეიმუშავა მიგრაციის სპეციალური მკაცრი პროგრამა და ქვეყანაში ცხოვრების პირობები არ გაუმჯობესდა, იქამდე საქართველოში ერთი ქართველიც აღარ დარჩება, ასე რომ, აღარც საქართველო გვექნება და აღარც საქართველოს კეთილდღეობა.

ამასთან, უნდა აღვნიშნოთ, რომ გლობალიზაციის პროცესისადმი, სამუშაო ძალის მიგრაციისადმი ჩვენი კრიტიკული დამოკიდებულება გამოწვეულია

საქართველოს დღევანდელი მდგომარეობით და მომავალში მოვლენების განვითარების ხედვით, რამაც შეიძლება სავალალო როლი შეასრულოს ქართველი ერის ისტორიაში. ამიტომ მიგვაჩნია, რომ საქართველო ფრთხილად უნდა ჩაერთოს ამ პროცესში. მას შემუშავებული უნდა ჰქონდეს გლობალიზაციის პირობებში სამუშაო ძალის გადაადგილების ეროვნული პროგრამა და პრაქტიკულად ახორციელებდეს მას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ОЕСДБ, Trends in International Migration, Paris, 2002.
2. Д. Макализ. Экономика бизнеса, М., БИНОМ, 2007, с.577. Ерси Л., Росситер Дж.Р. Реклама и продвижение товаров. “Питер”, М., 2003
3. J. K. Gabbraith. The Nature of mass poverty (Cabbrige, MA: Harvard univrstiti press, 1979, p. 200).
4. Сови А. Обшая теория населения, пер. С французского, М. Прогресс, 1979, с. 409.
5. საქართველოს სტატისტიკური წელიწადეული, თბ., სტატისტიკის დეპარტამენტი, 2007, გვ. 61.
6. Теория международных отношении, М., 2006 с.213-214.
7. Мунтян М.. Урсул А. Глобализация и устойчивое развитие, Б.. 2003. с.1592003
8. Бхавати Дж. В защиту глобализации, М.,2005, с.12.

Zaira Gudushauri

Associated Professor,

Nana Katsitadze

TSU Associated Professor,

Elza Baliashvili

Associated Professor,

LABOR-FORCE MIGRATION UNDER THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Summary

In the Article – “Labor-force Migration under the context of Globalization”, the labor-force migration process is discussed as a part of the globalization: it also outlines the latest tendencies, emerged in the process of migration.

Here is given the views of several sciences’, that the migration is included in all side of this process – it gives the economical benefit to the migrant him/herself, his/her country and to the recipient country; Here is also given the schematic model.

The authors of the article have critical attitude, toward this model of economical benefit and have controversial point of view - economical benefit is not everything, Georgia has other, far more important values, which can be damaged by the globalization process, which causes the flow of highly skilled specialists outside the country and the final, inevitable result is the death of science and of the progress itself. The welfare given by the globalization process will bear yield after 50-100 years and meanwhile, unless the life condition isn’t improved and the labor-force movement controlled, Georgia will soon be without Georgians.

გლობალიზაცია და მმართველობითი პრობლემები

გლობალიზაცია დღითი დღე უფრო თვალსაჩინო და მასშტაბური ხდება. გლობალიზაციის ჩასახვა, მისი დღის წესრიგში დაყენება და მსოფლიო მნიშვნელობის პრობლემად ქცევა თანამედროვე მსოფლიო წესრიგმა განაპირობა. ეს წესრიგი სწვდება არა მხოლოდ მსოფლიოს პოლიტიკურ სივრცეს, არამედ ეკონომიკურსაც, ამასთან, მაკროეკონომიკურსაც და მიკროეკონომიკურსაც.

როდესაც ლაპარაკია ახალ მსოფლიო წესრიგზე, ეს ძირითადად იმას ნიშნავს, რომ იქმნება და ვითარდება ისეთი მიდგომები, ნორმები, ვალდებულებები, პასუხისმგებლობები, სტრატეგია და ურთიერთობათა ეთიკა, რომელიც გლობალურად ვრცელდება მსოფლიოს ნებისმიერ ქვეყანაზე. ამრიგად, მსოფლიოს ახალმა წესრიგმა და მისმა შეუქცევადობამ ინტეგრირების მასშტაბები გლობალიზაციის პროცესად ჩამოაყალიბა და ამჟამად გლობალიზაცია თავად მსოფლიო წესრიგსაც გულისხმობს. ასე რომ, როდესაც ვამბობთ „გლობალიზაციას“, უკვე იგულისხმება, რომ საქმე გვაქვს თანამედროვე მსოფლიო წესრიგთან, უფრო ზუსტად მისით განპირობებულ და მის შესაბამის მოვლენებსა და პროცესებთან.

ყოველივე ზემონათქვამიდან გამომდინარე, გლობალიზაცია მთელი სიგრძე-სიგანით დგას დღეს მსოფლიოს ყველა ქვეყნის და, მათ შორის, საქართველოს წინაშე. „გლობალიზაცია წარმოადგენს არა მარტო აღნიშნული ქვეყნების, რეგიონების (იგულისხმება დასავლეთ ევროპა და აშშ. – მ.ხ.), არამედ ყველა ქვეყნის და რეგიონის განვითარების იმანენტურ პროცესს [1, გვ. 45].

საქართველო, ისე, როგორც სხვა ქვეყნები, გლობალიზაციის წრედშია მოქცეული და მან როგორც სახელმწიფოებრივ, ისე ბიზნესსუბიექტების დონეზე, მის მოთხოვნებს უნდა უპასუხოს. გლობალიზაცია არის მსოფლიოს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მიმდინარე ობიექტური პროცესი, რომელსაც ვერ აიცილენ ვერც ერთი ქვეყანა, ერი, სახელმწიფო. აქედან გამომდინარე, თითოეული ქვეყნისათვის, სახელმწიფოსათვის აუცილებელია მსოფლიოში მიმდინარე გლობალური პროცესების ღრმად შესწავლა და მისი გათვალისწინება პოლიტიკასა და ეკონომიკაში.

ამ მხრივ განსაკუთრებული სიფრთხილე მართებთ ისეთ პატარა ქვეყნებს, როგორც საქართველოა, მსოფლიო გლობალიზაციის მორევში რომ არ შთაინთქას და მაქსიმალურად გამოიყენოს მისი პოზიტიური ენერჯია. მით უფრო სიფრთხილე მართებთ მის სამეურნეო სუბიექტებს, რომ ისინი არ შთაინთქან ტრანსნაციონალურმა კომპანიებმა, რომელთა სიდიდე და სიმძლავრე რამდენიმე ათეულჯერ მეტია, ვიდრე საქართველოს მსხვილი საწარმოებისა. თანაც საქართველო მდიდარი ბუნებრივი და ეკონომიკური შესაძლებლობების ქვეყანაა, საკმაოდ წონადი გამოგონებებითა და მეცნიერული მიღწევებით, დიდად საინტერესო და ყველასთვის საშური გეოპოლიტიკური სივრცით. ასეთი პირობების ქვეყანა ბევრისთვის დასახარბებელ ობიექტს წარმოადგენს და ბევრი არც მოერიდება რამენაირი ხერხით – ზნეობრივით თუ უზნეოთი – ჩაიგდოს იგი ხელში. ამიტომ, როგორც სახელმწიფო, ისე ბიზნესსუბიექტების დონეზე, გლობალიზაციის საფრთხეების სწორი განჭვრეტაა საჭირო. გლობალიზაციასთან ურთიერთობაში ყოველთვის უნდა გვახსოვდეს: ვისთან, სად, როდის, როგორ და რისთვის.

წინამდებარე სტატიაში გლობალიზაციის არსსა და მის ნეგატიურ და პოზიტიურ მხარეებზე იმიტომ გავამახვილეთ ყურადღება, რომ ეს ფენომენი ახალია, ნაკლებშესწავლილია, მას აქვს საფრთხეებიც და დიდი პოზიტიური შესაძლებლობებიც. ამიტომ საქართველოს და მისი ბიზნესსუბიექტების ყოველი

ნაბიჯი მასში ჩასართველად, ანდა პირიქით, მისგან განსაცალკევებლად, ღრმად უნდა იყოს მოფიქრებული და აწონილ-დაწონილი.

დღეს აღარავის შეუძლია გარე სამყაროდან იზოლირება, მაშინაც კი, თუ ფირმა თითქოს მოწყვეტილია გარე სამყაროს და ჩაკეტილია ერთი ქვეყნის, ერთი ქალაქის ფარგლებში. ერთ მშვენიერ დღეს იგი შეიძლება შთანთქას მისთვის სრულიად უცხო ქვეყნის უცხო ფირმამ.

მენეჯმენტის დარგის ცნობილი ამერიკელი მეცნიერი რ. დაფტი წერს, რომ „თუ თქვენ საერთაშორისო მასშტაბით არ აზროვნებთ, ეს იმას ნიშნავს, რომ თქვენ ვერ ერკვევით მენეჯმენტში“ [2, გვ. 144].

ტექნოლოგიების და კომუნიკაციის საშუალებათა სწრაფმა განვითარებამ მნიშვნელოვნად აამაღლა გარე გარემოს საერთაშორისო განზომილებების მნიშვნელობა. მაგალითად, კომპანიის შტაბბინა შეიძლება იმყოფებოდეს ერთ ქვეყანაში, ხოლო მისი წარმოება, კვლევითი ცენტრი და დისტრიბუციები სხვა ქვეყნებში. ფირმა „მაკდონალდსის“ დისტრიბუციები და გაყიდვები საქართველოშიცაა და სხვა ქვეყნებშიც, შტაბბინა კი – ამერიკაში. ასევეა „კოკა-კოლა“-ც, ამის გარდა, საქართველოში მრავალი ფილიალი აქვთ საფრანგეთის (ბანკი „რესპუბლიკა“), გერმანიის (ბანკი „პროკრედიტ ბანკი“), უკრაინის („ტაოპრივატ ბანკი“) და სხვა ქვეყნების ბანკებს. გერმანიის კომპანია „BMW“ ავტომობილებს აწარმოებს სამხრეთ კაროლინაში, იაპონური ფირმა „Toyota“ – კენტუკში, შვეიცარიული ფირმა „ABB“-ს ელექტროსადგურები აქვს ჩინეთში, სამხრეთ კორეასა და ინდონეზიაში [3, გვ. 89].

ყოველივე ეს მეტყველებს იმაზე, რომ კომპანიების საქმიანობა ვეღარ ეტყვა ერთი ქვეყნის ჩარჩოებში. 90-იან წლებში წარმოშობილმა ორმა ფენომენმა – გლობალიზაციამ და ინტერნეტმა დიდი რევოლუციური ძვრები მოახდინა ბიზნესსუბიექტების ცხოვრებაში. გლობალიზაციამ რეგიონული (ლოკალური) ფირმები ჩართო საერთაშორისო კონკურენციაში, ხოლო ინტერნეტის მსოფლიო ქსელმა (World Wide Web) საერთაშორისო კომუნიკაციები გახადა მარტივი და ჩქარი [4, გვ. 481].

გლობალიზაციის პროცესში კომპანიის განვითარება გადის ოთხ სტადიას: 1. შიდა; 2. საერთაშორისო; 3. მულტიეროვნული; 4. გლობალური.

შიდა ეტაპზე კომპანიის საბაზრო პოტენციალი ისახლვრება კომპანიის შიდა ბაზრის ტევადობით.

საერთაშორისო ეტაპზე იზრდება კომპანიის ექსპორტის ხვედრითი წილი.

მულტიეროვნულ ეტაპზე კომპანიის მარკეტინგული და საწარმოო სიმძლავრეები სხვადასხვა ქვეყნებშია გაფანტული და პროდუქციის გაყიდვის 30%-იც სხვა ქვეყნებზე მოდის.

გლობალურ ეტაპზე კომპანია არც ერთ ქვეყანაზე (მ.შ. მშობლიურ ქვეყანაზე) არ არის მიბმული. ამ ეტაპზე კომპანიის საკუთრება, კონტროლი და უმაღლესი ხელმძღვანელობა მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნებშია მიმოფანტული.

კომპანიების განვითარების ამ ეტაპებთან მიმართებაში საქართველოში მოქმედ ფირმებს გავლილი აქვთ (ან იმყოფებიან) პირველი ეტაპი, ზოგიერთი იმყოფება მეორე ეტაპზე (მაგ., ზესტაფონის სს „ფერო“, მადნულის კომბინატი სს „საქართველოს მინერალური წყლები“ და სხვა). საქართველოს არც ერთი ფირმა განვითარების მესამე და მეოთხე ეტაპზე, ე.ი. მულტიეროვნულ და გლობალურ ეტაპზე არ არის გადასული.

ამის მიუხედავად, როგორც თვით გლობალიზაცია, ისე კომპანიების სვლა განვითარების ამ ეტაპებისკენ შეუქცევადი პროცესია და ადრე თუ გვიან ეს ეტაპები მათ დაუდგებათ. ამიტომ საქართველოს ფირმებმა და მათ მენეჯერებმა გლობალური ჩვევების და კავშირების შექმნა და შექმნა ახლავე უნდა დაიწყონ. ამასთან, მათ უნდა იცოდნენ, რომ გლობალური მენეჯერი უნდა იყოს ახალგაზრდა, ნიჭიერი ადამიანი, კომუნიკაბელური, გულისხმიერი, აზროვნებდეს მასშტაბურად, იცოდეს სულ მცირე ორი ენა ა. შ. უნდა აღვნიშნოთ, რომ, როცა

საქართველოს ფირმებს გლობალური მენეჯერების საჭიროება დაუდგებათ, მაშინ მათი მოძებნა ადვილი არ იქნება (მათზე დიდი დეფიციტია მთელ მსოფლიოში), ამიტომ მათ თადარიგი ახლავე უნდა დაიჭირონ (ეს განსაკუთრებით ეხება საგარეო ბაზრებზე ორიენტირებულ ფირმებს).

გლობალიზაციას ახასიათებს ორი ურთიერთსაწინააღმდეგო ტენდენცია, რომელიც პრობლემებს უქმნის მენეჯერებს [4, გვ. 482-483]:

1. ზრდის ბიზნესის სხვადასხვა სახეებსა და სხვადასხვა ქვეყნებს შორის კოორპორაციის და კორდინაციის საჭიროებას;
2. რადგან შლის ქვეყნებს შორის საზღვრებს და აძლიერებს ადამიანთა ურთიერთდამოკიდებულებას, ამით ხაზს უსვამს ხალხებს შორის არსებულ განსხვავებებს.

ასე რომ, ერთი მხრივ, ეროვნული ეკონომიკის განვითარება წარმოუდგენელია გლობალურ-ეკონომიკურ სივრცეში ინტეგრაციის გარეშე და, მეორე მხრივ, ამ სივრცეში ინტეგრირებული ქვეყნები, სამეურნეო სუბიექტები და იქ დასაქმებული ადამიანები სხვადასხვა კულტურის არიან და, აქედან გამომდინარე, მენეჯერებისგან მათ სხვადასხვანაირი მიდგომა სჭირდებათ.

როგორც აღვნიშნეთ, საქართველოში ჯერჯერობით არ არსებობს განვითარების მულტიეროვნულ ან გლობალურ ეტაპზე მყოფი კომპანიები, მაგრამ მათ უმრავლესობას სხვა ქვეყნებში ჰყავთ პარტნიორები, რომლებთანაც აქვთ კონტაქტები. ეს კონტაქტები ქართველი მენეჯერებისგან მოითხოვს, იცოდნენ პარტნიორი ქვეყნების კულტურული თავისებურებები, მათთან ურთიერთობა რომ არ გაუჭირდეთ, ამასთან, ისწავლონ მათგან და მათაც ასწავლონ.

ცხადია, ქართული კომპანიების მენეჯერებს არ დასჭირდებათ პარტნიორი ქვეყნების ყველა კულტურული თავისებურების ცოდნა. მათ, ძირითადად, ბიზნესზე ზემოქმედ ტრადიციებსა და ჩვევებზე დაკვირვება და მუშაობაში გათვალისწინება მოუხდებათ. მათ შორის ყველაზე მნიშვნელოვანია ავტორიტეტისადმი დამოკიდებულება, სტიმულები, ჯილდოები, რიტუალები და ტაბუ [4, გვ. 498].

ავტორიტეტისადმი დამოკიდებულება. ადამიანები სხვადასხვანაირად აღიქვამენ იერარქიას. მაგალითად, ჩინელი სახალხოდ არ აკრიტიკებს თავის მენეჯერს, თუ იგი მასზე ასაკით უფროსია, ტაილანდელი უცხო ქვეყნის წარმომადგენელს თავის „ბოსზე“ რეალურ ნეგატიურ ინფორმაციას არ მიაწვდის და ა.შ.

სტიმულები და ჯილდოები. ზოგ ხალხში მეტად ფასობს შრომის ფულადი ანაზღაურება, ზოგში კი – კარიერული წინსვლა.

რიტუალები და ტაბუ. სხვადასხვა ხალხებს სხვადასხვა ცერემონიალური რიტუალები აქვთ, ზოგიერთ საკითხზე (ქცევაზე) კი ტაბუა დადებული. მაგალითად, დიდ ბრიტანეთში არ არის მიღებული საზოგადოებრივ ადგილებში მოღუშული ყოფნა, პარტნიორისთვის ძვირადღირებული საჩუქრის მირთმევა, მისალმების დროს ქალის ხელზე კოცნა და სხვა, გერმანიაში – პარტნიორებისადმი სახელით მიმართვა, ომის თემაზე საუბარი და ა.შ. ჩინეთში – ეგზოტიკურ კერძზე უარის თქმა და ა.შ.

ყოველივე ამის ცოდნა მენეჯერებს უადვილებს საერთაშორისო კავშირების წარმატებით განხორციელებას და თუ ამ ქვეყნებში ფილიალებიც აქვს – მათ ეფექტურ მართვას.

ამ თავისებურებათა შესასწავლად მრავალი ლიტერატურა არსებობს ყველა ენაზე.

ქართველ მენეჯერებს ამ საკითხში განსაკუთრებით დაეხმარებათ პროფესორ გ. ჯოლიას ნაშრომი „ბიზნეს ეტიკეტი და მოლაპარაკების ხელოვნება“ (თბ., ინოვაცია, 2006).

დასასრულ, თავს უფლებას მივცემთ, პრაქტიკოს მენეჯერებს შემოგთავაზოთ ტესტი, რომელიც თქვენ დაგეხმარებათ იმის გარკვევაში, რამდენად მზად ხართ გლობალური მენეჯერის კარიერისთვის:

კითხვები	კითხვების პასუხების შეფასება ქულებით									
	უმადლესი 10 ქულა	9 ქულა	8 ქულა	7 ქულა	6 ქულა	5 ქულა	4 ქულა	3 ქულა	2 ქულა	უმდაბლესი 1 ქულა
1. გაქვთ თუ არა კავშირი სხვადასხვა ქვეყნების წარმომადგენლებთან										
2. სწორად ესწრებით საერთაშორისო თემებზე გამართულ ღექციებსა და სემინარებს										
3. მიგანჩიათ, რომ საზღვარგარეთ ქალები არანაკლებ კარგად იმუშაებენ ვიდრე მამაკაცები										
4. თქვენ იცნობთ არა მხოლოდ თქვენი ქვეყნის, არამედ სხვა ქვეყნების ცხოვრებასაც										
5. თქვენ შეგიძლიათ მოუსმინოთ სხვა ხალხთა წარმომადგენლებს და იყოთ გულისხმიერი მათ მიმართ										
6. თქვენ ორ კვირაზე მეტი გაატარეთ უცხო ქვეყანაში (მივლინებით ან ტურისტული საგზურით)										
7. თქვენ უცხო ქვეყნის წარმომადგენლებთან მუშაობდით (სწავლობდით, ისვენებდით ერთ გუნდში და არ გაგიჭირდათ მათთან შეგუება)										
8. იცით უცხო ენა (ენები)										
9. იცით რომელ ქვეყნებს აქვთ მსგავსი ეკონომიკა და სოცკულტურული ფასეულობები										
10. თქვენ იცით სხვადასხვა კულტურებში ძალაუფლების, გაურკვევლობის არ- მიღების, ინდივიდუალიზმის და კოლექტიულობის შეფასება										
ქულების ჯამი										
საბოლოო ქულა										

საბოლოო ქულის შეფასება ასეთია:

1. თუ მოაგროვეთ 81-დან 100 ქულამდე, თქვენ ფლობთ გლობალური მენეჯერის ყველა თვისებას;
2. თუ მოაგროვეთ 61-დან 81 ქულამდე, თქვენ ზოგიერთ სფეროში ჩვევების ნაკლებობა გაქვთ (მთავარია, ეს არ იყოს უცხო ენის უცოდინრობა და ქვეყნის წარმომადგენლებისადმი არაგულისხმიერი დამოკიდებულება);
3. თუ მოაგროვეთ 61 ქულაზე ნაკლები, ეს ნიშნავს, რომ თქვენ დღეს არ ხართ მზად ამ კარიერისთვის და სერიოზული ძალისხმევა გჭირდებათ გლობალური მართვისთვის თქვენი პოტენციალის ასამაღლებლად.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. მ. ეთერია, გლობალიზაცია და ანტიგლობალისტური მოძრაობა, შრომების კრებული, გლობალიზაცია და საქართველოს ეკონომიკური განვითარება: გამოწვევები და შესაძლებლობები, საქართველოს გლობალიზაციისა და რეგიონული ინტეგრაციის კვლევის ცენტრი, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2008, გვ. 45.
2. Римард Л. Дафт, Менеджмент, Москва, Питер, 2008, с.144.
3. З.Стивен П. Роббинз, Мери Коултер. Менеджмент, Москва – Санкт-Петербург, Киев, Вильямс, 2007, с.89.
4. Курс МВА по Менеджменту, под ред. Аллена Р.Коэна, М., „Алпина бизнес букс“, 2007, с. 481.

Manana Kharkheli
TSU Assistant Professor

GLOBALIZATION AND MANAGEMENT PROBLEMS

Summary

The article “Globalization and managerial problems” deals with the problem of global manager training. Since globalization is irreversible process, it means that some time or other all countries including Georgia will live according to this new world order.

Georgia is already involved in globalization circuit. the country has an open economy and its business-subjects are open as well. Though Georgian companies are still at initial stage of globalization (first or second at most) their marching towards the third and fourth stages is irreversible, so they have to start at once the training of global managers.

The article analyses the qualities characterising global managers, where and how to raise their skills, how and why to study the culture of other countries etc.

The article shows the test of self appraisal for global management.

გლობალიზაციის პროცესი, გლობალიზაციის ინდექსი და საქართველო

თანამედროვე მსოფლიოს ერთ-ერთი თავისებურება ერთიანი ეკონომიკური, საინფორმაციო და კულტურული სივრცის თანდათანობით გაფართოებაა. უფრო მეტიც, თუ სიტუაცია მომწიფებულია, საერთო პოლიტიკური სივრცეც კი იქმნება. ამ პროცესის ხელშემწყობია ტექნოლოგიის განვითარება, რაც გლობალიზაციის საფუძველი ხდება. შესაბამისად, აქტუალურია როგორც ქვეყნის, ასევე რეგიონისა და მსოფლიო მასშტაბით, აქტუალურია გლობალიზაციის კვლევის საკითხები. გლობალიზაცია განსაკუთრებით ყურადსაღებია საქართველოსთვის, რომელსაც ეკონომიკური და კულტურული განვითარების მრავალსაუკუნოვანი ისტორია გააჩნია.

გლობალიზაციის პროცესს აჩქარებს: ერთიანი საინფორმაციო და საკომუნიკაციო სისტემის განვითარება, გლობალური საინფორმაციო ცენტრის ჩამოყალიბება, ტრანსნაციონალური კორპორაციების ფუნქციების ზრდა და სხვ.

ტრანსნაციონალური კორპორაციები, არცთუ იშვიათად, სახელმწიფოს ძირითად ფუნქციებსაც ითავსებენ. ქვეყნებს, უპირატესად, მოქალაქეთა დაცვისა და ეროვნული ვალუტის მომსახურების ფუნქციებსა და უტოვებენ. გლობალიზაცია, რომელიც ეროვნულ საზღვრებს „ჭამს“, შიდა ეკონომიკას, კულტურას, ტექნოლოგიას, მმართველობასაც კი ახალ წარმონაქმნად აქცევს, სადაც ყველა ერთმანეთზეა დამოკიდებული, შესაბამისად, თვითმყოფადობის შენარჩუნება სულ უფრო რთულდება.

გლობალიზაციის კვლევა ბოლო ათწლეულებში ინტენსიურად მიმდინარეობს. რაც შეეხება გლობალიზაციის ხარისხს, მისი დახასიათება ინდექსის საშუალებით შვეიცარიის ეკონომიკის ინსტიტუტმა (institute Konjunktur fors chungstelle-KOF) განახორციელა. ბოლო სარეიტინგო სია 1970-2006 წლების პერიოდისთვის 158 ქვეყანას მოიცავს, მათ შორისაა საქართველოც. კვლევის პროცესში 2006 წლის მონაცემებია აღებული, რადგან დეტალურ გაანგარიშებებს ორწლიანი მუშაობა მაინც სჭირდება. თავად ინდექსი 2002 წლიდან ანგარიშდება. 2009 წლისთვის განახლებული ვერსია შემუშავდა.

KOF ინდექსის (KOF Index of Globalization) საშუალებით ქვეყნები გლობალიზაციის მიხედვით ჯგუფდება. მისი საშუალებით დგინდება ქვეყანა გლობალური არხებით რამდენადაა დაკავშირებული გარე სამყაროსთან, როგორაა ინტეგრაციულ პროცესებში ჩაბმული და რა კავშირები აქვს ეკონომიკურ, სოციალურ, ტექნოლოგიურ და კულტურულ სფეროებში.

გლობალიზაცია მულტიკონტინენტურ კავშირებს გულისხმობს, რომლის ნაკადებზე შეიძლება მივიჩნიოთ: მოსახლეობა, ინფორმაცია, კაპიტალი, საქონელი, იდეები და ა.შ. ინდექსის გაანგარიშების დროს აღნიშნული გარემოება მეტ-ნაკლებად გათვალისწინებულია, საერთო ინდექსთან ერთად, ცალ-ცალკეა მოცემული **ეკონომიკური, სოციალური და პოლიტიკური გლობალიზაციის** ხარისხი.

თითოეული ქვეყანა სარეიტინგო სიაში ინდექსის შესაბამის ადგილს იკავებს. ინდექსი 0-დან 100-მდე მერყეობს. რაც მეტია ის, მით მაღალია ამ ინდექსის მქონე ქვეყნის გლობალიზაციის ხარისხი. 2009 წლის მონაცემების მიხედვით [4], ზოგადად გლობალიზაციის მხრივ, საქართველო 90-ე ადგილზეა 60,01 ინდექსით, ეკონომიკური გლობალიზაციით – 51-ე ადგილზე **69,43** ინდექსით, სოციალური გლობალიზაციით 83-ე ადგილზე 58,94 ინდექსით, პოლიტიკურით კი – 138-ე ადგილზე 46,08 ინდექსით.

გლობალიზაციას აქვს როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი მხარეები, რომლებიც სახელმწიფოს ეროვნული ინტერესებისთვის საფრთხის შემცველია. იგი რთული და წინააღმდეგობრივი პროცესია. ერთი მხრივ, გლობალიზაცია ამარტივებს სახელმწიფოებს შორის სამეურნეო კავშირურობითობებს, ქმნის

პირობებს კაცობრიობის უახლესი მიღწევების დასანერგად, უზრუნველყოფს რესურსების ეკონომიას, სტიმულს აძლევს მსოფლიო პროგრესს. მეორე მხრივ, შეიძლება მნიშვნელოვანი დანაკარგი ჰქონდეთ იმ ქვეყნებს, რომლებიც ე.წ. „ოქროს მილიარდში“ (ანუ განვითარებული ეკონომიკის მქონე მოსახლეობაში, რომელთა რაოდენობა დაახლოებით 1 მილიარდია) არ შედიან, ასევე მოხდეს მცირე ბიზნესის განვითარების შეფერხება ან გააოტრება, შიდა რესურსების განკარგვაზე უფლების დაკარგვა, ცხოვრების დონის შემცირება და ა.შ.

სასურველია, მსოფლიო საზოგადოებამ ამოცანად დაისახოს გლობალიზაციის დადებითი მხარეების რაც შეიძლება მეტი ქვეყნისთვის ხელმისაწვდომობა, რათა განვითარების დონეებს შორის არსებული დისბალანსი უფრო არ გაღრმავდეს.

საქართველოსთან მიმართებაში ინდექსი რეალურად შეიძლება მივიჩნიოთ. ნათლად ჩანს, რომ გლობალიზაციის დადებით მიმართულებებში ქვეყანას, სამწუხაროდ, დაბალი მაჩვენებლები აქვს. გლობალიზაციის პროცესებში მაღალი ხარისხით ჩართულ ქვეყნებს პოლიტიკური თავისუფლებისა და ეკონომიკური კეთილდღეობის შედარებით მაღალი დონე აქვთ. შესაბამისად, იზრდება ქვეყნის შიგნით ეკონომიკური აქტივობა, რაც ეკონომიკურ ზრდასა და ცხოვრების ხარისხის ამაღლებაში აისახება. გლობალიზაციის დადებითი მხარეების ეროვნული ინტერესების შესაბამისად მომართვას სახელმწიფო დონეზე საკმაო ძალისხმევა და მიზანმიმართული საქმიანობა სჭირდება. წინააღმდეგ შემთხვევაში, მათი მიღება და, მით უმეტეს, გათავისება ნაკლებად მოხდება.

გლობალიზაციის უარყოფითი მომენტების შეთვისება, სამწუხაროდ, იოლად ხდება. იგი განსაკუთრებით კულტურულ, ისტორიულ, სამეურნეო, რელიგიურ თვითმყოფადობას ეხება. გლობალიზაცია ამ თვალსაზრისით საფრთხის შემცველია. კულტურულ-მასობრივი ცნობიერების პიარ-ტექნოლოგიის გლობალიზაციაში საქართველოს საკმაო წინსვლა აქვს. ფაქტობრივად გამოდის, რომ გლობალიზაციაში ჩართვა პირუკუ მოხდა.

გლობალიზაციის საერთო თუ სუბინდექსის მიხედვით, ქვეყნების პირველი სამეული ასე გამოიყურება (ცხრილი 1):

ცხრილი 1

გლობალიზაციის ინდექსის ლიდერები

ადგილი	ქვეყანა-საერთო ინდექსი	ქვეყანა-ეკონომიკური ინდექსი	ქვეყანა-სოციალური ინდექსი	ქვეყანა-პოლიტიკური ინდექსი
I	ბელგია - 91,51	სინგაპური - 96,67	ლუქსემბურგი - 93,87	საფრანგეთი - 98,03
II	ირლანდია - 91,02	ლუქსემბურგი - 93,43	შვეიცარია - 93,85	იტალია - 97,04
III	ჰოლანდია - 89,92	ირლანდია - 92,63	ირლანდია - 91,96	ბელგია - 97,01

საქართველოსა და მისი მეზობლებისთვის გლობალიზაციის ინდექსი ასე ჩამოყალიბდა (ცხრილი 2):

გლობალიზაციის ინდექსი საქართველოსა და მისი მეზობლებისთვის

ქვეყანა	აღიწილი – საერთო ინდექსი	აღიწილი – ეკონომიკუ- რი ინდექსი	აღიწილი – სოციალური ინდექსი	აღიწილი – პოლიტიკური ინდექსი
საქართველო	90 – 60,01	51 – 69,43	83 – 58,94	138 – 46,08
თურქეთი	57 – 66,42	60 – 67,15	105 – 50,70	19 – 91,72
რუსეთი	61 – 65,24	91 – 57,04	70 – 61,89	43 – 84,60
სომხეთი	81 – 61,19	52 – 69,11	72 – 61,56	136 – 47,36
აზერბაიჯანი	102 – 57,37	76 – 62,16	94 – 55,31	124 – 52,82

საერთო თუ სუბინდექსის მიხედვით, ვერც საქართველო და ვერც მისი მეზობლები ოცეულში ვერ მოხვდნენ, გამონაკლისია თურქეთი, რომელმაც პოლიტიკური ინდექსის მიხედვით მე-19 პოზიცია დაიკავა. შესაბამისად, საკმაოდ მაღალსხმევა სჭირდება ხუთივე ქვეყნის მთავრობებს, რათა გლობალიზაციის პროცესი ისე განავითარონ, რომ დადებითი მხარეების მნიშვნელოვან უპირატესობას მიაღწიონ.

აღნიშნული ინდექსის გაანგარიშებისას, როცა 2008 და 2009 წლების მონაცემები მოხვდება, შეიძლება ნაკლებსახარბიელო რეალობა ჩამოყალიბდეს, ყოველ შემთხვევაში საქართველოსთვის მაინც.

შვეიცარიის ეკონომიკის ინსტიტუტის კვლევის შესავალში აღნიშნულია, რომ ამა თუ იმ კონკრეტული ქვეყნისა და ზოგადად მსოფლიოს გლობალიზაციის ხარისხი აღნიშნული სამი კრიტერიუმით ხასიათდება. თუმცა საერთო ინდექსის გამოთვლისას სხვა კრიტერიუმების გათვალისწინებაც ხდება.

ეკონომიკური გლობალიზაციის ინდექსი მოიცავს საქონლის, კაპიტალის, სამომხმარებლო სფეროს პროდუქციისა და ინფორმაციის მოძრაობის ნაკადებს. იგი ორი სიდიდით განისაზღვრება. ესენია: მიმდინარე ნაკადები და ვაჭრობასა და კაპიტალზე დაწესებული შეზღუდვები. პირველი მათგანი მოიცავს მონაცემებს: ვაჭრობის, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების (FDI), პორტფელური ინვესტიციების შესახებ, მეორე კი – დაფარულ საიმპორტო ბარიერებს, სატარიფო განაკვეთებს, საერთაშორისო ვაჭრობაზე გადასახადს, როგორც მიმდინარე საბიუჯეტო შემოსავლის ნაწილს და კაპიტალის კონტროლის ინდექსს. მონაცემები აკუმულირებულია მსოფლიო ბანკის, ვაჭრობისა და განვითარების შესახებ გაეროს კონფერენციის (UNCTAD), მსოფლიო სავალუტო ფონდის (FDI), მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის (WEF) მიერ.

თავად ეკონომიკური გლობალიზაცია გამოიხატება: კაპიტალის გადაადგილების ტემპისა და მასშტაბის მკვეთრ ამაღლებაში, საერთაშორისო ვაჭრობის წინმსწრებ ზრდაში მეპ-ის ზრდასთან შედარებით, დროის რეალურ მასშტაბში მსოფლიო სადღეღამისო საფინანსო ბაზრის ჩამოყალიბებაში. გლობალურმა საინფორმაციო სისტემებმა ფინანსური კაპიტალის სწრაფი გადაადგილების უნარი გააძლიერა, რაც არსებული ეკონომიკური სისტემის შეცვლის საწინდარი შეიძლება გახდეს.

ეკონომიკის გლობალიზაცია მსოფლიო განვითარების ერთ-ერთი კანონზომიერებაა. ქვეყნებს შორის ეკონომიკურ ინტეგრაციასთან შედარებით იგი გაცილებით დრმა და ყოველსმომცველია. ფაქტობრივად ახალი ეკონომიკური სივრცე იქმნება, სადაც დარგობრივი სტრუქტურა, ინფორმაციისა და ტექნოლოგიის გაცვლა, წარმოების ფაქტორების განლაგების გეოგრაფია და სხვ. მსოფლიო კონიუნქტურის გათვალისწინებით ხდება, ხოლო ეკონომიკური ამაღლება და დაცემა მსოფლიო მასშტაბის სახეს იღებს.

პოლიტიკური გლობალიზაციის ინდექსი საერთაშორისო ორგანიზაციებში გაწვერიანებით, მართვის ორგანოების შტოთა სიმრავლითა და მათი გავრცობის ხარისხით განისაზღვრება. იგი მოიცავს: საელჩოების რაოდენობას ქვეყანაში, საერთაშორისო ორგანიზაციების წევრობას, საერთაშორისო ხელშეკრულებებს, გაეროს უშიშროების საბჭოში მონაწილეობას.

სოციალური გლობალიზაციის ინდექსი სამ კატეგორიას მოიცავს. პირველი მათგანი აშუქებს პერსონალურ კონტაქტებს (სატელეფონო კავშირების, ტრანსფერების, საერთაშორისო ტურიზმის, უცხოელი მოსახლეობის, საერთაშორისო მიმოწერის მიხედვით), მეორე – ინფორმაციულ ნაკადებს (ინტერნეტის, ტელევიზორის, გაზეთის მომხმარებლების მიხედვით), ხოლო მესამე ზომავს კულტურულ სიახლოვეს (მაკდონალდის რესტორნების, Ikea-ს (ავეჯის მწარმოებელი) მაღაზიათა ქსელისა და გაყიდვითი წიგნების მიხედვით). ფაქტობრივად, მისი საშუალებით დგინდება იდეებისა და შეხედულებების გავრცობის ხარისხი.

თანამედროვე მსოფლიოში გლობალიზებულია ფინანსები, საფინანსო სისტემა, ინფორმაცია, ამ პროცესით ხასიათდება პოლიტიკური სისტემაც, გარკვეული სტანდარტია ჩამოყალიბებული დემოკრატიაზე, ანუ მოცემულია პირობები, რომლისკენაც სამყარო ისწრაფის და რომელთა სრულყოფაც მუდმივად მიმდინარეობს.

საქართველოში გლობალიზაციის საკითხის გააქტიურებას ათწლიანი ისტორიაც კი არ აქვს. ამა თუ იმ სახელმწიფოს ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და სოციალურ გლობალიზაციაში ჩართვა თავისთავად გულისხმობს ქვეყანაში ამ სფეროების წარმატებულ ფუნქციონირებას. გლობალიზაციის პრინციპებში ჩართვა ქვეყნის განვითარების ერთ-ერთ განმსაზღვრელ ფაქტორად მიიჩნევა.

გლობალიზაცია ძირითადად ნიშნავს ძალზე მჭიდრო ეკონომიკურ კავშირებს, ურთიერთზემოქმედების სფეროებს. ჩაკეტილი ეკონომიკა დიდი ხანია წარსულს ჩაბარდა, ამიტომ, შეუძლებელია, ქვეყანა გარე სამყაროსგან დამოუკიდებლად განვითარდეს. საქართველოში კი თითქმის არ არის კონკურენტული გარემო. ეკონომიკა მძიმე მდგომარეობაშია. სტრატეგიულ ობექტებსა და ნედლეულზე სახელმწიფო კონტროლი ეფექტური არაა ან საერთოდ არ ხდება. პრინციპში, ჯერჯერობით გლობალიზაციაში ჩართვა მხოლოდ ინვესტიციების ჭრილშიღაა შესაძლებელი. რუსეთ-საქართველოს ომის შემდეგ ინვესტიციების მოცულობაც მნიშვნელოვნად შემცირდა. ამდენად, შედეგის სასიკეთო მიმართულებით შეცვლისთვის დიდი და გონივრული ძალისხმევაა საჭირო.

პოლიტიკური გლობალიზაციის მხრივაც რთულადაა საქმე. იგი ძნელად წარმოსადგენია მაშინ, როცა ბოლო წლებში ქვეყანაში პერმანენტულად დგას რიგგარეშე არჩევნების საკითხი.

სოციალურ სფეროს რაც შეეხება, გაეროს მონაცემებით, უმუშევრობის მხრივ საქართველო პოსტსაბჭოურ ქვეყნებში პირველ ადგილზეა და პრაქტიკულად ძალიან დაბალ დონეზეა ჯანდაცვისა და სოციალური მომსახურების სფეროები, ველური კაპიტალიზმის პრინციპები იგრძნობა ფარმაცევტულ ქსელში და ა.შ. მდგომარეობას ისიც ართულებს, რომ სახელმწიფო სტრუქტურებში ეკონომიკური სტრატეგიის განმსაზღვრელი სპეციალისტების დეფიციტია, მკვლევარ-ეკონომისტთა უმრავლესობა ხელისუფლების ოპოზიციაა.

გლობალიზაცია გულისხმობს იმპორტსა და ექსპორტს იმ სფეროებში, რომლებიც უახლოეს ტექნოლოგიებს განსაზღვრავს. საქართველოს იმპორტი ხელოვნურად მოყვანილი ბოსტნეული და „მეორადი“ ავტომობილებია... ესაა გლობალიზაცია, რომელიც საქართველოში შემოდის, რაც ცხადია, არ უნდა აკმაყოფილებდეს ქართულ სახელმწიფოსა და მის მოსახლეობას. სწორედ ამიტომ, როგორც სამთავრობო, ასევე საზოგადოებრივ დონეზე, შესამუშავებელია ის პრინციპები და წინადადებები, რომელთა გათვალისწინებითაც ქვეყანა ინტეგრაციულ პროცესებშიც ჩაერთვება და ეროვნულ თვითმყოფადობასაც არ დაკარგავს.

განსაკუთრებული ყურადღება განათლების სფეროს უნდა მიექცეს. ამ მიმართულებით ყურადსაღებია ევროპის მაგალითი, რომელმაც წარმოება თითქმის მთლიანად აზიაში გადაიტანა და ახლა ცოდნას ჰყიდის. განათლება ნივთი არაა, რომ გაცვდეს. იგი მუდმივი ფასეულობაა, თუ სიახლისა და სრულყოფის მიმართულებით განვითარდება. ცოდნა არის და მომავალში უფრო მეტად იქნება ყველაზე დიდი და ეფექტიანი ინვესტიცია.

გლობალიზაცია, რომელიც ერთიანი ეკონომიკური სისტემის, კულტურისა და სხვა კომპონენტების ერთიანობას გულისხმობს, განსხვავებულობას გამო-რიცხავს, მთლიანობა კი თავის თავში გულისხმობს როგორც ერთიანს, ისე გან-სხვავებულსაც. თანაც მთლიანობის პრინციპიდან გამომდინარე, ყოველი ერთე-ული მთლიანობით უნდა განისაზღვრებოდეს. განსხვავებულობის ანულირებით მთლიანობა დაირღვევა. მათემატიკა ყველაზე კარგად ასახავს, თუ რა არის მთელი. საქართველომ ქვეყნის მთლიანობის უზრუნველყოფა უნდა მოახერხოს, რომელიც ერთიანობისა და განსხვავებულობის სინთეზის შედეგი იქნება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Jagdish B.. In Defense of Globalization. Oxford, New York: Oxford University Press. 2004
2. Holton R.J. Globalization and the Nation-State. New York, Macmillan press. 1998.
3. Waters M. Globalization. New York, Routledge. 1995.
4. <http://globalizacion.kof.enthr.ch/static>
5. <http://www1.worldbank.org/economicpolicy/globalization>
6. Долгов С.И. Глобализация Экономики: новое слово или новое явление. Москва, «Экономика». 1998.
7. Урсул А.Д., Романович А.Л. Глобализация, Устойчивое Развитие и Безопасность: Системно-Синергетический Подход. <http://spkurdyumov.narod.ru/D11UrsulRomanovich.htm>

Nino Mikiashvili

Academic Doctor of Economics, TSU Associated Professor

GLOBALIZATION PROCESS, GLOBALIZATION INDEX AND GEORGIA

Summary

The KOF Index of Globalization measures the three main dimensions of globalization: economic, social and political. Globalization is conceptualized as a process that erodes national boundaries, integrates national economies, cultures, technologies and governance and produces complex relations of mutual interdependence. The 2009 index introduces an updated version of the original index, employing more recent data than has been available previously.

According to Globalization Index, Georgia is on the 90-th position (51st-Economic Globalization, 83rd-Social Globalization, 138th-political Globalization). These data show real situation in the country. Georgian government must provide special measures for: strengthening economic and democracy, increasing social activity and simultaneously, preservation national originality.

მენტალური ინტეგრაციის შესაძლებლობები ცენტრალურ კავკასიაში¹

მენტალობას მოიაზრებენ, როგორც ეთნოსის, სოციუმის, კულტურის თავისებურ სოციოფსიქოლოგიურ მდგომარეობას. ესაა კულტურის მრავალდონიანი მატრიცა, რომელიც მოიცავს სხვადასხვა მასშტაბებსა და მახასიათებლებს კულტურული არქეტიპებიდან სტერეოტიპებამდე. როგორც წესი, თვლიან, რომ იგი ქმნის იმ სოციოკულტურულ აზრობრივ სივრცეს, სადაც წარმოიქმნება ადამიანის, როგორც პიროვნების მენტალური სფერო.

ამ საკითხთან დაკავშირებით არსებობს მრავალი თეორია და კონცეფცია. მათ შორის მნიშვნელოვანია ლ. ს. ვიგოდსკის ინტერიორიზაციის და დ. გ. მიდის ინტერნალიზაციის კონცეფციები. კ. გ. იუნგის მიდგომაში კი თეორიულად, პრაქტიკულად და ფსიქოთერაპიულად გამოვლენილია კულტურული სიმბოლოებისა და მითების ტრანსფორმაცია ფანტაზიაში.

სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ამ შემთხვევაში ურთიერთდამოკიდებულებაში არიან ეთნოსის მენტალური კულტურა და ადამიანის ეიდეთიკა. ეიდეთიკური შესაძლებლობებისა და მენტალურ გამოცდილებათა გადაკვეთაზე წარმოშობა წარმოდგენათა, შეხედულებათა, დადგმების, მითების, ცენარების, ფასეულობათა ორიენტაციის, პიროვნების მენტალური ცხოვრების მრავალფენიანი, დინამიური პარტიტურების მრავალფეროვნება სოციოკულტურულ მასშტაბში.

პიროვნულობათა შეხვედრების პარტიტურები წარმოიქმნებიან მენტალურ ჰიპერსივრცეში, რომელიც ადვილი გასაგებია პირადი განცდების სემანტიკურ და დინამიურ სივრცეთა კოორდინატთა გაერთიანებისას. სემანტიკური სივრცის კლასიფიკაციის მახასიათებელია „თვითწვა“, რომელიც ძალზე ბევრ ფაქტორზე, სიტუაციებზე და მდგომარეობაზეა დამოკიდებული.

მენტალობა ადამიანის კულტურის განვითარების მახასიათებელია და მისი პიროვნული ზრდის შედეგს წარმოადგენს. პიროვნულობის ზრდა და განვითარება კი – საზოგადოების განვითარების ისტორიულ და ფსიქოლოგიურ სივრცესთან მნიშვნელოვნადაა დაკავშირებული.

ცივილიზაციის სხვადასხვა პერიოდში მენტალობასა და ადამიანის კულტურულ მახასიათებლებზე ზეგავლენის ფაქტორები მრავალფეროვნებით არ გამოირჩეოდა, განსხვავებით დღევანდელობისაგან, როცა გლობალიზაციის თანამედროვე ტემპებმა საზოგადოების მენტალობაში მრავალფეროვანი ელემენტები შემოიტანა. ისინი როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი შედეგებით ხასიათდებიან და მათი აღწერისათვის მიზანშეწონილად მიგვაჩნია მენტალობის განვითარებისა და ჩამოყალიბების თანმიმდევრულ ისტორიულ ჭრილში განხილვა.

კულტურის ფენომენზე საუბრისას ყურადღება უნდა გამახვილდეს მის ორ ასპექტზე:

1. კულტურა, როგორც კაცობრიობის უნივერსალური მახასიათებელი;
2. კულტურა, როგორც ცალკეულ საზოგადოებათა შორის არსებული განსხვავებებისა და მიჯნების ძირითადი საფუძველი.

პირველი გულისხმობს, რომ კულტურა არის Homo sapiens-ის, როგორც ბიოლოგიური სახეობისა და სოციალური არსების უნიკალური უნარის შედეგი. სწორედ ამ ნიშნით განსხვავდება ეს სახეობა ყველა სხვა ბიოლოგიური არსებისაგან. ადამიანში გენეტიკურადაა (ბიოლოგიურადაა) დეტერმინირებული პოტენცია – იყოს კულტურის შემოქმედი, კვლავმწარმოებელი და გადამცემი. მაგ-

¹ სტატია შესრულებულია ქართველოლოგიის, ჰუმანიტარულ და სოციალურ მეცნიერებათა ფონდის GNSF/ST № 027 ფარგლებში.

რამ, ამ პოტენციის რეალიზება მხოლოდ სოციალურ გარემოშია შესაძლებელი, რაც აუცილებელ პირობად ითხოვს კავშირს წინა თაობებიდან გადმოცემული სოციალური ცხოვრების გამოცდილებასთან და მთლიანად დამოკიდებულია სოციალიზაციის პროცესზე.

როგორც რ. ბენედიქტი აღნიშნავდა: „კულტურა არ ეძლევა ადამიანს დაბადებიდან, არ არის ჩადებული ჩანასახოვან უჯრედებში როგორც კრახანებთან ან ჭიანჭველებთან, არამედ ათვისებული უნდა იქნეს ყოველი ახალი თაობის მიერ უფროსთაგან შესწავლის გზით“ [1, გვ.24].

ანთროპოლოგ ე. ჰიობელის განსაზღვრებით, კულტურა არის „ინტეგრირებული სისტემა ქცევის შესწავლილი მოდელებისა, რომლებიც დამახასიათებელია საზოგადოების წევრთათვის და რომლებიც არ წარმოადგენენ ბიოლოგიური მემკვიდრეობის შედეგს“ [1, გვ.22].

ე. ტაილორი, რომელიც კულტურის ცნების პირველი მეცნიერული განსაზღვრების ავტორადაა მიჩნეული, ხაზს უსვამს კულტურის სოციალურ ბუნებას. მისი სიტყვებით: „კულტურა შედგება ცოდნის, რწმენა-წარმოდგენების, ხელოვნების, ზნეობის, კანონების, ზნე-ჩვეულებებისა და ზოგიერთი სხვა უნარ-ჩვევისგან, რომლებიც შექმნილია ადამიანის, როგორც საზოგადოების წევრის მიერ“ [1, გვ.22].

კულტურა შეიძლება მივიჩნიოთ ასევე ღირებულებათა, ქცევის ნორმათა და სტანდარტთა ერთობლიობად, რომელიც არეგულირებს ადამიანთა ურთიერთობებს ერთმანეთთან, საზოგადოებასა და ბუნებასთან.

ამდენად, ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, უდავოა, რომ კულტურა – ესაა შემოქმედება საზოგადოებასთან, ბუნებასთან ურთიერთდამოკიდებულებაში, სადაც ადამიანი ყალიბდება, როგორც პიროვნება, იგი ქმნის საკუთარ თავს.

კულტურის მეორე ასპექტი გულისხმობს, რომ ადამიანის, როგორც კულტურის შემოქმედის, მატარებლისა და გადამცემის უნარი სხვადასხვა საზოგადოებაში განსხვავებულად რეალიზდება. აღნიშნული დამოკიდებულია ამა თუ იმ სოციალური ჯგუფის არსებობის სპეციფიკურ პირობებსა და განვლილ ისტორიულ პროცესებზე. სხვადასხვა კულტურაში ადამიანები განსაკუთრებულად აღიქვამენ სამყაროს, საზოგადოებას და ადამიანს მათთან მიმართებაში. ყოველ კულტურას აქვს ღირებულებათა და ნორმათა განსხვავებული სისტემა, ქცევის წესები, იდეალები და ყოველივე ის, რაზეც ე. ტაილორი მიუთითებდა. კულტურა, ასეთ შემთხვევაში, ხდება იდენტიფიკაციის საფუძველი, ის, რითაც ადამიანი განსაზღვრავს „თავისიანსა“ და „უცხოს“.

ამდენად, კულტურა არის ის ძირითადი მახასიათებელი, რის საფუძველზეც ემიჯნებიან ერთმანეთს სხვადასხვა საზოგადოების წარმომადგენლები, რითაც ისინი თავს განარჩევენ სხვებისაგან და რითაც სხვები განარჩევენ მათ დანარჩენებისაგან. აქედან გამომდინარე, კულტურა შეიძლება განვიხილოთ, როგორც:

1. სოციალური ქცევის დეტერმინანტი;
2. სუბიექტური ცოდნისა და ინტერპრეტაციების დეტერმინანტი;
3. თვითიდენტიფიკაციის მექანიზმი;
4. სოციალური ცხოვრების რეგულატორი;
5. სოციალური გამოცდილების ტრანსლატორი;
6. საადაპტაციო მექანიზმი;
7. მენტალობის მულტიპლიკატორი.

საზოგადოების მენტალური განვითარების განხილვისას, ჩვენი აზრით, მეტად მნიშვნელოვანია კულტურათა ურთიერთქმედების საკითხი, რომელიც ყალიბდება, სულ მცირე, ორ კულტურას, აგრეთვე, ამ ურთიერთობათა შედეგად წარმოშობილ გავლენებსა და ორმხრივ ცვლილებებს შორის. კულტურათა ურთიერთქმედების პროცესში გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ფასეულობათა, თვისებათა, კულტურული აქტივობის ფორმების შეცვლას, ახალი ორიენტირების გაჩენას, რაც გარედან მომდინარე იმპულსების გავლენით ხდება. კულტურათა

ურთიერთქმედება, როგორც წესი, ხანგრძლივი პროცესია (არანაკლებ რამდენიმე ათეული წლისა).

კულტურათა ურთიერთქმედების შესწავლისას მნიშვნელოვანია მისი დონეების მიხედვით განხილვა: 1) ეთნიკური დონე – ურთიერთობა ეთნოსებს, ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ, ეთნოკონფესიურ და სხვა ჯგუფებს შორის; 2) ეროვნული დონე, სადაც რეგულაციურ ფუნქციას მნიშვნელოვანწილად სახელმწიფო-პოლიტიკური სტრუქტურები ასრულებენ; 3) ცივილიზაციური დონე.

კულტურათა ურთიერთქმედების პროცესში განარჩევენ **კულტურა-დონორს** და **კულტურა-რეციპიენტს**. პირველი მეტს გაცემს, ვიდრე იღებს, მეორე – პირიქით. ისტორიული პერიოდის მანძილზე ეს როლები შეიძლება იცვლებოდეს.

კულტურული ურთიერთქმედების შედეგები არაერთგვაროვანია, მათი შეფასების კრიტერიუმების მოძებნა ძნელია. შესაბამისად, ძნელია საუბარი ცალსახად დადებით ან უარყოფით შედეგებზე, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა ერთი კულტურა იწყებს აშკარა დაქვეითებას, მეორეში გათქვეფას ან უკვალოდ ქრება. ასეთი შედეგის თვალის მიდევნება ყველაზე უკეთ შეიძლება რელიქტური ან არქაული კულტურების მაგალითზე, რომლებიც თავიანთი ისტორიის რომელიმე პერიოდში თანამედროვე ტიპის კულტურებს შეეჯახნენ და მზად არ აღმოცენდნენ, აითვისეს მათ მიერ შეთავაზებული კულტურული ფორმები.

უფრო რთულია მსჯელობა იმ კულტურათა ურთიერთქმედებაზე, რომლებიც ძირეულად არ განსხვავდებიან ტიპოლოგიური მახასიათებლებით. გამოიყოფა კულტურათა ცივილიზაციათაშორისი ურთიერთობის სამი ძირითადი ტიპი: 1. **კონფრონტაცია**, 2. **სიმბიოზი**, 3. **სინთეზი**.

კონფრონტაცია ემყარება უცხო რეალობის სრულ უარყოფას, სულიერი გამოცდილების სხვა, „საკუთარისაგან განსხვავებული“ ფორმების ტოტალურ მიუღებლობას. ამ შემთხვევაში ადგილი აქვს მენტალობის დაბალ ხარისხს, რომელიც, ჩვენი აზრით, კულტურათა ურთიერთქმედების შედეგად შეიძლება შთაინთქას.

სიმბიოზის დროს თითოეული ურთიერთმოქმედი მხარე ინარჩუნებს საკუთარ სახეს, არ წარმოიშობა ახალი კულტურული თვისებრიობა, მაგრამ კონტაქტში მყოფ კულტურულ რეალობათა შორის ჩნდება სისტემური კავშირი. „გარეშე“ კულტურული რეალობა კონტაქტის მონაწილეთა მიერ ბუნებრივად აღიქმება; ამასთან, თითოეული მხარე მეორეს აღიქვამს, როგორც „უცხოს“. ე. წ. „მოსული“ კულტურის ელემენტები არსებობენ ცნობიერების პერიფერიაზე, დამთავრებული მდგომარეობით, როცა მსოფლმხედველობის ღერძად ფასეულობათა „მოტანილი“ სისტემა გვევლინება.

სინთეზს ადგილი აქვს მაშინ, როცა კონტაქტის ზონაში ჩნდება თვისებრივად ახალი, განსხვავებული კულტურული რეალობა. ამ შემთხვევაში ითვლება, რომ რაც უფრო ცივილურია საზოგადოება და მისი მენტალობა, მით უფრო მისაღებია მისთვის ახალი კულტურის დადებით ელემენტებთან სიმბიოზი.

ცივილიზაციათა სხვადასხვა ეტაპზე ადგილი აქვს კულტურათა კონფლიქტს პიროვნებებს, ჯგუფებს, პიროვნებასა და ჯგუფს, პიროვნებასა და საზოგადოებას, ჯგუფსა და საზოგადოებას, სხვადასხვა ჯგუფსა და კოალიციას შორის ღირებულებათა, ორიენტაციათა, პოზიციათა წინააღმდეგობის კრიტიკულ სტადიას. კულტურათა კონფლიქტი განპირობებულია მონაწილე მხარეთა სოციალური გამოცდილების განსხვავებულობით.

ყველა კონფლიქტი დინამიურია და მოიცავს წინააღმდეგობათა დაძლევას, მოლაპარაკებათა გზით მათი გადაჭრის, მხარეთა შორის ახალი კონტაქტების დამყარებისა და კომპრომისის მონახვის სტადიებს.

მენტალური გლობალიზაციის განხილვისას არსებითი მნიშვნელობა ეძლევა კულტურის დიფუზიას – საზოგადოების კულტურული მახასიათებლების ურთიერთშეღწევასა და ურთიერთგამდიდრებას კულტურის გავრცელება-მოდრაობის გზით, რომელიც აუცილებლად არ გულისხმობს მიგრაციულ პროცესებს.

კულტურული დიფუზიის საშუალებებად მიიხსენიება ტურიზმი, მისიონერთა მოღვაწეობა, სავაჭრო ურთიერთობანი, ომი, სამეცნიერო კონფერენციები, გამოფენები, სტუდენტებისა თუ სპეციალისტების გაცვლითი პროგრამები და ა.შ. მაგალითად, საქართველოში მოღვაწე ევროპელი მისიონერები აქ არა მარტო თავიანთ რელიგიურ კოდექსს ამკვიდრებდნენ, ისინი სხვა სამყაროს „კულტურის ელჩები“ იყვნენ ჩვენს ქვეყანაში.

კულტურის დიფუზია შეიძლება განხორციელდეს არა მარტო ხალხებსა და ქვეყნებს, არამედ ჯგუფებს და კლასებს შორის. აქედან გამომდინარე, განარჩევენ ორ მიმართულებას:

1) კულტურის დიფუზია ეთნოსებს, გარკვეული სტატუსის მქონე ინდივიდების ჯგუფებს შორის (მაგ., პოლიციელების მიერ ქურდული სამყაროს ლექსიკის აქტიური ხმარება);

2) კულტურული ელემენტების ვერტიკალური გავრცელება არათანაბარი სტატუსის მქონე სუბიექტებს შორის. ასეთ პროცესს უწოდებენ სტატიფიკატორულ კულტურულ დიფუზიასაც, რომელიც შეიძლება ორი – აღმავალი და დაღმავალი – ფორმით განვითარდეს (მაგ., არისტოკრატის მიერ მდაბიური საუბრის სტილის ელემენტების გადმოღება ან ფუფუნების საგნების საყოველთაოდ ქცევა) [2, გვ.11].

მარტინიკელი ფრანგულენოვანი მწერალი, მთარგმნელი და ფილოსოფოსი ედუარდ გლისენი კულტურათა და ხალხთა ურთიერთშეხვედრასა და შეღწევაში ხელაგვს კაცობრიობის არსებობის ახალ ფორმას. მსოფლიოში არსებულ სიტუაციას იგი აღნიშნავს ტერმინით „კრეოლიზაცია“; მისი აზრით, ეს არის მუდმივი პროცესი, რომელიც განაპირობებს იდენტურისა და განსხვავებულის წარმოშობას. გლისენის აზრით, ამ დროს არც ერთი მხარე არ დაკარგავს საკუთარ ბუნებას და არ გაითქვიფება კულტურულ მაგმანში.

გლობალიზაციის კულტურულ დონეზე გაშლამ განსხვავებულ საზოგადოებებში უაღრესად საინტერესო და ურთიერთსაპირისპირო პროცესების წარმოშობა გამოიწვია.

თანამედროვე მსოფლიოში მიმდინარეობს გლობალიზაციის პროცესი. მოდერნიზაცია იქცა განვითარების მიმართულებად, რომელიც მსოფლიოს სხვადასხვა კულტურამ სხვადასხვაგვარად აღიქვა და, აქედან გამომდინარე, განსხვავებული რეაქცია აქონდა. მოდერნიზაცია თანამედროვეობის გამოწვევაა; ზოგიერთი არადასავლური ქვეყნისათვის მოდერნიზაცია იგივედგება ვესტერნიზაცია-ამერიკანიზაციასთან, ანუ ისინი მიიხსენიებენ, რომ თუკი საზოგადოებას სურს მოდერნიზაციის პროცესში ჩართვა, აუცილებელი და გარდაუვალია დასავლური, კონკრეტულად, ამერიკული კულტურით საკუთარი კულტურის ჩანაცვლება, ანუ გარდაუვალია ამერიკანიზაცია. ეს უკანასკნელი კი ორიგინალური კულტურების წარმომადგენელთათვის მიუღებელია; ამან ხელი შეუწყო საკუთარი კულტურისაკენ მიბრუნებას, ანუ ლოკალიზაციას. ზოგიერთი კულტურისათვის კი, მოდერნიზაცია, ანუ გათანამედროვეობა ამერიკანიზაციის გარეშეც მისაღწევია; და კიდევ მესამე – გლობალიზაციის პროცესში მოდერნიზაციის მიღწევა შესაძლებელია სრულიად უმტკივნეულოდ, ორი კულტურის ელემენტთა შერევით [2, გვ.55].

გლობალიზმი – ეს არის მსოფლიო ბაზრის ბატონობის გაგება. მას გლობალიზაციის მრავალმხრივობა (პოლიტიკური, კულტურული, ეკოლოგიური და სხვა) დაჰყავს მხოლოდ სამეურნეო განზომილებამდე და სხვა დანარჩენს მხოლოდ მის დაქვემდებარებაში წარმოადგენს.

გლობალიზაცია დამყარებულია სხვადასხვა საზოგადოებათა ურთიერთობაზე. ესე იგი, როცა საუბარია გლობალიზაციაზე, იგულისხმება ამა თუ იმ საზოგადოების ღირებულებათა გასაყოველთაოება. ხოლო საზოგადოებამ თავისი ღირებულებები საყოველთაოდ რომ აქციოს, საჭიროა იგი სხვა საზოგადოებებს გააცნოს და გაუთავისოს, რისთვისაც საჭიროა კონტაქტი. ლოგიკურად

მივედით დასკვნამდე, რომ გლობალიზაციის პირველი აუცილებელი პირობა სხვადასხვა საზოგადოების, სხვადასხვა კულტურული ერთობის ურთიერთობაა.

კულტურის გლობალიზაციის პრობლემების კვლევას არაერთმა მეცნიერმა მიუძღვნა თავისი ნაშრომი. 1999 – 2002 წლებში ბოსტონის უნივერსიტეტის და ეკონომიკური კულტურის შემსწავლელი ინსტიტუტის (ISEC) მკვლევართა ჯგუფებმა, პიტერ ლ. ბერგერისა (სოციოლოგი, ISEC-ის დირექტორი) და სამუელ პ. ჰანტიგტონის (პოლიტოლოგი, ჰარვარდის უნივერსიტეტის პროფესორი) ხელმძღვანელობით მსოფლიოს ათობით ქვეყანაში ჩატარეს დაკვირვება კულტურის გლობალიზაციის დინამიკაზე.

ჩატარებული სამუშაოს შედეგად პიტერ ლ. ბერგერმა გამოყო ოთხი მიმართულება, რომლის საშუალებითაც ვრცელდება გლობალური კულტურა, ესენია:

1. დავოსური კულტურა, ანუ საერთაშორისო ბიზნესკულტურა;
2. „მაკ-მსოფლიო“ კულტურა, ანუ მასობრივი სამომხმარებლო კულტურა;
3. ინტელექტუალთა საერთაშორისო საკლუბო კულტურა;
4. ახალი რელიგიური მოძრაობები.

კულტურის გლობალიზაციის კვლევისას საერთაშორისო გამოკვლევათა ცენტრის დირექტორი ა. ი. უტკინი გეთავაზობს გლობალიზაციის პროცესის ორ ეტაპად დაყოფას. XX საუკუნის 70-იან წლებში გლობალიზაციის მეორე ტალღას, უტკინის აზრით, საფუძველი დაუდო შეთანხმებამ, რომელიც ცნობილია „ვაშინგტონის კონსენსუსის“ სახელით.

1980-იან წლებში, სამი ყველაზე ძლიერი ეკონომიკური ინსტიტუტი, აშშ ფინანსთა სამინისტრო, საერთაშორისო სავალუტო ფონდი და მსოფლიო ბანკი მივიდნენ შეთანხმებამდე, რომ საერთაშორისო ვაჭრობის ძირითადი ხელშემშლელი პირობა იყო საბაჟო სისტემები. „ვაშინგტონის კონსენსუსი“ მოიცავს მსოფლიო ვაჭრობის რეორგანიზაციის ათ რეკომენდაციას, რომელიც შეიუშავა ეკონომისტმა ჯ. ვილიამსონმა.

კერძო ბიზნესის რაციონალიზაციის შესაძლებლობის საფუძველზე ჩამოყალიბდა „ოქროს კორსეტის“ წესი, რომელიც ითვალისწინებს სახელმწიფოს მხრიდან გარკვეული კანონების მიხედვით მოქმედებას; კერძოდ: კერძო სექტორი იქცევა ეკონომიკის განვითარების, ეკონომიკური აღმავლობის ძირითად საშუალებად; უნდა მოხდეს ინფლაციის დაბალი დონის მხარდაჭერა; შენარჩუნდეს ფასების სტაბილურობა; სახელმწიფოს ბიუროკრატიული აპარატის როლი მცირდება; ასევე, მცირდება იმპორტზე გადასახადი; უცხოურ ინვესტიციებზე შეზღუდვები იხსნება; ხდება სახელმწიფო კუთვნილებაში არსებული საწარმოების პრივატიზება; ეს ზრდის იმპორტს; ასევე ადგილობრივი ინდუსტრია გახსნილია მსოფლიოსათვის და სხვა. უტკინის თქმით, „ოქროს კორსეტის“ წესის განსაკუთრებულობა ისაა, რომ იგი ითვალისწინებს „ყველასათვის ერთ ზომას“; უტკინი მიიჩნევს, რომ სწორედ ეს იწვევს სხვადასხვა ქვეყანაზე სოციალურ, ეკონომიკურ და კულტურულ ზეწოლას, რასაც, თავისთავად, არაერთგვაროვანი პასუხები მოჰყვება. მაგრამ კომპენსაციად მიიჩნევა ის, რომ „ოქროს კორსეტის“ მიღების შემთხვევაში იზრდება წარმოება, ეკონომიკური შემოსავალი. ოცი წლის წინ მაღაიზიელის საშუალო შემოსავალი იყო 350 დოლარი წელიწადში, მაგრამ „ოქროს კორსეტში“ ჩათრეული მაღაიზიელი ახლა წელიწადში 5000 დოლარს იღებს [2, გვ.64].

გლობალური კულტურის გავრცელება ხდება, აგრეთვე, მასობრივი კულტურის საშუალებებით (ადიდასი, მაკდონალდსი, ლევისი და სხვა). მას მხოლოდ ზედაპირული ხასიათი აქვს. „გლობალიზაცია“ – ეს არის მოვლენა, რომელიც ერთგვაროვანი სამომხმარებლო კულტურის ჩამოყალიბებას უწყობს ხელს. ერთგვაროვნება კი მისაღებია „მასისათვის“. „ადამიანი-მასა“ ისაა, ვისაც არ შეუძლია როგორც კარგი, ასევე ცუდი მხრითაც შეაფასოს თავი; ვინც თავის თავს აღიქვამს „ისეთად, როგორცაა ყველა“ და სულაც არ განიცდის ამას. მას მოსწონს იყოს ისეთი, როგორცაა ყველა. მაგრამ არსებობს ასევე ჰეგელის,

კანტისა და ნიცშეს „მასების ამბოხი“; ცალკეული ინდივიდისა და მთლიანად საზოგადოებისათვის მისაღებია ის, რასაც სთავაზობენ მას მანამდე, ვიდრე დაბალია კულტურა და მეტალობაც, მაგრამ როგორც კი კულტურა ცივილურ საზღვრებს აღწევს, საზოგადოებისათვის ბევრი რამ ხდება მიუღებელი, რასაც ის სხვადასხვა ფორმით გამოხატავს.

ნეოლიბერალური მსოფლწესრიგის პირობებში ინდივიდის სულიერი და კულტურული მსოფლშეგნება საერთაშორისო საკომუნიკაციო საშუალებათა ზეწოლას განიცდის. ფილმების, შოუებისა და სერიალების გლობალური აუდიტორიის გაჩენა და მათი ზეგავლენა პროგრამების შინაარსზე უპრეცედენტო მოვლენაა. მედია ორიენტირებულია პოპულარულ და მასობრივ კულტურაზე და მასობრივი ცნობიერებიდან დევნის ალტერნატიულ ფორმებს. მაყურებელთა და მსმენელთა რეიტინგისათვის მებრძოლი მედიის საშუალებათა საქმიანობა განსაზღვრულია ეკონომიკური ინტერესით და არა ინტელექტუალური შინაარსით. კულტურა განიხილება, როგორც გლობალური აუდიტორიისა და გლობალური ინფორმაციული საზოგადოების მიღწევის საშუალება.

გლობალური კულტურის ჩამოყალიბების ცენტრშია ინტერნეტი. გარემოცვა, რომელშიც ქვეყანას, კულტურას უხდება არსებობა, დიდ გავლენას ახდენს მის ჩამოყალიბება-განვითარებაზე, რადგან ამა თუ იმ საზოგადოებაში სახელმწიფოს ურთიერთობა აქვს განსხვავებული კულტურის მქონე ერთობებთან. ურთიერთობისას ხდება კულტურულ ღირებულებათა გაცვლა, ერთობის ცნობიერება განიცდის მუდმივ ტრანსფორმაციას.

კაცობრიობამ შეაბიჯა განვითარების ახალ ეპოქაში, ეს არის საინფორმაციო ეპოქა, ინტერნეტი არის მასობრივი კულტურის ფართოდ გავრცელების საშუალება. ინფორმაციულმა ეპოქამ განაპირობა ის, რომ კულტურები დაუახლოვდნენ ერთმანეთს; ტრადიციულ სიმბოლოთა გვერდით გაჩნდა ინტერნაციონალური მნიშვნელობის სიმბოლოები და პოპულარული სისტემები. ინფორმაციულმა დაახლოებამ მხოლოდ მოწვევებითი გლობალური კულტურა შექმნა, რომელიც მისაღებია მასისათვის. მასას, შესაძლოა, დიდი სურვილიც ჰქონდეს, რომ მიიღოს და იცხოვროს უცხო კულტურისათვის დამახასიათებელი წესებით, მაგრამ ეს ვერ მოახერხოს, რადგან საკუთარი კულტურა არ მისცემს ამის საშუალებას. სწორედ ეს განასხვავებს მასას ელიტისაგან, რადგან ელიტა იღებს არა იმას, რაც სურს, არამედ იმას, რისი მიღებაც მის პიროვნებას შეუძლია. უფრო სწორად, ელიტას იმის მიღების სურვილი უჩნდება, რაც მისი კულტურისათვის არის მისაღები და ამას იგი აკეთებს არა ისე, რომ მოახდინოს საკუთარის, ძირეულის უარყოფა, რადგან ელიტა თავიდან ბოლომდე შეიგრძნობს კულტურას, მასას კი ეს გრძნობა არ გააჩნია, სწორედ ამიტომ მისთვის გლობალური სამომხმარებლო კულტურა უკვე ნიშნავს მთლიანად კულტურის გლობალიზაციას, რადგან კულტურის მეტი სიღრმე მასას არ აინტერესებს. სწორედ ამის ეშინოდა ხ. ორტეგას ჯერ კიდევ XX საუკუნის 30-იან წლებში, როდესაც აცხადებდა, რომ გაქრებიან ბეთჰოვენისა და მოცარტის მსმენელები. ეს შიში დღესაც არსებობს – შიში იმისა, რომ მასების გაძლიერება თავისთავად მოახდენს კულტურული ორიგინალურობის გაქრებას. მასა მოითხოვს კომფორტს, მას არა აქვს მიზანი, რასაც ცხოვრებას შესწირავს, მისი მიზანია კომფორტული ცხოვრება, მას მხოლოდ ის სურს, რომ იყოს ყველას მსგავსი.

ასევე დიდი როლი ეკისრება გლობალური კულტურის გავრცელებაში ევანგელისტურ პროტესტანტიზმს. ინგლისელი სოციოლოგი დევიდ მარტინი დიდი ხნის განმავლობაში იკვლევდა ამ საკითხს და დააზუსტა, რომ მსოფლიოში ამ რელიგიის მიმდევარი 250 მილიონამდე ადამიანია. ამ რელიგიის მიღება იწვევს გარკვეულ ცვლილებებს ოჯახურ ურთიერთობებში, სექსუალურ გამოვლინებებში, ბავშვთა აღზრდაში და, რაც ყველაზე მთავარია, საქმისადმი დამოკიდებულებაში, რაც თავისთავად გავლენას ახდენს ეკონომიკაზე საერთოდ. გლობალური კულტურა მიმართულია ადამიანების ინდივიდუალიზაციისაკენ და ტრადიციებისა და ერთობებისაგან მათი დამოუკიდებლობისაკენ. ინდი-

ვიდუალიზაცია უნდა განიხილებოდეს, როგორც სოციალურ-ფსიქოლოგიური პროცესი, რომელიც ემპირიულ გამოხატულებას პოეზებს ადამიანის ქცევასა და ცნობიერებაში, დამოუკიდებლად იმ იდეისაგან, რომელიც ამ ადამიანებს შესაძლოა ჰქონდეთ ამის შესახებ. სხვა სიტყვებით, ინდივიდუალიზაცია, როგორც ემპირიული გამოვლინება, აუცილებლად განსახვავებელია „ინდივიდუალიზმისაგან, როგორც იდეოლოგიისაგან. მსგავსი მიდგომა მომგებიანია იმდენად, რამდენადაც გვეხმარება ავხსნათ, თუ რით არის მიმზიდველი ახალი გლობალური კულტურა. როგორც უკვე ცნობილია, მოდერნიზაცია ანგრევს ტრადიციებისა და კოლექტიური სულის მეფობას და ინდივიდს ხდის უფრო თვითმყოფადს. ეს კი ნიშნავს გათავისუფლებას. ახალ გლობალურ კულტურას ბევრი აქვს საერთო მოდერნიზაციის პროცესთან. დღევანდელ დღეს კი მსოფლიოს მრავალ კუთხეში კიდევ ემთხვევიან ერთმანეთს.

მოდერნიზაციის ადრეულ ეტაპზე ადამიანებს უჩნდებათ მეტი თავისუფლებისა და ახალი შესაძლებლობების აღტაცებული გრძნობა. ამიტომ ახალი გლობალური კულტურა მომხიბლავია მათთვის, ვინც აფასებს პიროვნულ თავისუფლებას და ცდილობს მის სრულად რეალიზებას. ამით გლობალური კულტურა ძალზე წააგავს ელინიზმის ეპოქას, როდესაც გაიზარდა ინდივიდების მისწრაფება „სრულყოფილებისაკენ“.

მკვლევართა ერთი ნაწილის აზრით, არსებობს საზოგადოებები, რომელთათვისაც მოდერნიზაციის პროცესი საშიშროებას არ წარმოადგენს, მათთვის გლობალიზაციის გამოწვევები მისაღებიცაა.

ედუარდ გლისენი კულტურათა და ხალხთა ურთიერთშეხვედრასა და შედეგაში ხედავს კაცობრიობის ახალ ფორმას, დამყარებულს საკუთარ ტრადიციებსა და ფესვებზე, ოღონდ გამდიდრებულს სხვა ხალხთა კულტურული ტრადიციებით. მისთვის ამოსავალია „ურთიერთობის“ ცნება, რომელიც უპირისპირდება კულტურულ დომინირებას ან მულტიკულტურას.

მწერალი გადაჭრით ილაშქრებს ტერმინის „კრეოლური კულტურა“ წინააღმდეგ. მისი აზრით, სიტუაციას მსოფლიოში გაცილებით უფრო შეესაბამება ტერმინი „კრეოლიზაცია“. ეს არის მუდმივი პროცესი, რომელიც განაპირობებს იდენტურისა და განსხვავებულის წარმოშობას. „კრეოლური კულტურა“ კი ის ტერმინია, რომელსაც მულტილინგვიზმი და მულტიეთნიკური საწყისი დოკმისა და ნიმუშის რანგში აჰყავს, ამიტომ იგი მიუღებელია ავტორისათვის, რომელიც ყოველგვარი ნიმუშის წინააღმდეგია.

ე. გლისენი თვლის, რომ კაცობრიობის არსებობის თანამედროვე განზომილებანი სცილდება ეროვნულობის ჩარჩოებს, რომლებიც წინააღმდეგობის გაწევას ცდილობენ. მისი აზრით, სიახლე პატარა ქვეყნებიდან მოვა, რომელთაც არ აქვთ არც კოლონიური წარსული, არც მკაფიოდ გამოხატული ეროვნული ტრადიციები. მათ ნაკლებად ეშინიათ სტატუსის გაქრობის ან დაკარგვისა. ჩვენ უნდა შევეჩვიოთ აზრს მსოფლიოს ასეთი ორგანიზაციის შესახებ, სადაც სრულიად განსხვავებული ურთიერთობა იქნება ცენტრსა და პერიფერიას შორის – ყველა იქნება ერთსა და იმავე დროს ცენტრიც და პერიფერიაც.

ჩვენ ვერ დავეთანხმებით ე. გლისენის ამ მოსაზრებას, მით უმეტეს კაკასიის რეგიონის ხალხებისათვის, სადაც ანტიგლობალისტთა დიდი არმიაა. მიუხედავად გლობალური პროცესებისადმი უარყოფითი დამოკიდებულებისა, ისინი ცდილობენ, მოახდინონ ადგილობრივი და გლობალური კულტურების თავისებურებათა სინთეზი. მათთვის საცხებით ცხადია, რომ თანდათანობით ხდება გლობალური და ეროვნული კულტურების თანაარსებობა, მაგრამ ეს უნდა მოხდეს ამ კულტურების მკვეთრი შერევის გარეშე. მიგვაჩნია, რომ საზოგადოების კულტურა და მენტალობა მათი აღზრდისა და განათლების დონის საფუძველზე ვითარდება. რაც მეტია საზოგადოებაში განათლების დონე (და არა ფარატინა ფურცელი განათლების შესახებ) მით მაღალია მასში კულტურული და მენტალური ფასეულობები. ასეთი საზოგადოება კი ყოველთვის შეძლებს გლობალური ურთიერთობებიდან აიღოს სიკეთის მარცვალი და სრულიად უმ-

ტკივნეულად უკუაგდოს მისთვის მიუღებელი რაიმე ფენომენი. კულტურათა მრავალფეროვნება გლობალურ სივრცეში არ ნიშნავს ეროვნული კულტურის შთანთქმას, პირიქით, ის მენტალობის განვითარების ხელშემწყობ ფაქტორად აღიქმება განათლებულ საზოგადოებაში.

დღევანდელი პოლიტიკური რუკის თანახმად, ცენტრალური კავკასიის რეგიონი, ძირითადად, მოიცავს სამ სახელმწიფოს – სომხეთს, აზერბაიჯანს და საქართველოს.

მრავალი ასწლეულის განმავლობაში ყველა კავკასიელი ხალხიდან მხოლოდ ქართველებსა და სომხებს ჰქონდათ მეტ-ნაკლებად მკაფიოდ გაცნობიერებული ეთნონაციონალური იდენტურობა.

შუა საუკუნეების ქართველებისა და სომხებისათვის იდენტურობა, პირველ რიგში, რელიგიური ტერმინებით გამოიხატებოდა. აღსანიშნავია, რომ თამარის დროს საქართველო წარმოადგენდა მრავალეროვან სახელმწიფოს, რომელშიც შედიოდნენ სომხებიცა და სხვადასხვა მაჰმადიანი ხალხებიც. ქართველებისაგან განსხვავებით, რომლებიც კომპაქტურად ცხოვრობდნენ თავიანთ ისტორიულ ტერიტორიაზე, სამ იმპერიაში (ოსმალთა, სპარსეთისა და რუსეთის) გვანტული სომხები არსად შეადგენდნენ კომპაქტურ უმრავლესობას, გარდა ერევნის ირგვლივ ტერიტორიისა. კავკასიის გაერთიანება ფაქტობრივად რუსეთის იმპერიის შემაღენლობაში მოხდა.

კავკასიელ მკვლევართა ნაწილის აზრით, კავკასიის დაყოფას რუსეთის (ჩრდილოეთ) და არარუსეთის (სამხრეთ) კავკასიად საფუძვლად ედო რუსეთის პოლიტიკოსთა ნება. ასეთი დაყოფის შედეგად ეთნოკულტურულმა ტრადიციებმა კავკასიაში ღრმა ტრანსფორმაცია განიცადა [3, გვ.36].

კავკასიურ გენოფონდს სერიოზული ზიანი მიაყენა რუსეთ-კავკასიის ომმა XIX საუკუნეში, დაანგრია აქ ისტორიულად ჩამოყალიბებული ცხოვრების წესი და რეგიონის ხალხთა უნიკალური კულტურა. შემდგომში არ მომხდარა ცხოვრების ძველი ტრადიციული ფორმების აღდგენა, ცხოვრება მოეწყო იმ რუსული მოდელის მიხედვით, რომელიც ტექნოგენური ცივილიზაციის პრინციპებს ემყარებოდა და არ იყო საკუთრივ კავკასიური სოციალურ-კულტურული სისტემის ლოგიკური გაგრძელება [4, გვ. 51].

რუსული იმპერიის შედეგებს აღწერს ასევე მ. ბაბუნაშვილი თავის კვლევაში: „აურზაური საქართველოში – რუსეთის იმპერიაში ყოფნისას და მას შემდეგ, ქართული საზოგადოების ტრანსფორმაცია“, სადაც იგი აღნიშნავს, რომ ქართულ საზოგადოებაში თანდათანობით ისპობა საკუთარი სახელმწიფოებრიობის განცდა, რის შედეგადაც ვიდრე დაკარგულ ტერიტორიებს, რომელთა დაბრუნებაც არცთუ ისე ადვილი აღმოჩნდა.

ავტორის ამ ნაშრომში რუსეთის ბატონობის პერიოდში მიღებული შედეგები შემდგენიარადაა წარმოდგენილი: ქვეყანაში დაიწყო **კლექტოკრატული საზოგადოების ჩამოყალიბება-განვითარება**. ამ დროს მოხდა:

- რეალურ საზოგადოებრივ ფასეულობათა მკვეთრი ცვლა,
- **საზოგადოებაში ქურდული მენტალიტეტის დამკვიდრება:**
 - სახელმწიფო საკუთრებასთან მიმართებით (ყოველგვარი სახის სახელმწიფო ქონების დატაცება, საზოგადოებრივი მოხმარების ფონდის გაჩანაგება, ხაზინის ქურდობა);
 - საზოგადოებრივ ურთიერთობათა დონეზე (საყოველთაო კორუფცია, ნეპოტიზმი);
 - ყოფით დონეზე, მოსახლეობაში (წყლის, ელექტროენერჯის, გაზის და ა.შ. საყოველთაო პარვა).

შედეგად მოხდა:

- **ზნეობრიობის საყოველთაო დაცემა**, სამართალდამცავი, განათლების, ჯანდაცვის და ა.შ. ნაციონალური სისტემების სრული მოშლა.

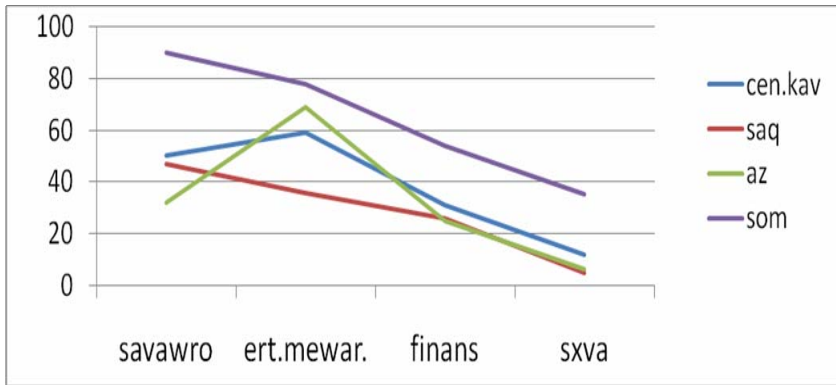
- ქურდული მენტალიტეტის დამკვიდრება საზოგადოების უმრავლესობის, მათ შორის, ახალგაზრდა თაობების ცნობიერში [5].
- უნდა აღინიშნოს, რომ იმავე შედეგებს ჰქონდა ადგილი ყოფილი საბჭოთა სივრცის ყველა რესპუბლიკაში. გამონაკლისს ბალტიის ქვეყნები წარმოადგენდნენ, რომლებიც გვიან შევიდნენ საბჭოთა კავშირის გაერთიანებაში, გარკვეული მენტალობა უკვე ღრმად არსებობდა და მისი დანგრევა ვერ მოასწრო მაშინდელმა პოლიტიკურმა იდეოლოგიამ.

კვლევის სათანადო წყაროების ანალიზის საფუძველზე შეგვიძლია შემდეგი დასკვნის გაკეთება: კავკასიის და მით უფრო ცენტრალური კავკასიის (საქართველო, აზერბაიჯანი, სომხეთი) ქვეყნები არ აღმოჩნდნენ საკმაოდ მენტალურ დონეზე იმისათვის, რომ რუსულ იდეოლოგიას ამგვარი „მემკვიდრეობა“ არ დაეტოვებინა. კულტურის განვითარება არ ხდებოდა რელიგიასთან სინქრონიზებულიად, უფრო მეტიც, კაცობრიობამ გვერდზე გასწია რელიგიური ჭეშმარიტებანი, რამაც უფრო ადვილი გახადა მათი მენტალობის დამანახინჯება და ნგრევა.

უნდა ვივარაუდოთ, რომ რელიგიის „დეფიციტიდან“ გამომდინარე, საბჭოთა სივრცის დაშლის შემდეგ დაიწყო ინტეგრაციის ახალი თვისებრივი ფორმებით გამოვლენა. ე. ისმაილოვი და ვ. პაპავა თავიანთ კვლევაში: „ცენტრალური კავკასია: გეოპოლიტიკური ეკონომიის ნარკვევები“ აღნიშნავენ, რომ ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკების დამოუკიდებლობის პირველ წლებში შეინიშნებოდა ეთნიკური და რელიგიური პრინციპებით კავშირების ჩამოყალიბების ინიციატივები, კერძოდ სლავურ სახელმწიფოთა კავშირი, თურქულ სახელმწიფოთა გაერთიანება, მართლმადიდებელ სახელმწიფოთა კავშირი და სხვ. [6, გვ.81]. ასეთ ინტეგრაციულ ერთეულთა შექმნა კულტურულ სფეროში თანამშრომლობის გაფართოებით ივარგლებოდა. რეგიონულ დონეზე ეფექტიანი ინტეგრაციული კავშირურთიერთობის მოგვარება მხოლოდ სოციალურ-ეკონომიკური პრინციპის ბაზაზე ხდება [6, გვ.81]. აქვე უნდა დავძინოთ, რომ სრულფასოვანი შედეგების მისაღებად საჭიროდ მიგვაჩნია კულტურული და სოციალურ-ეკონომიკური პრინციპების მიხედვით ინტეგრირება, რასაც ჩვენ მიერ ცენტრალური კავკასიის რეგიონში ჩატარებული კვლევაც ადასტურებს.

აღნიშნული პრობლემის გამოსაკვლევად საქართველოში, სომხეთსა და აზერბაიჯანში ჩატარდა გამოკითხვა მოსახლეობის სხვადასხვა ჯგუფებს შორის. სულ გამოკითხულ იქნა 1500-მდე რესპონდენტი.

ცენტრალურ კავკასიაში ეკონომიკური ინტეგრაციის ზეგავლენას ქვეყნების სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაზე დადებითად აფასებს რესპონდენტთა 82,7 პროცენტი. მნიშვნელოვანია, რომ, მიუხედავად არსებული სოციალური, პოლიტიკური და ეთნიკური დაძაბულობისა, რეგიონის 49,6 პროცენტი მხარს უჭერს ცენტრალური კავკასიის ქვეყნებს შორის სავაჭრო ურთიერთობებს; ერთობლივი მეწარმეობის მომხრეა 58,9 პროცენტი, ფინანსური ინტეგრაციის მომხრეა 31,2 პროცენტი, 11,8 პროცენტი კი ინტეგრაციის სხვადასხვა ფორმებს ირჩევს. ქვეყნების ჭრილში კი ეს სურათი შემდეგნაირად გამოიყურება:

სურ.1 ინტეგრაციის ფორმები

სავაჭრო-ეკონომიკური ინტეგრაციის ფორმის მომხრეთა მხრივ ყველაზე მეტი ხვედრითი წონა უკავია სომხეთს – 90%, ხოლო ყველაზე ნაკლები აზერბაიჯანს – 31,9 პროცენტით, საქართველო 59 პროცენტთან ზღვარშია. ერთობლივი მეწარმეობის მომხრეთა 58,9 პროცენტის მხარეზე მნიშვნელოვანი მიდრეკილებაა ისევე სომხეთის მხარეზე, სადაც ინტეგრაციის ამ ფორმას მხარს უჭერს რესპონდენტთა 78,3 პროცენტი; შემდეგ მოდის აზერბაიჯანი 69,5%-ით, ხოლო საქართველოს მხარეზე მხარე ამ მხრივ მხოლოდ 35,8%-ით განისაზღვრება.

კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ ცენტრალური კავკასიის ქვეყნების მხოლოდ 32,1 პროცენტი თვლის, რომ შეიმჩნევა ცენტრალური კავკასიის ქვეყნების დაახლოება და რეგიონში დესტაბილიზაციის გადალახვა; რესპონდენტთა ყველაზე დიდი ნაწილის – 41,5 პროცენტის აზრით, ყველაფერი ერთ ადგილზე გაყინულია, ხოლო 26,4 პროცენტს მიაჩნია, რომ ადგილი აქვს რეგრესიულ ცვლილებებს, განადგურებულია ის ურთიერთობები, რაც საბჭოთა პერიოდში იყო და მისი დაშლის შემდეგ საბჭოთა მემკვიდრეობას წარმოადგენდა. რესპონდენტთა 40,3 პროცენტისათვის ინტერესი ეკონომიკური ინტეგრაციის მიმართ უმნიშვნელოა, 47,0%-ს მიაჩნია, რომ პირადი ინტერესი ეკონომიკური ინტეგრაციული პროცესებისადმი მნიშვნელოვანია, ხოლო 12,7% თვლის, რომ არანაირი ინტერესი ამ პროცესისადმი არ გააჩნია.

საკმაოდ ყურადსაღებია ის ფაქტი, რომ ცენტრალური კავკასიის რეგიონში გამოკითხულ რესპონდენტთა მხოლოდ 9,4% ფლობს ამომწურავ ინფორმაციას იმ სამოქმედო პროგრამებისა და პროექტების შემუშავებასა და რეალიზაციის შესახებ, რომელსაც აპირებს ხელისუფლება რეგიონში ეკონომიკური კლიმატის გასაუმჯობესებლად. ინფორმაციას არ ფლობს აღნიშნულ საკითხებზე აზერბაიჯანში რესპონდენტთა 49%, საქართველოში კი – 51,7%. რაც შეეხება სომხეთს, აქ რესპონდენტთა 95,7% ნაწილობრივ ფლობს ინფორმაციას იმ სამოქმედო პროგრამებისა და პროექტების შემუშავებისა და რეალიზაციის შესახებ, რომელსაც აპირებს ხელისუფლება რეგიონში ეკონომიკური კლიმატის გასაუმჯობესებლად, რესპონდენტთა 4,3% კი ფლობს ამომწურავ ინფორმაციას. იგივე დამოკიდებულება აღინიშნება რესპონდენტების მიერ ქვეყნის ხელისუფალთა საქმიანობის შეფასებისას პოლიტიკური და ეკონომიკური სტაბილიზაციის მიმართულებით, სადაც სამივე რესპუბლიკის მიხედვით თითქმის იდენტური შეფასებებია. კერძოდ: საქართველოს რესპონდენტთა დაახლოებით 51 %-ს მიაჩნია, რომ ხელისუფლების საქმიანობა პოლიტიკური და ეკონომიკური სტაბილიზაციის მიმართულებით ნაკლებად ეფექტურია, სომხეთში ეს მხარეზე მხარე 62,3%-ის ტოლია, ხოლო აზერბაიჯანში 43,3%-ით ხასიათდება.

კვლევისას რესპონდენტებისადმი შეთავაზებული იყო ცენტრალური კავკასიის ქვეყნების ინტეგრაციის რამდენიმე მოდელი:

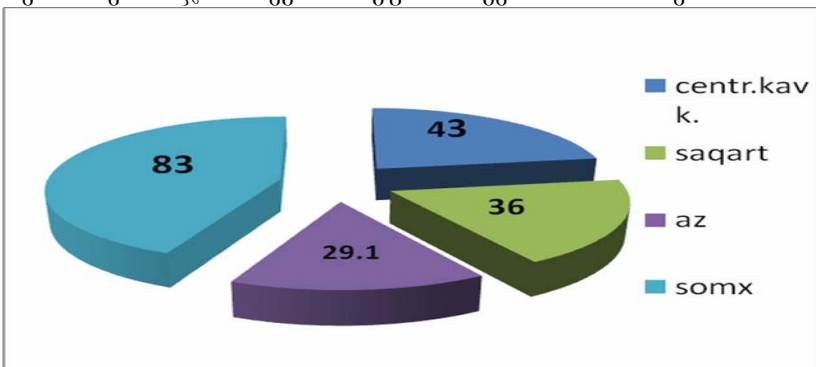
- საქართველო-სომხეთი-აზერბაიჯანის თანასწორუფლებიანობა;

- სომხეთი-საქართველო;
- აზერბაიჯანი-საქართველო;
- თანასწორუფლებიანობის საფუძველზე ინტეგრაციის მომხრეა სომხეთის რესპონდენტთა 82,6 პროცენტი, სომხეთი-საქართველო და საქართველო -აზერბაიჯანი მოდელს მხარს უჭერს აზერბაიჯანის რესპონდენტთა 70,9%, ხოლო საქართველოში – 64,2 %.

რეგიონის ქვეყნებს შორის ეკონომიკურ ინტეგრაციას რეალურად მიიხნევს სომხეთში გამოკითხულთა 90,0%; ამ ფაქტორის მიხედვით, მეორე ადგილზეა საქართველო – 75,8%-ით, ხოლო აზერბაიჯანს 71,6%-ით მესამე ადგილი უჭირავს. ეკონომიკური ინტეგრაცია რეგიონის ქვეყნებს შორის აზერბაიჯანის რესპონდენტთა 28% -ს არარეალურად მიაჩნია.

კვლევის მნიშვნელოვან ნაწილს წარმოადგენდა ეკონომიკური ურთიერთობების რისკების შეფასება, რომელიც ცალკეული ინტეგრაციული ბლოკის მიმართ დაჯგუფდა. პირველი ბლოკი საქართველო-სომხეთია, რომელთა ეკონომიკური ურთიერთობების რისკებს, როგორც მაღალს, აფასებს აზერბაიჯანის რესპონდენტთა 35,5 %, საქართველოს რესპონდენტთა 32,5%-ს, ასევე, მიაჩნია, რომ რისკების დონე მაღალია ამ ბლოკში, ხოლო სომხეთის რესპონდენტთა მხოლოდ 4,3 % მიიხნევს, რომ აღნიშნული ბლოკის ეკონომიკური ურთიერთობების რისკი მაღალია.

ბოლო პერიოდში, აზერბაიჯანსა და სომხეთს შორის არსებული პოლიტიკური ვითარების გამო, კვლევისას მეტად მნიშვნელოვანი იყო რესპონდენტების აზრი სომხეთი-აზერბაიჯანის ეკონომიკურ რისკებთან მიმართებაში.

სურ. 2. მოდელი: თანასწორუფლებიანობა

აღსანიშნავია, რომ ამ მხრივ წინასწარი მოლოდინი არ გამართლდა. მოცემული საკითხი, როგორც მაღალი რისკების შემცველი, მხოლოდ საქართველოს რესპონდენტების მიერ იქნა აღნიშნული (70,0%), ხოლო, რაც შეეხება აზერბაიჯანსა და სომხეთს, ამ ქვეყნების რესპონდენტების აზრით, მათ შორის ეკონომიკური რისკები, შეფასებულია, როგორც დაბალი რისკების შემცველი (61,7%; 63,8%).

კვლევისას რისკების შეფასება მოხდა ასევე ცალკეული კატეგორიების მიხედვითაც, რომელმაც დაგვანახა, რომ რისკების ყველაზე მაღალი ხვედრითი წონა პოლიტიკურ რისკებზე მოდის. კერძოდ, საქართველოს რესპონდენტთა 56,7%-ს და აზერბაიჯანის – 70,9%-ს საქართველო-აზერბაიჯანის ეკონომიკური ურთიერთობების ევექტიანად განვითარების ყველაზე ხელშემშლელ რისკად პოლიტიკური რისკი მიაჩნიათ. რაც შეეხება საქართველო-სომხეთის ეკონომიკური ურთიერთობების ევექტიანად განვითარების ყველაზე ხელშემშლელი რისკების შეფასებას, პოლიტიკურ რისკებზე ოპერირებას აკეთებს საქართველოს რესპონდენტთა 65,0%, ხოლო სომხეთის რესპონდენტების გამოკითხვისას ეს მაჩვენებელი 63,8%-ის ტოლია.

ჩატარებულმა კვლევამ დაგვანახა შემდეგი:

I. ინტეგრაციის თანამედროვე ეტაპზე ცენტრალური კავკასიის რეგიონში ქვეყნების დაახლოება და რეგიონში დესტაბილიზაციის გადალახვა ნაკლებად შეიმჩნევა. საზოგადოების დიდი ნაწილი არ ფლობს ინფორმაციას ქვეყნის ხელისუფლების მიერ სამოქმედო პროგრამის თაობაზე. შესაბამისად, ინტეგრაციული პროცესების მიმართ მათი პირადი ინტერესი უმნიშვნელოა. აღნიშნული უფრო მეტად აზერბაიჯანის საზოგადოებაში დომინირებდა, სადაც ჯერ კიდევ შემორჩენილია პოლიტიკური მმართველობის ადრინდელი ფორმები, რის გამოც, ჯერ კიდევ დაბალი მენტალობის გამო, საზოგადოება ნაკლებად გახსნილია, არ რისკავს საკუთარი აზრის გამოხატვას, თუმცა შეიმჩნევა თანამედროვე ურთიერთობებისადმი სწრაფვა; უფრო მჭიდრო ურთიერთობების სურვილი სხვადასხვა კულტურებსა და რელიგიებთანაც კი. კვლევისას საზოგადოების დიდმა ნაწილმა გამოიჩინა ინტერესი მართლმადიდებლური სარწმუნოებისადმი, რაც უკვე დიდ მიღწევად შეიძლება ჩაითვალოს.

რაც შეეხება სომხეთს, აქ საზოგადოებამ შეძლო ხელისუფლებისათვის ენგვენებინა თავისი ძალა და გარკვეული კომპრომისები ყოფილიყო მათ შორის, რის შემდეგაც აქ უფრო ღია და თავისუფალი სივრცე შეიქმნა ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების პროგრამების ერთობლივი შემუშავებისა და რეალიზაციისათვის.

II. მიუხედავად დღევანდელი პოლიტიკური ვითარებისა, რეგიონის ცალკეული ქვეყნისათვის მისაღებია ეკონომიკური ინტეგრაციის ფორმები, მაგრამ აშკარად გამოიკვეთა ის ფაქტი, რომ როგორც სომხეთის, ასევე აზერბაიჯანის საზოგადოება თვლის, რომ არსებული პოლიტიკური რისკები პოლიტიკოსების გადასაწყვეტია, ხოლო რაც შეეხება სავაჭრო-ეკონომიკურ ურთიერთობებს, აქ პარტნიორ კომპანიებსა და ცალკეულ პიროვნებებს შორის ისევე ადრინდელი მეგობრული დამოკიდებულებებია, რაც ხელს არ უშლის მათ საქმიან გარიგებებს, სამეცნიერო ურთიერთობებს და მენტალური ინტეგრაციის შესაძლებლობებს.

III. პოლიტიკური რისკების ყველაზე მნიშვნელოვან ფაქტორად უნდა ჩაითვალოს ის, რომ, როგორც აზერბაიჯანის, ასევე სომხეთის საზოგადოების უმეტესობას მიაჩნია, რომ ხელისუფლებამ უნდა შეძლოს პირველ რიგში პოლიტიკური კრიზისების ლოკალურ ჩარჩოებში მოგვარება, ხოლო თუ ეს არ ხერხდება, მაშინ ასეთ ქვეყნებთან ნებისმიერი მოდელის მიხედვით ეკონომიკური ინტეგრირება შეუძლებელია გარდა ერთისა, რომელიც თანასწორუფლებიანობის პრინციპში მდგომარეობს.

IV. ჩატარებული კვლევის საფუძველზე შეგვიძლია აღვნიშნოთ, რომ მენტალობა არ არის მუდმივი ფენომენი და იგი წარმოადგენს საზოგადოების, სოციუმების, ეთნოსების ბუნებასთან, რელიგიასა და კულტურასთან ურთიერთობის შედეგს. მენტალური ინტეგრაცია არ უნდა განიხილებოდეს არც ერთი ამ კომპონენტისაგან განცალკევებით. ამასთან ერთად, მიუხედავად სხვადასხვა რელიგიებისა, საქართველოს, აზერბაიჯანისა და სომხეთის მრავალსაუკუნოვანი ახლო მეზობლური ურთიერთობები, უკვე საერთო ტრადიციები და უნარ-ჩვევები მყარ საფუძველს წარმოადგენს მენტალური ინტეგრაციისათვის.

ბოლოს აღვნიშნავთ, რომ, მიუხედავად 70 წლიანი საბჭოური მართვისა და დამახინჯებული „მენტალური მემკვიდრეობისა“, გლობალიზაციის თანამედროვე პერიოდში ცენტრალური კავკასიის რეგიონის ქვეყნებში ნათლად შეიმჩნევა სწრაფვა ახალი ფასეულობებისადმი, ურთიერთობებისადმი, ცოდნის, განათლების, კულტურისა და მენტალური ინტეგრაციისადმი.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. კულტუროლოგია (კულტურის ისტორია და თეორია). გვ. 24. თბ., 2003.
2. ივ. წერეთელი, ქ. კაკიტელაშვილი, „კულტურა და მოდერნიზაცია“. გვ. 11. თბ. 2006.
3. Шадже А.Ю. Феномен кавказской идентичности. - Научная мысль Кавказа, Ростов-на-Дону, № 1 (29), с.36, 2002.
4. Дамения О.Н. Кавказская культурная общность: миф или реальность. – Научная мысль Кавказа, Ростов-на-Дону, №1, с.51, 2002.
5. მ. ბაბუნაშვილი, აურზაური საქართველოში – რუსეთის იმპერიაში ყოფნისას და მას შემდეგ, ქართული საზოგადოების ტრანსფორმაცია. თბ., 2007.
6. ე. ისმაილოვი, ვ. პაპავა, ცენტრალური კავკასია: გეოპოლიტიკური ეკონომიის ნარკვევები, გვ. 81. თბ., 2007.

Lali Chagelishvili

*Professor of Tbilisi State University of Economic Relations,
doctor of economic sciences*

Lamara Beridze

Academic doctor of Economics, Professor

MENTAL INTEGRATION POSSIBILITIES IN CENTRAL CAUCASUS

Summary

Here are discussed aspects of mental development, it's connection with the cultural, political and religious factors. Cultural branches of the region of Central Caucasus are analyzed in historical cut;

It's given a research of mental globalization possibilities in this region. On the basis of analyze, it's designated that the society's culture and mentality grows on the ground of its level of upbringing and education. The more education (and not just a piece of paper about education) is in the society, the more is it's cultural and mental values. And the society like this will always be able to take a grain of kindness from the global relations and to throw off any unacceptable phenomenon with ease. Cultural diversity in the global space doesn't mean the absorption of national culture. On the contrary, in the educated society it's considered to be the helping factor of the mentality.

Despite the 70 years of Soviet governing and disfigured "mental legacy", in the modern period of globalization, there is clearly observed an aspiration for the new values, relations, knowledge, education, culture and mental integration in the countries of Central Caucasus.

ეკონომიკა

*ლია თოთლაძე
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი
პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის
უფროსი მეცნიერთანამშრომელი*

ინფლაციის ეკონომიკური მოვლიერების მეთოდოლოგიური საკითხები

არსებობს ურთიერთდაკავშირებულ მაკროეკონომიკურ მაჩვენებელთა სისტემა, რომელიც იძლევა ეკონომიკის განვითარების ეფექტიანობის შეფასების საშუალებას. მათ რიცხვს განეკუთვნება ინფლაცია და მასზე ზემოქმედი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლები. მათ შორის დაბალანსებული დამოკიდებულების არსებობა წარმოადგენს მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციის უზრუნველყოფის პირობას, განსაკუთრებით ტრანსფორმირებადი ეკონომიკისათვის.

ინფლაცია უმნიშვნელოვანესი მაკროეკონომიკური მაჩვენებელია, რომლის დინამიკაც არსებით ზეგავლენას ახდენს მთლიანად ეკონომიკაზე. ზოგადად, ინფლაციური პროცესები მსოფლიოს ყველა ქვეყნისათვის დამახასიათებელი მოვლენაა. მნიშვნელოვანი ის არის, რა რაოდენობრივი გამოხატულება აქვს მას. როდესაც ვსაუბრობთ საქართველოში ინფლაციური პროცესების ძირითადი კანონზომიერებების დადგენაზე, უნდა გავითვალისწინოთ ის სპეციფიკა, რაც გარდამავალ ეკონომიკას ახასიათებს. ინფლაციის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ იგი ცუდია არა მარტო როგორც თავისთავად პროცესი, არამედ ფასების მომავალი დონის განუზღვრელობის გამო. როგორც წესი, რაც უფრო მაღალია ინფლაციის ტემპი, მით მეტია განუზღვრელობა.

ინფლაციის, როგორც პროცესის შესწავლა კომპლექსურად, მისი ცვლილების კონიუნქტურის ანალიზის საფუძველზე, წარმოადგენს მეტად აქტუალურ საკითხს. ინფლაციის, როგორც დამოკიდებული მაკროეკონომიკური მაჩვენებლის, განხილვა არ იქნებოდა სწორი. მისი ვარიაცია დამოკიდებულია მთელ რიგ ფაქტორებზე, რომელთა ცვლილებაც განაპირობებს ინფლაციის დინამიკის ცვლილების ტენდენციას.

ინფლაციური პროცესების შესწავლა, უცხოური და სამამულო ლიტერატურის გათვალისწინებით, გვიჩვენებს, რომ არსებობს მთელი რიგი მონეტარული და არამონეტარული ფაქტორები, რომლებიც ზეგავლენას ახდენენ ინფლაციის დინამიკაზე. მათ შორის აღსანიშნავია: ეროვნული ვალუტის კურსი; ეროვნული ბანკის რეფინანსირების განაკვეთი; მონეტარული აგრეგატები; სამრეწველო პროდუქციაზე მწარმოებელთა ფასების ინდექსი; ფასები ელექტრომატარებლებსა და საწვავზე; ფასების დინამიკა სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოებზე; სამრეწველო წარმოების მოცულობა; ნომინალური საშუალო ხელფასი; ბიუჯეტის დეფიციტი.

სწორედ ამ ფაქტორთა გათვალისწინება ინფლაციურ პროცესთა ანალიზის დროს უფრო სრულყოფილსა და ეფექტურს გახდის არა მარტო ინფლაციური პროცესების შეფასებას, არამედ მომავალი პერიოდისათვის საპროგნოზო მაჩვენებლების განსაზღვრას.

ინფლაციის რეგულირება წარმოადგენს ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკის პრიორიტეტულ მიზანს. მისი აქტუალობიდან გამომდინარე, მეცნიერ-ეკონომისტთა მხრიდან ინფლაციის მოდელირების საკმაოდ ბევრი მცდელობა იყო. უნდა აღინიშნოს, რომ ინფლაციის ფენომენის ახსნისას მკვლევარები მიდიან პოლარულად განსხვავებულ დასკვნებამდე. ინფლაციური პროცესების ნებისმიერი კონცეფცია, ნებისმიერი ახსნა გულისხმობს ეკონომიკური პოლიტიკის რიგ ღონისძიებებს. უმთავრესი კი არის ის, რომ ინფლაცია განხილული უნდა იქნეს ძირითად მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებთან კავშირში.

XX საუკუნის 90-იან წლებში საკმაოდ პოპულარული იყო ფედერალური სარეზერვო სისტემის თანამშრომელთა ი. პოლმანის, რ. პორტერისა და დ. სმელის მიერ შემუშავებული ე. წ. P^* მოდელი[6]. ამ მოდელის თეორიულ საფუძველს წარმოადგენს $MV \equiv PY$ იგივეობა. ამ იგივეობის მიხედვით განისაზღვრება ფასების წონასწორი დონე (P^*), რომელიც ტოლია

$$P^* = \frac{M}{Y^*} \cdot V^*,$$

სადაც Y^* ქვეყნის საწარმოო პოტენციალის სრული გამოყენებით მიღებული პროდუქციის გამოშვებაა, V^* - ფულის “ნორმალური” (ხანგრძლივი პერიოდისათვის საშუალო) ბრუნვის სინქარე. ეს იგივეობა სრულად შეესაბამება ნეოკლასიკურ კონცეფციას, რომლის მიხედვითაც ფასების დონე მიმოქცევაში არსებული ფულის პირდაპირპროპორციულია.

სხვაობა ფასების წონასწორ და ფაქტობრივ დონეებს შორის (**price gap**) განსაზღვრავს სწორედ ფასების ფაქტობრივი დონის ცვლილებას: თუ $P^* > P_t$ მოსალოდნელია ინფლაციის დაჩქარება, ხოლო როცა $P^* < P_t$ მისი ტემპის შენელება. ეს დასკვნა დამყარებულია იმ დაშვებაზე, რომ ყველა ფაქტორი, რომელიც იწვევს ინფლაციის ფაქტობრივი დონის გადახრას მისი წონასწორი მნიშვნელობიდან, ვლინდება შემდეგი უტოლობებით $Y_t \neq Y^*$, $V_t \neq V^*$. რადგანაც სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკა და საბაზრო მექანიზმი ეროვნულ მეურნეობას უბიძგებს სრული დასაქმებისაკენ (ამ შემთხვევაში $Y_t \rightarrow Y^*$, $V_t \rightarrow V^*$), წარმოიქმნება ამ სხვაობის დაფარვის ტენდენცია.

მიუხედავად მოცემული მოდელის სიმარტივისა და ნეოკლასიკური წარმომართისა, მასში, მონეტარულთან ერთად, გათვალისწინებულია ინფლაციის არამონეტარული ფაქტორებიც. ფულის მოცემული რაოდენობის პირობებში თანაფარდობა ფასების წონასწორ და ფაქტობრივ დონეებს შორის შეიძლება წარმოვადგინოთ თანაფარდობად საწარმოო სიმძლავრეების გამოყენების ხარისხისა საშინაო მეურნეობების “შეკვების” ხარისხთან, თუ მხედველობაში მივიღებთ იმას, რომ V შეესაბამება ფულზე მოთხოვნის ნორმალურ მოცულობას:

$$P^*/P_t = \frac{Y_t}{Y^*} / \frac{V_t}{V^*}$$

წარმოების დანახარჯების, იმპორტის ღირებულების და საგადასახადო განაკვეთების ცვლილება აისახება საწარმოო პოტენციალის გამოყენების ხარისხზე. სუფთა მონეტარულ მოვლენად ინფლაცია გვევლინება მხოლოდ მაშინ, როცა $Y_t = Y^*$, $V_t = V^*$.

ინფლაცია მრავალფაქტორული მაჩვენებელია, რაც იმას ნიშნავს, რომ მისი ფორმირების პროცესზე მრავალი მოვლენა მოქმედებს. შეუძლებელია სახელმწიფოს მხრიდან ინფლაციის რეგულირება იმ მოვლენათა და ფაქტორთა გათვალისწინების გარეშე, რომლებიც განაპირობებენ ინფლაციის ვარიაციას. ეკონომიკაში მიმდინარე პროცესების ანალიზი საშუალებას იძლევა შესწავლილი იქნეს და შეფასდეს ინფლაციის პროცესი. შეფასდეს მასზე ზემოქმედ ფაქტორთა ზეგავლენის ხარისხი. ზეგავლენის გაზომვა და შეძღვომი ოპტიმიზაცია შესაძლებელს გახდის შემუშავდეს ინფლაციის რეგულირების დონისძიებათა სისტემა. ინფლაციის ეკონომეტრიკული მოდელირების პროცესში მნიშვნელოვანია განისაზღვროს სწორედ მაჩვენებლები, რომლებიც მნიშვნელოვანწილად განაპირობებენ ინფლაციურ პროცესებს. ამავდროულად, გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ზოგიერთი მათგანის რაოდენობრივი გამოსახვა შეუძლებელია, თუმცა მათი გავლენა ინფლაციაზე შესაძლებელია ძალიან დიდიც იყოს.

უნდა აღინიშნოს რომ, ინფლაციურ პროცესთა ანალიზის თვალსაზრისით შესაძლებელია სხვადასხვა მაჩვენებლის გამოყენება. მათ რიცხვს განეკუთვნება მშპ დეფლატორი, სამომხმარებლო ფასების ინდექსი, ცხოვრების ღირებულების ინდექსი. ამ მაჩვენებლებს განსაზღვრული ეკონომიკური შინაარსი, ღირსება და ნაკლოვანებები გააჩნია. ინფლაციურ პროცესთა მოდელირების დროს ყველაზე ხშირად გამოიყენება სამომხმარებლო ფასების ინდექსი. იგი წარმოადგენს ფასების ცვლილების საკმაოდ თვალსაჩინო მაჩვენებელს. ინფლაციის ეკონომეტრიკული მოდელირებისას მნიშვნელოვანია სწორად განისაზღვროს იმ ფაქტორთა წრე, რომლებიც ზეგავლენას ახდენენ ინფლაციურ პროცესებზე. მეცნიერ-მკვლევართა შორის არ არსებობს ერთმნიშვნელოვანი დამოკიდებულება ამ საკითხისადმი.

ზოგიერთი მათგანი განიხილავს მხოლოდ მონეტარულ ფაქტორთა გარკვეულ ჯგუფს. მაგალითად, ა. მაკედონსკის მიერ აგებულ ინფლაციის ეკონომეტრიკულ მოდელში [7] დამოუკიდებელ ფაქტორ-ცვლადებად განიხილება ფულის მასა (აგრეგატი M0), სავალუტო კურსი და საბიუჯეტო სისტემის დეფიციტი (ინფლაციურ პროცესებზე ფულის მასის ზეგავლენის შეფასების თვალსაზრისით შესაძლებელია განხილულ იქნეს როგორც M0, ასევე M2 მაჩვენებელიც, მაგრამ იმდენად, რამდენადაც ეს მაჩვენებლები მჭიდრო კორელაციურ კავშირში იმყოფებიან, მიზანშეწონილია ერთ-ერთი მათგანის ჩართვა მოდელში. მკვლევართა მიერ ხშირ შემთხვევაში გაითვალისწინება M0 მაჩვენებელი, რაც განპირობებულია ინფლაციის მაჩვენებლად სამომხმარებლო ფასების ინდექსის გამოყენებით. მიმოქცევაში არსებული ნაღდი ფული უშუალო შეხებაშია სამომხმარებელი ფასებთან).

თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგიერთი მკვლევარის აზრით, ბიუჯეტის დეფიციტი ინფლაციასთან მიმართებაში განხილული უნდა იქნეს მხოლოდ, როგორც თვისებრივი მაჩვენებელი, ვინაიდან არ არსებობს მჭიდრო კორელაციური კავშირი ინფლაციასა და ბიუჯეტის დეფიციტს შორის. ბიუჯეტის დეფიციტურობა გარდამავალი ეკონომიკისათვის დამახასიათებელი თანამდევით მოვლენაა. ზოგ შემთხვევაში იგი გვევლინება ინფლაციის წყაროდ. თუმცა ინფლაციის დამოკიდებულება დეფიციტურ ბიუჯეტზე განიხილება უფრო “ხარისხობრივ” ან “თეორიულ” დონეზე. სხვადასხვა ეკონომიკური ფაქტორების ინფლაციაზე ზეგავლენის რაოდენობრივი შეფასება ხშირ შემთხვევაში ამ მაჩვენებლის გათვალისწინების გარეშე ხდება.

ა. მაკედონსკიმ ააგო მრავლობითი წრფივი რეგრესიული მოდელი ზემოაღნიშნულ ფაქტორთა გათვალისწინებით, რომელიც მოიცავდა ათწლიან პერიოდს. აღნიშნული მოდელის გათვლებების შედეგად ინფლაციაზე ზემოქმედ ყველაზე მნიშვნელოვან ფაქტორად გამოვლინდა სავალუტო კურსი, ვინაიდან ამ გათვლებით ყველაზე მჭიდრო კორელაცია სწორედ ამ ფაქტორებს შორის დაფიქსირდა.

ინფლაციურ პროცესთა ეკონომეტრიკული ანალიზისას ყურადღება უნდა გამახვილდეს მიზეზშედეგობრივ კავშირებზე ინფლაციასა და მის გამომწვევ ფაქტორებს შორის. ეს იმითაა განპირობებული, რომ ზოგ შემთხვევაში ეს კავშირები არა მხოლოდ პირდაპირია, არამედ ორმხრივიც. მაგალითად, ინფლაციასა და სავალუტო კურსის დინამიკას შორის კავშირი არაერთგვაროვანია და თუ სავალუტო კურსის ვარიაცია ინფლაციურ პროცესთა პროვოცირებას იწვევს, თავის მხრივ, ინფლაციაც მოქმედებს სავალუტო კურსზე.

ამავდროულად, გათვალისწინებულ იქნა დროითი ლაგის საკითხი. არსებობს დროითი ლაგი ფასების დონის ნაზრდსა და ფულის მასის ნაზრდს შორის. იგი შეიძლება იყოს რამდენიმე თვიანი (1-დან 6 თვემდე). არ არსებობს ცალსახა განსაზღვრა თუ როგორია ეს პერიოდი ზუსტად. თუმცა არსებობს ჰიპოთეზა, რომლის მიხედვითაც, რაც უფრო მცირეა ინფლაცია, მით უფრო

გრძელია დროითი ლაგი. რაც უფრო მაღალია ინფლაცია, მით უფრო მოკლეა ოგი.

ინფლაციური პროცესების ანალიზის დროს ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს ქვეყანაში არსებული საშუალო ხელფასი, მაჩვენებელი, რომელიც გამოხატავს შრომის ანაზღაურების საშუალო სიდიდეს. ამიტომ, ინფლაციის ეკონომეტრიკულ მოდელში ზოგ შემთხვევაში ამხსნელ ცვლადად შესაძლებელია ეს მაჩვენებელიც ჩაირთოს. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ არ არსებობს ერთიანი მიდგომა, თუ რამდენადაა საშუალო ხელფასი ამხსნელი ფაქტორი ინფლაციის მოდელირების პროცესში. ზოგი ეკონომისტი მას უმნიშვნელო ფაქტორად მიიჩნევს, ზოგიერთი კი საკმაოდ წონად მაჩვენებლად. ა. ციპლაკოვის მიერ აგებულ ინფლაციის ეკონომეტრიკულ მოდელში [12] ამხსნელ ცვლადებად განხილულია ფულის აგრეგატები (როგორც M0, ასევე M2), საშუალო ხელფასი და ვალუტის კურსი. ამ მოდელის გათვლის შედეგად გამოვლინდა, რომ ყველაზე ადეკვატური ფაქტორი აღმოჩნდა საშუალო ხელფასის დონე.

უნდა აღინიშნოს, რომ ეკონომეტრიკული მოდელირების პროცესში ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ეტაპს სტატისტიკური ინფორმაციის ანალიზი წარმოადგენს. მოდელირების შედეგები დიდადაა დამოკიდებული ინფორმაციის საიმედოობასა და სისწორეზე. საქართველოში, სტატისტიკური ინფორმაციის საიმედოობის თვალსაზრისით, დღეს არსებული მდგომარეობა ნაკლებად იძლევა იმის საშუალებას, რომ ინფლაციურ პროცესთა ეკონომეტრიკული მოდელიებით საინტერესო და პრაქტიკული თვალსაზრისით ღირებული შედეგები იქნეს მიღებულ. თუმცა შევეცადეთ, ჩვენს ხელთ არსებულ მონაცემებზე დაყრდნობით აგვეგო ინფლაციის მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებზე (საშუალო ხელფასი, ფულის აგრეგატი M0, სავალუტო კურსი) დამოკიდებულების მრავლობითი რეგრესიის მოდელი. კვლევის პერიოდი მოიცავდა 1996-2008 წლებს. ამავდროულად, გავითვალისწინეთ დროითი ლაგის საკითხი და მონაცემები ავიღეთ დროში ერთი თვის წინმსწრები პერიოდისათვის. ინფლაციის მოდელირებისათვის გამოყენებულ იქნა SPSS პროგრამა. მოდელირების შედეგები კიდევ ერთხელ ადასტურებს მოსაზრებას ინფლაციის მრავალფაქტორულობის შესახებ. დეტერმინაციის კოეფიციენტის მნიშვნელობა იმის მტკიცების საშუალებას იძლევა, რომ, ამ ფაქტორთა გარდა, ინფლაციურ პროცესებზე გავლენას ახდენდა სხვა (მათ შორის არამაკროეკონომიკური ბუნების) ფაქტორებიც.

ინფლაციასა და მის განმაპირობებელ ფაქტორებს შორის კავშირების რაოდენობრივი შეფასება საშუალებას მოგვცემს, განზოგადდეს და კორექტირდეს გავრცელებული დასკვნები ინფლაციის ბუნებისა და მექანიზმის შესახებ.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. **Бункина М.К., Семенов А. М.** Основы валютных отношений. Москва, ЮРАИТ, 2000.
2. **Гайгер Л.Т.** Макроэкономическая теория и переходная экономика. Пер. с англ.-М.: "ИНФРА-М", 1996.
3. **Илларионов А.** Инфляция и экономический рост. - ж. "Вопросы экономики", №8, ст. 91, 1997.
4. **Кремер Н. Ш., Путко Б. А.** Эконометрика. Москва, ЮНИТИ, 2002.
5. **Лившиц А.** Инфляция (краткий курс) - ж. "Российский экономический журнал", №4, ст. 118-129, 1992.
6. **Линдерт Г.** Экономика мирохозяйственных связей. Москва, 1992.
7. **Македонский Ф. С.** Моделирование инфляции в России в 1992-2002 гг. Москва, 2004.
8. **Моисеев С.Р.** Инфляция: Современный взгляд на вечную проблему. – М.: ООО «Маркет ДС Корпорейшн», – 228с. – (Академическая серия). 2004.

9. **Райская Н.Н., Сергиенко Я.В., Френкель А.А.** Инфляционные процессы в России (1992-1999гг) тенденции, факторы. М.: ЗАО "Финстатинформ", 2001.
10. **Уотшем Т.Дж., Паррамоу К.** Количественные методы в финансах. Москва, "Финансы", 1999.
11. **Фридмен М.** Количественная теория денег. Пер. с англ. -М.: "Эльф пресс", 1996.
12. **Цыплаков А.А.** Эконометрический анализ процессов высокой инфляции (на примере России). Автореферат на соиск. ст. Кандидата экономических наук. Новосибирск. 1998.
13. **Hopkins J.** The Theory of Money. London, 1998.
14. Inflation Targeting in Practice: Strategic and Operational Issues and Application to Emerging Market Economies. Ed. by Blejer M. and others.- Washington: IMF, 2000.

Lia Totladze
Academic Doctor of Economics
Senior Scientific Worker of Paata Gugushvili Institute of Economics

METHODOLOGICAL ISUUES OF ECONOMETRICAL MODELLING OF INFLATION

Summary

Among other macroeconomic indices of inflation and country development a balanced relationship is the prerequisite of succesful development of economy. Hence, the study of quantitative aspects of inflation mechanism by means of econometric modeling of inflation processes is very actual.

In economic litarature there exist econometric models of inflation offeced by various scientists, which describe qualitative links among inflation and such macroeconomic indices as: mass of money, exchange rate, budget deficit, average wage.

მთის რეგიონის აღორძინების პრობლემები საქართველოში
ბლოკალიზაციის პირობებში

საქართველო თავისი ზედაპირის ხასიათით და რელიეფის ფორმით მეტად მრავალფეროვანია, რაც მის უნიკალურობაში ვლინდება. მაღალმთიანი რელიეფის წილად მოდის ქვეყნის საერთო ფართობის 20%. ამასთან, საშუალო მთიანი რელიეფზე მოდის საერთო ფართობის 1/3, დაბალმთიანი რელიეფის წილად კი – 1/4. ვაკე-დაბლობებსა და მთისწინეთის გორაკ-ბორცვებს 23%-ზე მეტი უკავია [1, 43]. აქედან გამომდინარე, ცხადია, გლობალიზაციის პროცესში დიდი ყურადღება უნდა დაეთმოს მთის დიდი ეკონომიკური პოტენციალის ეროვნული ეკონომიკის სამსახურში ჩაყენებას. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ქვეყნის მასშტაბით სწორი ეკონომიკური სტრატეგიის ჩამოყალიბება. დღევანდელი ხელისუფლების პირობებში, როდესაც ყველაზე ძვირფასი ეროვნული კაპიტალი – მიწა ყიდვა-გაყიდვის ობიექტი ხდება, ძნელია ამ სტრატეგიაზე საუბარი, მაგრამ არც უთქმელობა ივარგებს. მართალია, ქვეყანა მრავალფეროვნებით გამოირჩევა, მაგრამ მხოლოდ დედაქალაქის მეგაპოლისად გადაქცევა საქმეს ნაკლებად უშველის. მხედველობაში გვაქვს რეგიონების და, განსაკუთრებით, მთიანი რეგიონის ეკონომიკური პოლიტიკის ერთ-ერთ პრიორიტეტულ სტრატეგიად გამოცხადება. უნდა ითქვას, რომ საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ეს გლობალური საკითხი მეტად მნიშვნელოვანია დღეს, როდესაც ყველაზე მეტად დეფორმირებულია მისი სამეურნეო სპეციალიზაცია და სტრუქტურული პოლიტიკა.

ქვეყნის მთიანი ნაწილის აღორძინების პრობლემის გადაჭრა ისეთი საერთო ეროვნული პოლიტიკური საკითხია, რომელზედაც ბევრადაა დამოკიდებული არა იმდენად ჩვენი აწმყო, რამდენადაც მომავალი. უკვე დროა, სწორი საერთო-ეროვნული სტრატეგია გამოვიმუშაოთ მთიანი რეგიონების მიმართ. დღევანდელი გადასახედიდან დიდი შეცდომა იქნა დაშვებული თავის დროზე, როდესაც მთის მოსახლეობის ბარში ჩამოსახლების სტიმულირება ხდებოდა. ეს არასწორი სახელმწიფო პოლიტიკით იყო განპირობებული, რისი უარყოფითი შედეგები დღეს უკვე სახეხია.

უნდა ითქვას, რომ საქართველოს მთის რეგიონების მართლაც რომ გასაოცარი საერთო-ისტორიული, სოციალურ-კულტურული თუ ფსიქიკურ-ეკოლოგიური მრავალფეროვნება მისი პრობლემებისადმი მეტად დიდ პასუხისმგებლობას, მოქნილ და დიფერენცირებულ მიდგომას მოითხოვს. აქ მთავარია სპეციალური სამეცნიერო პროექტების შემუშავება. სამწუხაროდ, დღეს ხელისუფლება ნაკლებად ზრუნავს ამ უნიკალური მთიანი რეგიონების პოპულარობისათვის. მარტო ერთი კუთხით ტურიზმის განვითარებისთვის ზრუნვა დიდ შედეგებს არ მოგვიტანს. აქ საჭიროა ინვესტირებთან ერთობლივად სპეციალური სამეცნიერო პროექტების შემუშავება, მათი დაინტერესება მოგების მიღებაში.

ჩვენი აზრით, ძირეულ გადასინჯვას მოითხოვს აგრეთვე ასეთი მაღალი კაპიტალდაბანდებებით დაწყებული გზების სამუშაოებიც. ზამთრის მკაცრ პირობებში გზები არასაიმედო და არაეფექტიანია ექსპლუატაციაში, დიდძალ მატერიალურ და ფინანსურ სახსრებს მოითხოვს. თანამედროვე ტრანსპორტს ასეთი გზები ვერ მოემსახურება, გამოსავალი, ჩვენი აზრით, ამ პრობლემის კომბინირებულ გადაწყვეტაშია საძიებელი. იქ, სადაც რელიეფი ამის საშუალებას იძლევა, შეიძლება გაყვანილ იქნეს თანამედროვე ავტომაგისტრალებიც, მაგრამ ძნელად მისაღწეობ რთული რელიეფის პირობებში კურსი უნდა ავიღოთ სპეციალურ სამთო-საავიაციო ტრანსპორტსა და განსაკუთრებით კი საბავირო გზების

მრავალგანშტოებიანი სისტემის შექმნაზე, რომლის გამოცდილებაც დიდია მსოფლიოს მთიან ქვეყნებში.

ვიტირობთ, ქვეყნის თვითდაცლის პროცესი, რომელიც დემოგრაფიული სიტუაციის გაუარესების ხელშემწყობი ფაქტორიცაა, ყველაზე მტკივნეულად დაუძღვრებულ, სისხლდაცლილ მთის რეგიონებს ეხება. მისი აღორძინების პროცესების სერიოზული დაწყება ქვეყნის ეროვნული ეკონომიკის წინსვლის გარანტიაც არის.

ჩვენი აზრით, უპრიანი იქნება ორ სრულიად განსხვავებულ ეპოქებს შორის პარალელების გაღება. ეს განსაკუთრებით ეხება მე-20 საუკუნის 30-40-იან წლებს, როდესაც საქართველოში აქტიურად დაიწყო ე.წ. „სოციალისტური ინდუსტრიალიზაციის კურსის“ განხორციელება და მის შედეგად კი ურბანიზაციამ ერთიანად დაცალა და გააუჟაცრიელა მთა. სამწუხაროდ, დღევანდელ პერიოდში გატარებული „ტოტალური პრივატიზაციის“ პოლიტიკა უარესს თუ არა იმავე პოლიტიკას უწყობს ხელს. მაშინდელი სახელმწიფო ხელისუფლება იმითაც უცხადებდა სოლიდარობას ამ დამღუპველ პროცესს, რომ ერთიანად მოიშალა მთის ტრადიციული სამეურნეო დარგები და ცხოვრების წესი, ძველი თემების ადათ-წესები. ეს ხომ ქართული მთის ცხოვრების წესის მოშლას, მისი სამეურნეო და ყოფაცხოვრებითი ტრადიციების გადაგვარებაა, მე-20 საუკუნის საქართველოს საზოგადოებრივ-ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთი ტრაგიკული მოვლენაა და მისი შედეგების ლიკვიდაცია და მთის აღორძინება ახალი, ოცდამეერთე საუკუნის საქართველოს ერთ-ერთი დიდი სტრატეგიული სოციალურ-ეკონომიკური, დემოგრაფიული და ეკოლოგიური ამოცანა გახდა.

ისტორიულად მთას უდიდესი ფუნქცია აკისრია საქართველოს გადარჩენის საქმეში. ნიშანდობლივია ისიც, რომ საერთო-ისტორიული თვალსაზრისით, მთის რეგიონის მნიშვნელობა არა მარტო მისი მასშტაბურობით განიზომება, არამედ, პირველ რიგში, იმით, რომ ქვეყნის საზოგადოებრივ-ეკონომიკურ განვითარებაში მას ოდითგანვე პირველხარისხოვანი როლი ეკისრებოდა. მთა ქართველი კაცის მარჩენალიც კი იყო. ასევე მე-19 საუკუნის ჩათვლით, მთა იყო მეცხოველეობის პროდუქტებით მომარაგების ძირითადი წყარო. ამასთან, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ერთ-ერთი გადამწყვეტი სწორედ მთის ფაქტორი იყო, რომ ჩვენი მოსახლეობა ხიზნებად არ იქცნენ სხვა ქვეყნებში. მართალია, დღეს მთის რეგიონს ვერ მოვთხოვთ აქტიური სამეურნეო განვითარების ფუნქციის შესრულებას, მაგრამ ისიცაა საფიქრებელი, რომ, უახლოესი თუ შორეული მომავლის თვალსაზრისით, მთას კიდევ შეუძლია მწირი ტერიტორიების პირობებში დიდი სამსახური გაუწიოს ქვეყანას. ამიტომ, გადაჭარბებული არ იქნება თუ ვიტყვით, რომ არა მარტო წმინდა სოციალურ-ეკონომიკური, არამედ საერთო-ისტორიული პერსპექტივის თვალსაზრისითაც, მთის რეგიონის აღორძინება ერთ-ერთ საერთო ეროვნულ პრობლემად უნდა ჩაითვალოს გლობალიზაციის პირობებში.

თანამედროვე მეცნიერულ-ტექნოლოგიური პროგრესის ეპოქაში რეგიონების აღორძინებისა და განვითარების პრობლემა უნდა გადაწყდეს. ამისათვის მატერიალურ-ტექნიკური და სხვა საშუალებების გამონახვა იმდენად ძნელი არ იქნება, ვიდრე ქვეყნის ხელისუფალთა პოლიტიკური ნება. ეს გამოვლინდება საკითხისადმი კომპლექსურ მიდგომასა და ერთიანი გლობალური პოლიტიკის შემუშავებაში. მისი მიზანი შეიძლება გამოიკვეთოს, უპირველეს ყოვლისა, მთიანი რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების უზრუნველყოფაში. სათანადო სამართლებრივი ბაზის საფუძველზე უნდა დარეგულირდეს მოსახლეობის სტიქიური თუ იძულებითი მიგრაცია, რაც გულისხმობს ამ რეგიონებიდან დაცლილი და ნახევრად დაცლილი სოფლებისა და თემების აღორძინებას. ეს გამოიწვევს ადგილობრივი რესურსების რაციონალურ გამოყენებას და ამის საფუძველზე წარმოების განვითარებასა და მოსახლეობის დასაქმების დონის ზრდას. აქვე მნიშვნელოვანია თვითმყოფადი ლანდშაფტებისა და ეკოსისტემების შენარჩუნება და მათზე ზემოქმედებისაგან დაცვა.

გარდა ამისა, ჩვენი აზრით, მნიშვნელოვანია მეურნეობის თუ რომელ სახეობებს უნდა მიენიჭოს უპირატესობა. პირველ რიგში უნდა განვითარდეს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ისეთი სახეები, როგორცაა მემარცვლეობა (ეს დარგი, და განსაკუთრებით, მისი წმინდა ქართული ენდემური ჯიშები, დღეს გადაშენების პირასაა მისული. საუკუნეების განმავლობაში ჩვენი წინაპრების მიერ გამოყვანილი ხორბლის უამრავი ჯიში დღეს სხვა ქვეყნების საკუთრებად ცხადდება, რაც ყოველად დაუშვებელია და დიდ დაფიქრებას მოითხოვს. მისი აღორძინება და განვითარება კი ეროვნული საქმეა, რასაც მომავალი თაობა მაღლიერებით დააფასებს), მეცხოველეობა, მებოსტნეობა, მეხილეობა, მეფუტკრეობა, თევზის მოშენება, სამონადირეო და სატყეო მეურნეობა. აქვე უნდა განვითარდეს სამრეწველო წარმოება. პირველ რიგში კი უნდა მოხდეს ადგილობრივი ბუნებრივი სიმდიდრის ათვისება ბუნების მდგრადი განვითარების პრინციპების დაცვით, შინამრეწვის (ეს განსაკუთრებულ პრიორიტეტად მიგვაჩნია მთის რეგიონებში ტრადიციული წვრილი წარმოების აღორძინების თვალსაზრისით), განახლებადი ენერჯეტიკის და განსაკუთრებით, მცირე სიმძლავრის ჰიდროელექტროსადგურების მოშენებლობა. გარდა ამისა, უდიდესი ყურადღება უნდა მიექცეს როგორც სტრატეგიულ დარგს საქართველოში – ტურიზმისა და საკურორტო და რეკრეაციული მეურნეობის განვითარებას.

მთის რეგიონისათვის მტკიცე სამეურნეო ფუნქციის დასამკვიდრებლად გადაწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ასეთივე მტკიცე და, ამასთან, მუდმივად განვითარებადი ენერჯეტიკული ბაზის შექმნას. ამ მნიშვნელოვან სფეროში ბევრი პრობლემაა. მათ გადასაჭრელად გამოსავალის ძებნა მცირე მასშტაბის ლოკალური ჰიდროელექტროსადგურების მოშენებლობაა, რისთვისაც ხელსაყრელი ბაზაა მთის სწრაფი მდინარეები. ამ მხრივ ბოლო წლებში რიგი ნაბიჯები გადაიდგა სხვადასხვა პროექტების რეალიზაციის ხაზით, მაგრამ ჯერჯერობით მთის რეგიონებში საქმე წინ არ წაწეულა.

საქართველო, როგორც მცირემიწიანი ქვეყანა, დღევანდელ პირობებში მოითხოვს მის სრულფასოვან ათვისებას ისევე და ისევე ქართველი ხალხის მიერ. სახელმწიფოებს შორის თავისუფალმა მიმოსვლამ ბევრი პრობლემა სააშკარაოზე გამოიტანა. ფინანსური რესურსების სიმწირის გამო ჩვენი ქვეყნის მოქალაქეები საზღვარგარეთ მიდიან სამუშაოს საძებნელად, რაც მთავრდება იმით, რომ, ხშირ შემთხვევაში, ეს ადამიანები იმ ქვეყნის მოქალაქეები ხდებიან და, ფაქტობრივად, ჩვენი ქვეყნისთვის დაკარგულად ითვლებიან. ეს კი დემოგრაფიული სიტუაციის კიდევ უფრო გაუარესებას იწვევს.

მთის სოციალურ-ეკონომიკური აღორძინება საქართველოში ტურიზმის განვითარების მოთხოვნებსაც მოიცავს. ეს დარგი შეიძლება სტატეგიულად ჩაითვალოს და იგი, სპორტთან ერთად, სახელმწიფოებრივი და ეროვნული პრესტიჟულობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საზომი ხდება. იგი არა მარტო კულტურულ-ინტელექტუალური ფაქტორებით განიზომება, მას მნიშვნელოვანი ეკონომიკური დანიშნულებაც გააჩნია. ტურიზმის კლასიკური ქვეყნების თანამედროვე ეკონომიკური განვითარების მაჩვენებლები თვალნათლივ ცხადყოფს ამას.

გლობალიზაციის შეუქცევადმა პროცესებმა მრავალი მნიშვნელოვანი პრობლემის წინაშე დააყენა კაცობრიობა. ეს ეხება, უპირველეს ყოვლისა, ეკოლოგიისა და დემოგრაფიის საკითხებს. აქ ჩვენ, პირველ რიგში, მხედველობაში გვაქვს საქართველოს მთის პრობლემები, რომელთა კვლევა და გადაწყვეტა შეუძლებელია ეკოლოგიური და დემოგრაფიული პრობლემების გაუთვალისწინებლად. მიწის სავარგულების საერთო მდგომარეობით საქართველო ყველაზე არასახარბიელო მდგომარეობაში იმყოფება: ჩვენთან მოსახლეობის სიმჭიდროვე 6-ჯერ მეტია, მაშინ, როცა სახნავი მიწების ფართობი ასევე 6-ჯერ ნაკლებია პოსტსაბჭოური სივრცის საშუალო მაჩვენებლებზე. და რაც უფრო მთავარი და დამაფიქრებელია: მიწის ფართობი ყოველწლიურად მცირდება ზღვის, მდინარეების, ნიაღვრებისა და ღვარცოფების, სულ უფრო კლებადი ტყის მასივებისა (რა თქმა უნდა, მარტო მისი გაყიდვა-გასხვისება არ გვაქვს მხედველობაში!) და

მწვანე საფარის, გვალვისა და ქარის უარყოფითი ეკოლოგიური ზემოქმედების შედეგად.

განხილული პრობლემა იმის თქმის საშუალებას გვაძლევს, რომ საქართველო გლობალიზაციის პირობებში უამრავი პრობლემის წინაშე დგას. განვლილი ისტორიული გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ ქვეყნის საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლის პერიოდში ეროვნული ეკონომიკის აღორძინების ერთ-ერთ ძლიერ ფაქტორად მთის რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური აღორძინების პრობლემა იქნება.

სახელმწიფოებრივი ეკონომიკური და ფინანსური პროტექციონიზმი აქტიური ხასიათისა უნდა იყოს მთიანი რეგიონების მიმართ. ამან თავისი გამოხატულება უნდა პოვოს ინვესტიციებისა და ადგილობრივი რესურსების გამოყენების წახალისებით ახალი სამუშაო ადგილების შექმნასა და დასაქმების უზრუნველყოფაში, სპეციალური მიზნობრივი პროგრამების დაფინანსებაში, შეღავათიანი კრედიტების გაცემასა და გადასახადების შემსუბუქებაში. ყოველივე ეს აამაღლებს მთიანი რეგიონების როლს ქვეყნის საერთო ეკონომიკურ აღორძინებაში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს გეოგრაფია. თსუ, 2000.
2. ნ. ჭითანავა, ლ. თაკალანძე, სოციალური ეკონომიკა. თბილისი, 2008.
3. მ. კვარაცხელია, ილია ჭავჭავაძე და ეროვნული ეკონომიკა. თბილისი, 2001.
4. საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის მასალები.

Murman Kvaratskhelia
Doctor of Economic Sciences, Professor

THE PROBLEMS OF THE RESTORATION OF MOUNTAINOUS REGIONS IN GEORGIA IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

Summary

The diversity of relief of Georgia and the importance of usage of the great economical potency of the Mountain in condition of Globalization is considered in the article. The Restoration of Mountainous regions in Georgia is the general national and political question. Historically, a mountain had a great function to save the country, so it will have a main importance in the future too, as in energetic as in development of tourism and resort economy.

ინვესტიციები

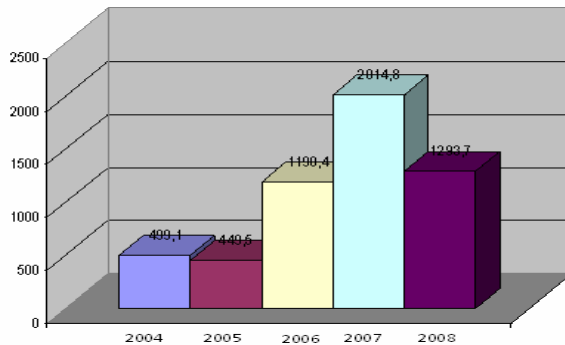
*გიული ქეშელაშვილი
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი
თსუ ასისტენტ-პროფესორი*

საინვესტიციო პროექტები და სახელმწიფო ინტერესები

ეროვნული ეკონომიკისა და მის ბაზაზე ეროვნული სახელმწიფოს ფორმირების პრობლემის გადაწყვეტა მოითხოვს სწორი ეკონომიკური სტრატეგიის დასახვას ეროვნული ინტერესების გათვალისწინებით. ეს უკანასკნელი კი „ჩვენი თავის ჩვენადვე ყუენების“ საფუძველია. გლობალიზაციის პროცესს თან ახლავს მრავალი საფრთხე მსოფლიო და რეგიონული ომების, ეკოლოგიური კატასტროფის, ფინანსური კრიზისის თვალსაზრისით. ამიტომ, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების განხორციელებისას, სახელმწიფო ინტერესების დაცვა ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პრობლემაა. მსოფლიო სამეურნეო სისტემაში მომგებიანი ინტეგრირებისათვის სახელმწიფომ უნდა შექმნას განვითარების ინსტიტუტები, რომლებიც მხარს დაუჭერენ ინვესტიციებს ახალ ინოვაციურ პროექტებში, სტიმულს მისცემენ ინოვაციურ აქტივობას, ხელს შეუწყობენ პროგრესულ ტექნოლოგიურ ძვრებს, რომლებიც გააერთიანებენ ფინანსურ, შრომით და ინფორმაციულ რესურსებს ეკონომიკური ზრდის პერსპექტიულ მიმართულებებზე.

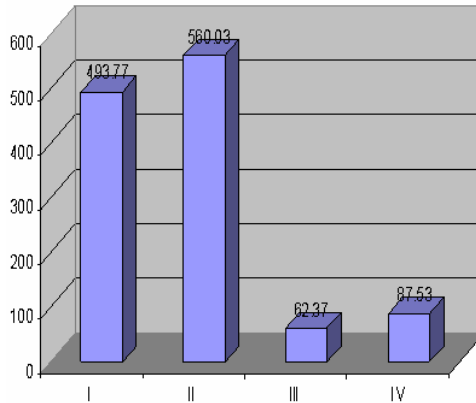
„ინვესტიციები“ ხშირ შემთხვევაში აღიქმება, როგორც კაპიტალის დაბანდება. უცხოურ ეკონომიკურ ლიტერატურაში ინვესტიციები – ეს არის ფულის დაბანდება შემოსავლის ანდა სოციალური ეფექტის მისაღებად, ეს არის ფულადი სახსრები, ფასიანი ქაღალდები, ქონება, რომელსაც აქვს ფულადი ღირებულება, მათი სამეწარმეო სხვა სახის საქმიანობის ობიექტებში ჩადების ქონებრივი უფლება, მოგების სხვა სასარგებლო ეფექტის მიღების მიზნით.

დღევანდელი საქართველოს გეოპოლიტიკურმა მდებარეობამ განაპირობა მისი სატრანზიტო ქვეყანად ჩამოყალიბება. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ქვეყნის საწარმოო პოტენციალის ზრდას და ამ მიმართულებით ჯანსაღი საინვესტიციო კლიმატის შექმნას. 40-ზე მეტ სახელმწიფოსთან ძალაში შევიდა შეთანხმება ინვესტიციების განხორციელებისა და ურთიერთდაცვის შესახებ, მათ შორის არის აშშ, ჩინეთი, გერმანია, იტალია, საფრანგეთი, დიდი ბრიტანეთი და ა.შ. ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაში შეინიშნება ინვესტიციების ზრდის ტენდენციები. იზრდება ინვესტიციების მოცულობა არასახელმწიფო დაფინანსების წყაროს ხარჯზე, შესაბამისად მცირდება სახელმწიფო ინვესტიციების წილი. 2004-2008 წლებში საქართველოში განხორციელებულმა პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობამ შესაბამისად 499,1; 449,5; 1190,4; 2014,8 და 1293,7 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა (იხ. ნახ.1).

ნახ.1. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების დინამიკა საქართველოში 2004-2008 წლებში (მლნ აშშ დოლარი)

2008 წლის ბოლოსათვის ეს მაჩვენებელი მნიშვნელოვნად შემცირდა ქვეყანაში მიმდინარე პოლიტიკური მოვლენების გამო. ამას ცხადყოფს სტატისტიკის დეპარტამენტის 2008 წლის კვარტალური მონაცემები (იხ. ნახ. 2), რომლის მიხედვით, III–IV კვარტალში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობა, I–II კვარტალთან შედარებით, დაახლოებით, 7-ჯერ შემცირდა. ამის ერთ-ერთი მაგალითია 2008 წლის შემოდგომაზე ყაზახური კომპანია „ყაზმუნაიგაზის“ მიერ 1 მლრდ აშშ დოლარის ღირებულების პროექტის დაწყების შეჩერება, რომელიც 2006 წელს გაფორმებული ხელშეკრულების თანახმად, ბათუმში ევროპული სტანდარტების შესაბამისი ნავთობგადამამუშავებელი ქარხნის აშენებას ითვალისწინებდა.

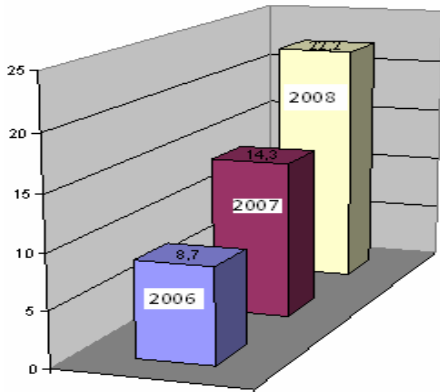

ნახ.2. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები საქართველოში 2008 წლის კვარტალების მიხედვით (მლნ აშშ დოლარი)

ეკონომიკური რეფორმების გატარებაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციები და დონორი ქვეყნები. დონორ ორგანიზაციებს შორის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაცია, მსოფლიო ბანკი, ევროკავშირი, ევროპის საბჭო, აშშ საერთაშორისო განვითარების სააგენტო, ამერიკის საერთაშორისო ჯანმრთელობის კავშირი, დიდი ბრიტანეთის საერთაშორისო განვითარების დეპარტამენტი, შვედეთის საერთაშორისო თანამშრომლობის განვითარების სააგენტო, კანადის საერთაშორისო თანამშრომლობის განვითარების სააგენტო, ექიმები საზღვრებს გარეშე, ღია საზოგადოების ინსტიტუტი, გერმანიის ტექნიკური თანამშრომლობის ორგანიზაცია, გერმანიის რეკონსტრუქციის საკრედიტო ბანკი, წითელი ჯვრის საერთაშორისო კომიტეტი, მიგრაციის საერთაშორისო ორგანიზაცია.

საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ საქართველოში განხორციელებულმა პირდაპირმა ინვესტიციებმა 2006-2008 წლებში შესაბამისად 8,7; 14,3; და 22, 2 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა (იხ. ნახ. 3). ინვესტიციების დიდი ნაწილია ჩადებული საწარმოთა რეკონსტრუქციასა და ტექნიკურ გადაიარაღებაში ისეთ დარგებში, როგორცაა ელექტროენერგეტიკა, გადამამუშავებელი მრეწველობა, ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა. ენერგეტიკის სფეროში ინვესტიციების დახმარებით ხორციელდება პროექტები, რომლებიც ითვალისწინებს ელექტროსადგურების სარეაბილიტაციო სამუშაოების ჩატარებას. კავშირგაბმულობის სფეროში განხორციელებულმა სამუშაოებმა უზრუნველყო მუდმივი და შეუფერხებელი კავშირი როგორც საზღვარგარეთ, ისე საქართველოს რაიონულ ცენტრებთან.

ნახ. 3. საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ საქართველოში განხორციელებული პირდაპირი ინვესტიციები 2006-2008 წლებში (მლნ აშშ დოლარი)

უცხოური და ადგილობრივი ინვესტიციების დახმარებით ხორციელდება ჯანდაცვის, განათლების, ბუნების დაცვის პროექტები, სასტუმროების, ტურიზმისა და ვაჭრობის ობიექტების მშენებლობა, რომელთა დასრულება ხელს შეუწყობს ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებას. თუმცა აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების განხორციელებისას, არსებობს იმის რეალური საშიშროება, რომ საქართველოს ეროვნული აქტივების მფლობელი გახდეს რომელიმე უცხო სახელმწიფო, რაც, ერთი მხრივ, ეწინააღმდეგება ამ პროცესის არსს და, მეორე მხრივ, ქმნის საქართველოზე გარკვეული ზეგავლენის მოხდენის შესაძლებლობას. საქართველოში რუსეთის საინვესტიციო აქტიურობა ჯერ კიდევ 2003 წლის ზაფხულში გამოიკვეთა, როდესაც გაკოტრებული აშშ კომპანიის „ვი ი ეს სილქ როუდ“-ის აქციები „რაო ევს“-მა შეისყიდა. ს/ს „მადნეულის“, შპს „კვარციტის“ და „ტრანს ჯორჯიან რესოურსიზ“-ის პრივატიზების დროს მსურველებს შორის იყო ქართული „ინდუსტრია და ენერჯია კომპლექსი“, ავსტრალიური, ბრიტანული, კანადური, შვეიცარიული, ავსტრიული კომპანიები, თუმცა ტენდერში რუსული ჰოლდინგის – „პრომიშლენნიე ინვესტორის“ მიერ დაფუძნებულმა კომპანია „სტენტონ ექსპიტიზ“-მა გაიმარჯვა, რომელიც „პრომიშლენნიე ინვესტორის“ შვილობილი კომპანიაა. ცხადია, „მადნეულის“-ს აქციების რეალური მფლობელი „პრომიშლენნიე ინვესტორი“ გახდა. მისი აქციების მფლობელი კი რუსეთის სათბობ-ენერჯეტიკის ყოფილი მინისტრია [1].

ზემოაღნიშნულიდან ცხადი ხდება, რომ უცხოური ინვესტიციების დროს იქმნება შესაძლებლობა, უცხო სახელმწიფოების კონტროლირებადი კომპანიების ან ფონდების მიერ მოხდეს სახელმწიფოს განსაკუთრებული მნიშვნელობის ობიექტების აქციათა საკონტროლო პაკეტის შექმნა, რაც ეწინააღმდეგება საქართველოს ეროვნულ ინტერესებს. საინტერესოა ამ სფეროში **ევროკავშირისა და კანადის** გამოცდილება. ევროკავშირმა 2007 წლის ენერგოსისტემის რეფორმის გეგმაში მითითოვა ენერგოკომპანიებისაგან საწარმოო და სადისტრიბუციო არხების განცალკევება და უცხოურ კომპანიებს გარკვეული ლიმიტი დაუწესა ევროკავშირის ენერგობაზარზე. ამით თავი დაიცივა უცხო სახელმწიფოთა ზეგავლენისაგან. ასევე კანადის მთავრობამ 2007 წლის ივლისში დააფუძნა სპეციალური საბჭო, რომელსაც დაევალა საინვესტიციო აქტის გადასინჯვა იმ თვალსაზრისით, რომ ეროვნული ინტერესების დაცვისათვის შემუშავებულიყო არაკომერციული მიზნების მქონე უცხოური საწარმოების აღკვეთის ღონისძიებანი [2].

საინტერესო იქნებოდა ჩვენთვის აღნიშნული გამოცდილების გაზიარება და საინვესტიციო გადაწყვეტილებათა მიღება საქართველოს მთავრობასთან კოორდინაციით. თუ ასეთი ობიექტების ნუსხა განისაზღვრება კანონში „საინვესტიციო საქმიანობის ხელშეწყობისა და გარანტიების შესახებ“ შესაბამისი შესწორებების შეტანის შემდეგ, შეზღუდვების დაწესება არანაირ საფრთხეს არ

შეუქმნიდა თავისუფალი ბიზნესგარემოს განვითარებას და არ გააუარესებდა საქართველოს საინვესტიციო კლიმატს. ასეთი ცვლილებების განხორციელება მნიშვნელოვანია სახელმწიფო ინტერესების დაცვისათვის. როგორ მოახერხებს ქართული სახელმწიფო, რომ შექმნას განვითარების ინსტიტუტები, რომლებიც მხარს დაუჭერენ ინვესტიციებს ახალ ინოვაციურ პროექტებში, სტიმულს მისცემენ ინოვაციურ აქტივობას ეკონომიკური ზრდის პერსპექტიულ მიმართულებებზე?

ინოვაციებში ინვესტირების მექანიზმები მოქმედებს მხოლოდ მაშინ, თუ გათვალისწინებულია ამ პროცესში საბანკო სტრუქტურების მონაწილეობა. საბანკო სტრუქტურები ახდენენ უზარმაზარი სახსრების აკუმულირებას ფინანსური და საინვესტიციო ინსტიტუტების შექმნის გზით. ბანკების მონაწილეობა ამ სფეროში ქმნის დამატებით სტიმულს საინვესტიციო პროექტებისათვის. არც ერთი ფინანსური ინსტიტუტი ისე კარგად არ უზრუნველყოფს საინვესტიციო რესურსების მოძრაობის მართვასა და კონტროლს, როგორც ამას ბანკები ახორციელებენ. „ევრობანკი“ (EBRD) ერთ-ერთი უმსხვილესი ინვესტორია საქართველოს კერძო სექტორში. მან ჩვენი ქვეყნის ენერჯეტიკის, ტრანსპორტის, აგრო-ბიზნესსა და საბანკო სექტორებში 81 საინვესტიციო პროექტი განახორციელა. მის მიერ განხორციელებული ინვესტიციების საერთო მოცულობამ 600 მლნ ევრო შეადგინა.

2007 წლის სექტემბერში ბანკ „რესპუბლიკას“ და საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციას შორის ხელი მოეწერა ხელშეკრულებას, რომლის მიხედვითაც, „რესპუბლიკას“ 20 მლნ აშშ დოლარის კრედიტი გამოეყო მცირე და საშუალო ბიზნესის დასაფინანსებლად. 2008 წლის ბოლოს კი „ევრობანკსა“ და ბანკ „რესპუბლიკას“ შორის ხელი მოეწერა პროექტს, რომლის ბიუჯეტი 5 მლნ დოლარს შეადგენს და, ენერგოეფექტურობის პროგრამის ფარგლებში, როგორც ფიზიკურ, ისე იურიდიულ პირებზე, სესხების გაცემაა გათვალისწინებული. ცხადია, საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტები ეხმარებიან ჩვენს ქვეყანას, მაგრამ აქცენტი უნდა კეთდებოდეს სამამულო წარმოების, ინტელექტუალური წარმოების განვითარებასა და მისი კონკურენტუნარიანობის ამაღლებაზეც.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ვ. პაპავა, „ქართული ოქრო“, გაზ. „24 საათი“, 12 ოქტომბერი, 2007.
2. Canada:Foreign State-Owned Investors Spark „National Security” Concerns 23 Oktober 2007./www.mondaq.com/.
3. www.statistics.ge.

Giuli Keshelashvili
Academic doctor of Economics
TSU Asistent professor

INVESTMENT PROJECTS AND STATE INTERESTS

Summary

Work provides analysis of the investment projects implemented by the international financial institutions in Georgia. It justifies necessity of protection of the state interests with respect of the direct foreign investments and offers analysis of EU and Canadian experience in this sphere.

საინვესტიციო მიზიდველობა და მისი ამაღლების გზები

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში პრაქტიკულად ბიზნესის ყველა მიმართულებას ახასიათებს კონკურენციის მაღალი დონე. თავიანთი პოზიციების შესანარჩუნებლად და ლიდერობის მისაღწევად კომპანიები იძულებული არიან, მუდმივად ვითარდებოდნენ, ითვისებდნენ ახალ ტექნოლოგიებს, აფართოებდნენ საქმიანობის სფეროს. ასეთ პირობებში აუცილებლად დგება ის მომენტი, როცა კომპანიის ხელმძღვანელობა ხვდება, რომ შემდგომი განვითარება შეუძლებელია ინვესტიციების მოზიდვის გარეშე. ინვესტიციების მოზიდვა კომპანიას დამატებით კონკურენტულ უპირატესობებს სძენს და ხშირად მისი ზრდის უმძლავრეს საშუალებად გვევლინება. საწარმოს თუ ინვესტიციების მოზიდვა სჭირდება, მაშინ მისმა ხელმძღვანელობამ აუცილებლად უნდა შეიმუშაოს და ჩამოაყალიბოს საინვესტიციო მიზიდველობის ამაღლების ღონისძიებათა მკაფიო სისტემა.

ინვესტიციების მოზიდვის ძირითადი მიზანია საწარმოს საქმიანობის ეფექტიანობის ამაღლება. ასე რომ, საინვესტიციო სახსრების დაბანდების არჩეული ხერხის შედეგი, მათი გონივრული მართვის შემთხვევაში, უნდა იყოს კომპანიის ღირებულებისა და მისი საქმიანობის სხვა მაჩვენებლების გადიდება.

არსებობს გარე წყაროებიდან საწარმოს დაფინანსების შემდეგი ძირითადი სახეები: ინვესტირება სააქციო კაპიტალში და სასესხო სახსრების გაცემა.

ინვესტირება კომპანიის სააქციო კაპიტალში (პირდაპირი ინვესტირება)

სააქციო კაპიტალში ინვესტიციების მოზიდვის ძირითადი ფორმებია:

- ფინანსური ინვესტორების ინვესტიციები;
- სტრატეგიული ინვესტირება.

ფინანსური ინვესტორების ინვესტიციები არის გარე პროფესიონალი ინვესტორის მიერ, როგორც წესი, კომპანიის აქციების დამბლოკავი, მაგრამ, არა საკონტროლო პაკეტის შექმნა ინვესტიციებზე გაცვლით ან კომპანიის აქციების განთავსება ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე ინვესტორთა ფართო წრისათვის. ინვესტორი ამ შემთხვევაში ძირითად შემოსავალს იღებს აქციათა თავისი პაკეტის გაყიდვის ხარჯზე (ე.ი. ბიზნესიდან გამოსვლის ხარჯზე).

ფინანსური ინვესტორების ინვესტიციების მოზიდვა მიზანშეწონილია საწარმოს განვითარებისთვის: წარმოების მოდერნიზაციისა და გაფართოებისთვის, გაყიდვათა მოცულობის გადიდებისთვის, საქმიანობის ეფექტიანობის ამაღლებისთვის, რის შედეგადაც გაიზრდება კომპანიის ღირებულება და, შესაბამისად, ინვესტორის მიერ დაბანდებული კაპიტალი.

სტრატეგიული ინვესტირება წარმოადგენს ინვესტორის მიერ კომპანიის აქციების მსხვილი (შესაძლოა – საკონტროლოც კი) პაკეტის შექმნას. იგი, როგორც წესი, გულისხმობს ინვესტორის ხანგრძლივად ან მუდმივად დარჩენას კომპანიის მესაკუთრეებს შორის. სტრატეგიული ინვესტირების ბოლო სტადიად ხშირად გვევლინება კომპანიის შესყიდვა ან მისი შერწყმა ინვესტორ კომპანიასთან.

სტრატეგიული ინვესტორების როლში, ჩვეულებრივ, გამოდიან დარგის ლიდერი საწარმოები და მათი მსხვილი გაერთიანებები. სტრატეგიული ინვესტორის ძირითადი მიზანია საკუთარი ბიზნესის ეფექტიანობის ამაღლება და ახალი რესურსებისა და ტექნოლოგიების მოპოვება.

ინვესტირება სასესხო სახსრების მიღების ფორმით

ძირითადი ინსტრუმენტებია – კრედიტი (საბანკო, სავაჭრო), ობლიგაციური სესხები, სალიზინგო სქემები. მოზიდული დაფინანსების მოცულობები ათეულათასობით დოლარიდან ათეულმილიონობით დოლარამდეა. დაფინანსების ვადებიც მერყეობს – რამდენიმე თვიდან რამდენიმე წლამდე. ამ დროს ინვესტორის ძირითადი მიზანია დაბანდებულ კაპიტალზე პროცენტის მიღება რისკის მოცემული დონის პირობებში. ამიტომ მოცემული ჯგუფის ინვესტორებს აინტერესებთ საწარმოს შემდგომი განვითარება იმ თვალსაზრისით, რომ მათ შეეძლოთ პროცენტების გადახდისა და ვალის ძირითადი თანხის დაბრუნების ვალდებულებათა შესრულება.

ამგვარად, ყველა ინვესტორი ორ ჯგუფად შეგვიძლია დავყოთ: *პირველი*, პროცენტების ფორმის მქონე შემოსავლების მიღებით დაინტერესებული კრედიტორები; *მეორე*, ბიზნესის ის მონაწილეები, რომლებიც კომპანიის ღირებულების ზრდიდან შემოსავლის მიღებით არიან დაინტერესებული.

თითოეული ჯგუფის ინვესტორისთვის საინვესტიციო მიმზიდველობას განსაზღვრავს მათ მიერ დაბანდებულ სახსრებზე მისაღები შემოსავლის დონე. მას, თავის მხრივ, განაპირობებს კაპიტალის დაუბრუნებლობისა და კაპიტალზე შემოსავლის ვერმიღების რისკის დონე. ამასთან, აშკარაა, რომ კრედიტორი ინვესტორებისთვის ძირითადი მოთხოვნაა საწარმოს იმ უნარის დადასტურება, რომ იგი შეასრულებს კაპიტალის დაბრუნებისა და პროცენტების გადახდის ვალდებულებას, ხოლო, ბიზნესში მონაწილე ინვესტორებისთვის – იმ უნარის დადასტურება, რომ აითვისებს ინვესტიციებს და ინვესტორის აქციათა პაკეტის ღირებულებას.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, საწარმომ მთელი რიგი ღონისძიებები უნდა გაატაროს თავისი საინვესტიციო მიმზიდველობის ასამაღლებლად – ინვესტორის მოთხოვნების სრულად დასაკმაყოფილებლად. აღნიშნული ღონისძიებები შეიძლება იყოს:

- განვითარების გრძელვადიანი სტრატეგიის შემუშავება;
- ბიზნესდაგეგმვა;
- იურიდიული ექსპერტიზა და სამართალდამდგენი დოკუმენტების მოყვანა კანონმდებლობასთან შესაბამისობაში;
- საკრედიტო ისტორიის შექმნა;
- რეფორმების (რესტრუქტურისაციის) ღონისძიებათა გატარება.

იმის გასარკვევად, თუ რა ღონისძიებები სჭირდება საწარმოს საინვესტიციო მიმზიდველობის ასამაღლებლად, მიზანშეწონილია არსებული სიტუაციის ანალიზის ჩატარება (საწარმოს მდგომარეობის დიაგნოსტიკა). იგი საშუალებას გვაძლევს: განისაზღვროს კომპანიის საქმიანობის ძლიერი მხარეები; დადგინდეს რისკები და კომპანიის მიმდინარე მდგომარეობაში არსებული სუსტი მხარეები, მათ შორის – ინვესტორის თვალსაზრისით; შემუშავდეს კონკურენტუნარიანობის განვითარების, საქმიანობის ეფექტიანობის ამაღლებისა და საინვესტიციო მიმზიდველობის გაძლიერების ღონისძიებები.

დიაგნოსტიკის პროცესში განიხილავენ საწარმოს საქმიანობის სხვადასხვა მიმართულებებს: გასაღებას, წარმოებას, ფინანსებს, მართვას. ასევე, გამოყოფენ საწარმოს საქმიანობის იმ სფეროს, რომელიც ყველაზე მეტადაა დაკავშირებული რისკებთან და ყველაზე მეტი სუსტი მხარე აქვს. ცალკე უნდა განვიხილოთ საწარმოს, როგორც ინვესტიციების ობიექტის იურიდიული ექსპერტიზის ჩატარება. მისი საინვესტიციო მიმზიდველობის შეფასების დროს ექსპერტიზის ძირითადი მიმართულებებია: მიწის ნაკვეთებისა და სხვა ქონებაზე საკუთრების უფლებები; საწარმოს აქციონერთა უფლებები და მართვის ორგანოების უფლებამოსილებანი, რომლებიც სადამფუძნებლო დოკუმენტებშია აღწერილი; კომპანიის ფასიან ქაღალდებზე უფლებების იურიდიული სისუფთავე და აღრიცხვის კორექტულობა.

ექსპერტიზის შედეგების მიხედვით უნდა გამოვლინდეს კანონმდებლობის თანამედროვე ნორმებთან შეუსაბამობა აღნიშნულ მიმართულებებში. ამ შეუსაბამობათა აღმოფხვრა უდიდესი მნიშვნელობის მქონე ნაბიჯია, რადგან საწარმოს ანალიზის დროს ნებისმიერი ინვესტორი დიდ ყურადღებას აქცევს იურიდიულ აუდიტს. მაგალითად, საწარმოსთან მოლაპარაკების პროცესში კრედიტორისთვის მნიშვნელოვანი ეტაპია გირაოდ წარმოდგენილ ქონებაზე საკუთრების უფლებათა დადასტურება. პირდაპირი ინვესტორებისთვის, რომლებიც საწარმოს აქციების პაკეტებს იძენენ, არსებითი მომენტია აქციონერთა უფლებები და კორპორაციული მართვის ის სხვა ასპექტები, რომლებიც უშუალოდ მოქმედებენ დაბანდებული სახსრების ხარჯვის მართვის კონტროლის უნარზე.

საწარმოს მდგომარეობის დიაგნოსტიკა განვითარების სტრატეგიის შემუშავების საფუძველია. განვითარების სტრატეგია გენერალური გეგმაა, რომელსაც, როგორც წესი, 3 – 5 წლით შეიმუშავენ. სტრატეგია აღწერს როგორც მთლიანად საწარმოს, ისე მისი ფუნქციური მიმართულებების ძირითად მიზნებს. ასევე, განისაზღვრება ძირითადი მიზნობრივი, რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მაჩვენებლები. სტრატეგია შესაძლებლობას უქმნის საწარმოს, ერთიანი კონცეფციის ფარგლებში განახორციელოს დაგეგმვა დროის უფრო მოკლე პერიოდებისთვის. პოტენციური ინვესტორისთვის სტრატეგია წარმოადგენს საწარმოს მიერ გრძელვადიანი პერსპექტივების ხედვას და საწარმოს მენეჯმენტის ადეკვატურობას მუშაობის როგორც შიდა, ისე გარე პირობების მიმართ.

საწარმოები, რომლებსაც განვითარების გრძელვადიანი სტრატეგია აქვთ, გადადიან ბიზნესგეგმის დამუშავებაზე. ბიზნესგეგმაში დაწვრილებით განიხილება საქმიანობის ყველა ასპექტი, დასაბუთდება საჭირო ინვესტიციების მოცულობა და დაფინანსების სქემა, ინვესტიციების შედეგები საწარმოსთვის. ბიზნესგეგმაში გაანგარიშებული ფულადი ნაკადების გეგმა საშუალებას იძლევა, შეფასდეს საწარმოს მიერ ინვესტორისგან ნასესხები სახსრების დაბრუნებისა და მისთვის პროცენტების გადახდის უნარი. მესაკუთრე ინვესტორისთვის ბიზნესგეგმა წარმოადგენს საწარმოს ღირებულების შეფასებისა და, შესაბამისად, იმ კაპიტალის ღირებულების შეფასების ჩატარების საფუძველს, რომელიც საწარმოშია დაბანდებული. გარდა ამისა, იგი საწარმოს განვითარების პოტენციალის დასაბუთებაცაა. საჭირო ინვესტიციების თანხასთან შედარებით საწარმოს აქტივების დაბალი ღირებულების მიუხედავად, ინვესტორმა შეიძლება ინვესტიციურად მიმზიდველად შეაფასოს საწარმო, თუკი ბიზნესგეგმა ასაბუთებს საწარმოს ზრდის პოტენციალს და კაპიტალის ღირებულების ზრდას.

ინვესტორთა ნებისმიერი ჯგუფისთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს საწარმოს საკრედიტო ისტორიას, რადგან იგი შესაძლებლობას აძლევთ მათ, იმსჯელონ საწარმოების მიერ გარე ინვესტიციების ათვისებისა და კრედიტორი და მესაკუთრე ინვესტორების წინაშე არსებული ვალდებულებების შესრულების გამოცდილებაზე. მაგალითად, საწარმოს შეუძლია გამოუშვას შედარებით მცირე თანხის ობლიგაციური სესხი დაფარვის მოკლე ვადით. სესხის დაფარვის შემდეგ საწარმო ინვესტორების თვალში ახალ დონეზე გადაინაცვლებს, როგორც კრედიტორი, რომელსაც აქვს ვალდებულებათა თავისდროულად შესრულების უნარი. შემდგომ საწარმო შეძლებს უფრო ხელსაყრელი პირობებით მოიზიდოს როგორც მომდევნო გამოშვების ობლიგაციური სესხების ფორმის მქონე სასესხო სახსრები, ისე პირდაპირი ინვესტიციებიც.

საწარმოს საინვესტიციო მიმზიდველობის ამადლების ერთ-ერთი რთული ღონისძიებაა რეფორმირების (რესტრუქტურისაციის) ჩატარება. რეფორმირების სრული პროგრამა მოიცავს იმ ღონისძიებათა ერთობლიობას, რომლებმაც კომპანიის საქმიანობა კომპლექსურ შესაბამისობაში უნდა მოიყვანოს ბაზრის ცვალებად პირობებთან და მისი განვითარებისთვის შეიმუშავებულ სტრატეგიასთან. რესტრუქტურისაციის ჩატარება რამდენიმე მიმართულებით შეიძლება:

1. **სააქციო კაპიტალის რეფორმირება.** ეს მიმართულება მოიცავს კაპიტალის სტრუქტურის ოპტიმიზაციის ღონისძიებებს – აქციების დანაწევრება, კონ-

სოლიდაცია, კანონში აღწერილი რეორგანიზაციის ყველა ფორმა. ასეთ მოქმედებათა შედეგად ვლინდება კომპანიის ან კომპანიათა ჯგუფის მართვადობის ამადლება;

2. მართვის ორგანიზაციული სტრუქტურისა და მეთოდების შეცვლა. რეფორმირების ამ მიმართულების მიზანია გააუმჯობესოს მართვის ის პროცესები, რომლებიც ეფექტიანად მოქმედი საწარმოს ძირითად ფუნქციებს უზრუნველყოფენ, და საწარმოს ის ორგანიზაციული სტრუქტურები, რომლებიც მართვის ახალ პროცესებს უნდა შეესაბამებოდეს. საწარმოების მართვის სისტემებისა და ორგანიზაციული სტრუქტურის რესტრუქტურისაციამ შეიძლება მოიცვას: ბიზნესის ზოგიერთი მიმართულების გამოყოფა ცალკე იურიდიულ პირებად, პოლინიგების წარმოქმნა, ორგანიზაციული სტრუქტურის სხვაგვარი ცვლილებები; მართვაში ზედმეტი რგოლების აღმოფხვრა; საინფორმაციო ნაკადების მოწყობა მმართველობით ინფორმაციის ნაწილში;

3. აქტივების რეფორმირება. საწარმოს რესტრუქტურისაციის ეს მიმართულება გულისხმობს მისი აქტივების სტრუქტურის ნებისმიერ ცვლილებას ჭარბი, არაპროფილური აქტივების გაყიდვასა და საჭირო აქტივების შექმნასთან დაკავშირებით, მოკლე და გრძელვადიანი ფინანსური აქტივების, მარაგებისა და დებიტორული დავალიანების შემადგენლობის ოპტიმიზაციას;

4. წარმოების რეფორმირება. რესტრუქტურისაციის ამ მიმართულების მიზანია საწარმოს წარმოებითი სისტემების გაუმჯობესება. წარმოების რესტრუქტურისაციამ შემდეგი ღონისძიებები შეიძლება მოიცვას: არარენტაბელური პროდუქციის მოხსნა წარმოებიდან, თუკი ამ დროს არ არსებობს დანახარჯების შემცირების, პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის ამადლების და ა.შ. უზრუნველყოფი რეალური საინვესტიციო პროექტები; მომგებიანი პროდუქციის გამოშვებისა და გაყიდვის გაფართოება; კომერციულად პერსპექტიული ახალი საქონლის ან მომსახურების ათვისება.

საინვესტიციო მიმზიდველობის ამადლების პროცესში მართვის სისტემის რეფორმირება იძულებითი ნაბიჯი შეიძლება იყოს კომპანიის ხელმძღვანელობისათვის, თუკი მან ვერ მოახერხა საჭირო მოცულობის ინვესტიციების მოზიდვა. გატარებულ ღონისძიებათა შედეგი ხდება საქმიანობის რენტაბელობის გადიდება და ინვესტორისთვის იმის რეალური საფუძველის შექმნა, რომ მან ინვესტიციების ეფექტიანად ათვისების უნარის მქონედ მიიჩნიოს საწარმო.

აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, როცა საინვესტიციო მიმზიდველობის ამადლების მიზანი საწარმოს გაყიდვაა. ამ პროცესს გაყიდვისწინა სამზადისის უწოდებენ და მისი მიზანია საინვესტიციო მიმზიდველობის ამადლება და, იმავდროულად, მისი ღირებულების გადიდება პოტენციური მყიდველებისათვის.

გაყიდვისწინა სამზადისი გულისხმობს იმ დარგის ანალიზს, რომელშიც საწარმო მოქმედებს, აგრეთვე, იმ დარგებისას, რომლებიც მისი მომწოდებლები და მომხმარებლები არიან. ანალიზის მიზანია იმ კომპანიებისა და გაერთიანებების გამოვლენა, რომლებსაც ლიდერის ან მასთან ახლოს მდგომის პოზიცია უჭირავთ.

ამგვარად, საწარმოს მომზადება ინვესტიციების მოსაზიდად საკმაოდ მკაფიოდ განსაზღვრული, მაგრამ რთული პროცესია. საწარმოს შეუძლია ჩამოაყალიბოს საინვესტიციო მიმზიდველობის ამადლების ღონისძიებათა პროგრამა თავისი ინდივიდუალური თავისებურებებიდან და კაპიტალის ბაზარზე ჩამოყალიბებული კონიუნქტურიდან გამომდინარე. ასეთი პროგრამის რეალიზაცია ფინანსური რესურსების მოზიდვის დაჩქარების და მათი ღირებულების შემცირების შესაძლებლობას იძლევა. აღსანიშნავია, რომ ზემოაღნიშნული შესაძლო ღონისძიებები არსებით მატერიალურ ხარჯებს არ მოითხოვს, მაგრამ მათი რეალიზაციის შედეგად, კომპანიის მიმართ ინვესტორების ინტერესის ზრდის გარდა, ამ კომპანიის მუშაობის ეფექტიანობაც მაღლდება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ლ. ქოქიაური. საინვესტიციო მენეჯმენტი და პოლიტიკა, ტ. I-II, თბ. 2008.
2. Брейли Р. Майерс С. Принципы корпоративных Финансов. ЗАО «Олимп-Бизнес». М. 2007.
3. Ковалев В.В. Финансовый менеджмент, изд., М., 2007.
4. Зви Боден. Роберт К. Мертон Фининсы. Изд. Дом Вильмс Москва Санкт–Петербург Киев. 2004.
5. Бочаров В.В., Леонтьев В.Е. Корпоративные финансы. Санкт-Петербург изд., Питер. 2002.

Khatuna Barbakadze
TSU Associated Professor
Irine Mamaladze
Academic Doctor of Economics

INVESTMENT ATTRACTION AND THE WAYS TO MAKE IT HIGHER

Summary

Bringing in more investments gives a company additional competitive advantage and it often turns out to be the best way for promoting the growth of a company's showing. The main purpose of bringing investments is to raise effectiveness of the company activity. The result of investing money should be the growth of the company assets and other showings of its activities. The company should take various steps to attract more investments and to fully satisfy the investors' demands.

In order to higher its investment attractiveness it is advisable to work out and form a clear system of activities on the base of its individual peculiarities and the state of capital on the market. Putting such plan into practice makes it possible to attract more financial resources and cut down costs. It should be mentioned that the plan of possible activities does not require any expenditures, but in case it is realized the investors' interest towards the company become significantly higher and at the same time it raises the effectiveness of the company.

დაზღვევა

ნათია ლეჟავა
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

ქონების დაზღვევის განვითარების ძირითადი მიმართულებები და პერსპექტივები

ეროვნული სადაზღვევო ინდუსტრიის ჩამოყალიბება კარდინალური რეფორმების გატარებას მოითხოვს საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროში. საქართველოს ეკონომიკის სტაბილიზაციის პროგრამის მოთხოვნათა შესაბამისად დაიწყო სადაზღვევო სისტემის სრული რეორგანიზაცია. 1996 წელს შემუშავებულმა სადაზღვევო საქმის განვითარების კონცეფციამ, ფაქტობრივად, რეფორმის დაწყებას ჩაუყარა საფუძველი. დაიწყო ცივილიზებული სადაზღვევო სისტემისა და სადაზღვევო ბაზრის მოწესრიგება-განვითარების საჭირო ღონისძიებების განხორციელება. კონცეფციაში დაფიქსირებულია, რომ საქართველოში სადაზღვევო სისტემის ფორმირების პროცესში ძირითადი ამოცანაა სადაზღვევო შენატანების საფასურად ფიზიკური და იურიდიული პირების დაცვა სხვადასხვა სახის ზიანის ფინანსური შედეგებისაგან.

დაზღვევა ნებისმიერ ცივილიზებულ ქვეყანაში ეკონომიკური ურთიერთობების ერთ-ერთი მძლავრი ბერკეტია. განსაკუთრებით გარდამავალ პერიოდში, მიზანშეწონილია, სახელმწიფომ თავის თავზე აიღოს სოციალური პრობლემების მარეგულირებელი, დაზღვევის აუცილებელი სახეების სავალდებულო ფორმით განხორციელება: ქონების დაზღვევა, ბინების და საცხოვრებელი სახლების დაზღვევა, მგზავრთა დაზღვევა, ეკოლოგიური დაზღვევა.

საქართველოში ბაზრის ინფრასტრუქტურა ნელი ტემპით ყალიბდება. არადა ქვეყნის მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციისა და ცენტრალიზებული დირექტიული სისტემიდან საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლის პროცესი მოითხოვს წარმოების საშუალებების, მოხმარების საგნების, სამუშაო ძალის, კაპიტალისა და უძრავი ქონების ბაზრის ჩამოყალიბებას. სრულყოფილ საბაზრო ეკონომიკასთან მაშინ გვაქვს საქმე, როდესაც ხუთივე ბაზარი ფუნქციონირებს და ერთმანეთს შორის მჭიდრო კავშირი აქვთ. ერთიანი ეროვნული ბაზრის შექმნა შესაძლებელია მხოლოდ ერთი პირობით – საკუთრების მრავალსახეობა კერძო საკუთრების პრიორიტეტით. რა თქმა უნდა, ეს ძირითადი პირობა აუცილებელია დაზღვევისა და სადაზღვევო ბაზრის უზრუნველყოფისთვისაც.

საქართველოში, საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში, უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება ქონების დაზღვევას. როგორც აღვნიშნეთ, დამზღვევის ქონებრივი ინტერესები დაკავშირებულია ქონების ფლობასთან, გამოყენებასა და განკარგვასთან და, ამასთან, არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს საქართველოს კანონმდებლობას.

ურბანიზაციის დღევანდელი მასშტაბები, მეგაპოლისების საცხოვრებელ ბინებში თავმოყრილი მილიარდობით ადამიანთა ცხოვრების დონე, მასში არსებული საყოფაცხოვრებო პირობები უფრო მეტად იმით განისაზღვრება, თუ როგორი მოხერხებულია საცხოვრებელი ბინები, როგორია კომუნიკაციები, რომლებიც ამ საცხოვრებელ ბინებს აკავშირებს გარე საქალაქო ინფრასტრუქტურასთან, როგორ არის დაცული ბინები ბუნებრივი სტიქიური მოვლენებისაგან (მიწისძვრები, ხანძარი, ქარიშხალი, წყალდიდობა და სხვ.). მსოფლიოში მიმდინარე ბუნებრივი კატაკლიზმები, მათ შორის საქართველოში უკანასკნელი წლების სტიქიური მოვლენები და მათ მიერ გამოწვეული უზარმაზარი ზარალი, თვალნათლივ მოწმობს იმას, თუ რაოდენ საჭიროა საცხოვრებელი ბინების მტკიცე სადაზღვევო პოლიტიკის შემუშავება და განხორციელება. საქართველოს ტერიტორია მდებარეობს აქტიურ სეისმურ ზონაში, სადაც, გარდა მიწისძვრისა,

ადგილი აქვს სხვადასხვა სტიქიურ მოვლენებსაც, რომელიც დიდ საშიშროებას უქმნის საცხოვრებელ ბინებს, სხვადასხვა დანიშნულების შენობებს, ნაგებობებს, კომუნიკაციებს. სახელმწიფომ, არსებული რისკების პირობებში კომერციული დაზღვევის განვითარების ხელშეწყობის გზით, უნდა შექმნას მტკიცე სადაზღვევო გარანტიები.

მსოფლიო ქვეყნების სადაზღვევო პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ ამ ქვეყნების მოსახლეობის უმრავლესობა ნებაყოფლობით ეწევა საცხოვრებელი სახლების ხანძრისა და სხვა სტიქიური უბედურებებისაგან დაზღვევას. ჩვენს ქვეყანაში, საბაზრო ეკონომიკზე გარდამავალ პერიოდში, ამ მხრივ მნიშვნელოვანი პრობლემებია შექმნილი.

1992 წლამდე საქართველოში, სხვა რისკებთან ერთად, ხდებოდა მიწისძვრის რისკებისაგან საცხოვრებელი სახლების დაზღვევა. უკანასკნელი ცამეტი წლის მანძილზე თითქმის არც ერთი რისკით არ არის დაზღვეული საცხოვრებელი სახლები და ბინები, ეს მაშინ, როცა სადაზღვევო რისკები სისტემატურად იზრდება. მოსახლეობის საცხოვრებელი სახლებისა და ბინების გარანტირებული სადაზღვევო დაცვის უზრუნველსაყოფად სახელმწიფომ უნდა შეიმუშაოს ერთიანი, მწყობრი სადაზღვევო პოლიტიკა. სახელმწიფო, თავისი სადაზღვევო რეზერვების კომერციული დაზღვევის მეშვეობით, ხელს უნდა უწყობდეს საბინაო დაზღვევის უზრუნველყოფას, რაც ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების დაცვის ერთ-ერთი გარანტიაა. ეკონომიკური უსაფრთხოება არის ეკონომიკის უნარი, უზრუნველყოს საზოგადოებრივ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება ეროვნულ და საერთაშორისო დონეზე; სხვა სიტყვებით, ეკონომიკური უსაფრთხოება იმ საშინაო და საგარეო პირობების ერთობლიობაა, რომელიც ქვეყნის ეკონომიკის ფინანსური განვითარების საფუძველს ქმნის. ამ პოზიციიდან „საზოგადოებრივ მოთხოვნილებათა“ დაკმაყოფილებას უნდა მივაკუთვნოთ გაუთვალისწინებელი მოვლენებისაგან, რისკებისაგან ეკონომიკური თავდაცვის უზრუნველყოფა, რომლის მყარ გარანტიად უნდა იქცეს საბინაო ფონდის დაზღვევა [1].

საქართველოში საცხოვრებელი ბინებისა და სახლების, აგრეთვე სხვა ნაგებობათა განადგურების ან დაზიანების ძირითადი რისკების წარმოშობა და მოქმედება დაკავშირებულია სეისმური, ჰიდროლოგიური, ტექტონიკური და მეტეოროლოგიური წარმოშობის მოვლენებთან. გეოლოგიური სამსახურების მონაცემებით დაფიქსირებული გეოლოგიური პროცესების 200 ათასზე მეტი კერა, მდინარეთა ნაპირების 1000 კილომეტრ სიგრძეზე მდებარე ტერიტორია, ჰიდროლოგიურ საშიშროებას განიცდის. საქართველო მეტწილად მთიანი ქვეყანაა, მისი ტერიტორიის 53,6% მთაზე მოდის, 33,4% მთისძირზე, ბარის ტერიტორიას უჭირავს მხოლოდ 13%. მოყვანილი მონაცემებიდან თვალნათლივ ჩანს, რომ საქართველო განსაკუთრებულ გეოლოგიურ რეჟიმში არსებული ტერიტორიაა, რომლის სიმწვავე თავს იჩენს შენობების დაპროექტებისა და აშენების პრაქტიკაში.

საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე კერძო ბინათმშენებლობა უმეტესად ქანების, გრუნტის და სხვა გეოლოგიური მონაცემების შესწავლის გარეშე მიმდინარეობს. კაპიტალური საცხოვრებელი ბინების მშენებლობის ასეთი ზერელე წარმართვა იწვევს აშენებულ შენობათა საძირკვლის მორყევას, გრუნტის დაწევის, მეწყერულ მოვლენებს და დაზღვევის პრობლემებთან დაკავშირებულ სხვა რისკებს.

საცხოვრებელი შენობებისა და ბინების დაზღვევის სწორი ორგანიზებისათვის აუცილებელია რისკების ტერიტორიული, გეოლოგიური, ჰიდროლოგიური და კლიმატური პირობების გათვალისწინება, აგრეთვე მოსახლეობის გადახდის უნარი, სადაზღვევო ტარიფების ოპტიმალურად დადგენა, სადაზღვევო კომპანიის და დამზღვევებისათვის ეკონომიკურად ურთიერთმისაღები სადაზღვევო პრემიების განსაზღვრა.

საქართველოს რეგიონებში საცხოვრებელი ბინების უმეტესი ნაწილი თითქმის ამორტიზებულია და საკმარისია 5 – 7 ბაღიანი მიწისძვრა, რომ მან დიდი

მატერიალური ზარალი გამოიწვიოს. ქ. თბილისში ავარიულია თითქმის 5,0 ათასამდე საცხოვრებელი სახლი 1,3 მლნ კვ.მ საერთო ფართობით, რომელშიც 37-38 ათასი ოჯახი ცხოვრობს; საქართველოში ავარიული ბინების თითქმის 80% ქ. თბილისზე მოდის. ასეთ დროს შენობების, საცხოვრებელი ბინების დაზღვევა შეუძლებელია მხოლოდ ნებაყოფლობითი პრინციპების საფუძველზე. საჭიროა, სახელმწიფომ სავალდებულო დაზღვევის მეშვეობით გააკეთოს სადაზღვევო რეზერვების მობილიზაცია და შექმნას სადაზღვევო ფონდები [2].

ხანძარი ერთ-ერთი სტიქიური უბედურებაა, რომელიც მნიშვნელოვან სადაზღვევო რისკებს ქმნის. ხანძარი განსაკუთრებით მასშტაბური რისკის გამოწვევაა მრავალსართულიან სახლებში, სადაც, გაუფრთხილებლობით ან სხვა ტექნოგენური შემთხვევების გამო, ერთ წერტილში, ერთ ბინაში სახანძრო შემთხვევამ შეიძლება ყველა ბინა გაანადგუროს ან მნიშვნელოვნად დააზიანოს.

მრავალბინიან სახლებში ლოკალიზდება მრავალი რისკფაქტორი: წყალკანალიზაციის, კომუნიკაციების, გაზის, ელექტროენერჯისა და სხვა ტექნოგენური ფაქტორები.

საცხოვრებელი ბინებისა და შენობების დაზღვევა სხვა დიდ რისკებთანაც არის დაკავშირებული: ქარიშხალი, გრივალი, შტორში, საერთოდ, ჰაერის მასის დიდი სიჩქარით გადაადგილება. საშიშ რისკებს წარმოადგენს აგრეთვე, თოვლის ზევაები და ნამქვრები, ღვარცოფული ნაკადები და სხვა, აგრეთვე, ისეთი ტექნოგენური რისკები, რომელიც დაკავშირებულია სხვადასხვა სახის აფეთქებებთან, ავარიებთან და ა.შ.

რისკის სიტუაციები ადამიანის საშიშროების ქვეშ არსებობაა, მას რაციონალური განჭვრეტა და განსაზღვრა ესაჭიროება. შესაბამისად, საჭიროა ადეკვატური პრევენციული (დაცვითი) ღონისძიების შემუშავება, რისკის სარგებლიანობის ანალიზი. საცხოვრებელი ბინების დაზღვევის რისკების მართვისას აუცილებლად გასათვალისწინებელია ბინის ადგილმდებარეობა, მისი კონსტრუქცია (ხის, აგურის, ქვის და ა.შ.), ბინის ექსპლუატაციის პირობები, უსაფრთხოების დაცვა (ხანძარსაწინააღმდეგო საშუალებების ქონა), მიწისძვრა, მეწყერი, მეხის დაცემა, საფრენი აპარატების შედეგად რისკი, გათბობის სისტემის, საკვამლე მილების, მძლავრი ანტენების დაცემა, გრუნტის დაჯდომა, მიწისქვეშა კომუნიკაციების ავარიები და სხვ.

თანამედროვე ეტაპზე, დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის მონაცემებით, საცხოვრებელი სახლებისა და ბინების უმნიშვნელო ოდენობაა დაზღვეული. არც ერთ სადაზღვევო კომპანიას არ აქვს შემოდებული რისკის იმ ძირითადი სახეობების მიხედვით ბინების დაზღვევა, რომლებიც ხშირია და მასშტაბურ ზიანს აყენებს საცხოვრებლებს.

უკანასკნელმა მოვლენებმა ერთხელ კიდევ მწარედ დაგვანახა, რომ ეკონომიკური ხასიათის იურიდიული კანონების მიღებისას უნდა გამოირიცხოს სუბიექტური დაინტერესება და აჩქარება, რაც სახელმწიფოს და საზოგადოებას მძიმე ეკონომიკურ და სოციალურ პრობლემებს შეუქმნის. არ შეიძლება დაზღვევა დავუმორჩილოთ ექსპერიმენტებს, დაზღვევა, სადაზღვევო ფონდების შექმნა, უნდა დაექვემდებაროს მოვლენათა რისკების სწორად შეფასებებს, გაანგარიშებებს. დაზღვევა არასოდეს ყოფილა ექსპერიმენტული ცდის საგანი, იგი მუდამ უნდა იყოს დიდი და ძნელად გასათვალისწინებელი მოვლენებით გამოწვეული ზარალის ანაზღაურების გარანტი.

ტიპური პროექტებით აშენებული 9 – 12 – 16 სართულიანი სახლების ნაწილი, მშენებლობის ჩქარი ტემპების („ვაშენოთ ხარისხიანად, იაფად და სწრაფად“) პირობებში დაშვებული უხეში შეცდომების და უხარისხობის გამო, მნიშვნელოვნად დეფორმირებულია და დაჩქარებას მოითხოვს მათი გამაგრების სამუშაოები, რაც დიდი მოცულობის ფინანსებთან არის დაკავშირებული. უზარმაზარი სიდიდის ახალი მშენებლობები ქალაქის ცენტრში აძლიერებს ქანების ტექტონიკურ მოძრაობას და ეს პროცესი იმ შენობების დაზიანებასაც გამოიწვევს, რომლებიც ადრე არ იმყოფებოდა საშიშ მდგომარეობაში. არც ერთ

მაღალგანვითარებულ ქვეყანაში, არც სოფლად და არც ქალაქად, არავინ არ აშენებს ბინებს სათანადო პროექტის, გრუნტის გეოლოგიური დასკვნების მონაცემების გარეშე. აღსანიშნავია ისიც, რომ საქართველოში სასწავლო შენობების, ბაგა-ბაღების, საავადმყოფოების 80% ამორტიზებულია. გასათვლელია, საქართველოში არსებული საცხოვრებელი სახლები და შენობები, ასაკის მიხედვით, რამდენად შეესაბამება ახალი საგადასახადო კოდექსით გათვალისწინებულ საგადასახადო ტარიფებს.

ქონების დაზღვევასთან მჭიდრო კავშირშია საცხოვრებელი ბინების მასობრივი პრივატიზაცია, რომელიც 1991 წლის აგვისტოს ბოლოს დაიწყო. ბინების პრივატიზება ისეთნაირად მოხდა, რომ საბინაო რეფორმა არ დამუშავებულა, რეფორმის პროგრამის არქონა კი ხელს უშლის არა მარტო საბინაო მშენებლობის განვითარებას, არამედ საბინაო ფონდების მოვლასა და შენარჩუნებას, რაც მთლიანად წარმოშობს დამატებით რისკებს, აუარესებს მცხოვრებთა სოციალურ პირობებს. პრივატიზებული ბინები არსებობს ერთი შენობის შიგნით, სადაც ათეულობით და ასეულობით ბინის მესაკუთრეა, შენობის საერთო ინფრასტრუქტურა კი მოკლებულია ყოველგვარ დაცვას. ბინების დაზღვევისას აუცილებლად უნდა იქნეს გათვალისწინებული როგორც ცალკეული ბინების, ისე მთლიანად შენობის კომპლექსურად დაზღვევის პირობები. სახელმწიფომ არ უნდა დატოვოს საცხოვრებელი ბინები მხოლოდ ნებაყოფლობითი დაზღვევის იმედად. უცილებლად უნდა იქნეს შემოდებული სახლებისა და ბინების ღირებულების (50-60%) სავალდებულო დაზღვევა. ეს მოსახლეობისათვის და ბინების სადაზღვევო ორგანიზაციების დაზღვევისათვის ეკონომიკურად ხელსაყრელ ფინანსურ გარანტებს შექმნის და ხელს შეუწყობს მათ მდგრადობას. შეუძლებელია მაღალი სადაზღვევო რისკები შიშველ კონკურენციას მიანდოს სახელმწიფომ და არ შეიმუშაოს საბინაო ფონდების დაზღვევისათვის შესაბამისი სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკა. პროფესორი მ. პერგამენტი ჯერ კიდევ 1922 წელს წერდა: „არც ეკონომიკური და არც იურიდიული თვალსაზრისით სავალდებულო დაზღვევა არ შეიცავს ძალდატანებას, მასში არ არის იძულება, რომელიც ბრმად თრგუნავს სამეურნეო დამოუკიდებლობას... დაზღვევის მოვალეობა სხვა არაფერია, თუ არა ბუნებრივი შედეგები იმ სოციალური საწყისებისა, რომელიც ჩადებულია თვით დაზღვევის უპირატესად სოციალური ინსტიტუტის ბუნებაში“ [3].

საცხოვრებელი სახლებისა და ბინების დაზღვევაში უდიდესი სოციალური და ეკონომიკური მნიშვნელობა აქვს მათი ღირებულების შეფასებას, კრიტიკერიუმებს. დღევანდელი ლიბერალური ეკონომიკის პირობებში, სადაც ფასებს ბაზარი აწესებს, საჭიროა ტარიფების სადაზღვევო თანხების განაკვეთს საფუძვლად დაედოს საბაზრო ფასები. ეს იქნება ამ დარგში სადაზღვევო რისკების ფინანსური უზრუნველყოფის ორგანიზაციისა და მართვის ყველაზე მისაღები და გარანტირებული დაზღვევა.

თანამედროვე ეტაპზე საქართველოში ქონების ნებაყოფლობითი დაზღვევის შესაძლებლობას განაპირობებს მოსახლეობის შემოსავლები, რაც დღეისათვის საკმაოდ დაბალია. ამის გამო მოსახლეობა ქონებას ვერ აზღვევს. ძნელია დაბალი შემოსავლების პირობებში ადამიანს გაუჩნდეს საცხოვრებელი სახლებისა და ბინების დაზღვევის სურვილი, თუმცა ეს ყველაზე მნიშვნელოვანია.

საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში საქართველოში თავი იჩინა იძულებითმა უმუშევრობამ. საწარმოების უმეტესი ნაწილი დაიკეტა ან ნაწილობრივ მუშაობს, ამან გამოიწვია შრომისუნარიანი მოსახლეობის გამოდევნა საწარმოებიდან, რამაც უკიდურესად გააუარესა მოსახლეობის ეკონომიკური მდგომარეობა. ადამიანებს არაფერი დარჩათ, გარდა საკუთარი სამუშაო ძალისა და იძულებულნი გახდნენ თავის და ოჯახის გადასარჩენად მიგრანტებად ქცეულიყვნენ.

როგორც საცხოვრებელი სახლებისა და ბინების დაზღვევის რეტროსპექტული ანალიზი გვჩვენებს, აუცილებელი ხდება საცხოვრებელი სახლების და ბინების სავალდებულო დაზღვევის აღდგენა, რაშიც უდიდესი როლი უნდა ითამაშოს სახელმწიფომ. მან, ბიუჯეტის მეშვეობით, მნიშვნელოვანი მონაწილეობა უნდა მიიღოს სადაზღვევო კომპანიების ფინანსური რეზერვების ფორმირებაში, სადაზღვევო კომპანიებთან ერთად თანადაფინანსების პირობებით. სასურველია, ასეთი სახის დაზღვევა დაევალოს სახელმწიფო წილობრივი მონაწილეობით შექმნილ სადაზღვევო კომპანიას, ხოლო შექმნილი სადაზღვევო რეზერვები განთავსდეს მხოლოდ ეროვნულ ბანკში ან სხვა კომერციულ ბანკებში. ყოველივე ამის შედეგად, მომავალში, სახელმწიფოს უდიდესი პრობლემა მოეხსნება ბუნებრივი კატაკლიზმებით გამოწვეული საცხოვრებელი სახლების აღდგენის საქმეში. მაგალითად, აშშ-ში უძრავი ქონებისათვის სადაზღვევო ტარიფი განისაზღვრება 0,3%-0,45%-მდე [4].

მანქანა-დანადგარების დაზღვევის დროს ხორციელდება საწარმოო პროცესის განმავლობაში მექანიკური, პირდაპირი თუ არაპირდაპირი დაზიანებისაგან დაზღვევა. სადაზღვევო ტარიფი განისაზღვრება ჯამური სადაზღვევო თანხის 0,6%-1,6%-მდე.

ელექტრონული მოწყობილობების დაზღვევისას ანაზღაურება მოხდება თუ ელექტრონული მოწყობილობები ექსპლუატაციის პროცესში გამოვა მწყობრიდან. სადაზღვევო რისკებს წარმოადგენს: მოკლე ჩართვა; ინდუქცია; ძაბვის მოვარდნა; ქონებრივი რისკებისაგან დაზღვევა. სადაზღვევო ტარიფი განისაზღვრება ჯამური სადაზღვევო თანხის 1%-1,6%-მდე.

ტვირთების დაზღვევა ხდება შემდეგი ფაქტორებისაგან: ნებისმიერი ტრანსპორტით გადაზიდული ტვირთის ნებისმიერი სახეობა; გადაზიდვასთან დაკავშირებული სატრანსპორტო და ზედნადები ხარჯები; ტვირთის სრული განადგურება.

სადაზღვევო ვადა განისაზღვრება ტრანსპორტირების მთელი პერიოდით. სადაზღვევო მომსახურების დაანგარიშება ხდება ინდივიდუალურად, შესაძლო ტვირთის სახეობის, დაფარვის სახისა და მიმართულების მიხედვით. სადაზღვევო ტარიფი ტვირთის დაზღვევისათვის შეადგენს: 0,064%-0,538%.

სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოების დაზღვევის ობიექტს წარმოადგენს: სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოები; სამშენებლო მასალები; დასამონტაჟებელი მოწყობილობა; დროებითი შენობები და ნაგებობები; სამშენებლო-სამონტაჟო ტექნიკა; დამკვეთის საკუთრება სამშენებლო მოედანზე; მესამე პირის წინაშე პასუხისმგებლობის დაზღვევა სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოების ჩატარებისას.

დაზღვევა ხორციელდება შემდეგი ფაქტორებისაგან: ხანძარი, აფეთქება, სტიქიური უბედურება (მიწისძვრა, დატბორვა, მეწყერი და ა.შ.); ქურდობა, ყაჩაღობა, ძარცვა; ელექტროსადენების ზემოქმედება (მოკლე ჩართვა); ტექნიკური პერსონალური გაუფრთხილებლობა; მესამე პირის მართლსაწინააღმდეგო ქმედება; მასალებისა და მექანიზმების ქურდობა; შეცდომა პროექტირებისაგან.

სადაზღვევო პერიოდი განისაზღვრება: სამუშაოების წარმოებისას; წინასწარი დასაწყობებისას; აშენებული ობიექტების ჩაბარება-გამოცდისას; შემსრულებლის მიერ მიცემული საგარანტიო მომსახურების მანძილზე. სადაზღვევო მომსახურების დაანგარიშება ხდება ინდივიდუალურად, შესაძლო რისკების ანალიზის შედეგად. სადაზღვევო ტარიფი მერყეობს სადაზღვევო თანხის 0,4-1,5%-ის ფარგლებში. დასაზღვევად მისაღები ქონების ნუსხა განისაზღვრება მხარეთა შეთანხმებისამებრ და ფორმდება სადაზღვევო ხელშეკრულების ცალკე დანართად. სადაზღვევო ტარიფი დგინდება მზღვეველის მიერ ქონების სახეობის, რისკის ხარისხის და სხვა გარემოებათა გათვალისწინებით. სადაზღვევო ხელშეკრულების მოქმედების ვადა განისაზღვრება 12 თვით ან ხელშეკრულებაში მითითებული სადაზღვევო პერიოდით. სადაზღვევო ხელშეკრულების ხელმოწერამდე მზღვეველი ახორციელებს დაზღვევის სავარაუდო ობიექტის

სავალდებულო დათვალიერებას, ამოწმებს მის ტექნიკურ მდგომარეობას (გამართულობას, მთლიანობას, ცვეთის ხარისხს), ქონების განცხადებული და ნამდვილი სადაზღვევო ღირებულების შესაბამისობას, ადგენს მის აღწერილობას, აანალიზებს ობიექტის სადაზღვევო რისკებისადმი დაქვემდებარებას. დათვალიერების ჩატარების შემდეგ მზღვეველი იღებს გადაწყვეტილებას რისკის აქცეპტირების თაობაზე, განსაზღვრავს სადაზღვევო თანხას, ადგენს სადაზღვევო შესატანს, დაზღვეულის სხვა დამატებით პირობებს (ფრანშიზას, ცალკეული რისკებით პასუხისმგებლობის ლიმიტებს და სხვ.).

სადაზღვევო ხელშეკრულება ძალაში შედის მზღვეველის საანგარიშსწორებო ანგარიშზე სადაზღვევო შესატანი თანხის ჩარიცხვის მომდევნო დღის 00.00 სთ-ზე. ხელშეკრულების მოქმედების ვადა წყდება იმ დღის 24.00 სთ-ზე, რომელიც მითითებულია ხელშეკრულებაში. ხელშეკრულების მოქმედების ვადაში სადაზღვევო პოლისის დაკარგვის შემთხვევაში მზღვეველმა უნდა გასცეს დუბლიკატი. დუბლიკატის გაცემის შემდეგ დაკარგული პოლისი უქმდება და მის მიხედვით გადახდები არ ხორციელდება.

დამზღვევი ვალდებულია: გადაიხადოს სადაზღვევო შესატანი (პრემია) 5 საბანკო დღის განმავლობაში ხელშეკრულების დადების დღიდან; ხანძრის, ქონების ძარცვის შემთხვევაში, დამნაშავეთა პირის შესახებ ინფორმაციის ფლობისას, დაუყოვნებლივ შეატყობინოს შესაბამის ორგანოებს (შსს, სახანძრო სამსახური და ა.შ.) ამის შესახებ; 48 საათის განმავლობაში შეატყობინოს მზღვეველს სადაზღვევო შემთხვევის დადგომის შესახებ; უნდა წარუდგინოს მზღვეველს დაზიანებული ქონება მის რემონტამდე ან დაზიანებული ქონების ნარჩენები, აგრეთვე დაზიანებული ნაწილები, დეტალები და ა.შ. ყველა ცნობა დამზღვევმა უნდა მიაწოდოს წერილობითი ფორმით, რომელიც დადასტურდება მზღვეველის ხელმოწერით.

მზღვეველი ვალდებულია: გააცნოს დამზღვევეს დაზღვევის წესები; სადაზღვევო შემთხვევის დადგომისას გადაუხადოს სადაზღვევო ანაზღაურება 20 საბანკო დღის განმავლობაში ყველა საჭირო დოკუმენტის მიღების შემდეგ; არ გაახმაუროს მონაცემები დამზღვევის და მისი ქონებრივი მდგომარეობის შესახებ.

ქონების დაზღვევას მიეკუთვნება აგრეთვე ავტომანქანების დაზღვევა, რომელიც საქართველოში ხორციელდება როგორც ნებაყოფლობით, ასევე სავალდებულო ფორმით. სადაზღვევო კონტრაქტის გაფორმებისათვის საჭიროა განაცხადის წარდგენა და ავტომობილის ტექნიკური პასპორტი. დაზღვევის გაფორმება დასრულებულად ითვლება პოლისის გაცემით, რომელიც სხვადასხვა ფორმით არსებობს: „შეზღუდული კასკო“; „სრული კასკო“; „დამატებითი დაფარვა“; „სამოქალაქო პასუხისმგებლობა“; „მძღოლისა და მგზავრების დაზღვევა“. „შეზღუდული კასკო“ – ფარავს ავტომობილების დაზიანებას ან სრულ განადგურებას შემდეგი მოვლენების შედეგად: ავტოსაგზაო შემთხვევა; ხანძარი ან აფეთქება; სტიქიური უბედურება; მესამე პირის მიერ ქონების დაზიანებით ან განადგურებით მიყენებული ზიანი.

ასეთი ტიპის დაზღვევა ასევე ფარავს სასწრაფო გადაუდებელი დახმარების, დაზიანებული ავტომობილის ევაკუაციის და საჯარიმო დაყოვნების ყველა ხარჯს, მაგრამ ხარჯები არ უნდა აჭარბებდეს პოლისში მითითებულ სადაზღვევო თანხებს.

„სრული კასკო“ – ფარავს ზიანს, რომელიც გამოწვეულია ქურდობის, ძარცვის და ყაჩაღობის შედეგად.

„დამატებით დაფარვაში“ იგულისხმება დაზღვეული ავტომობილის მინისაგან დამზადებული ლუქის, მინების, სარკეების და კარების ცალკეულ დაზიანებისა და ქურდობისაგან მიყენებული ზარალის ანაზღაურება. ასეთი სახის ზარალის ანაზღაურება სადაზღვევო პერიოდში მხოლოდ ერთხელ გაიცემა.

„სამოქალაქო პასუხისმგებლობის დაზღვევა“ ანაზღაურდება კანონის შესაბამისად დაკისრებული მატერიალური პასუხისმგებლობით, რომელიც გამოწვე-

ულია დაზღვეული ავტომობილის ექსპლუატაციის შედეგად მესამე პირის ქონების, სიცოცხლის ან ჯანმრთელობისათვის ზიანის მიყენების გამო. დაზღვევით არ დაიფარება დაზღვეული ავტომობილის მძღოლის ან მგზავრებისათვის ჯანმრთელობის ზიანის მიყენება.

„მძღოლისა და მგზავრების უბედური შემთხვევისაგან დაზღვევის“ დროს დაზღვეულად ითვლება დაზღვეული ავტომობილის ნებისმიერი მგზავრი, მძღოლის ჩათვლით. სადაზღვევო შემთხვევად ითვლება მგზავრების ან მძღოლის ჯანმრთელობის მდგომარეობის გაუარესება (ტრავმული შოკი, კომა, კიდურების მოტეხილობა, ამპუტაცია, მუდმივი პარალიზება) ან გარდაცვალება, რომელიც პირდაპირ არის გამოწვეული ავტოსაგზაო შემთხვევის შედეგად, დაზღვეული ავტომობილით მგზავრობისას მაქსიმუმ ავტოსაგზაო შემთხვევიდან ერთი თვის განმავლობაში. ავტოსაგზაო შემთხვევით გამოწვეული დაზღვეულის გარდაცვალებისას წარმოდგენილი უნდა იყოს: სამართალდამცავი ორგანოების მიერ შედგენილი სადაზღვევო შემთხვევის დამადასტურებელი დასკვნა; სადაზღვევო პოლისის ორიგინალი; დაზღვეულის გარდაცვალების დამადასტურებელი ოფიციალური ცნობა, რომელშიც მითითებული უნდა იყოს ასაკი და დაბადების თარიღი; სამედიცინო ცნობა, რომელშიც მითითებული იქნება გარდაცვალების გამომწვევი მიზეზები; გარდაცვალების ეპიკრიზის (ამონაწერი ავადმყოფობის ისტორიიდან) ასლი.

დაუშვებელია ავტომანქანის გამოყენება შემდეგი მიზნებით: სისწრაფეში შეჯიბრი და სამაშველო სამსახური. დაზღვევა არ ვრცელდება მძღოლებზე, რომელთა ასაკიც აღემატება 65 წელს ან 21 წელზე ნაკლებია. სადაზღვევო ანაზღაურების მაქსიმალური თანხა შეესაბამება ავტომანქანის საბაზრო ღირებულებას უშუალოდ სადაზღვევო შემთხვევის დადგომამდე [5]. სადაზღვევო ანაზღაურება განისაზღვრება დაზიანებული ავტომანქანის აღდგენითი (შენაცვლებითი) ღირებულების მიხედვით, მაგრამ მისი ოდენობა არ უნდა იყოს ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ სადაზღვევო თანხაზე მეტი. თუ ნებისმიერი ზიანის დადგომის დროისათვის დაზღვეული ავტომანქანა ან მისი რომელიმე ნაწილის აღდგენითი ან შენაცვლებითი ღირებულება აღმოჩნდება სადაზღვევო პოლისში აღნიშნულზე უფრო მეტი, საქართველოს კანონმდებლობის თანახმად, ზიანის ასანაზღაურებელი თანხა შემცირდება ისეთივე პროპორციით, როგორსაც შეადგენს სადაზღვევო თანხა ავტომანქანის აღდგენით (შენაცვლებით) ღირებულებასთან. საბაზრო ღირებულების ამორტიზაციის გრაფიკი განისაზღვრება: ახალი (ერთ წლამდე) ავტომანქანისათვის: 5% – პირველი თვე; 3% – მეორე თვე; 1% – ყოველი მომდევნო თვე. ნახმარი (ერთ წელზე მეტი ხნის) ავტომანქანებისათვის – 1% ყოველი თვე.

სადაზღვევო შემთხვევის დადგომისას დამზღვევი ვალდებულია: დაუყოვნებლივ დაუკავშირდეს საპატრულო პოლიციას; უმოკლეს ვადაში წარუდგინოს ავტოსაგზაო შემთხვევის ოქმი თანდართული სქემით, სიმთვრალე-სიფხიზლის აქტი, სადაზღვევო სერტიფიკატი და ავტომანქანის აღდგენის ღირებულების შეფასება.

სრულ ზარალად ითვლება შემთხვევა, როდესაც ავტომანქანის ღირებულება შეადგენს სადაზღვევო თანხის 60%-ზე მეტს [6]. სრული ზარალის შემთხვევაში მზღვეველი გასცემს სადაზღვევო ანაზღაურებას ავტომანქანის სადაზღვევო ღირებულების ოდენობით ან ჩაანაცვლებს იმავე მონაცემების მქონე ავტოტრანსპორტით, რომელიც მისთვის უფრო ხელსაყრელი იქნება. მზღვეველს უფლება აქვს, დაზიანებულის სანაცვლოდ შექმნილი ავტოტრანსპორტის დაზღვევისას წამოაყენოს დაზღვევის სპეციალური პირობები. სრული ზარალის ანაზღაურების შემდეგ დაზღვეული ავტომანქანა გადადის სადაზღვევო კომპანიის საკუთრებაში. მძღოლისა და მგზავრების უბედური შემთხვევის ანაზღაურება ხდება სადაზღვევო თანხის ქვემოთ მოცემული პროცენტით, მაგრამ სამედიცინო ხარჯების ღირებულება არ ანაზღაურდება.

სადაზღვევო პრემია დგინდება ყოველი კონკრეტული რისკისა და მოთხოვნილი პასუხისმგებლობის ლიმიტის საფუძველზე. სადაზღვევო რისკი შეფასდება დამზღვევის მიერ მიწოდებული ინფორმაციის საფუძველზე. შეფასება ხდება დამზღვევის მიერ სადაზღვევო სერტიფიკატში (პოლისში) მითითებული წესითა და ოდენობით. მზღვეველი უფლებამოსილია, სადაზღვევო პრემიის გადახდის ვალდებულების შეუსრულებლობის ან არაჯეროვნად შესრულებისთვის დამზღვევს დააკისროს პირგასამტეხლოს გადახდა დავალიანების თანხის 0,2%-ის ოდენობით ყოველი ვადაგადაცილებული დღისათვის. მზღვეველსა და დამზღვევს შორის წარმოშობილი დავა წყდება მხარეთა ურთიერთმოლაპარაკების გზით, შეთანხმების მიუღწევლობის შემთხვევაში – საქართველოს კანონმდებლობის მიხედვით.

სადაზღვევო ურთიერთობების განვითარებას საქართველოში მნიშვნელოვნად აფერხებს ძლიერი სადაზღვევო კომპანიების ფაქტობრივად მონოპოლიური მდგომარეობა, რომელიც მათზე სუსტ კომპანიებს აკარგინებს ბაზარზე გასვლის საშუალებას. თუმცა როგორც ფიზიკური, ისე იურიდიული პირები დაზღვევას მსხვილ სადაზღვევო კომპანიებში ამჯობინებენ, ვინაიდან ნდობის ფაქტორი აქ უფრო მაღალია. საქართველოში სადაზღვევო ბაზარზე პირველი ოთხი ადგილი რეიტინგით უჭირავს „აღლაგი-ბისიას“; „ირაოს“; „საპენსიო და სადაზღვევო ჰოლდინგს“; „აი სი ჯგუფს“.

„აღლაგი ბისიას“ კლიენტები არიან ისეთი მსხვილი ფირმები, როგორებიცაა: „საქართველოს ნავთობის კომპანია“; „საქართველოს რეინიგზა“; „ფოთის პორტი“; „თბილწყალკანალი“; „ვეთიბი ბანკი“; „საფოსტო ბანკი“; „თბილკომბანკი“; „ინტელექტბანკი“; „ბანკი რესპუბლიკა“; „საერთაშორისო შავი ზღვის ბანკი“; „ქართუ ბანკი“; „გუდვილკომი“; „GWS“; „ქასთელ გეორგია“; „ეკოკა-კოლა ბოთლერს ჯორჯია“; „ბოლნისის ოქროს გადამამუშავებელი ქარხანა“; „კომპანია ყაზბეგი“; „გლობალ 1“; „რუსთავი 2“; საფრანგეთის, ისრაელის, თურქეთის საელჩოები; ბრიტანეთის ავიახაზები; „კასტელი“; „მაკონალდსი“; „მაკკონელდაუელი“; „სტიმოროდის წარმომადგენლობა საქართველოში“; „ეპესტ ფონდი“; „Care“; „GPC“; „ნორვეგიის ლტოლვილთა საბჭო“; „ჯეოსელი“; „ოლიმპიური ვარსკვლავი“; „კალასი“; საქართველოს პარლამენტი; საქართველოს პროკურატურა; ბათუმის აეროპორტი.

უცხოელ პარტნიორებს წარმოადგენენ: „Swiss Re“ (შვეიცარია); „Miunich Re“ (გერმანია); Lloyds of London, Royal & Sun Alliance, AXA (საფრანგეთი); ჯენერალი (იტალია). აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ საქართველოს ფარგლებს გარეთ მოგზაურთა 70% ამავე კომპანიის სამოგზაურო დაზღვევის პოლისით სარგებლობს.

ყოველივე ზემოაღნიშნული „აღლაგის“ გაბატონებას ადასტურებს საქართველოს სადაზღვევო ბაზარზე.

„ჯი-პი-აი“ ჰოლდინგის სხვადასხვა საპენსიო დაზღვევით სარგებლობს მრავალი ადგილობრივი კომპანია და ორგანიზაცია, მათ შორის: სასტუმრო მარიოტი; GMT ჯგუფი; TBC ბანკი; კონსულტაციისა და ტრეინინგის ცენტრი; სინერჯი ჯგუფი; IPM; გერმანული კულტურის ინსტიტუტი და სხვა მრავალი მცირე და საშუალო კომპანია.

კომერციული სადაზღვევო კომპანიების ჩამოყალიბებიდან დღემდე ძალიან ცოტა დროა გასული, მაგრამ მათ უკვე დაიმკვიდრეს ღირსეული ადგილი ქვეყნის ეკონომიკაში. სადაზღვევო კომპანიებისათვის ყველაზე საუკეთესო რეკლამა ვალდებულებების დროული და სრულყოფილი ანაზღაურება. სადაზღვევო ინდუსტრიამ ჩამოყალიბების ეტაპი უკვე გაიარა და ფორმირების და განვითარების ახალ ფაზაში შევიდა. ამაზე მეტყველებს განვლილი წლების ფინანსური მაჩვენებლების ანალიზი.

„აღლაგი“ პირველი სადაზღვევო კომპანიაა საქართველოს ბაზარზე, რომელიც 1990 წელს დაარსდა და მას შემდეგ 2006 წლის ბოლომდე ლიდერის პო-

ზიცია ეკავა. 2006 წლის ბოლოს „აღდაგის“ აქციების 100% სადაზღვევო კომპანია „ბისია“-მ შეიძინა. „ბისია“ 1998 წელს დაარსდა, ის ერთ-ერთი ყველაზე სწრაფად მზარდი კომპანია იყო, რომლის აქციების 100%-ის მფლობელი „საქართველოს ბანკი“ გახდა, 2005 წელს ორივე კომპანიამ მნიშვნელოვანი შესყიდვები განახორციელა. „აღდაგმა“ შეიძინა სადაზღვევო კომპანია „სელბი“, ხოლო „ბისიამ“ – „ეგროპეისი“.

სადაზღვევო ბაზრის ექსპერტები ამ გარიგებას ყველაზე მნიშვნელოვან მოვლენად თვლიან ქართული სადაზღვევო ბაზრის სფეროში, ამასთან, ვარაუდობენ, რომ ამ ორი სადაზღვევო კომპანიის აქციების გაერთიანების შედეგად ბაზარზე ინოვაციები უფრო სწრაფად დამკვიდრდება. გაერთიანებული კომპანია „აღდაგი ბისიას“ საერთო ბაზრის წილი 41.3%-ს შეადგენს. ამასთან, იგი „საქართველოს ბანკის“ – ქვეყნის ყველაზე ძლიერი ფინანსური ინსტიტუტის წევრია. ამ გაერთიანებით მოხდა სადაზღვევო პროდუქტების გადახალისება და მომხმარებელს მიეწოდა უფრო გამარტივებული, მრავალფეროვანი და ხელსაყრელი სადაზღვევო მომსახურება. სადაზღვევო კომპანია „აღდაგი ბისია“ საქართველოს მასშტაბით ემსახურება ათასობით მომხმარებელს ახალი პროდუქტებით, მათ შორის ქონების დაზღვევის სფეროში. ეს კომპანია უკვე 2007 წელს ქართულ სადაზღვევო ბაზარზე ნოვატორი იყო და საკმაოდ დივერსიფიცირებული პროდუქტი შესთავაზა ბაზარს (გარდა აღნიშნული კომპანიისა, 2006 წლის საუკეთესო ბრენდად გამოცხადდა სადაზღვევო კომპანია „ჩემები“).

„აღდაგი ბისია“ 80-მდე ტიპის დაზღვევას სთავაზობს როგორც კორპორატიულ, ისე ინდივიდუალურ მომსახურებას. დღეისათვის მას დაზღვეული აქვს 1000-ზე მეტი უმსხვილესი კომპანია. უძრავი ქონების დაზღვევის პრემია საერთო ღირებულების 0.6%-ს არ აღემატება. „აღდაგი ბისიამ“ 2007 წელს უძრავი ქონების დაზღვევის კიდევ ახალი ინოვაცია შემოიღო. ეს არის ბიზნესთან დაკავშირებული ქონების დაზღვევის ისეთი პაკეტი, რომელიც რამდენიმე რისკს აერთიანებს და მცირე და საშუალო ბიზნესით დაკავებულ კომპანიებს საშუალებას აძლევს, დააზღვიონ თავიანთი ქონება. ამ პაკეტში შედის აგრეთვე ბანკიდან აღებული სესხის გაჩერებული საბანკო პროცენტების ანაზღაურება. ეს ხდება როგორც 50 ათასიანი, ისე 100 ათასიანი პაკეტის ყიდვის შემთხვევაში.

„აღდაგი ბისია“ ყველაზე მაღალი კაპიტალიზაციის მქონეა საქართველოში არსებულ სადაზღვევო კომპანიებს შორის. მისი კაპიტალი 17 მლნ ლარს შეადგენს. მართალია, მისი მომსახურების პორტფელში სოლიდური ნაწილი ჯანმრთელობის დაზღვევას უჭირავს, მაგრამ, უკანასკნელ პერიოდში, განსაკუთრებით 2008 წლიდან, გააქტიურდა ქონების დაზღვევა. ქონების დაზღვევის პროდუქტი, რომელიც ძვირფასეულობას აზღვევს, ახალია საქართველოს სადაზღვევო ბაზარზე, იგი ხელმისაწვდომია ყველასთვის. დაზღვევის ღირებულება წლიურად სადაზღვევო თანხის 1.5%-ს შეადგენს. ქონების დაზღვევის ეს სახე საკმაოდ აპრობირებულია მსოფლიოში. მოსახლეობა აზღვევს სამკაულებს, ხელოვნების ნიმუშებს, ანტიკვარიატს, ფერწერულ ტილოებს და ა.შ. ასევე მუზეუმებიც. მართალია, ძვირფასეულობის დაზღვევა ნაკლებად განვითარებული პროდუქტია, მაგრამ ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების საფუძველზე მომსახურების ეს საზიცი გაიზრდება. სადაზღვევო კომპანიას გათვალისწინებული აქვს ყველა რისკი: ქურდობა, ძარცვა, ყაჩაღობა, მეხის დაცემა, აფეთქება, დატბორვა და ა.შ.

ცნობილია, რომ ვერ გაიყიდება პროდუქტი, თუ არ ფარავს ისეთ რისკებს, რომლებიც აქტუალურია მომხმარებლისათვის. ამ მხრივ განსაკუთრებით აღსანიშნავია ბინების დაზღვევა. 2008 წელს „აღდაგი ბისია“-მ ბაზარზე შემდეგი ახალი პროდუქტები გამოიტანა: „ჩემი ეზო“, „ხის სახლი“, „ახალი ბინა“, „ძველი ქალაქი“. თითოეული მათგანი დიდი რისკის მატარებელია. მაგალითად, „ძველი ქალაქი“ XVIII საუკუნეში აგებულ სახლებსა და ძველ, ისტორიულ უბნებში მდებარე ბინებს აზღვევს. არანაკლები რისკების შემცველია ხის სახლების დაზღვევაც. დაზღვევას ექვემდებარება 1950 წლის შემდეგ ხის მასალით

აგებულ კერძო სახლები თბილისსა და მის ფარგლებს გარეთ. ანალოგიურ მომსახურებას ითვალისწინებს ახალი სადაზღვევო პროდუქტი „ჩემი ეზო“. ამ შემთხვევაში ქვის ან აგურის სახლების დაზღვევა ხდება როგორც ქალაქში, ისე აგარაკზე. იგი ითვალისწინებს აგრეთვე ავეჯის, ტექნიკის, საყოფაცხოვრებო ნივთების დაზღვევასაც.

„ახალი ბინა“ 1998 წლის შემდეგ აშენებულ ბინებზე ვრცელდება. ამ პროდუქტის მფლობელებს შეუძლიათ ერთი წლით 1 მ² 1 აშშ დოლარად 15 წუთში დაახლოვოს, ბინის წინასწარი დათვალიერების გარეშე. კომპანია ამ პროდუქტის მფლობელების ავეჯისა და საცხოვრებელი ტექნიკის უფასო დაზღვევას ახდენს.

„ალდაგი ბისია“-ს დაზღვევის სახეობებში, 2008 წლის მონაცემებით, ქონების დაზღვევას მესამე ადგილი უჭირავს სამედიცინო დაზღვევის (6.117 მლნ ლარი) და სახმელეთო სატრანსპორტო საშუალებების დაზღვევის (2.719 მლნ ლარი) შემდეგ და შეადგენს 1.382 მლნ ლარს.

ხოვადად საქართველოში, 2008 წლის I კვარტლის მონაცემებით, დაზღვევის სახეობებიდან სამედიცინო დაზღვევის შემდეგ, ქონების დაზღვევა 8,287 მლნ ლარით მესამე ადგილზეა. ამ მიმართულებით კომპანია „ალდაგი ბისია“-ს მოზიდული პრემიის 16% უკავია. ბოლო სამი წლის განმავლობაში საქართველოში უძრავი ქონების დაზღვევა ძალზე პოპულარული გახდა. ქონების დაზღვევის ბაზარი ყოველწლიურად 20-25%-ით იზრდება. ამის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზია ის, რომ იპოთეკური კრედიტების მატებაზე ბანკები უარს ამბობენ თუ კლიენტის ქონება დაზღვეული არ არის. ამასთან, უძრავი ქონების დაზღვევის გააქტიურებას ხელს უწყობს უცხოელი ინვესტორების მოთხოვნა. ცნობილია, რომ ისინი ფულს არ დებენ ბიზნესში, რომლებიც რისკებისაგან არ არის დაზღვეული.

ქონების სადაზღვევო პროდუქტებიდან აღსანიშნავია, „სმარტლედი“, რომელიც სპეციალურად ქალბატონებისთვისაა განკუთვნილი და სხვადასხვა სახის შეღავათებს მოიცავს. ეს საკმაოდ კომფორტული სადაზღვევო პროდუქტია. იგი მანქანის დაზღვევას კონკრეტულ რისკებზე გულისხმობს: ავტოსაგზაო შემთხვევა, ქურდობა, ყაჩაღობა, სტიქიური უბედურებები, ვანდალიზმი და ა.შ.

არსებობს აგრეთვე მესამე პირთა წინაშე წარმოქმნილი პასუხისმგებლობის დაზღვევა. ეს პაკეტი მთლიანად ფარავს ნებისმიერ მიყენებულ ზარალს. კომპანია ზარალს 100%-ით ანაზღაურებს. დაზღვევის ორივე სახის გამოყენების შემთხვევაში, მაგალითად, BMW-ს მარკის ავტომობილი, რომლის ფასი 10 ათასი დოლარია, მზღვეველს მომსახურების ეს პაკეტი წლიურად 545 დოლარი უჯდება.

„ჯიპიაი პოლდინგი“ დაარსდა 2001 წელს, როგორც პირველი კერძო საპენსიო ფონდი საქართველოში. დამფუძნებელთა შორის წარმოდგენილი არიან „თიბისი ბანკი“ და TBI ჯგუფი – აღმოსავლეთ ევროპის ერთ-ერთი უმსხვილესი საფინანსო კომპანია. ეს კომპანია საქართველოს სადაზღვევო ბაზარზე აქტიურად შევიდა 2002 წლიდან. „ჯიპიაი პოლდინგში“ ქონების დაზღვევა ერთ-ერთი პრიორიტეტია. ეს კომპანია ევროპის ერთ-ერთი სადაზღვევო კომპანიის „ვენის სადაზღვევო ჯგუფის“ შვილობილი კომპანიაა. მისი კლიენტ-კომპანიებია: მერიოტ თბილისი; მერიოტ ქორთიარდ თბილისი; თიბისი ბანკი; პროკრედიტ ბანკი; მაგთი; ვისოლი; საქართველოს მინისა და მინერალური წყლების კომპანია; ბრიტიშ პეტროლიუმი; ყაზტრანსგაზი თბილისი; თბილისის წყალი; ელიტ ელექტრონიკსი; სტანდარტ ბანკი; ბილაინი და მრავალი სხვა.

2008 წლის მონაცემებით, „ჯიპიაი პოლდინგი“-ს პორტფელში 17% მოდის ქონების დაზღვევაზე. ყველაზე მაღალი წილი ჯანმრთელობის დაზღვევას უჭირავს (49%). მისი ჯამური გაყიდვები 2008 წელს, წინა წელთან შედარებით, 104%-ით გაიზარდა, ხოლო ანაზღაურებულმა ზარალმა 17700000 დოლარი შეადგინა. დღეს მას მეორე ადგილი უჭირავს სადაზღვევო ბაზარზე.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ფაჩულია რ. დაზღვევა, პრობლემები და მოსაზრებები. თბ., 1998.
2. ფაჩულია რ. „საკვადღებულო დაზღვევის აუცილებლობა და ორგანიზაცია თანამედროვე ეტაპზე“. „ეკონომიკა“, 1994, №9-12.
3. Вобли К. Г. Основы экономики, страхования. М. „АНКИЛ“, 1993.
4. Государство и рынок: американская модел. Под. ред. Д.Э.Н., М.А. Портного и В.Б. Супяна. М., „Анкил“, 1999.
5. Ахвледиани Ю.Т. Имущественное страхование. Учеб. пособие для вузов 2-е изд., перераб. и доп. М. „ЮНИТИ-ДАНА“, 2002.
6. Балабанов И. Т., Балабанов А. И. Страхование. М., 2004.

Natia Lezhava

Academic Doctor of Economics

THE MAIN DIRECTIONS AND PERSPECTIVES OF THE PROPERTY INSURANCE DEVELOPING

Summary

Insurance market's mastering and broadening depends not only on the relationships between the civil and insurance companies but also on the government's flexible, active politic. In the transitional period of marketing very important is property insurance. Its object performs insurer's interests of property, which is connected to using it and which will not be resisted to the Georgian's legislation.

In the insurance activities very important is to foresee all the conditions of environment. Current natural cataclysms in the world, among them the latest natural phenomena which happened in Georgia visually confirm that how necessary is insuring our property, concretely we need to work out and realize strong insurance politic of residences.

In the modern stage in Georgia having a possibility to insure property voluntarily depends on an income of population, which is very low nowadays. That why the population refuse to ensure property. In these terms to have a wish for it is very hard, despite an importance of it.

In Georgia to develop insurance relationships significantly limit to strong insurance companies attribute state. They lose an opportunity because of their monopoly. Nevertheless, physical and juridical persons prefer to insure in the large insurance companies for the trust factor which is very high.

For the insurance companies the best advertisement is obligations relevant and improved execution. They have gone a forming way already and have entered in a new phase of development. I hope, all the insurance companies will reinforce in the future and they will do one's bit in the country's economic development.

მარკატიონი

*ნანა კაციტაძე
თსუ ასოცირებული პროფესორი,
ალექსანდრე თუშიშვილი
ასოცირებული პროფესორი*

რეკლამის რეგულირების ზოგიერთი ასპექტი საქართველოში

რეკლამა მილიონობით ადამიანის ეკონომიკურ ინტერესებთან არის დაკავშირებული. ძალიან ხშირად, ეკონომიკური საქმიანობის მონაწილეთა ინტერესები არათუ ემთხვევა, არამედ ერთმანეთთან წინააღმდეგობაშიც მოდის. რატომ უნდა, მწარმოებელ რეკლამის დაძველს სურს თავისი პროდუქცია რამდენადაც შესაძლებელია მაქსიმალურად მაღალ ფასში, მაქსიმალურად სწრაფად გაასაღოს და მაქსიმალურად მაღალი მოგება მიიღოს. ხოლო მომხმარებელს, რომლისკენაც არის მიმართული სარეკლამო მიმართულებები, სურს შეიძინოს რამდენადაც შესაძლებელია მაღალი ხარისხის პროდუქცია, რამდენადაც შესაძლებელია დაბალ ფასში. ასეთი წინააღმდეგობები ხშირად წარმოქმნის კონფლიქტებს სარეკლამო კომუნიკაციების მონაწილეთა შორის.

სარეკლამო ბიზნესში წარმოქმნილი ურთიერთობები, ისევე, როგორც სხვა სფეროებში, გვარდება და რეგულირდება სამართლებრივი გზით. რამდენადაც რეკლამა ხშირად შეგნებულად მანიპულირებს ადამიანთა ქცევასა და ცნობიერებაზე, ამ ურთიერთობების მორალურ და ეთიკურ მხარეებზე, კანონმდებლობის გარდა, დიდ გავლენას ახდენს სამოქალაქო საზოგადოებაც. ალბათ ამიტომ, ეკონომიკაში არცთუ ისე ბევრია ბიზნესის დარგი, რომლის საქმიანობას ასეთი მკაცრი მოთხოვნებით აკონტროლებდეს და ზღუდავდეს როგორც სახელმწიფო კანონმდებლობა, ასევე მრავალი, სხვადასხვა ტიპის მარეგულირებელი უწყება თუ საზოგადოებრივი ორგანიზაცია.

საზღვარგარეთის ქვეყნებში სარეკლამო საქმიანობის რეგულირების სისტემის ჩამოყალიბება დაიწყო XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან. კანონი სარეკლამო საქმიანობის შესახებ პირველად მიღებულ იქნა ინგლისის პარლამენტში 1752 წელს [2, გვ.831].

მსოფლიოში დღეს მოქმედებს რეკლამის საერთაშორისო კოდექსი. იგი დისციპლინური ხასიათისაა და ადგენს ეთიკურ ნორმებს, რომელიც უნდა დაიცვას სარეკლამო პროცესის ყველა მონაწილემ. მისი ძირითადი პრინციპების მიხედვით, რეკლამა პასუხს აგებს მომხმარებლისა და საზოგადოების წინაშე; რეკლამა უნდა იყოს კანონიერი, კეთილსინდისიერი და სამართლიანი; რეკლამა უნდა ექვემდებარებოდეს ღირსეული კონკურენციის პრინციპებს, რომლებიც საქმიან ურთიერთობებშია მიღებული; რეკლამის წარმატება საზოგადოებრივ აღიარებაზეა დამოკიდებული, ამიტომაც სარეკლამო საქმიანობა ურთიერთობის განმტკიცებას ყველანაირად უნდა უწყობდეს ხელს.

ქვეყნებს შორის ეკონომიკური ურთიერთობების დარეგულირებაში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს საბაზრო საქმიანობის შეფასების ერთიანი კრიტერიუმები, რომლებსაც ადგენს საერთაშორისო სავაჭრო პალატის კოდექსები – “სარეკლამო პრაქტიკის კოდექსი”, “გასაღებაზე ზემოქმედების კოდექსი”, “ღირქტ-მედიისა” და “საფოსტო შეკვეთებით პრაქტიკის კოდექსი”, “პირდაპირი გაყიდვების პრაქტიკის კოდექსი”, “მარკეტინგული და სოციალური კვლევების პრაქტიკის კოდექსი” [3, გვ.64-96].

ჩვენს ქვეყანაში რეკლამა მხოლოდ მას შემდეგ რეგულირდება, რაც 1998 წელს „რეკლამის შესახებ“ კანონი იქნა მიღებული, მაშინ, როცა ევროპაში რეკლამის რეგულირების ორსაუკუნოვანი გამოცდილება არსებობს. ეს აიხსნება იმით, რომ საბჭოთა პერიოდში, გეგმური ეკონომიკის პირობებში, არ არსებობდა

მოთხოვნა რეკლამისა და სარეკლამო საქმეზე, შესაბამისად არ არსებობდა სარეკლამო პრაქტიკის და ეთიკის რეგულირების აუცილებლობა. საქართველოში სარეკლამო საქმე, როგორც დამოუკიდებელი საქმიანობა, მხოლოდ 10-15 წელს ითვლის და საინტერესო განვითარების რა დონეს მიაღწია რეკლამის რეგულაციამ ჩვენთან მოცემულ პერიოდში.

საქართველოს კანონი „რეკლამის შესახებ“, ძირითადად შემუშავებულია წამყვანი განვითარებული ქვეყნების გამოცდილებებზე დაყრდნობით და, ამასთან ერთად, მეტ-ნაკლებად გათვალისწინებულია მსოფლიო პრაქტიკაში მიღებული რეკლამისა და სარეკლამო საშუალებების სინთეზი ადგილობრივ მენტალიტეტთან, მომხმარებლის ინტერესების გათვალისწინებით. კანონში დროდადრო შეიტანება გარკვეული ცვლილებები და შესწორებები.

საქართველოს კანონმდებლობა „რეკლამის შესახებ“ შედგება საქართველოს კონსტიტუციის, საერთაშორისო ხელშეკრულებებისა და შეთანხმებების, ამ კანონისა და საქართველოს სხვა საკანონმდებლო ნორმატიული აქტებისაგან [1, თავი I, მუხლი 1]. იგი არეგულირებს საქართველოს სასაქონლო (სამუშაოთა, მომსახურების) და საფინანსო ბაზარზე (ფასიანი ქაღალდების ბაზრის ჩათვლით) რეკლამის წარმოების, განთავსებისა და გავრცელების დროს წარმოქმნილ ურთიერთობებს. მისი მიზანია რეკლამის სფეროში ჯანსაღი კონკურენციის განვითარება. საზოგადოებრივი ინტერესების, რეკლამის სუბიექტებისა და მომხმარებელთა უფლებების დაცვა, არასათანადო რეკლამის თავიდან აცილება და სხვა [1, გვ. თავი I, მუხლი 2].

საქართველოში მიმდინარე სავაჭრო და საწარმოო პროცესების ფონზე კანონმდებლობა მოიცავს ზოგად და სპეციალურ მოთხოვნებს რეკლამისადმი და რეკლამირების პროცესისადმი ნორმატივების დასადგენად, გამოსაყენებლად და ცხოვრებაში გასატარებლად. საქართველოში მოქმედ სარეკლამო საქმიანობის მარეგულირებელ საკანონმდებლო და ნორმატიულ აქტებს შორის აღსანიშნავია აგრეთვე, კანონი „მაუწყებლობის შესახებ“, კანონი „რეგულირების საფასურის შესახებ“, საქართველოს კომუნიკაციების ეროვნული კომისიის დადგენილება „რეგულირების საფასურის განსაზღვრისა და გადახდის წესის შესახებ“ და სხვა [1, თავი IV, მუხლი 4].

სარეკლამო პროცესში ჩართულია კონკურენტით ერთმანეთს დაპირისპირებული რეკლამის დამკვეთები, სარეკლამო სააგენტოები, რეკლამის გამავრცელებლები და მომხმარებელი. საქართველოს კანონით „რეკლამის შესახებ“ დადგენილია სარეკლამო პროცესში მონაწილეთა პასუხისმგებლობა. კარძოდ, რეკლამის დამკვეთი პასუხს აგებს რეკლამის შესახებ საქართველოს კანონმდებლობის დარღვევისათვის რეკლამის შესაქმნელად წარდგენილი ინფორმაციის შინაარსზე, თუ არ დამტკიცდა, რომ ეს დარღვევე მოხდა რეკლამის მწარმოებლის ან გამავრცელებლის მიზეზით. რეკლამის მწარმოებელი პასუხს აგებს რეკლამის შესახებ საქართველოს კანონმდებლობის დარღვევისათვის იმ ნაწილში, რომელიც ეხება რეკლამის გაფორმებას, წარმოებას ან მომზადებას. რეკლამის გამავრცელებელი პასუხს აგებს რეკლამის შესახებ საქართველოს კანონმდებლობის დარღვევისათვის იმ ნაწილში, რომელიც ეხება რეკლამის გავრცელების დროს, ადგილს ან საშუალებებს [1, თავი I, მუხლი 4].

ამრიგად, კანონის მხრივ მდგომარეობა შედარებით ნორმალურადაა. მაგრამ ამ სფეროში მნიშვნელოვანია არა მარტო კანონის შინაარსი, არამედ რეგულირების სტრუქტურა. ამჟამად მრავალ განვითარებულ ქვეყანაში სარეკლამო საქმიანობის რეგულირების მექანიზმი სამიარუსიან სტრუქტურას წარმოადგენს. მისი საფუძველია საბაზრო რეგულირება, მეორე იარუსია რეგულირება ფირმების მიერ, ხოლო მწვერვალი სახელმწიფო რეგულირება. პირველი და მეორე მიეკუთვნება თვითრეგულირებას.

2006 წლამდე საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე სარეკლამო საქმიანობას თავისი კომპეტენციის ფარგლებში კანონმდებლობის დაცვით არეგულირებდა ანტიმონოპოლიური სამსახური. იგი საქართველოს კანონის მე-5 მუხლის

შესაბამისად ახორციელებდა გამაფრთხილებელ ღონისძიებებს, მომხმარებელთა უფლებების დაცვას და არასათანადო რეკლამის აღკვეთას. საქართველოს ანტიმონოპოლიური სამსახური რეკლამის შესახებ საქართველოს კანონმდებლობის დამრღვევს კანონით დადგენილი წესით ადმინისტრაციულ სახდელს აკისრებდა, ასევე უფლებამოსილი იყო მიეღო გადაწყვეტილება კონტრეკლამის განხორციელებაზე და სხვა.

გარე რეკლამაზე გასულ წლებში კონტროლს ქალაქის მერიის ზედამხედველობის სამსახური ახორციელებდა. დღესდღეობით სახელმწიფო ორგანოები არ ახდენენ რეაგირებას არც რეკლამის კეთილსინდისიერებაზე და არც მის კორექტულობაზე. ზედამხედველობის სამსახური იმ შემთხვევაში ხსნის ბანერს, თუ უსახური ან დაზიანებულია. იგივე სამსახური სარეკლამო კონსტრუქციის დემონტაჟს ახდენს იმ შემთხვევაშიც, თუ მიიჩნევენ საჭიროდ ისე, რომ მესაკუთრეს ზარალი არ უნახლაურდება.

ამჟამად არც ერთი სახელმწიფო თუ არასახელმწიფო ორგანიზაცია გარე რეკლამის კონტროლს არ ახორციელებს. რაც შეეხება თვითრეგულირების სისტემას, ის ძალიან სუსტია არა მარტო გარე რეკლამის, არამედ, ზოგადად, რეკლამის სხვა სახეების მიმართაც. რიგმა შეზღუდვებმა თამბაქოსა და სპირტიან სასმელებზე, რომელიც გამოიწვია კანონში ცვლილებების მოულოდნელმა შეტანამ, ზარალი მიაყენა ქართულ სარეკლამო ბიზნესს. განვითარებულ ქვეყნებში არაკომერციული საზოგადოებრივი ორგანიზაციები იქმნება არა მარტო მომხმარებლების, არამედ რეკლამის დამკვეთების, რეკლამის მწარმოებლების მიერაც. დასავლეთში რეკლამისტების საზოგადოებრივი მოძრაობა მეცხრამეტე საუკუნის ბოლოდან იწყება და დღემდე ისინი ამ დარგში კონტროლის გარდა სახელმწიფოსა და საზოგადოების წინაშე მათი ინტერესების დამცველებიც არიან. მაგალითად, ამერიკის რეკლამის ფედერაციამ, სარეკლამო სააგენტოების ასოციაციამ, რეკლამის დამკვეთთა ნაციონალურმა ასოციაციამ შექმნა რეკლამის ნაციონალური კონტროლის საბჭო, სადაც განიხილება და რეგულირდება ამ დარგში წარმოქმნილი ყველა სახის პრობლემა და მხოლოდ საქმეთა 5% შედის სასამართლოში [2, გვ.841-856]. საქართველოში რეკლამისტთა ასოციაცია დღესაც კი არ არსებობს, თუმცა რამდენიმე წლის წინ იყო მცდელობა, შეიქმნა კიდევ, რეკლამისა და პიარ-ის ასოციაცია, რომელმაც, სამწუხაროდ, მხოლოდ რამდენიმე თვე იარსება.

საქართველოს კანონშიც „რეკლამის შესახებ“, შესატანია გარკვეული ცვლილებები ჯარიმებთან დაკავშირებით, ვინაიდან დღეისათვის, კანონით რეკლამის დამკვეთის წარმოებისა და გავრცელების წესების დარღვევისათვის ფიზიკური პირი ჯარიმდება 250 ლარიდან 500 ლარამდე, საწარმოების, დაწესებულებებისა და ორგანიზაციების პასუხისმგებელი თანამდებობის პირები – 500-დან 1500 ლარამდე [1. თავი V მუხლი 21-ე]. დღეს ტელევიზიით სარეკლამო ბლოკში ერთი სარეკლამო კლიპის გაშვებით შესაძლებელია ამ ჯარიმის გადახდა. ამიტომ ეს დამსჯელი სანქცია არ მუშაობს, რადგან რეკლამის ფასების ზრდამ ის უაზრო გახადა და საჭიროა კანონში შესაბამისი ცვლილების შეტანა. ტელეარხები საკუთარი პოლიტიკიდან გამომდინარე წყვეტენ საკითხებს სოციალური და ეთიკური თვალსაზრისით როგორი რეკლამები გაუშვან ეთერში. ასეთივე პრინციპით ხდება არასათანადო რეკლამის გაშვებაც. ამის ნათელი დადასტურებაა გასახდომი საშუალებების, ტელემარკეტინგის და სხვა საეჭვო შემოთავაზებების აქტიური ჩვენება გარკვეულ ტელეარხებზე.

მომხმარებელი – უმრავლესი სარეკლამო მიმართვეების ადრესატი, თანდათანობით უფრო და უფრო შესამჩნევ როლს თამაშობს ამ პროცესებში. მისი ტრადიციული უფლებებია: შეძენილი საქონლის მოხმარების უსაფრთხოების უფლება, საქონლის შესახებ ამომწურავი ინფორმაციის ფლობის უფლება, საეჭვო, ჯანმრთელობისათვის საშიში საქონლისა და არაკეთილსინდისიერი მარკეტინგული მოქმედებებისაგან დაცვის უფლება, მიყენებული ზარალის ანაზღაურების უფლება და სხვა. ამ დროისათვის კონსიუმერიზმი, მომხმარებელთა

უფლებების დაცვის მოძრაობა პრაქტიკულად ყველა განვითარებულ ქვეყანაში გავრცელებული. მომხმარებელთა კავშირებს უფლება აქვს, სასამართლო პროცესებზე გამოვიდეს მოსარჩელის სახით ინდივიდუალურ მომხმარებელთა სახელით. მაგრამ როგორია ჩვენი მომხმარებელი? ის გაცილებით პასიურია თავის უფლებების დაცვაში, ასევე, შეიძლება ითქვას, უფრო ლოიალურია და, შესაბამისად, ის ნაკლებად ერთვება რეკლამის რეგულირებაში. ასეთი დამოკიდებულება ჩამოყალიბა საბჭოთა პერიოდის დეფიციტურმა ბაზარმა და იგი განსხვავებულია განვითარებული ქვეყანის მომხმარებლის განწყობისაგან, რომელიც კარგა ხანია შეეჩვია იმ მდგომარეობას, რომ იგი მბრძანებელია. თუმცა, ქართული კანონმდებლობაც ითვალისწინებს პასუხისმგებლობას რეკლამის შესახებ კანონის ნებისმიერი მუხლის დამრღვევთათვის. პირებს, რომელთა უფლებები და ინტერესები დარღვეულია არასათანადო რეკლამის შედეგად, უფლება აქვთ, დადგინდონ წესით სარჩელით მიმართონ სასამართლოს ჯანმრთელობისა და ქონებისათვის, სახელის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციისათვის მიყენებული ზიანის კომპენსაციის თაობაზე და მოითხოვონ არასათანადო რეკლამის საჯაროდ უარყოფა. საქართველოს ბაზარზე კონკურენტი ფირმები იყენებენ კანონით მინიჭებულ ამ უფლებებს, მაგრამ, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ქართველი მომხმარებელი იშვიათად იყენებს ამ უფლებებს, რასაც ხელს უწყობს მომხმარებელთა უფლებების დამცველი საზოგადოებრივი ორგანიზაციების არარსებობა, თუ არ ჩავთვლით მართლმადიდებელ მშობელთა კავშირს, რომელიც, შეიძლება ითქვას, ზღვაში წვეთია და რომელიც მხოლოდ ეთიკური ნორმების დარღვევის გაპროტესტებით შემოიფარგლება.

განვითარებულ ქვეყნებში რეკლამასთან დაკავშირებული ფირმები უკვე თვითონვე გრძნობენ სოციალურ პასუხისმგებლობას და ზრუნავენ თვითდისციპლინასა და თვითრეგულირებაზე, რაც იმას ნიშნავს, რომ თავიანთ საქმიანობაში ისინი ეყრდნობიან თანამედროვე სოციალურ-ეთიკური მარკეტინგის კონცეფციას. ეს გულისხმობს, რომ კარგად იციან: არაკეთილსინდისიერი, არაკორექტული და დაბალი ხარისხის რეკლამა მათ იმიჯს მიაყენებს ზარალს. თუმცა ბევრია ისეთი შემთხვევა როდესაც კრიზისის დასაძლევად ან, უბრალოდ, შემოსავლების სწრაფი გაზრდის მიზნით შეიძლება მიმართონ მომხმარებლის მოტყუებასაც, რომ არაფერი ვთქვათ კონკურენტების მიმართ კანონდარღვევაზე.

დღეს მსოფლიო გლობალურმა ეკონომიკურმა კრიზისმა თუ ქვეყანაში შექმნილმა მრავალმხრივმა კრიზისმა ძალიან სწრაფი ასახვა პოვა ისეთ დარგში, როგორცაა სარეკლამო ბიზნესი, რომელიც ქვეყნის ეკონომიკურ ინდიკატორად შეიძლება მივიჩნიოთ. თუ 2005-2008 წლებში რეკლამის ზრდის ტენდენციები მკვეთრი იყო, საშუალოდ 30-40% წელიწადში, 2009 წლის იანვარ-თებერვლის მონაცემებით მდგომარეობა უკვე სავალალოა. ასე მაგალითად, ბილბორდების რაოდენობა 78%-ით შემცირდა[5]. ეს შეუიარაღებელი თვალითაც ჩანს, ქალაქის გამზირებზე სამი ბილბორდიდან ორი, ხოლო ქალაქის შემოსასვლელ გამზირებზე თითქმის 90% ცარიელია. ყოველივე ეს იმას ნიშნავს, რომ რეკლამის დამკვეთი შემცირდა და ამან, შესაძლოა, ბევრ კომპრომისსა და დარღვევაზე წაიყვანოს რეკლამის დამამზადებლები და შემსრულებლები. ასე მაგალითად, უკვე გამოჩნდა უცხოენოვანი ტექსტები გარე რეკლამაში.

სარეკლამო საქმიანობის განხორციელების შედეგად, სამართლებრივის გარდა, წარმოიქმნება სოციალური და ეთიკური პრობლემები. არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ იგი მასობრივი კომუნიკაციაა და მას შეუძლია ზეგავლენა მოახდინოს საზოგადოების ცნობიერების, გემოვნებისა და ცხოვრებისეული ღირებულებების ჩამოყალიბებაზე. გამომდინარე იქიდან, რომ ჩვენს ქვეყანაში დიდი ადგილი უჭირავს ექსპორტს, შესაბამისად ხდება უცხოური რეკლამის შემოსვლა. საერთაშორისო რეკლამა გვთავაზობს არა მარტო საექსპორტო პროდუქციას, ის, ამავდროულად, ახდენს დასავლური ცხოვრების წესის, მორალური ნორმების, გარკვეული მოვლენებისა და საგნებისადმი განსხვავებული დამოკი-

დებულების რეკლამირებას. ეს ფრიად საყურადღებოა, რადგან ჩვენი საეთერო დროის დიდი ნაწილი დაკავებული აქვს საერთაშორისო რეკლამას, ხოლო ქუჩები აჭრელებულია ასეთივე შინაარსის გარე რეკლამით. საერთაშორისო სარეკლამო სააგენტოების მიერ შემოთავაზებული რეკლამა შესაძლებელია ძალზე მაღალი ხარისხის იყოს, მაგრამ მან ვერ, ან არ გაითვალისწინოს ზემოთ აღნიშნული კრიტერიუმები და ხანგრძლივადიანი პერსპექტივებისათვის უარყოფითი შედეგები მივიღოთ.

ამდენად, რეკლამა უნდა ეხმიანებოდეს იმ საზოგადოების სოციალურ-კულტურულ და ისტორიულ-მემკვიდრულ ნიშნებს, სადაც იგი ხორციელდება. იგი მიწოდებულ უნდა იქნეს იმ დოზით, იმ დროში და ისეთი ფორმით, რომ სოციალურ-ეკონომიკური თვალსაზრისით მაღალი შედეგი მოიტანოს და ამაში საზოგადოებამ თავისი აქტიურობით დიდი წვლილი უნდა შეიტანოს.

ამასთან, აუცილებელია რეკლამის გამართული სამართლებრივი ბაზის შექმნა. კანონი „რეკლამის შესახებ“, რომელიც წამყვანი განვითარებული ქვეყნების გამოცდილებაზე დაყრდნობით იქნა მიღებული, საკმარისი არაა, რადგან, კანონის შინაარსის გარდა, ასევე მნიშვნელოვანია მისი შესრულების დახვეწილი მაკონტროლებელი სისტემის არსებობა, ამიტომ საჭიროა შეიქმნას როგორც ადგილობრივი, ასევე ერთიანი სახელმწიფო სტრუქტურა, რომელიც რეკლამას გააკონტროლებს საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე.

კანონში, დღიდან მიღებისა, შეტანილია მრავალი შესწორება, მაგრამ ეს ცვლილებები დარგში მიმდინარე პროცესებს ჩამორჩება. ასე მაგალითად: დაჯარიმების მექანიზმი არაეფექტურია, ვინაიდან რეკლამის დღევანდელი ფასების ფონზე საჯარიმო თანხა მიზერულია. შესაბამისად, რეკლამის არც მწარმოებელი და არც გამავრცელებელი კანონდარღვევებს არ ერიდებიან. ამიტომ, საჭიროა თვალყურის დევნება დარგში მიმდინარე პროცესებზე რათა კანონი მუდამ ქმედითი იყოს.

ვინაიდან საქართველოში მომხმარებელი ნაკლებად ერთგვია რეკლამის რეგულირებაში, საჭიროა შეიქმნას სპეციალური ორგანიზაციები, როგორც ეს მიღებულია დასავლეთის ქვეყნებში, სადაც ამ საქმიანობის მეტი გამოცდილებაა. ასეთი ტიპის ორგანიზაციები იცავენ დარგის ინტერესებს და დარგის განვითარებასაც ასტიმულირებენ. ამასთან, შეიძლება განახორციელონ უფრო მკაცრი კონტროლი ვიდრე სახელმწიფო ორგანოებმა და ამ დარგის მიმართ საზოგადოების ნდობის ამაღლებას შეუწყონ ხელი.

როგორც ვხედავთ, სარეკლამო ბიზნესი მუდამ იყო, არის და იქნება საზოგადოებრივი ცხოვრების ცხოველი ყურადღების ცენტრში. სარეკლამო საქმიანობის რეგულირების ეფექტიანად ფუნქციონირებადი სისტემის შექმნა და მისი შემდგომი სრულყოფა საკანონმდებლო ორგანოების მუდმივი ზრუნვის საგნად უნდა გადაიქცეს და იგი სარეკლამო კომუნიკაციისა და მთლიანად სარეკლამო ინდუსტრიის ყველა მონაწილის ინტერესებს მაქსიმალურად უნდა ითვალისწინებდეს. ამიტომაც ამ ბიზნესთან დაკავშირებული სხვადასხვა სპეციალობის ყველა პირი ვალდებულია, იმუშაოს უდიდესი სოციალური პასუხისმგებლობის გრძნობითა და შეგნებით.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს კანონი „რეკლამის შესახებ“. თბ., 1998.
2. *William Wells; John Burnett; Sandra Moriarty. Adveraising-Principles & Practise. C Upper Saddle River, New Jersey 07458*
3. *Kleppner's Advertising phocedure J. Thomas Russell, N. Ronald Lane Phentice Hall. New Jersey 07458 New York*
4. AD Corporation:- www.adcorp.ge IPM Geor

Nana Katsitadze
TSU Associated Professor
Aleksandr Tushishvili
Associated Professor

SOME ASPECTS OF ADVERTISMENT REGULATION IN GEORGIA

Summary

The following work considers the problems of regulating the advertisement in Georgia and the ways, how these problems could be solved. From the author's point of view, though there exists the statute about the advertising, where western experiences is shared, that's not enough; because in addition to the fact, that the advertisement is connected to the interests of the million people, it manipulates human's conceptions and their consciousness, so this relationship, alongside the statutes and laws, must be limited and controlled both, by governmental and nongovernmental organizations and by the entire society. So, in Georgia, as in the Western countries, there must be the three circled advertising regulation mechanism, which, besides the government, implicates far strong mechanism of self-regulation, and among them is society's high activity.

ინფორმაცია

2008 წლიდან დაარსდა პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული, რომელიც გამოდის პერიოდულად.

შრომების კრებულში დაიბეჭდება მეცნიერ ეკონომისტთა (მეცნიერებათა დოქტორები, აკადემიური დოქტორები) შრომები, ასევე, ბაკალავრების, მაგისტრების, დოქტორანტების და პრაქტიკოს ეკონომისტთა სათანადო მეცნიერული დონის სტატიები.

ავტორთათვის კრებულში სტატიების გამოსაქვეყნებლად მოქმედებს შემდეგი წესები:

1. კრებულში გამოსაქვეყნებლად განკუთვნილი სამეცნიერო ნაშრომები უნდა იყოს დამოუკიდებელი კვლევის შედეგი. ნაშრომი არ უნდა არღვევდეს საავტორო უფლებებს და არ უნდა იყოს გამოქვეყნებული რომელიმე სხვა ორგანოში.
2. რედაქციაში წარმოდგენილი სტატიის ორიგინალი ხელმოწერილი უნდა იყოს ავტორის, ხოლო თანაავტორობის შემთხვევაში ყველა თანაავტორის მიერ სახელის, გვარის, სამუშაო ადგილის, სამეცნიერო ხარისხისა და წოდების, სრული საფოსტო მისამართის, ტელეფონის, ფაქსის, ელექტრონული ფოსტის მითითებით.
3. სტატია დაბეჭდილი უნდა იყოს 1,5 ინტერვალით, A4 ფორმატზე, 12 ფონტით. რედაქციაში სტატიების წარმოდგენა აუცილებელია ორ ნაბეჭდ ეგზემპლარად, ელექტრონულ ვერსიასთან ერთად (MS WORD, ქართული ტექსტი შრიფტით ACADNUSX, ხოლო ინგლისური – TIMES NEW ROMAN). ერთი გვერდის ღირებულებაა 5 ლარი.

ნაშრომების გამოგზავნა შეგიძლიათ ელექტრონული ფოსტით შემდეგ მისამართზე: economist1@rambler.ru, tealazarashvili@rambler.ru

ინსტიტუტის ხელმძღვანელობა და კრებულის რედაქცია მზადაა თანამშრომლობისათვის.

ღამატიპითი ცნობებისათვის დაზვიკავშირდით შემდეგ მისამართზე:
ქ. თბილისი, ქიქოძის ქ. №14, ოთახი 13, ტ.: 99-66-46; 99-74-09.

პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა

ქართულ, რუსულ და ინგლისურ ენებზე

შეღავათიან ფასებში

გთავაზობთ ნებისმიერ საგამომცემლო საქმიანობას:

• მასალის აკრეფა, დაკაბადონება, რედაქტირება
გამოიცემა:

- სამეცნიერო წიგნები და ნაშრომები, ენციკლოპედიები, ლექსიკონები, ცნობარები
- პერიოდული გამოცემები (სამეცნიერო შრომათა კრებული, სამეცნიერო ჟურნალები, კონფერენციის მასალები)

- ორიგინალური და ნათარგმნი მხატვრული ლიტერატურა, სახელმძღვანელოები, საბავშვო წიგნები, ალბომები და გზამკვლევები
- ელექტრონული დარგობრივი ჟურნალები

მისამართი: თბილისი, გერონტი ქიქოძის ქ. №14

36 94 77; 93 22 60; 99 66 46; 8(55) 33 01 38.

ელ.ფოსტა: gamomcemloba@rambler.ru

პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სასწავლო ცენტრი

იღებს მსმენელებს ტრენინგებზე, შემდეგი სასერტიფიკატო სპეციალობების მიხედვით:

- საბანკო საქმე (მოღარე, ოპერატორი, საკრედიტო ექსპერტი, ფინანსური ანალიზი, საერთაშორისო და ლოკალური გადარიცხვები, საბანკო პროდუქტები, საოპერაციო მოქმედებები და ა.შ.)
- საბუღალტრო აღრიცხვა და პრაქტიკული ბუღალტერია
- კომპიუტერული ბუღალტერია (ორისი, სუპერფინი, ინფო)
- თანამედროვე მენეჯმენტის საფუძვლები
- ადამიანური რესურსების მენეჯმენტი (HR - მენეჯმენტი)
- ტურისტული ფირმის მენეჯმენტი
- სასტუმროს მენეჯმენტი
- ფინანსური მენეჯმენტი
- პიარმენეჯმენტი
- ოფისმენეჯმენტი
- პრაქტიკული მენეჯერული უნარ-ჩვევები (საქმიანი ეტიკეტი, პრეზენტაციის წარმართვა, დროის მენეჯმენტი და სხვა)
- პროექტის მენეჯმენტი
- მომხმარებლებთან ურთიერთობის მენეჯმენტი
- გაყიდვების მენეჯმენტი
- ბრენდინგი
- პრეზენტაციისა და კომუნიკაციის უნარ-ჩვევები
- საგადასახადო საქმე
- როგორ დავიწყოთ ბიზნესი (ბიზნესის მართვა, ბიზნესის წარმოების ხელოვნება)
 - მარკეტინგი
 - საბაჟო საქმე
 - სადაზღვევო საქმე
 - გამოყენებითი ეკონომიკა
 - უნარ-ჩვევები (მოსამსახურეთათვის და დასაქმების მსურველთათვის)
 - უცხო ენა
 - კომპიუტერული პროგრამები (Windows, Word, Excel, Internet, Photoshop, Pagemaker და სხვა).

მისამართი: თბილისი, გერონტი ქიქოძის ქ. №14

93 22 60; 99 68 53; 99 66 46; (893) 76 85 45.

ელ.ფოსტა: ganatleba@rambler.ru

ჟურნალ ეკონომისტში სტატიების წარმოდგენის წესები

1. ჟურნალში გამოსაქვეყნებლად განკუთვნილი სამეცნიერო ნაშრომები უნდა იყოს დამოუკიდებელი კვლევის შედეგი. ნაშრომი არ უნდა არღვევდეს საავტორო უფლებებს და არ უნდა იყოს გამოქვეყნებული რომელიმე სხვა ორგანოში.
2. რედაქციაში წარმოდგენილი სტატიის ორიგინალი ხელმოწერილი უნდა იყოს ავტორის, ხოლო თანაავტორობის შემთხვევაში ყველა თანაავტორის მიერ სახელის, გვარის, სამუშაო ადგილის, სამეცნიერო ხარისხისა და წოდების, სრული საფოსტო მისამართის, ტელეფონის, ფაქსის, ელექტრონული ფოსტის მითითებით.
3. სტატია დაბეჭდილი უნდა იყოს 1,5 ინტერვალით, A4 ფორმატზე, 12 ფონტით. რედაქციაში სტატიების წარმოდგენა აუცილებელია ორ ნაბეჭდ ეგზემპლარად, ელექტრონულ ვერსიასთან ერთად (MS WORD, ქართული ტექსტი შრიფტით ACADNUSX, ხოლო ინგლისური TIMES NEW ROMAN).
4. ჟურნალში სტატიები გამოქვეყნდება რედაქციაში მათი შემოსვლის რიგის მიხედვით. რედაქციის მიერ სტატიის წარმოდგენის თარიღად ჩაითვლება რედაქციის მიერ საბოლოო ტექსტის მიღების თარიღი.
5. სტატია, რომელიც სრულად არ პასუხობს ზემოთ მოყვანილ მოთხოვნებს, რედაქციის მიერ არ მიიღება. **ერთი გვერდის ღირებულებაა 5 ლარი.**

ნაშრომების გამოგზავნა შეგიძლიათ ელექტრონული ფოსტით შემდეგ მისამართზე: economisti1@rambler.ru, tealazarashvili@rambler.ru

ინსტიტუტის ხელმძღვანელობა და ჟურნალის რედაქცია მზადაა თანამშრომლობისათვის.

დამატებითი ცნობებისათვის დაგვიკავშირდით შემდეგ მისამართზე:
ქ. თბილისი, ქიქოძის ქ. №14, ოთახი 13, ტ. 99-66-46; 99-74-09.

სს "საქართველოს ბანკში" კლიენტის ანგარიშზე თანხების ეროვნულ ვალუტაში (ლარი)

ჩარიცხვისათვის აუცილებელი საბანკო რეკვიზიტები

მიმღების ბანკი:

სააქციო საზოგადოება "საქართველოს ბანკი"

ცენტრალური ფილიალი (კოდი) 220101502

მიმღების დასახელება: სსიპ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი

მიმღების ანგარიშის ნომერი: 247786300

ტელ: +995-32-444444-7842

ფაქსი: 444176

ელ.ფოსტა: tmetreveli@bog.ge

THE RULES OF HANDING-IN SUBMISSION THE REPORTS TO THE JOURNAL “ECONOMISTI”

1. Scientific works sent to publish should be the result of independent research. The work should guarantee copyrights and should not be published in other organs.
2. An original paper sent to editorial board must be signed by the author, and in case of coauthorship – by all authors, providing names, first names, position, degrees, titles, full address, telephone, fax and e-mail.
3. The paper should be printed by computer with 1,5 spacing, A4 format, 12 font. The articles should be sent to editorial board in two printed copies together with electronic version (MS WORD, Georgian text font -AcadNusx, English text font -Times New Roman).
4. Articles are published in succession of their receiving by the editorial staff. If an article is sent back to the author for revision the date of receiving the final text is regarded as date of submission for consideration. Price of a page – 10 \$.

The paper not meeting these requirements is not taken for consideration.

The articles should be sent by e-mail to the address: economistil@rambler.ru,
tealazarashvili@rambler.ru

Institute managers and editorial staff is ready for collaboration.

For additional information, please, connect to the address: Tbilisi, 14 Kikodze str., tel: 99.66.46,

BANK DETAILS FOR TRANSFERS IN US DOLLAR IN FAVOUR OF CUSTOMERS OF JSC BANK OF GEORGIA

Intermediary Bank

Citibank N.A., New York, USA

SWIFT: CITIUS33

Account With Institution

Bank of Georgia, SWIFT: BAGAGE22

3, Pushkin Street, 0105 Tbilisi, Georgia

Beneficiary: LEPL PAATA GUGUSHVILI INSTITUTE OF ECONOMICS

Account: 247786300

Tel: +995-32-444444-7842

Fax: 444176

E-mail: tmetreveli@bog.ge

**BANK DETAILS FOR TRANSFERS IN EURO
IN FAVOUR OF CUSTOMERS OF JSC BANK OF GEORGIA**

Intermediary Bank

Commerzbank, Frankfurt, Germany

SWIFT: COBADEFF

Account With Institution

Bank of Georgia, SWIFT: BAGAGE22

3, Pushkin Street, 0105 Tbilisi, Georgia

Beneficiary: LEPL PAATA GUGUSHVILI INSTITUTE OF ECONOMICS

Account: 247786300

Tel: +995-32-444444-7842

Fax: 444176

E-mail: tmetreveli@bog.ge

ჟურნალი “ეკონომისტი”

მისამართი: თბილისი, 0105, გ. ქიქოძის ქ. 14; ტელ.: 996646; 932804; 899 970103.

E-mail: economist1@rambler.ru

Journal “Economisti”

Edress: Tbilisi, 0105, Kikodze street, tel. (+995 32) 996646; 893 314628.

E-mail: economist1@rambler.ru

პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა
გამომცემლობის რედაქტორი სესილი ხანჯალაძე

Publishing House of Paata Gugushvili Institute of Economics
Redactor of Publishing House Sesili khandjaladze